

මජ්ඣිමනිකායෙ

උපරිපණ්ණාස-අට්ඨකථා

1. දෙවදහවග්ගො

1. දෙවදහසුත්තවණ්ණනා

1. එවං මෙ සුතන්ති දෙවදහසුත්තං. තත්ථ දෙවදහං නාමාති දෙවා වුව්චන්ති රාජානො, තත්ථ ච සත්ත්වජනං මඤ්ඤලපොක්ඛරණී අහොසි පාසාදිකා ආරක්ඛසම්පන්නා, සා දෙවානං දහන්තා ‘දෙවදහ’න්ති පඤ්ඤායිත්ථ. තදුපාදාය සොපි නිගමො දෙවදහන්ත්වෙව සංඛං ගතො. භගවා තං නිගමං නිස්සාය ලුම්ඛිනිවනෙ විහරති. සංඛං තං පුබ්බෙකතහෙතුති පුබ්බෙ කතකම්මපච්චයා. ඉමිනා කම්මවෙදනඤ්ච කිරියවෙදනඤ්ච පටික්ඛිපිත්වා එකං විපාකවෙදනමෙව සම්පට්චින්නිති දස්සෙති. එවං වාදිනො, භික්ඛවෙ, නිගණ්ඨාති ඉමිනා පුබ්බෙ අනියමෙත්වා වුත්තං නියමෙත්වා දස්සෙති.

අනුචම්භෙව මයන්ති ඉදං භගවා තෙසං අජානනභාවං ජානන්තොව කෙවලං කලිසාසනං ආරොපෙතුකාමො පුච්ඡති. යෙ හි ‘මයං අනුචම්භා’තිපි න ජානන්ති, තෙ කථං කම්මස්ස කතභාවං වා අකතභාවං වා ජානිස්සන්ති. උත්තරිපුච්ඡායපි එසෙව නයො.

2. එවං සන්තෙති වුළුදුක්ඛක්ඛන්ධෙ (ම. නි. 1.179-180) මහානිගණ්ඨස්ස වචනෙ සච්චෙ සන්තෙති අත්ථො, ඉධ පන එත්තකස්ස ධානස්ස තුම්භාකං අජානනභාවෙ සන්තෙති අත්ථො. න කල්ලන්ති න යුත්තං.

3. ගාල්ලුපලෙපනෙතාති බහලුපලෙපනෙන, පුනස්පුනං විසරඤ්ඡිතෙන, න පන බලියා ලිත්තෙන විය. එසනියාති එසනිසලාකාය අන්තමසො නන්තකච්චියාපි. එසෙය්‍යාති ගම්භිරං වා උත්තානං වාති විමංසෙය්‍ය. අගදඬුගාරන්ති කුමාරිකස්ස වා ආමලකස්ස වා වුණ්ණං. ඔදහෙය්‍යාති පක්ඛිපෙය්‍ය. අරොගොතිආදි මාගණ්ඨියසුත්තෙ (ම. නි. 2.213) වුත්තමෙව.

එවමෙව ඛොති එත්ථ ඉදං ඔපම්මසංසන්දනං, සල්ලෙන විද්ධස්ස හි විද්ධකාලෙ වෙදනාය පාකට්ඨකාලො විය ඉමෙසං ‘මයං පුබ්බෙ අනුචම්භා වා නො වා, පාපකම්මං අකරම්භා වා නො වා, එවරූපං වා පාපං කරම්භා’ති ජානනකාලො සියා. වණ්ණුඛස්ස පරිකන්තනාදීසු වතුසු කාලෙසු වෙදනාය පාකට්ඨකාලො විය ‘එත්තකං වා නො දුක්ඛං නිජ්ජිණ්ණං, එත්තකෙ වා නිජ්ජිණ්ණෙ සංඛිමෙව දුක්ඛං

නිජ්ජිණ්ණං භවිස්සති, සුද්ධන්තෙ පතිට්ඨිතා නාම භවිස්සාමා’’ති ජානනකාලො සියා. අපරභාගෙ ඵාසුභාවජානනකාලො විය දිට්ඨෙව ධම්මෙ අකුසලානං ධම්මානං පහානාය කුසලානං ධම්මානං උපසම්පදාය ජානනකාලො සියා. එවමෙත්ථ එකාය උපමාය තයො අත්ථා, චතුහි උපමාහි එකො අත්ථො පරිදීපිතො.

4. ඉමෙ පන තතො එකමිපි න ජානන්ති, විරජ්ඣන්වා ගතෙ සල්ලෙ අවිද්ධොව “විද්ධොසි මයා’’ති පච්චන්ථිකස්ස වචනප්පමාණෙනෙව “විද්ධොස්මි’’ති සඤ්ඤං උප්පාදෙන්වා දුක්ඛප්පත්තපුරිසො විය කෙවලං මහානිගණ්ඨස්ස වචනප්පමාණෙන සබ්බමෙතං සද්දහන්තා එවං සල්ලොපමාය භගවතා නිග්ගහිතා පච්චාහරිතුං අසක්කොන්තා යථා නාම දුබ්බලො සුනබො මිගං උට්ඨාපෙන්වා සාමිකස්ස අභිමුඛං කරිත්වා අත්තනා ඔසක්කති, එවං මහානිගණ්ඨස්ස මත්ථකෙ වාදං පක්ඛිපන්තා නිගණ්ඨො, ආවුසොතිආදිමාහංසු.

5. අථ නෙ භගවා සාවරියකෙ නිග්ගණ්හන්තො පඤ්ච බො ඉමෙතිආදිමාහ. තත්ත්වයස්මත්තානන්ති තෙසු පඤ්චසු ධම්මෙසු ආයස්මත්තානං. කා අතීතංසෙ සත්ථරි සද්ධාති අතීතංසවාදිමහි සත්ථරි කා සද්ධා. යා අතීතවාදං සද්දහන්තානං කුම්භාකං මහානිගණ්ඨස්ස සද්ධා, සා කතමා? කිං භූතත්ථා අභූතත්ථා, භූතවිපාකා අභූතවිපාකාති පුච්ඡති. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. සහධම්මිකන්ති සහෙතුකං සකාරණං. වාදපටිභාරන්ති පච්චාගමනකවාදං. එත්තාවතා තෙසං “අපනෙථ සද්ධං, සබ්බදුබ්බලා එසා’’ති සද්ධාඡෙදකවාදං නාම දස්සෙති.

6. අවිජ්ජා අඤ්ඤාණාති අවිජ්ජාය අඤ්ඤාණෙන. සම්මොහාති සම්මොහෙන. විපච්චෙථාති විපරිතතො සද්දහථ, විපල්ලාසග්ගාහං වා ගණ්හථාති අත්ථො.

7. දිට්ඨධම්මවෙදනීයන්ති ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ විපාකදායකං. උපක්කමෙනාති පයොගෙන. පධානෙනාති වීරියෙන. සම්පරායවෙදනීයන්ති දුතියෙ වා තතියෙ වා අත්තභාවෙ විපාකදායකං. සුඛවෙදනීයන්ති ඉට්ඨාරම්මණවිපාකදායකං කුසලකම්මං. විපරිතං දුක්ඛවෙදනීයං. පරිපක්කවෙදනීයන්ති පරිපක්කෙ නිජ්ජන්තෙ අත්තභාවෙ වෙදනීයං, දිට්ඨධම්මවෙදනීයස්සෙවෙනං අධිවචනං. අපරිපක්කවෙදනීයන්ති අපරිපක්කෙ අත්තභාවෙ වෙදනීයං, සම්පරායවෙදනීයස්සෙවෙනං අධිවචනං. එවං සන්තෙපි අයමෙත්ථ විසෙසො – යං පඨමවයෙ කතං පඨමවයෙ වා මජ්ඣිමවයෙ වා පච්ඡිමවයෙ වා විපාකං දෙති, මජ්ඣිමවයෙ කතං මජ්ඣිමවයෙ වා පච්ඡිමවයෙ වා විපාකං දෙති, පච්ඡිමවයෙ කතං තත්ථෙව විපාකං දෙති, තං දිට්ඨධම්මවෙදනීයං නාම. යං පන සත්තදිවසබ්භන්තරෙ විපාකං දෙති, තං පරිපක්කවෙදනීයං නාම. තං කුසලමිපි හොති අකුසලමිපි.

තත්ත්වමානි වත්ථුනි – පුණ්ණො නාම කිර දුග්ගතමනුස්සො රාජගහෙ සුමනසෙට්ඨිං නිස්සාය වසති. තමෙනං එකදිවසං නගරමිහි නක්ඛන්තෙ සඬ්ඝුට්ඨෙයෙ සෙට්ඨි ආහ – “සචෙ අජ්ජ කසිස්සසි, ද්වෙ ව ගොණෙ නඬ්ගලඤ්ච ලභිස්සසි. කිං

නක්බත්තං කිලිස්සසි, කසිස්සසි” ති. කිං මෙ නක්බත්තෙන, කසිස්සාමීති? තෙන හි යෙ ගොණෙ ඉච්ඡසි, තෙ ගහෙත්වා කසාහීති. සො කසිතුං ගතො. තං දිවසං සාරිපුත්තත්ථෙපරො නිරොධා වුට්ඨාය “කස්ස සඬගහං කරොමී” ති? ආවජ්ජන්තො පුණ්ණං දිස්වා පත්තචීවරං ආදාය තස්ස කසනට්ඨානං ගතො. පුණ්ණො කසිං යපෙත්වා ථෙරස්ස දන්තකට්ඨං දත්වා මුඛොදකං අදාසි. ථෙරො සරීරං පටිජග්ගිත්වා කම්මන්තස්ස අවිදුරෙ නිසිදි හත්තාහිභාරං ඔලොකෙන්තො. අට්ඨස්ස හරියං හත්තං ආහරන්තිං දිස්වා අන්තරාමග්ගෙයෙව අත්තානං දස්සෙසි.

සා සාමිකස්ස ආහට්ඨත්තං ථෙරස්ස පත්තෙ පක්ඛිපිත්වා පුන ගන්ත්වා අඤ්ඤං හත්තං සම්පාදෙත්වා දිවා අගමාසි. පුණ්ණො එකචාරං කසිත්වා නිසිදි. සාපි හත්තං ගහෙත්වා ආගච්ඡන්ති ආහ – “සාමි පාතොව තෙ හත්තං ආහරිසිත්ථ, අන්තරාමග්ගෙ පන සාරිපුත්තත්ථෙපරං දිස්වා තං තස්ස දත්වා අඤ්ඤං පචිත්වා ආහරන්තියා මෙ උස්සුරො ජාතො, මා කුජ්ඣ සාමී” ති. හද්දකං තෙ හද්දෙ කතං, මයා ථෙරස්ස පාතොව දන්තකට්ඨඤ්ච මුඛොදකඤ්ච දින්නං, අම්භාකංයෙවානෙන පිණ්ඩපාතොපි පරිභුත්තො, අජ්ජ ථෙරෙන කතසමණධම්මස්ස මයං භාගිතො ජාතාති චිත්තං පසාදෙසි. එකචාරං කසිතට්ඨානං සුවණ්ණමෙව අහොසි. සො භුඤ්ජිත්වා කසිතට්ඨානං ඔලොකෙන්තො විජ්ජොතමානං දිස්වා උට්ඨාය යට්ඨියා පහරිත්වා රත්තසුවණ්ණභාවං ජානිත්වා “රඤ්ඤො අකථෙත්වා පරිභුඤ්ජිතුං න සක්කා” ති ගන්ත්වා රඤ්ඤො ආරොවෙසි. රාජා තං සබ්බං සකථෙහි ආහරාපෙත්වා රාජඬගණෙ රාසිං කාරෙත්වා “කස්සිමස්මිං නගරෙ එත්තකං සුවණ්ණං අත්ථී” ති පුච්ඡි. කස්සචි නත්ථීති ච වුත්තෙ සෙට්ඨිට්ඨානමස්ස අදාසි. සො පුණ්ණසෙට්ඨී නාම ජාතො.

අපරමපි වත්ථු – තස්මිංයෙව රාජගහෙ කාලවළිඤ්ඤා නාම දුග්ගතො අත්ථී. තස්ස හරියා පණ්ණම්බිලයාගුං පචි. මහාකස්සපත්ථෙපරො නිරොධා වුට්ඨාය “කස්ස සඬගහං කරොමී” ති ආවජ්ජන්තො තං දිස්වා ගන්ත්වා ගෙහද්වාරෙ අට්ඨාසි. සා පත්තං ගහෙත්වා සබ්බං තත්ථ පක්ඛිපිත්වා ථෙරස්ස අදාසි, ථෙරො විහාරං ගන්ත්වා සත්ථු උපනාමෙසි. සත්ථා අත්තතො යාපනමත්තං ගණ්හි, සෙසං පඤ්චන්තං හික්ඛුසතානං පහොසි. කාලවළිඤ්ඤාපි තං යානං පත්තො වුළකං ලභි. මහාකස්සපො සත්ථාරං කාලවළියස්ස විපාකං පුච්ඡි. සත්ථා “ඉතො සත්තමෙ දිවසෙ සෙට්ඨිච්ඡන්තං ලභිස්සති” ති ආහ. කාලවළිඤ්ඤා තං කථං සුත්වා ගන්ත්වා හරියාය ආරොවෙසි.

තදා ච රාජා නගරං අනුසඤ්චරන්තො ඛනිනගරෙ ජීවසුලෙ නිසින්තං පුරිසං අද්දස. පුරිසො රාජානං දිස්වා උච්චාසද්දං අකාසි “තුම්භාකං මෙ භුඤ්ජනහත්තං පහිණථ දෙවා” ති. රාජා “පෙසෙස්සාමී” ති වත්වා සායමාසහත්තෙ උපතීනෙ සරිත්වා “ඉමං හරිතුං සමත්ථං ජානාමා” ති ආහ, නගරෙ සහස්සහණ්ඩිකං වාරෙසුං. තතියවාරෙ කාලවළියස්ස හරියා අග්ගහෙසි. අථ නං රඤ්ඤො දස්සෙසුං, සා පුරිසවෙසං ගහෙත්වා පඤ්චාවුධසන්නද්ධා හත්තපාතිං ගහෙත්වා නගරා නික්බථී. ඛනිනගරෙ තාලෙ අධිවත්ථො දීඝතාලො නාම යක්ඛො තං රුක්ඛමුලෙන ගච්ඡන්ති.

දිස්වා “තිට්ටි තිට්ටි හක්බොසි මෙ” ති ආහ. නාහං තව හක්බො, රාජදුතො අහන්ති. කත්ථ ගච්ඡසිති. ජීවසුලෙ නිසින්තස්ස පුරිසස්ස සන්තිකන්ති. මමපි එකං සාසනං හරිතුං සක්ඛිස්සසිති. ආම සක්ඛිස්සාමිති. “දීඝතාලස්ස හරියා සුමනදෙවරාජධිතා කාළී පුත්තං විජාතා” ති ආරොවෙය්‍යාසි. ඉමස්මිං තාලමුලෙ සත්ත නිධිකුම්භියො අත්ථී, තා ත්වං ගණ්භෙය්‍යාසිති. සා “දීඝතාලස්ස හරියා සුමනදෙවරාජධිතා කාළී පුත්තං විජාතා” ති උග්ගසාසෙන්නී අගමාසි.

සුමනදෙවො යක්ඛසමාගමෙ නිසින්තො සුත්වා “එකො මනුස්සො අමීහාකං පියපවත්තිං. ආහරති, පක්කොසථ න” ත්ති සාසනං සුත්වා පසන්නො “ඉමස්ස රුක්ඛස්ස පරිමණ්ඩලවිජායාය ඵරණට්ඨානෙ නිධිකුම්භියො තුය්හං දමිමි” ති ආහ. ජීවසුලෙ නිසින්තපුරිසො හත්තං භුඤ්ජිත්වා මුඛපුඤ්ජනකාලෙ ඉත්ථිඵස්සොති ඤාත්වා වුළාය ඩංසි, සා අසිනා අත්තනො වුළං ඡින්දිත්වා රඤ්ඤො සන්තිකංයෙව ගතා. රාජා හත්තභොජිතභාවො කථං ජානිතබ්බොති? වුළසඤ්ඤායාති වත්වා රඤ්ඤො ආචික්ඛිත්වා තං ධනං ආහරාපෙසි. රාජා අඤ්ඤස්ස එත්තකං ධනං නාම අත්ථීති. නත්ථී දෙවාති. රාජා තස්සා පතිං තස්මිං නගරෙ ධනසෙට්ඨිං අකාසි. මල්ලිකායපි දෙවියා වත්ථු කථෙතබ්බං. ඉමානි තාව කුසලකම්මෙ වත්ථුනි.

නන්දමාණවකො පන උප්පලවණ්ණාය ථෙරියා විප්පට්පජ්ජි, තස්ස මඤ්චනො උට්ඨාය නික්ඛමිත්වා ගච්ඡන්තස්ස මහාපට්ඨි භිජ්ජිත්වා ඔකාසමදාසි, තත්ථෙව මහානරකං පට්ටියො. නන්දොපි ගොඝාතකො පණ්ණාස වස්සාති ගොඝාතකකම්මං කත්වා එකදිවසං භොජනකාලෙ මංසං අලහන්නො එකස්ස ජීවමානකගොණස්ස ජීවිහං ඡින්දිත්වා අඬගාරෙසු පවාපෙත්වා බාදිතුං ආරද්ධො. අථස්ස ජීවිහා මුලෙ ඡිජ්ජිත්වා හත්තපාතියංයෙව පතිතා, සො විරවන්නො කාලං කත්වා නිරයෙ නිබ්බත්ති. නන්දොපි යක්බො අඤ්ඤන යක්බෙන සද්ධිං ආකාසෙන ගච්ඡන්නො සාරිපුත්තත්ථෙරං නවොරොපිතෙහි කෙසෙහි රත්තිභාගෙ අබ්භොකාසෙ නිසින්තං. දිස්වා සිසෙ පහරිතුකාමො ඉතරස්ස යක්ඛස්ස ආරොවෙත්වා තෙන වාරියමානොපි පහාරං දත්වා ඩය්භාමි ඩය්භාමිති විරවන්නො තස්මිංයෙව යානෙ භූමිං පටිසිත්වා මහානිරයෙ නිබ්බත්තොති ඉමානි අකුසලකම්මෙ වත්ථුනි.

යං පන අන්තමසො මරණසන්නිකෙපි කතං කම්මං භවන්තරෙ විපාකං දෙති, තං සබ්බං සම්පරායවෙදනීයං නාම. තත්ථ යො අපරිභිනස්ස ඤානස්ස විපාකො නිබ්බත්තිස්සති, සො ඉධ නිබ්බත්තිතවිපාකොති වුත්තො. තස්ස මූලභූතං කම්මං නෙව දිට්ඨධම්මවෙදනීයං න සම්පරායවෙදනීයන්ති, න විචාරිතං, කිඤ්චාපි න විචාරිතං, සම්පරායවෙදනීයමෙව පනෙතන්ති වෙදිතබ්බං. යො පයමමග්ගාදීනං භවන්තරෙ ඵලසමාපත්තිවිපාකො, සො ඉධ නිබ්බත්තිතගුණොත්ථෙව වුත්තො. කිඤ්චාපි එවං වුත්තො, මග්ගකම්මං පන පරිපක්කවෙදනීයන්ති වෙදිතබ්බං. මග්ගවෙතනායෙව හි සබ්බලභුං ඵලදායිකා අනන්තරඵලත්තාති.

8. බහුවෙදනීයන්ති සඤ්ඤාහවුපගං. අප්පවෙදනීයන්ති අසඤ්ඤාහවුපගං. සවෙදනීයන්ති සවිපාකං කම්මං. අවෙදනීයන්ති අවිපාකං කම්මං. එවං සන්නෙති

ඉමෙසං දිට්ඨධම්මවෙදනීයාදීනං කම්මානං උපක්කමෙන සම්පරායවෙදනීයාදි භාවකාරණස්ස අලාභෙ සති. අඵලොති නිජ්ඵලො නිරත්ථකොති. එත්තාවතා අනියායානිකසාසනෙ පයොගස්ස අඵලනං දස්සෙත්වා පධානච්ඡෙදකවාදො නාම දස්සිතොති වෙදිතබ්බො. සහධම්මිකා වාදානුවාදාති පරෙහි චුත්තකාරණෙන සකාරණා හුත්වා නිගණ්ඨානං වාදා ව අනුවාදා ව. ගාරය්හං යානං ආගච්ඡන්තීති විඤ්ඤ්හි ගරහිතබ්බං කාරණං ආගච්ඡන්ති. “වාදානුප්පත්තා ගාරය්හට්ඨානා”තිපි පායො. තස්සත්ථො – පරෙහි චුත්තෙන කාරණෙන සකාරණා නිගණ්ඨානං වාදං අනුප්පත්තා තං වාදං සොසෙන්නා මිලාපෙන්නා දුක්කට්ඨකම්මකාරිනොතිආදයො දස ගාරය්හට්ඨානා ආගච්ඡන්ති.

9. සඨගතිභාවහෙතුති නියතිභාවකාරණා. පාපසඨගතිකාති පාපනියතිනො. අභිජාතිහෙතුති ඡළහිජාතිහෙතු.

10. එවං නිගණ්ඨානං උපක්කමස්ස අඵලනං දස්සෙත්වා ඉදාති නියායානිකසාසනෙ උපක්කමස්ස වීරියස්ස ව සඵලනං දස්සෙතුං කට්ඨ්ථෙ, භික්ඛවෙනිආදිමාහ. තත්ථ අනද්ධභූතන්ති අනධිභූතං. දුක්ඛෙන අනධිභූතො නාම මනුස්සත්තභාවො චුච්චති, න තං අද්ධභාවෙති නාහිභවතීති අත්ථො. තම්පි නානප්පකාරාය දුක්කරකාරිකාය පයොපෙන්නො දුක්ඛෙන අද්ධභාවෙති නාම. යෙ පන සාසනෙ පබ්බජිත්වා ආරඤ්ඤකා වා භොන්ති රුක්ඛමුලිකාදයො වා, තෙ දුක්ඛෙන න අද්ධභාවෙත්ති නාම. නියායානිකසාසනස්මිඤ්ඤි වීරියං සම්මාවායාමො නාම භොති.

ථෙරො පනාහ – යො ඉස්සරකුලෙ නිබ්බත්තො සත්තවස්සිකො හුත්වා අලඬිකතප්පටියත්තො පිතුඅඬිකෙ නිසින්නො සරෙ හත්තකිච්චං කත්වා නිසින්නෙන භික්ඛුසඬිසෙන අනුමොදනාය කරියමානාය තිස්සො සම්පත්තියො දස්සෙත්වා සච්චෙසු පකාසිතෙසු අරහත්තං පාපුණාති, මාතාපිතූහි වා “පබ්බජිස්සසි තාතා”ති චුත්තො “ආම පබ්බජිස්සාමි”ති වත්වා න්භාපෙත්වා අලඬිකරිත්වා විහාරං නීතො තවපඤ්චකං උග්ගණ්හිත්වා නිසින්නො කෙසෙසු ඔහාරියමානෙසු බුරග්ගෙයෙව අරහත්තං පාපුණාති, නවපබ්බජිතො වා පන මනොසිලාතෙලමක්ඛිතෙන සිසෙන පුනදිවසෙ මාතාපිතූහි පෙසිතං කාජහත්තං භුඤ්ජිත්වා විහාරෙ නිසින්නොව අරහත්තං පාපුණාති, අයං න දුක්ඛෙන අත්තානං අද්ධභාවෙති නාම. අයං පන උක්කට්ඨසක්කාරො. යො දාසිකුච්ඡියං නිබ්බත්තො අන්තමසො රජතමුද්දිකම්පි පිළන්ධිත්වා ගොරකපියඬිගුමත්තෙනාපි සරීරං විලිම්පෙත්වා “පබ්බාපෙථ න”න්ති නීතො බුරග්ගෙ වා පුනදිවසෙ වා අරහත්තං පාපුණාති, අයම්පි න අනද්ධභූතං අත්තානං දුක්ඛෙන අද්ධභාවෙති නාම.

ධම්මිකං සුඛං නාම සඬ්ඝතො වා ගණතො වා උප්පන්නං චතුපච්චයසුඛං. අනධිමුච්ඡිතොති තණ්හාමුච්ඡනාය අමුච්ඡිතො. ධම්මිකඤ්ඤි සුඛං න පරිච්චජාමීති න තත්ථ ගෙධො කාතබ්බො. සඬ්ඝතො හි උප්පන්නං සලාකහත්තං වා වස්සාවාසිකං වා “ඉදමත්ථං එත”න්ති පරිච්ඡින්නදිත්වා සඬ්ඝමජ්ඣෙ භික්ඛූනං අන්තරෙ

පරිභ්‍රාමයෙන් පත්තනතර පද්මං විය සීලසමාධිවිපස්සනාමග්ගඵලෙහි වඩිසිති. ඉමස්සාති පච්චුප්පන්නානං පඤ්චන්තං ඛන්ධානං මූලභූතස්ස. දුක්ඛනිදානස්සාති තණ්හාය. සා හි පඤ්චක්ඛන්ධදුක්ඛස්ස නිදානං. සඬ්ඛාරං පදහතොති සම්පයොගවීරියං කරොත්තස්ස. වීරාගො හොතීති මග්ගෙන වීරාගො හොති. ඉදං චුත්තං හොති “සඬ්ඛාරපධානෙන මෙ ඉමස්ස දුක්ඛනිදානස්ස වීරාගො හොතී”ති එවං පජානාතීති ඉමිනා සුඛාපටිපදා ඛිජ්ජාහිඤ්ඤා කථිතා. දුතියවාරෙන තස්ස සම්පයොගවීරියස්ස මජ්ඣත්තකාකාරො කථිතො. සො යස්ස හි ඛවාස්සාති එත්ථ අයං සඬ්ඛෙපත්ථො – සො පුග්ගලො යස්ස දුක්ඛනිදානස්ස සඬ්ඛාරපධානෙන වීරාගො හොති, සඬ්ඛාරං තත්ථ පදහති, මග්ගපධානෙන පදහති. යස්ස පන දුක්ඛනිදානස්ස අජ්ඣුපෙක්ඛතො උපෙක්ඛං භාවෙන්තස්ස වීරාගො හොති, උපෙක්ඛං තත්ථ භාවෙති, මග්ගභාවනාය භාවෙති. තස්සාති තස්ස පුග්ගලස්ස.

11. පටිබද්ධවිත්තොති ඡන්දරාගෙන බද්ධවිත්තො. තිබ්බච්ඡන්දොති බහලච්ඡන්දො. තිබ්බාපෙක්ඛොති බහලපත්ථනො. සන්තිට්ඨන්තින්ති එකතො තිට්ඨන්තිං. සඤ්ජග්ගන්තින්ති මහාහසිතං හසමානං. සංහසන්තින්ති සිතං කුරුමානං.

එවමෙව ඛො, භික්ඛවෙති එත්ථ ඉදං ඔපම්මවිභාවනං – එකො හි පුරිසො එකිස්සා ඉත්ථියා සාරත්තො සාසච්ඡාදනාමාලාලඬිකාරාදීනි දත්වා සරෙ වාසෙති. සා තං අතිවරිත්වා අඤ්ඤං සෙවති. සො “නුන අහං අස්සා අනුරූපං සක්කාරං න කරොමි”ති සක්කාරං වඩිසෙසි. සා හියොයාසොමත්තාය අතිවරතියෙව. සො – “අයං සක්කරියමානාපි අතිවරතෙව, සරෙ මෙ වසමානා අනත්ථමිපි කරෙය්‍ය, නිහරාමි න”න්ති පරිසමජ්ඣෙ අලංචවනීයං කත්වා “මා පුන ගෙහං පාවිසි”ති විස්සජ්ජෙසි. සා කෙනචි උපායෙන තෙන සද්ධිං සන්ථවං කාතුං අසක්කොන්ති නටනච්චකාදීහි සද්ධිං විවරති. තස්ස පුරිසස්ස තං දිස්වා නෙව උජ්ජජ්ජති දොමනස්සං, සොමනස්සං පන උජ්ජජ්ජති.

තත්ථ පුරිසස්ස ඉත්ථියා සාරත්තකාලො විය ඉමස්ස භික්ඛුනො අත්තභාවෙ ආලයො. සාසච්ඡාදනාදීනි දත්වා සරෙ වසාපනකාලො විය අත්තභාවස්ස පටිපග්ගනකාලො. තස්සා අතිවරණකාලො විය ජග්ගියමානස්සෙව අත්තභාවස්ස පිත්තපකොපාදීනං වසෙන සාධාධතා. “අත්තනො අනුරූපං සක්කාරං අලහන්තී අතිවරතී”ති සල්ලක්ඛෙන්වා සක්කාරවඩිසනං විය “හෙසජ්ජං අලහන්තො එවං හොතී”ති සල්ලක්ඛෙන්වා හෙසජ්ජකරණකාලො. සක්කාරෙ වඩිසීතෙපි පුන අතිවරණං විය පිත්තාදිපු එකස්ස හෙසජ්ජෙ කරියමානෙ සෙසානං පකොපවසෙන පුන සාධාධතා. පරිසමජ්ඣෙ අලංචවනීයං කත්වා ගෙහා නික්කඩ්ඪනං විය “ඉදානි තෙ නාහං දාසො න කම්මකරො, අනමතග්ගෙ සංසාරෙ තංයෙව උපට්ඨහන්තො විවරිං, කො මෙ තයා අත්ථො, ඡිජ්ජ වා හිජ්ජ වා”ති තස්මිං අනපෙක්ඛනං ආපජ්ජිත්වා වීරියං ථීරං කත්වා මග්ගෙන කිලෙසසමුග්ගාතනං. නටනච්චකාදීහි නච්චමානං විවරන්තිං දිස්වා යථා තස්ස පුරිසස්ස දොමනස්සං න උජ්ජජ්ජති, සොමනස්සමෙව උජ්ජජ්ජති, එවමෙව ඉමස්ස භික්ඛුනො අරහත්තං පත්තස්ස

පින්තපකොපාදීනං වසෙන ආබාධිකං අත්තභාවං දිස්වා දොමනස්සං න උප්පජ්ජති,
 “මුච්චිස්සාමි වත ඛන්ධපරිහාරදුක්ඛතො” ති සොමනස්සමෙව උප්පජ්ජති. අයං
 පන උපමා “පට්ඨද්ධවිත්තස්ස දොමනස්සං උප්පජ්ජති, අප්පට්ඨද්ධවිත්තස්ස
 නත්ථෙතන්ති ඤාත්වා ඉත්ථියා ඡන්දරාගං පජ්ජති, එවමයං හික්ඛු සඬ්ඛාරං වා
 පදහන්තස්ස උපෙක්ඛං වා භාවෙන්තස්ස දුක්ඛනිදානං පභියති, නො අඤ්ඤාටාති
 ඤාත්වා තදුභයං සම්පාදෙන්තො දුක්ඛනිදානං පජ්ජති” ති එතමත්ථං විභාවෙතුං
 ආගතාති වෙදිතඛිබ්බා.

12. යථා සුඛං බො මෙ විහරතොති යෙන සුඛෙන විහරිතුං ඉච්ඡාමි තෙන, මෙ
විහරතො. පදහතොති පෙසෙන්නස්ස. එත්ථ ව යස්ස සුඛා පටිපදා අසප්පායා,
සුමුමච්චරාති ධාරෙන්තස්ස පාසාදිකෙ සෙනාසනෙ වසන්නස්ස විත්තං වික්ඛිපති,
දුක්ඛා පටිපදා සප්පායා, ඡින්නහින්නාති ථුලච්චරාති ධාරෙන්තස්ස
සුසානරුක්ඛමුලාදීසු වසන්නස්ස විත්තං එකග්ගං හොති, තං සන්ධායෙනං චුත්තං.

එවමෙව බොති එත්ථ ඉදං ඔපම්මසංසන්දනං, උසුකාරො විය හි
 ජාතිජරාමරණහිතො යොගී දට්ඨබ්බො, වඩ්ඤාකුට්ඨිමහතෙජනං විය
 වඩ්ඤාකුට්ඨිමහවිත්තං, ද්වෙ අලාතා විය කායිකචෙතසිකවීරියං, තෙජනං උජුං
 කරොන්නස්ස කඤ්ඤිකතෙලං විය සද්ධා, නමනදණ්ඩකො විය ලොකුත්තරමග්ගො,
 උස්සුකාරස්ස වඩ්ඤාකුට්ඨිමහතෙජනං කඤ්ඤිකතෙලෙන සිනෙහෙත්වා අලාතෙසු
 තාපෙත්වා නමනදණ්ඩකෙන උජුකරණං විය ඉමස්ස හික්ඛුනො
 වඩ්ඤාකුට්ඨිමහවිත්තං සද්ධාය සිනෙහෙත්වා කායිකචෙතසිකවීරියෙන තාපෙත්වා
 ලොකුත්තරමග්ගෙන උජුකරණං, උසුකාරස්සෙව එවං උජුකතෙන තෙජනෙන
 සපත්තං විජ්ඣිත්වා සම්පත්තිඅනුභවනං විය ඉමස්ස යොගිතො තථා උජුකතෙන
 විත්තෙන කිලෙසගණං විජ්ඣිත්වා පාසාදිකෙ සෙනාසනෙ නිරොධවරතලගතස්ස
 එලසමාපත්තිසුඛානුභවනං දට්ඨබ්බං. ඉධ තථාගතො
 සුඛාපටිපදාඛිප්පාහිඤ්ඤාහික්ඛුනො, දුක්ඛාපටිපදාදන්ධාහිඤ්ඤාහික්ඛුනො ව
 පටිපත්තියො කථිතා, ඉතරෙසං ද්විත්තං න කථිතා, තා කථෙතුං ඉමං දෙසනං
 ආරභි. ඉමාසු වා ද්විසු කථිතාසු ඉතරාපි කථිතාව හොත්ති, ආගමනීයපටිපදා පන න
 කථිතා, තං කථෙතුං ඉමං දෙසනං ආරභි. සභාගමනීයාපි වා පටිපදා කථිතාව,
 අදස්සිතං පන එකං බුද්ධුප්පාදං දස්සෙත්වා එකස්ස කුලපුත්තස්ස නික්ඛමනදෙසනං
 අරහත්තෙන විනිවට්ටෙස්සාමීති දස්සෙතුං ඉමං දෙසනං ආරභි. සෙසං සබ්බත්ථ
 උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

දෙවදහසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පඤ්චත්තයසුත්තවණ්ණනා

21. එවං මෙ සුතන්ති පඤ්චත්තයසුත්තං. තත්ථ එකෙති එකච්චෙ.
සමණබ්බාහිමණාති පරිබ්බජ්ජගතභාවෙන සමණා ජාතියා බ්බාහිමණා, ලොකෙන වා

සමණාති ව බ්‍රාහ්මණාති ව එවං සම්මතා. අපරන්තං කප්පෙත්වා විකප්පෙත්වා
 ගණ්හන්තිති අපරන්තකප්පිකා. අපරන්තකප්පො වා එතෙසං අත්ථිතිපි
 අපරන්තකප්පිකා. එත්ථ ව අන්තොති “සක්කායො ඛො, ආවුසො, එකො
 අන්තො” තිආදීසු (අ. නි. 6.61) විය ඉධ කොට්ඨාසො අධිප්පෙතො. කප්පොති
 තණ්හාදිට්ඨියො. චුත්තම්පි වෙතං “කප්පොති උද්දානතො ද්වෙ කප්පා
 තණ්හාකප්පො ව දිට්ඨිකප්පො වා” ති. තස්මා තණ්හාදිට්ඨිවසෙන අනාගතං
 ඛන්ධකොට්ඨාසං කප්පෙත්වා යිතාති අපරන්තකප්පිකාති එවමෙත්ථ අත්ථො
 දට්ඨබ්බො. තෙසං එවං අපරන්තං කප්පෙත්වා යිතානං පුනස්පුනං උප්පජ්ජනවසෙන
 අපරන්තමෙව අනුගතා දිට්ඨිති අපරන්තානුදිට්ඨිනො. තෙ එවංදිට්ඨිනො තං
 අපරන්තං ආරබ්හ ආගම්ම පටිච්ච අඤ්ඤම්පි ජනං දිට්ඨිගතිකං කරොන්තා
 අනෙකච්ඡිතාති අධිචුත්තිපදාති අභිවදන්ති. අනෙකච්ඡිතානීති අනෙකච්චාති.
 අධිචුත්තිපදානීති අධිවචනපදාති. අථ වා භූතමත්ථං අධිභවිත්වා යථාසභාවතො
 අග්ගහෙත්වා වත්තනතො අධිචුත්තියොති දිට්ඨියො චුච්චන්ති, අධිචුත්තිනං පදාති
 අධිචුත්තිපදාති, දිට්ඨිදීපකාති වචනානීති අත්ථො.

සඤ්ඤීති සඤ්ඤාසමඬගී. අරොගොති නිව්වො. ඉත්ථෙකෙති ඉත්ථං එකෙ,
 එවමෙකෙති අත්ථො. ඉමිනා සොළස සඤ්ඤීවාදා කථිතා, අසඤ්ඤීති ඉමිනා අට්ඨ
 අසඤ්ඤීවාදා, නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීති ඉමිනා අට්ඨ නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදා,
 සතො වා පන සත්තස්සාති ඉමිනා සත්ත උච්ඡෙදවාදා. තත්ථ සතොති විජ්ජමානස්ස.
 උච්ඡෙදන්ති උපච්ඡෙදං. විනාසන්ති අදස්සනං. විභවන්ති භවවිගමං. සබ්බානෙතාති
 අඤ්ඤමඤ්ඤෙවචනානෙව. දිට්ඨධම්මනිබ්බානං වාති ඉමිනා පඤ්ච
 දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදා කථිතා. තත්ථ දිට්ඨධම්මොති පච්චක්ඛධම්මො චුච්චති,
 තත්ථ තත්ථ පටිලද්ධඅත්තභාවස්සෙතං අධිවචනං. දිට්ඨධම්මෙ නිබ්බානං
 දිට්ඨධම්මනිබ්බානං, ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ දුක්ඛචූපසමන්ති අත්ථො. සන්තං
 වාති සඤ්ඤීතිආදිවසෙන තිභාකාරෙහි සන්තං. තිණි හොන්තිති සඤ්ඤී
 අත්තාතිආදීති සන්තඅත්තවසෙන එකං, ඉතරාති ද්වෙති එවං තිණි.

22. රූපිං වාති කර්මරූපෙන වා කසිණරූපෙන වා රූපිං. තත්ථ ලාභී කසිණරූපං
 අත්තාති ගණ්හාති, තක්කී උභොපි රූපාති ගණ්හාතියෙව. අරූපින්ති
 අරූපසමාපන්නිතිමිත්තං වා, යපෙත්වා සඤ්ඤාක්ඛන්ධං සෙසඅරූපධම්මෙ වා
 අත්තාති පඤ්ඤපෙන්නා ලාභිනොපි තක්කිකාපි එවං පඤ්ඤපෙන්නි. තතියදිට්ඨි පන
 මිස්සකගාභවසෙන පවත්තා, චතුත්ථා තක්කගාභෙනෙව. දුතියචතුක්කෙ පයමදිට්ඨි
 සමාපන්නකවාරෙන කථිතා, දුතියදිට්ඨි අසමාපන්නකවාරෙන, තතියදිට්ඨි
 සුප්පමත්තෙන වා සරාවමත්තෙන වා කසිණපරිකම්මවසෙන, චතුත්ථදිට්ඨි
 විපුලකසිණවසෙන කථිතාති වෙදිතබ්බා.

එතං වා පනෙකෙසං උපාතිවත්තතන්ති සඤ්ඤීතිපදෙන සඬබ්බෙපතො චුත්තං
 සඤ්ඤාසත්තකං අතික්කන්තානන්ති අත්ථො. අපරෙ අට්ඨකන්ති වදන්ති. තදුභයං
 පරතො ආච්චිභිස්සති. අයං පනෙත්ථ සඬබ්බෙපත්ථො – කෙචි හි එතා සත්ත වා අට්ඨ
 වා සඤ්ඤා සමතික්කම්තුං සක්කොන්ති, කෙචි පන න සක්කොන්ති. තත්ථ යෙ

සක්කොන්ති, තෙව ගහිතා. තෙසං පන එකෙසං උපාතිවත්තතං අතික්කමිතුං සක්කොන්තානං යථාපි නාම ගඬිගං උත්තිණ්ණෙසු මනුස්සෙසු එකො දීඝවාපිං ගන්ත්වා තිට්ඨෙය්‍යා, එකො තතො පරං මහාගාමං; එවමෙව එකෙ විඤ්ඤාණඤ්චායතනං අප්පමාණං ආනෙඤ්ජන්ති වත්වා තිට්ඨන්ති, එකෙ ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං. තත්ථ විඤ්ඤාණඤ්චායතනං තාව දස්සෙතුං විඤ්ඤාණකසිණමෙකෙති වුත්තං. පරතො “ආකිඤ්චඤ්ඤායතනමෙකෙ” ති වක්ඛති. තයිදන්ති තං ඉදං දිට්ඨිගතඤ්ච දිට්ඨිපච්චයඤ්ච දිට්ඨාරම්මණඤ්ච. තථාගතො අභිජානාතීති. ඉමිනා පච්චයෙන ඉදං නාම දස්සනං ගහිතන්ති අභිවිසිට්ඨෙන ඤාණෙන ජානාති.

ඉදානි තදෙව විත්ථාරෙන්නො යෙ බො තෙ භොන්තොතිආදිමාහ. යා වා පන එතාසං සඤ්ඤානන්ති යා වා පන එතාසං “යදි රූපසඤ්ඤාන” න්ති එවං වුත්තසඤ්ඤානං. පරිසුද්ධානි නිරූපක්කිලෙසා. පරමානි උත්තමා. අග්ගානි සෙට්ඨා. අනුත්තරියා අක්ඛායතීති අසදිසා කමීයති. යදි රූපසඤ්ඤානන්ති ඉමිනා වතස්සො රූපාවචරසඤ්ඤා කමීතා. යදි අරූපසඤ්ඤානන්ති ඉමිනා ආකාසානඤ්චායතනවිඤ්ඤාණඤ්චායතනසඤ්ඤා. ඉතරෙහි පන ද්විහි පදෙහි සමාපන්නකවාරො ව අසමාපන්නකවාරො ව කමීතොති එවමෙනා කොට්ඨාසතො අට්ඨ, අත්ථතො පන සත්ත සඤ්ඤා භොන්ති. සමාපන්නකවාරො හි පුරිමාහි ඡහිසඬිගහිතොයෙව. තයිදං සඬිඛතන්ති තං ඉදං සබ්බමිපි සඤ්ඤාගතං සද්ධිං දිට්ඨිගතෙන සඬිඛතං පච්චයෙහි සමාගන්ත්වා කතං. ඔළාරිකන්ති සඬිඛතත්තාව ඔළාරිකං. අත්ථි බො පන සඬිබාරානං නිරොධොති එතෙසං පන සඬිඛතන්ති වුත්තානං සඬිබාරානං නිරොධසඬිබානං නිබ්බානං නාම අත්ථි. අත්ථෙතන්ති ඉති විදිත්වාති තං බො පන නිබ්බානං “අත්ථි එත” න්ති එවං ජානිත්වා. තස්ස නිස්සරණදස්සාවීති තස්ස සඬිඛතස්ස නිස්සරණදස්සි නිබ්බානදස්සි. තථාගතො තදුපාතිවත්තොති තං සඬිඛතං අතික්කන්තො සමතික්කන්තොති අත්ථො.

23. තත්‍රානි තෙසු අට්ඨසු අසඤ්ඤීවාදෙසු. රූපිං වානිආදීනි සඤ්ඤීවාදෙ වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බානි. අයඤ්ච යස්මා අසඤ්ඤීවාදො, තස්මා ඉධ දුතියවතුක්කං න වුත්තං. පටික්කොසන්තීති පටිබාහන්ති පටිසෙධෙන්ති. සඤ්ඤා රොගොතිආදීසු ආබාධට්ඨෙන රොගො, සදොසට්ඨෙන ගණ්ඨො, අනුපවිට්ඨට්ඨෙන සල්ලං. ආගතිං වා ගතිං වානිආදීසු පටිසන්ධිවසෙන ආගතිං, වුතිවසෙන ගතිං, වචනවසෙන වුතිං, උපපජ්ජනවසෙන උපපත්තිං, පුනප්පුනං උප්පජ්ජිත්වා අපරාපරං වඩ්ඪනවසෙන වුඩ්ඪිං විරුල්හිං වෙපුල්ලං. කාමඤ්ච වතුචොකාරහවෙ රූපං විනාපි විඤ්ඤාණස්ස පවත්ති අත්ථි, සෙසෙ පන තයො ඛන්ධෙ විනා නත්ථි. අයං පන පඤ්ඤො පඤ්චවොකාරහවවසෙන කමීතො. පඤ්චවොකාරෙ හි එත්තකෙ ඛන්ධෙ විනා විඤ්ඤාණස්ස පවත්ති නාම නත්ථි. විතණ්ඩවාදී පනෙත්ථ “අඤ්ඤු රූපානිආදිවචනතො අරූපහවෙපි රූපං, අසඤ්ඤාහවෙ ව විඤ්ඤාණං අත්ථි, තථා නිරොධසමාපන්නස්සා” ති වදති. සො වත්තබ්බො – බ්‍යාඤ්ජනවිජායාය වෙ අත්ථං පටිබාහසි, ආගතිං වානිආදිවචනතො තං විඤ්ඤාණං පක්ඛිද්විපදවතුප්පදා විය උප්පතිත්වාපි ගච්ඡති, පදසාපි ගච්ඡති, ගොවිසාණවල්ලිආදීනි විය ව වඩ්ඪතීති

ආපඡ්ඡති. යෙ ව භගවතා අනෙකසතෙසු සුත්තෙසු තයො භවා චුත්තා, තෙ අරුපභවස්ස අභාවා ද්වෙව ආපඡ්ඡන්ති. තස්මා මා එවං අවච, යථා චුත්තමත්ථං ධාරෙහීති.

24. තත්ත්වානි අට්ඨසු නෙවසඤ්ඤිනාසඤ්ඤිවාදෙසු භූමිමං. ඉධාපි රූපිං වාතිආදීනි චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බානි. අසඤ්ඤා සම්මොහොති නිස්සඤ්ඤාහාවො නාමෙස සම්මොහට්ඨානං. යො හි කිඤ්චි න ජානාති, තං අසඤ්ඤී එසොති වදන්ති. දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතබ්බසඬ්ඛාරමත්තෙනාති දිට්ඨවිඤ්ඤාතබ්බමත්තෙන සුතවිඤ්ඤාතබ්බමත්තෙන මුතවිඤ්ඤාතබ්බමත්තෙන. එත්ථ ව විජානාතීති විඤ්ඤාතබ්බං, දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතබ්බමත්තෙන පඤ්චද්වාරිකසඤ්ඤාපචත්තිමත්තෙනාති අයඤ්ඤි එත්ථ අත්ථො. සඬ්ඛාරමත්තෙනාති ඔළාරිකසඬ්ඛාරපචත්තිමත්තෙනාති අත්ථො. එතස්ස ආයතනස්සාති එතස්ස නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනස්ස. උපසම්පදන්ති පටිලාභං. ඛ්‍යාසනං හෙතන්ති විනායො හෙස, චූට්ඨානං හෙතන්ති අත්ථො. පඤ්චද්වාරිකසඤ්ඤාපචත්තඤ්ඤි ඔළාරිකසඬ්ඛාරපචත්තං වා අප්පචත්තං කත්වා තං සමාපජ්ජිතබ්බං. තස්ස පන පචත්තෙන තතො චූට්ඨානං හොතීති දස්සෙති. සඬ්ඛාරසමාපත්තිපත්තබ්බමක්ඛායතීති ඔළාරිකසඬ්ඛාරපචත්තියා පත්තබ්බන්ති න අක්ඛායති. සඬ්ඛාරාවසෙසසමාපත්තිපත්තබ්බන්ති සඬ්ඛාරානංයෙව අවසෙසා භාවනාවසෙන සබ්බසුබ්බභාවං පත්තා සඬ්ඛාරා, තෙසං පචත්තියා එතං පත්තබ්බන්ති අත්ථො. එවරුපෙසු හි සඬ්ඛාරෙසු පචත්තෙසු එතං පත්තබ්බං නාම හොති. තයිදන්ති තං ඉදං එතං සුබ්බමපි සමානං සඬ්ඛතං සඬ්ඛතත්තා ව ඔළාරිකං.

25. තත්ත්වානි සත්තසු උච්ඡෙදවාදෙසු භූමිමං. උද්ධං සරන්ති උද්ධං චූච්චති අනාගතසංසාරවාදො, අනාගතං සංසාරවාදං සරන්තීති අත්ථො. ආසත්තිංයෙව අභිවදන්ති උග්ගනකංයෙව වදන්ති. “ආසත්ත”න්තිපි පායො, තණ්හංයෙව වදන්තීති අත්ථො. ඉති පෙච්ච භවිස්සාමාති එවං පෙච්ච භවිස්සාම. ඛත්තියා භවිස්සාම, බ්‍රාහ්මණා භවිස්සාමාති එවමෙත්ථ නයො නෙතබ්බො. වාණිජුපමා මඤ්ඤෙති වාණිජුපමා විය වාණිජපටිභාගා වාණිජසදිසා මය්හං උපට්ඨහන්ති. සක්කායභයාති සක්කායස්ස භයා. තෙ හි යථෙව “චත්තාරො ඛො, මහාරාජ, අභයස්ස භායන්ති. කතමෙ චත්තාරො? ගණ්ඩුප්පාදො ඛො, මහාරාජ, භයා පථවිං න ඛාදති ‘මා පථවී ඛිඨි’ති, කොන්තො ඛො, මහාරාජ, එකපාදෙන තිට්ඨති ‘මා පථවී ඔසිදි’ති, කිකි ඛො, මහාරාජ, උත්තානා සෙති ‘මා අමහා උන්ද්‍රියි’ති, බ්‍රාහ්මණධම්මිකො ඛො, මහාරාජ, බ්‍රහ්මවරියං න වරති ‘මා ලොකො උච්ඡිජ්ජි’ති ඉමෙ චත්තාරො අභයස්ස භායන්ති, එවං සක්කායස්ස භායන්ති”. සක්කායපරිඡෙදුවිජාති තමෙව තෙභූමකසඬ්ඛාතං සක්කායං පරිඡෙදුවිජමානා. සා ගද්දුලබ්ද්ධොති දණ්ඩකෙ රජ්ජුං පචෙසෙත්වා බද්ධසුතබ්බො. එවමෙවිමෙති එත්ථ දළ්භත්ථමිහො විය බිලො විය ව තෙභූමකධම්මසඬ්ඛාතො සක්කායො දට්ඨබ්බො, සා විය දිට්ඨිගතිකො, දණ්ඩකො විය දිට්ඨි, රජ්ජු විය තණ්හා, ගද්දුලෙන බන්ධිත්වා ථම්හෙ වා බිලෙ වා උපනිබ්ද්ධසුතබ්බස්ස අත්තනො ධම්මතාය ඡින්දිත්වා ගන්තුං.

අසමත්ථස්ස අනුපරිධාවනං විය දිට්ඨිගතිකස්ස දිට්ඨිදණ්ඩකෙ පවෙසිතාය තණ්හාරජ්ජයා ඛන්ධිත්වා සක්කායෙ උපනිබද්ධස්ස අනුපරිධාවනං වෙදිතබ්බං.

26. ඉමානෙව පඤ්චායතනානීති ඉමානෙව පඤ්ච කාරණානි. ඉති මාතිකං යපෙන්නෙනපි පඤ්චෙව යපිතානි, නිගමෙන්නෙනපි පඤ්චෙව නිගමිතානි, භාෂෙන්නෙන පන චත්තාරි භාජිතානි. දිට්ඨධම්මනිබ්බානං කුභිං පට්ටයන්ති. එකත්තනානත්තවසෙන ද්විසු පදෙසු පට්ටයන්ති වෙදිතබ්බං.

27. එවඤ්ච චතුරත්තලීස අපරත්තකප්පිකෙ දස්සෙත්වා ඉදානි අට්ඨාරස පුබ්බත්තකප්පිකෙ දස්සෙතුං සන්ති, භික්ඛවෙනිආදිමාහ. තත්ථ අතීතකොට්ඨාසසංඛිතං පුබ්බත්තං කප්පෙත්වා විකප්පෙත්වා ගණ්හන්තීති පුබ්බත්තකප්පිකා. පුබ්බත්තකප්පො වා එතෙසං අත්ථිති පුබ්බත්තකප්පිකා. එවං සෙසම්පි පුබ්බෙ චුත්තප්පකාරං චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. සස්සතො අත්තා ව ලොකො වාති රූපාදිසු අඤ්ඤතරං අත්තාති ව ලොකොති ව ගහෙත්වා සස්සතො අමරො නිව්වො ධුවොති අභිවදන්ති. යථාහ “රූපං අත්තා වෙව ලොකො ව සස්සතො වාති අත්තානඤ්ච ලොකඤ්ච පඤ්ඤපෙන්නි”ති විත්ථාරො. අසස්සතාදිසුපි එසෙව නයො. එත්ථ ව පයමවාදෙන චත්තාරො සස්සතවාදා චුත්තා, දුතියවාදෙන සත්ත උච්ඡෙදවාදා.

නනු වෙනෙ හෙට්ඨා ආගතා, ඉධ කස්මා පුන ගභිතාති. හෙට්ඨා තත්ථ තත්ථ මතො තත්ථ තත්ථෙව උච්ඡිජ්ජතිති දස්සනත්ථං ආගතා. ඉධ පන පුබ්බෙනිවාසලාභී දිට්ඨිගතිකො අතීතං පස්සති, න අනාගතං, තස්ස එවං හොති “පුබ්බත්තතො ආගතො අත්තා ඉධෙව උච්ඡිජ්ජති, ඉතො පරං න ගච්ඡති”ති ඉමස්සත්ථස්ස දස්සනත්ථං ගභිතා. තතියවාදෙන චත්තාරො එකච්චසස්සතවාදා චුත්තා, චතුත්ථවාදෙන චත්තාරො අමරාවික්ඛෙපිකා චුත්තා. අත්තවාති සපරියන්තො පරිච්ඡින්නො පරිවටුමො. අවධිඝිතකසිණස්ස තං කසිණං අත්තාති ව ලොකොති ව ගහෙත්වා එවං හොති. දුතියවාදො වධිඝිතකසිණස්ස වසෙන චුත්තො, තතියවාදො තිරියං වධිසෙත්වා උද්ධමධො අවධිඝිතකසිණස්ස, චතුත්ථවාදො තක්කිවසෙන චුත්තො. අනන්තරචතුක්කං හෙට්ඨා චුත්තනයමෙව.

එකන්තසුඛීති නිරන්තරසුඛී. අයං දිට්ඨි ලාභීජාතිස්සරතක්කීනං වසෙන උජ්ජජ්ජති. ලාභිනො හි පුබ්බෙනිවාසඤාණෙන ඛත්තියාදිකුලෙ එකන්තසුඛමෙව අත්තතො ජාතිං අනුස්සරන්තස්ස එවං දිට්ඨි උජ්ජජ්ජති. තථා ජාතිස්සරස්ස පට්චුප්පන්නං සුඛමනුභවතො අතීතාසු සත්තසු ජාතීසු තාදිසමෙව අත්තභාවං අනුස්සරන්තස්ස. තක්කිස්ස පන ඉධ සුඛසමඬගිනො “අතීතෙපාහං එවමෙව අහොසි”න්ති තක්කෙනෙව උජ්ජජ්ජති.

එකන්තදුක්ඛීති අයං දිට්ඨි ලාභිනො නුජ්ජජ්ජති. සො හි එකන්තෙනෙව ඉධ ඤානසුඛෙන සුඛී හොති. ඉධ දුක්ඛෙන චුට්ඨස්ස පන ජාතිස්සරස්ස තක්කිස්සෙව ව සා උජ්ජජ්ජති. තතියා ඉධ වොකිණ්ණසුඛදුක්ඛානං සබ්බෙසම්පි තෙසං උජ්ජජ්ජති,

තලා වතුත්ලා දිටියි. ලාභිනො හි ඉදානි වතුත්ථජ්ඣානවසෙන අදුක්ඛමසුඛස්ස,
පුබ්බෙ වතුත්ථජ්ඣානිකමෙව බ්‍රහ්මලොකං අනුස්සරන්තස්ස. ජාතිස්සරස්සාපි
පච්චුප්පන්නෙ මජ්ඣන්තස්ස, අනුස්සරන්තස්සාපි මජ්ඣන්තභූතට්ඨානමෙව
අනුස්සරන්තස්ස, තක්කිනොපි පච්චුප්පන්නෙ මජ්ඣන්තස්ස, අතීතෙපි ඵලං
භවිස්සතීති තක්කෙනෙව ගණ්හන්තස්ස ඵසා දිට්ඨි උප්පජ්ජති. ඵත්තාවතා
වත්තාරො සස්සතවාදා, වත්තාරො ඵකච්චසස්සතිකා, වත්තාරො අන්තානන්තිකා,
වත්තාරො අමරාවික්ඛෙපිකා, ද්වෙ අධිච්ච-සමුප්පන්නිකාති අට්ඨාරසපි
පුබ්බන්තකප්පිකා කථිතා හොන්ති.

28. ඉදානි දිට්ඨුද්ධාරං උද්ධරන්තො තත්‍ර, භික්ඛවෙනිආදිමාහ. තත්ථ
පච්චන්තංයෙව ඤාණන්ති පච්චක්ඛඤාණං. පරිසුද්ධන්ති නිරුපක්කිලෙසං.
පරියොදාතන්ති පහස්සරං. සබ්බපදෙහි විපස්සනාඤාණංයෙව කථිතං. සද්ධාදයො හි
පඤ්ච ධම්මා බාහිරසමයස්මිම්පි හොන්ති, විපස්සනාඤාණං සාසනස්මිංයෙව. තත්ථ
ඤාණභාගමත්තමෙව පරියොදපෙන්නීති මයමිදං ජානාමාති ඵලං තත්ථ
ඤාණකොට්ඨාසං ඔතාරෙන්තියෙව. උපාදානමක්ඛායතීති න තං ඤාණං,
මිච්ඡාදස්සනං නාමෙතං, තස්මා තදපි තෙසං භවන්තානං දිට්ඨුපාදානං අක්ඛායතීති
අත්ථො. අලාපි තං ජානනමත්තලක්ඛණත්තා ඤාණභාගමත්තමෙව, තලාපි තස්ස
දස්සනස්ස අනුපාතිවත්තනතො උපාදානපච්චයතො ච උපාදානමෙව.
තදුපාතිවත්තොති තං දිට්ඨිං අතික්කන්තො. ඵත්තාවතා වත්තාරො සස්සතවාදා,
වත්තාරො ඵකච්චසස්සතිකා, වත්තාරො අන්තානන්තිකා, වත්තාරො
අමරාවික්ඛෙපිකා, ද්වෙ අධිච්චසමුප්පන්නිකා, සොළස සඤ්ඤීවාදා, අට්ඨ
අසඤ්ඤීවාදා, අට්ඨ නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදා, සත්ත උච්ඡෙදවාදා, පඤ්ච
දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදාති බ්‍රහ්මජාලෙ ආගතා ද්වාසට්ඨිපි දිට්ඨියො කථිතා හොන්ති.
බ්‍රහ්මජාලෙ පන කථිතෙ ඉදං සුත්තං අකථිතමෙව හොති. කස්මා? ඉධ තතො
අතිරෙකාය සක්කායදිට්ඨියා ආගතත්තා. ඉමස්මිං පන කථිතෙ බ්‍රහ්මජාලං
කථිතමෙව හොති.

30. ඉදානි ඉමා ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො උප්පජ්ජමානා සක්කායදිට්ඨිපමුඛෙනෙව
උප්පජ්ජන්තීති දස්සෙතුං ඉධ, භික්ඛවෙ, ඵකච්චවොතිආදිමාහ. තත්ථ පටිනිස්සග්ගාති
පරිච්චාගෙන. කාමසංයොජනානං අනධිට්ඨානාති පඤ්චකාමගුණතණ්හානං
නිස්සට්ඨන්තා. පච්චෙකං පිනින්ති සප්පිතිකජ්ඣානද්වයපිතිං. නිරුජ්ඣතීති
ඤානනිරොධෙන නිරුජ්ඣති. සමාපත්තිතො පන වුට්ඨිතස්ස නිරුද්ධා නාම හොති.
යථෙව හි “අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය නිරොධා උප්පජ්ජති නිරාමිසං සුඛං,
නිරාමිසසුඛස්ස නිරොධා උප්පජ්ජති අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා”ති ඵත්ථ න අයමත්ථො
හොති – වතුත්ථජ්ඣානනිරොධා තතියජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරතීති. අයං
පනෙත්ථ අත්ථො – වතුත්ථජ්ඣානා වුට්ඨාය තතියං ඤානං සමාපජ්ජති,
තතියජ්ඣානා වුට්ඨාය වතුත්ථං ඤානං සමාපජ්ජතීති, ඵලංසම්පදමිදං වෙදිතබ්බං.
උප්පජ්ජති දොමනස්සන්ති භීනජ්ඣානපරියාදානකදොමනස්සං. සමාපත්තිතො
වුට්ඨිතවිත්තස්ස පන කම්මතීයභාවො කථිතො.

පව්වෙකා පිනීනි සා එව ක්කානද්වයපිනි. යං ඡායා ජහනීනි යං යානං ඡායා ජහනි.
කිං චුත්තං හොති? යස්මිං යානෙ ඡායා අත්ථී, තස්මිං ආතපො නත්ථී. යස්මිං
ආතපො අත්ථී, තස්මිං ඡායා නත්ථීනි.

31. නිරාමිසං සුඛන්ති තතියජ්ඣානසුඛං.

32. අදුක්ඛමසුඛන්ති චතුත්ථජ්ඣානවෙදනං.

33. අනුපාදානොභමස්මිති නිග්ගහණො අභමස්මි. නිබ්බානසප්පායන්ති
නිබ්බානස්ස සප්පායං උපකාරභූතං. නනු ව මග්ගදස්සනං නාම සබ්බත්ථ නිකන්තියා
සුක්ඛාපිතාය උප්පජ්ජති, කථමෙතං නිබ්බානස්ස උපකාරපටිපදා නාම ජාතන්ති,
සබ්බත්ථ අනුපාදියනවසෙන අග්ගණ්භනවසෙන උපකාරපටිපදා නාම ජාතං.
අභිවදතීති අභිමානෙන උපවදති. පුබ්බත්තානුදිට්ඨීන්ති අට්ඨාරසව්ධමපි
පුබ්බත්තානුදිට්ඨීං. අපරන්තානුදිට්ඨීන්ති චතුත්තාරීසව්ධමපි අපරන්තානුදිට්ඨීං.
උපාදානමක්ඛායතීති අභමස්මිති ගහණස්ස සක්කායදිට්ඨිපරියාපන්නත්තා
දිට්ඨුපාදානං අක්ඛායති.

සන්තිවරපදන්ති චූපසන්තකිලෙසන්තා සන්තං උත්තමපදං. ඡන්තං
එස්සායතනානන්ති භගවතා “යත්ථ චක්ඛු ච නිරුජ්ඣති රූපසඤ්ඤා ච නිරුජ්ඣති
සො ආයතනො වෙදිතබ්බො”ති එත්ථ ද්වින්නං ආයතනානං පටික්ඛෙපෙන
නිබ්බානං දස්සිතං.

“යත්ථ ආපො ච පථවී, තෙජො වායො න ගාධති;
අතො සරා නිවත්තන්ති, එත්ථ වට්ඨං න චත්තති;
එත්ථ නාමඤ්ච රූපඤ්ච, අසෙසං උපරුජ්ඣති”ති. (සං. නි. 1.27) –

එත්ථ පන සඨාරපටික්ඛෙපෙන නිබ්බානං දස්සිතං.

“කත්ථ ආපො ච පථවී, තෙජො වායො න ගාධති;
කත්ථ දීඝඤ්ච රස්සඤ්ච, අණුං ථුලං සුභාසුභං;
කත්ථ නාමඤ්ච රූපඤ්ච, අසෙසං උපරුජ්ඣති”ති. (දී. නි. 1.498);

තනු වෙය්‍යාකරණං භවති –

“විඤ්ඤාණං අනිදස්සනං, අනන්තං සබ්බතො පහ”න්ති –

එත්ථ සඨාරපටික්ඛෙපෙන නිබ්බානං දස්සිතං. ඉමස්මිං පන සුත්තෙ
ජආයතනපටික්ඛෙපෙන දස්සිතං. අඤ්ඤත්ථ ච අනුපාදාවීමොක්ඛොති
නිබ්බානමෙව දස්සිතං, ඉධ පන අරහත්තඵලසමාපත්ති. සෙසං සබ්බත්ථ
උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

පඤ්චත්තයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. කිත්තිසුත්තවණ්ණනා

34. එවං මෙ සුතන්ති කිත්තිසුත්තං. තත්ථ පිසිනාරායන්ති එවංනාමකෙ මණ්ඩලපදෙසෙ. බලිහරණෙනි තස්මිං වනයණ්ඩෙ භූතානං බලිං ආහරන්ති, තස්මා සො බලිහරණන්ති වුත්තො. වීවරහෙතුති වීවරකාරණා, වීවරං පච්චාසිසමානොති අත්ථො. ඉතිහවාහවහෙතුති එවං ඉමං දෙසනාමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථුං නිස්සාය තස්මිං තස්මිං භවෙ සුඛං වෙදිස්සාමිති ධම්මං දෙසෙතිති කිං තුම්හාකං එවං භොතිති අත්ථො.

35. වත්තාරො සතිපට්ඨානාතිආදයො සත්තතිංස බොධිපක්ඛියධම්මා ලොකියලොකුත්තරාව කථිතා. තත්ථාති තෙසු සත්තතිංසාය ධම්මෙසු. සියංසුති භවෙය්සං. අභිධම්මෙති විසිට්ඨෙය ධම්මෙ, ඉමෙසු සත්තතිංසබොධිපක්ඛියධම්මෙසුති අත්ථො. තත්ථ චෙති ඉදම්පි බොධිපක්ඛියධම්මෙස්ථෙව භුම්මං. අත්ථතො චෙව නානං බ්‍යඤ්ජනතො වාති එත්ථ “කායොව සතිපට්ඨානං වෙදනාව සතිපට්ඨාන”න්ති වුත්තෙ අත්ථතො නානං භොති, “සතිපට්ඨානා”ති වුත්තෙ පන බ්‍යඤ්ජනතො නානං නාම භොති. තදම්නාපීති තං තුම්හෙ ඉම්නාපි කාරණෙන ජානාමාති අත්ථඤ්ච බ්‍යඤ්ජනඤ්ච සමානෙත්වා අථස්ස ච අඤ්ඤා භවතිහා වො බ්‍යඤ්ජනස්ස ච මිච්ඡා රොපිතහා වො දස්සෙතබ්බො. යො ධම්මො යො විනයොති එත්ථ අත්ථඤ්ච බ්‍යඤ්ජනඤ්ච විඤ්ඤාපනකාරණමෙව ධම්මො ච විනයො ච.

37. අත්ථතො හි බො සමෙතිති සතියෙව සතිපට්ඨානන්ති ගහිතා. බ්‍යඤ්ජනතො නානන්ති කෙවලං බ්‍යඤ්ජනමෙව සතිපට්ඨානොති වා සතිපට්ඨානාති වා මිච්ඡා රොපෙථ. අප්පමත්තකං බොති සුත්තන්තං පත්වා බ්‍යඤ්ජනං අප්පමත්තකං නාම භොති. පරිත්තමත්තං ධනිතං කත්වා රොපිතෙපි හි නිබ්බුතිං පත්තුං සක්කා භොති.

තත්ථිදං වත්ථු – විජයාරාමවිහාරවාසී කිරෙකො ඛිණ්ණසවත්ථෙරො ද්විත්තං භික්ඛූනං සුත්තං ආහරිත්වා කම්මට්ඨානං කථෙන්නො – “සමුද්ධො සමුද්ධොති, භික්ඛවෙ, අස්සුතවා පුපුජ්ජනො භාසති”ති ධනිතං කත්වා ආහ. එකො භික්ඛු “සමුද්ධො නාම, හන්තෙ”ති ආහ. ආවුසො, සමුද්ධොති වුත්තෙපි සමුද්දොති වුත්තෙපි මයං ලොණසාගරමෙව ජානාම, තුම්හෙ පන නො අත්ථගවෙසකා, බ්‍යඤ්ජනගවෙසකා, ගච්ඡං මහාවිහාරෙ පගුණබ්‍යඤ්ජනානං භික්ඛූනං සන්තිකෙ බ්‍යඤ්ජනං සොධාපෙමාති කම්මට්ඨානං අකථෙත්වා උට්ඨාපෙසි. සො අපරහාගෙ මහාවිහාරෙ හෙරිං පහරාපෙත්වා භික්ඛුසඤ්ඤාස්ස වතුසු මග්ගෙසු පඤ්ඤං කථෙත්වා ව පරිනිබ්බුතො. එවං සුත්තන්තං පත්වා බ්‍යඤ්ජනං අප්පමත්තකං නාම භොති.

විනයං පන පත්වා නො අප්පමත්තකං. සාමණෙරපබ්බජ්ජාපි හි උභතොසුද්ධිතො වට්ටති, උපසම්පදාදිකම්මානිපි සිට්ඨාදීනං.

ධනිතාදිකරණමත්තෙනෙව කුප්පන්ති. ඉධ පන සුත්තන්තබ්බාසද්දන්තං සන්ධායෙනං වුත්තං.

38. අථ චතුත්ථවායෙ විවාදො කස්මා? සඤ්ඤාය විවාදො. “අහං සතිමෙව සතිපට්ඨානං වදාමි, අයං ‘කායො සතිපට්ඨාන’න්ති වදති”ති හි නෙසං සඤ්ඤා හොති. බ්බාසද්දන්තෙපි එසෙව නයො.

39. න වොදනාය තරිතබ්බන්ති න වොදනත්ථාය වෙගායිතබ්බං. එකච්චො හි පුග්ගලො “නලාටෙ තෙ සාසපමත්තා පිළකා”ති වුත්තො “මය්හං නලාටෙ සාසපමත්තං පිළකං පස්සසි, අත්තනො නලාටෙ තාලපක්කමත්තං මහාගණ්ඨං න පස්සසි”ති වදති. තස්මා පුග්ගලො උපපරික්ඛිතබ්බො. අදළ්භද්ධිට්ඨිති අනාදානද්ධි සුංසුමාරං හදයෙ පක්ඛිපන්තො විය දළ්භං න ගණ්භාති.

උපසානොති චණ්ඩභාවෙන චණ්ඩට්ටිතස්ස විය දුක්ඛුප්පන්ති. සුප්පට්ඨිස්සග්ගිති “කිං නාම අහං ආපන්තො, කදා ආපන්තො”ති වා “ත්ථං ආපන්තො, තච උපජ්ඣායො ආපන්තො”ති වා එකං ද්වෙ වායෙ වත්ථාපි “අසුකං නාම අසුකදිවසෙ නාම, හන්තෙ, ආපන්තත්ථ, සණ්ඨං අනුස්සරථා”ති සරිත්ථා තාවදෙව විස්සජ්ජෙති. විහෙසාති බහුං අත්ථඤ්ච කාරණඤ්ච ආහරන්තස්ස කායචිත්තකිලමථො. සක්කොමිති එවරුපො හි පුග්ගලො ඔකාසං කාරෙත්ථා “ආපත්තිං ආපන්තත්ථ, හන්තෙ”ති වුත්තො “කදා කිස්මිං වත්ථුස්මි”න්ති වත්ථා “අසුකදිවසෙ අසුකස්මිං වත්ථුස්මි”න්ති වුත්තො “න සරාමි, ආවුසො”ති වදති, තනො “සණ්ඨං, හන්තෙ, සරථා”ති බහුං වත්ථා සාරිතො සරිත්ථා විස්සජ්ජෙති. තෙනාහ “සක්කොමි”ති. ඉමිනා නයෙන සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

උපෙක්ඛා නාතිමඤ්ඤිතබ්බාති උපෙක්ඛා න අතික්කමිතබ්බා, කත්තබ්බා ජනෙතබ්බාති අත්ථො. යො හි එවරුපං පුග්ගලං ධීතකංයෙව පස්සාවං කරොන්තං දිස්වාපි “නනු, ආවුසො, නිසිදිතබ්බ”න්ති වදති, සො උපෙක්ඛං අතිමඤ්ඤති නාම.

40. වච්ඡංභාරොති වචනසඤ්චාරො. ඉමෙහි කථිතං අමුසං අන්තරං පච්චෙසෙය්‍ය, තුම්හෙ ඉමෙහි ඉදඤ්චිදඤ්ච වුත්තාති අමුහි කථිතං ඉමෙසං අන්තරං පච්චෙසෙය්‍යාති අත්ථො. දිට්ඨිපළාසොතිආදිහි චිත්තස්ස අනාරාධනියභාවො කථිතො. තං ජානමානො සමානො ගරහෙය්‍යාති තං සත්ථා ජානමානො සමානො නින්දෙය්‍ය අම්හෙති. එතං පනාවුසො, ධම්මන්ති එතං කලහභණ්ඩනධම්මං.

තඤ්චෙති තං සඤ්ඤත්තිකාරකං හික්ඛුං. එවං බ්‍යාකරෙය්‍යාති මයා එතෙ සුද්ධන්තෙ පතිට්ඨාපිතාති අවත්ථා යෙන කාරණෙන සඤ්ඤත්ති කතා, තදෙව දස්සෙන්නො එවං බ්‍යාකරෙය්‍ය. තාහං ධම්මං සුත්ථාති එත්ථ ධම්මොති සාරණියධම්මො අධිජ්ජෙතො. න වෙව අත්තානන්තිආදිසු “බ්‍රහ්මලොකජ්ජමාණො හෙස අග්ගි උට්ඨාසි, කො එතමඤ්ඤත්‍ර මයා නිබ්බාපෙත්‍රං සමත්ථො”ති හි වදන්තො අත්තානං උක්කංසෙති නාම. “එත්තකා ජනා විවරන්ති, ඔකාසො ලද්ධුං

න සක්කා, එකොපි එත්තකමත්තං නිබ්බාපෙතුං සමත්තො නාම නත්ථි” ති වදානො පරං වම්හෙති නාම. තද්වහසම්පෙස න කරොති. ධම්මො පනෙත්ථ සම්මාසම්බුද්ධස්ස බ්‍යාකරණං, තෙසං භික්ඛූනං සඤ්ඤත්තිකරණං අනුධම්මො, තදෙව බ්‍යාකරොති නාම. න ච කොච්ඡි සහධම්මිකොති අඤ්ඤො වස්ස කොච්ඡි සහෙතුකො පරෙහි චුත්තො වාදො වා අනුවාදො වා ගරහිතබ්බහාවං ආගච්ඡන්තො නාම නත්ථි. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

කිත්තිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සාමගාමසුත්තවණ්ණනා

41. එවං මෙ සුතන්ති සාමගාමසුත්තං. තත්ථ සාමගාමෙති සාමාකානං උස්සන්තත්තා එවංඋද්ධනාමෙ ගාමෙ. අධුනා කාලඤ්ඤානොති සම්පති කාලං කතො. ද්වේධිකජාතාති ද්වේජකජාතා ද්වේභාගජාතා. භණ්ඩනාදිසු භණ්ඩනං පුබ්බභාගකලහො, තං දණ්ඩාදානාදිවසෙන පණ්ණත්තිවිතික්කමවසෙන ච වද්ධිතං කලහො, “න ත්වං ඉමං ධම්මවිනයං ආජානාසි” තිආදිකං විරුද්ධවචනං විවාදො. විතුදන්තාති විතුජ්ජන්තා. සහිතං මෙති මම වචනං අත්ථසංහිතං. අධිවිණ්ණං තෙ විපරාවත්තන්ති යං තව අධිවිණ්ණං විරකාලසෙවනවසෙන පගුණං, තං මම වාදං ආගම්ම නිවත්තං. ආරොපිතො තෙ වාදොති තුය්හං උපරි මයා දොසො ආරොපිතො. වර වාදජ්ජමොක්ඛායාති භත්තපුටං ආදාය තං තං උපසඬ්ඨිකම්ථා වාදජ්ජමොක්ඛත්ථාය උත්තරි පරියෙසමානො වර. නිබ්බේධෙහි වාති අථ මයා ආරොපිතවාදතො අත්තානං මොචෙහි. සචෙ පහොසිති සචෙ සක්කොසි. වධොසෙවාති මරණමෙව.

නාටපුත්තියෙසුති නාටපුත්තස්ස අන්තෙවාසිකෙසු. නිබ්බින්නරූපාති උක්කණ්ඨිතසභාවා, අභිවාදනාදිනි න කරොන්ති. විරත්තරූපාති විගතපෙමා. පටිවානරූපාති තෙසං නිපච්චකිරියතො නිවත්තසභාවා. යථා තන්ති යථා ච දුරක්ඛාතාදිසභාවෙ ධම්මවිනයෙ නිබ්බින්නවිරත්තපටිවානරූපෙහි භවිතබ්බං, තථෙව ජාතාති අත්තො. දුරක්ඛාතෙති දුක්කථිතෙ. දුජ්ජවෙදිතෙති දුච්ඤ්ඤාපිතෙ. අනුපසම්භංවත්තනිකෙති රාගාදීනං උපසමං කාතුං අසමත්තො. භින්නථුපෙති භින්නපතිට්ඨෙ. එත්ථ භි නාටපුත්තොව තෙසං පතිට්ඨෙන ථුපො, සො පන භින්නො මතො. තෙන චුත්තං “භින්නථුපෙ” ති. අජ්ජට්ඨරණෙති තස්සෙව අභාවෙන පටිසරණවිරහිතෙ.

නනු වායං නාටපුත්තො නාලන්දවාසිකො, සො කස්මා පාචායං කාලංකතොති. සො කිර උපාලිනා ගහපතිනා පටිවිද්ධසච්චෙන දසභි ගාථාහි භාසිතෙ බුද්ධගුණෙ සුත්වා උණ්හං ලොහිතං ඡඩ්ඛෙසි. අථ නං අභාසුකං ගහෙත්වා පාචං අගමංසු, සො තත්ථ කාලමකාසි. කාලං කුරුමානො ච “මම උද්ධි අනියානිකා සාරරහිතා, මයං

තාව නට්ඨා, අවසෙසජනෝ මා අපායපුරකෝ අහොසි. සචෙ පනාහං ‘මම සාසනං අනියානික’න්ති වක්ඛාමි, න සද්දහිස්සන්ති. යංනුනාහං ද්වෙපි ජනෙ න එකනිහාරෙන උග්ගණ්භාපෙයාං, තෙ මමච්චයෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං විවදිස්සන්ති. සත්ථා තං විවාදං පටිච්ච එකං ධම්මකථං කථෙස්සති, තතො තෙ සාසනස්ස මහන්තභාවං ජාතිස්සන්ති’ති.

අථ නං එකො අන්තෙවාසිකො උපසඬ්ඛමිත්වා ආහ ‘හන්තෙ, තුම්හෙ දුබ්බලා, මය්හං ඉමස්මිං ධම්මෙ සාරං ආචික්ඛං ආචරියජ්ජමාණ’න්ති. ආවුසො, ත්වං මමච්චයෙන සස්සතන්ති ගණ්භෙයාසිති. අපරොපි තං උපසඬ්ඛමි, තං උච්ඡෙදං ගණ්භාපෙසි. එවං ද්වෙපි ජනෙ එකලද්ධිකො අකත්වා බහු නානානිහාරෙන උග්ගණ්භාපෙත්වා කාලමකාසි. තෙ තස්ස සරිරකිච්චං කත්වා සන්තිපතිත්වා අඤ්ඤමඤ්ඤං පුච්ඡිංසු ‘කස්සාවුසො, ආචරියො සාරමාචික්ඛි’ති? එකො උට්ඨහිත්වා මය්හන්ති ආහ. කිං ආචික්ඛිති? සස්සතන්ති. අපරො තං පටිබාහිත්වා මය්හං සාරං ආචික්ඛිති ආහ. එවං සබ්බෙ ‘මය්හං සාරං ආචික්ඛි, අහං ජෙට්ඨකො’ති අඤ්ඤමඤ්ඤං විවාදං වඩ්ඪෙත්වා අක්කොසෙ චෙව පරිභාසෙ ච හත්ථපාදපහාරාදීනි ච පචත්තෙත්වා එකමග්ගෙන ද්වෙ අගච්ඡන්තා නානාදිසාසු පක්කමිංසු, එකච්චෙ ගිහී අහෙසුං.

භගවතො පන ධර්මානකාලෙපි භික්ඛුසඬ්ඛෙ විවාදො න උජ්ජජ්ජි. සත්ථා හි තෙසං විවාදකාරණෙ උජ්ජන්තමත්තෙයෙව සයං වා ගන්ත්වා තෙ වා භික්ඛු පක්කොසාපෙත්වා බන්ති මෙත්තා පටිසඬ්ඛා අවිහිංසා සාරණියධම්මෙසු එකං කාරණං කථෙත්වා විවාදං වූපසමෙති. එවං ධර්මානොපි සඬ්ඛස්ස පතිට්ඨාව අහොසි. පරිනිබ්බායමානොපි අවිවාදකාරණං කත්වා පරිනිබ්බාසි. භගවතා හි සුත්තෙ දෙසිතා චත්තාරො මහාපදෙසා (අ. නි. 4.180; දී. නි. 2.187) යාවජ්ජදිවසා භික්ඛුනං පතිට්ඨා ච අවස්සයො ච. තථා බන්ධකෙ දෙසිතා චත්තාරො මහාපදෙසා (මහාව. 305) සුත්තෙ චුත්තානි චත්තාරි පඤ්ඤාකරණානි (අ. නි. 4.42) ව. තෙනෙවාහ – ‘යො වො මයා, ආනන්ද, ධම්මො ච විනයො ච දෙසිතො පඤ්ඤත්තො, සො වො මමච්චයෙන සත්ථා’ති (දී. නි. 2.216).

42. අථ බො චුත්තො සමණුද්දෙසොති අයං ථෙරො ධම්මසෙනාපතිස්ස කතිට්ඨහාතිකො. තං භික්ඛු අනුපසම්පන්නකාලෙ චුත්තො සමණුද්දෙසොති සමුදාවරිත්වා ථෙරකාලෙපි තථෙව සමුදාවරිංසු. තෙන චුත්තං ‘චුත්තො සමණුද්දෙසො’ති. උපසඬ්ඛමිති කස්මා උපසඬ්ඛමි? නාටපුත්තෙ කිර කාලංකතෙ ජම්බුදීපෙ මනුස්සා තත්ථ තත්ථ කථං පචත්තයිංසු – ‘නිගණ්ඨො නාටපුත්තො එකො සත්ථාති පඤ්ඤායිත්ථ, තස්ස කාලකිරියාය සාවකානං එවරුපො විවාදො ජාතො, සමණො පන ගොතමො ජම්බුදීපෙ චත්තො විය සුරියො විය ච පාකටොයෙව, කිදිසො නු බො සමණෙ ගොතමෙ පරිනිබ්බුතෙ සාවකානං විවාදො භවිස්සති’ති. ථෙරො තං කථං සුත්වා චිත්තෙසි – ‘ඉමං කථං ගහෙත්වා දසබලස්ස ආරොචෙස්සාමි, සත්ථා ච එතං අත්ථුජ්ජන්ති. කත්වා එකං දෙසනං කථෙස්සති’ති. සො නික්ඛමිත්වා යෙන සාමගාමො, යෙනායස්මා ආනන්දො තෙනුපසඬ්ඛමි.

උපුමෙව හගවතො සන්තිකං අගන්ත්වා යෙනස්ස උපජ්ඣායො ආයස්මා ආනන්දො තෙනුපසඬිකමීති අත්ථො. එවං කිරස්ස අහොසි – “උපජ්ඣායො මෙ මහාපඤ්ඤො, සො ඉමං සාසනං සත්ථු ආරොචෙස්සති, අථ සත්ථා තදනුරූපං ධම්මං දෙසෙස්සති” ති. කථාපාහතන්ති කථාමූලං, මූලඤ්ඤි පාහතන්ති වුවිච්ඡි. යථාහ –

“අප්පකෙනපි මෙධාවී, පාහතෙන විචක්ඛණො;
සමුට්ඨාපෙනි අත්තානං, අණුං අග්ගිංව සන්ධම” ති. (ජා. 2.1.4);

දස්සනායාති දස්සනත්ථාය. කිං පනිමිනා හගවා න දිට්ඨපුබ්බොති? නො න දිට්ඨපුබ්බො, අයඤ්ඤි ආයස්මා දිවා නව වාරෙ රත්තිං නව වාරෙති එකාහං අට්ඨාරස වාරෙ උපට්ඨානමෙව ගච්ඡති. දිවසස්ස පන සතක්ඛත්තුං වා සහස්සක්ඛත්තුං වා ගන්තුකාමො සමානොපි න අකාරණා ගච්ඡති, එකං පඤ්ඤද්ධාරං ගහෙත්වාව ගච්ඡති. සො තංදිවසං තෙන ගන්තුකාමො එවමාහ.

අභිතාය දුක්ඛාය දෙවමනුස්සානන්ති එකස්මිං විහාරෙ සඬ්ඝමජ්ඣෙ උප්පන්නො විවාදො කථං දෙවමනුස්සානං අභිතාය දුක්ඛාය සංවත්තති? කොසම්බකක්ඛන්ධකෙ (මහාව. 451) විය හි ද්වීසු භික්ඛුසු විවාදං ආපන්නෙසු තස්මිං විහාරෙ තෙසං අන්තෙවාසිකා විවදන්ති, තෙසං ඔවාදං ගණ්හන්තො භික්ඛුනිසඬ්ඝො විවදති, තතො තෙසං උපට්ඨාකා විවදන්ති, අථ මනුස්සානං ආරක්ඛදෙවතා ද්වෙ කොට්ඨාසා හොන්ති. තත්ථ ධම්මවාදීනං ආරක්ඛදෙවතා ධම්මවාදිනියො හොන්ති, අධම්මවාදීනං අධම්මවාදිනියො හොන්ති. තතො තාසං ආරක්ඛදෙවතානං මිත්තා භූමිමදෙවතා හිජ්ජන්ති. එවං පරම්පරාය යාව බ්‍රහ්මලොකා යපෙත්වා අරියසාවකෙ සබ්බෙ දෙවමනුස්සා ද්වෙ කොට්ඨාසා හොන්ති. ධම්මවාදීහි පන අධම්මවාදිනොව බහුතරා හොන්ති, තතො යං බහුහි ගහිතං, තං ගණ්හන්ති. ධම්මං විස්සජ්ජෙත්වා බහුතරාව අධම්මං ගණ්හන්ති. තෙ අධම්මං පුරෙත්වා විහරන්තා අපායෙ නිබ්බත්තන්ති. එවං එකස්මිං විහාරෙ සඬ්ඝමජ්ඣෙ උප්පන්නො විවාදො බහුතං අභිතාය දුක්ඛාය හොති.

43. අභිඤ්ඤා දෙසිතාති මහාබොධිමූලෙ නිසින්නෙන පච්චක්ඛං කත්වා පට්ඨෙති. පතිස්සයමානරූපා විහරන්තිති උපනිස්සාය විහරන්ති. හගවතො අච්චයෙනාති එතරහි හගවත්තං ජෙට්ඨකං කත්වා සගාරවා විහරන්ති, තුම්භාකං, හන්තෙ, උග්ගතෙජ්ජාය දුරාසදතාය විවාදං ජනෙතුං න සක්කොන්ති, හගවතො පන අච්චයෙන විවාදං ජනෙය්‍යුන්ති වදති. යත්ථ පන තං විවාදං ජනෙය්‍යුං, තං දස්සෙන්නො අප්ඣාජීවෙ වා අධිපාතිමොක්ඛෙ වාති ආහ. තත්ථ අප්ඣාජීවෙති ආජීවහෙතු ආජීවකාරණා – “භික්ඛු උත්තරිමනුස්සධම්මං උල්ලපති ආපත්ති පාරාජිකස්සා” තිආදිනා (පරි. 287) නයෙන පරිවාරෙ පඤ්ඤත්තාති ඡ සික්ඛාපදානි, තානි යපෙත්වා සෙසානි සබ්බසික්ඛාපදානි අධිපාතිමොක්ඛං නාම. අප්පමත්තකො සො ආනන්දාති අප්ඣාජීවං අධිපාතිමොක්ඛඤ්ඤං ආරබ්භ උප්පන්නවිවාදො නාම යස්මා පරස්ස කථායපි අත්තතො ධම්මතායපි සල්ලක්ඛෙත්වා සුප්පජහො හොති, තස්මා “අප්පමත්තකො” ති වුත්තො.

තත්‍රායං නයො – ඉධෙකච්චො ‘‘න සක්කා උත්තරිමනුස්සධම්මං අනුල්ලපත්තෙන කිඤ්චි ලද්ධු’’න්තිආදීනි චිත්තෙන්වා ආජීවහෙතු උත්තරිමනුස්සධම්මං වා උල්ලපති සඤ්චරිත්තං වා ආපජ්ජති, යො තෙ විහාරෙ වසති, සො භික්ඛු අරහතිආදීනා නයෙන සාමන්තප්පනං වා කරොති, අගිලානො වා අත්තනො අත්ථාය පණ්ණිනොපනානි විඤ්ඤාපෙන්වා භුඤ්ජති, භික්ඛුනී වා පන තානි විඤ්ඤාපෙන්වා පාටිදෙසනීයං ආපජ්ජති, යො කොචි දුක්කට්ඨත්ථුකං යංකිඤ්චි සුපොදනවිඤ්ඤත්තිමෙව වා කරොති, අඤ්ඤතරං වා පන පණ්ණත්තිච්චිතික්කමං කරොන්තො විහරති, තමෙනං සබ්බමචාරී එවං සඤ්ජානන්ති – ‘‘කිං ඉමස්ස ඉමිනා ලාභෙන ලද්ධෙන, යො සාසනෙ පබ්බජිත්වා මිච්ඡාජීවෙන ජීවිකං කප්පෙති, පණ්ණත්තිච්චිතික්කමං කරොති’’ති. අත්තනො ධම්මතායපිස්ස එවං හොති – ‘‘කිස්ස මය්හං ඉමිනා ලාභෙන, ය්වාහං එවං ස්වාක්ඛාතෙ ධම්මචිතයෙ පබ්බජිත්වා මිච්ඡාජීවෙන ජීවිකං කප්පෙමි, පණ්ණත්තිච්චිතික්කමං කරොමි’’ති සල්ලක්ඛෙන්වා තතො ඔරමති. එවං පරස්ස කථායපි අත්තනො ධම්මතායපි සල්ලක්ඛෙන්වා සුප්පජ්ජො හොති. තෙන භගවා ‘‘අප්පමත්තකො’’ති ආහ.

මග්ගෙ වා හි, ආනන්ද, පටිපදාය වානි ලොකුත්තරමග්ගං පත්වා විවාදො නාම සබ්බසො වූපසම්මති, නත්ථි අධිගතමග්ගානං විවාදො. පුබ්බභාගමග්ගං පන පුබ්බභාගපටිපදඤ්ච සන්ධායෙනං වුත්තං.

තත්‍රායං නයො – එවං භික්ඛුං මනුස්සා ලොකුත්තරධම්මෙ සම්භාවෙන්ති. සො සද්ධිවිහාරිකාදයො ආගන්ත්වා වන්දිත්වා යීතෙ පුච්ඡති ‘‘කිං ආගන්ත්වා’’ති. මනසිකාතබ්බකම්මට්ඨානං පුච්ඡතුං, භන්තෙති. නිසිද්දං, බණ්ණෙනෙව අරහත්තං පාපෙතුං සමත්ථකම්මට්ඨානකථං ආචික්ඛිස්සාමිති වත්වා වදති – ‘‘ඉධ භික්ඛු අත්තනො වසනට්ඨානං පවිසිත්වා නිසින්තො මූලකම්මට්ඨානං මනසි කරොති, තස්ස තං මනසිකරොතො ඕභාසො උප්පජ්ජති. අයං පයමමග්ගො නාම. සො දුතියං ඕභාසඤ්ඤාණං නිබ්බත්තෙති, දුතියමග්ගො අධිගතො හොති, එවං තතියඤ්ච චතුත්ථඤ්ච. එත්තාවතා මග්ගප්පත්තො වෙව ඵලප්පත්තො ව හොති’’ති. අථ තෙ භික්ඛු ‘‘අබ්ණාසවො නාම එවං කම්මට්ඨානං කට්ඨෙතුං න සක්කොති, අද්ධායං බ්ණාසවො’’ති නිට්ඨං ගච්ඡන්ති.

සො අපරෙන සමයෙන කාලං කරොති. සමන්තා භික්ඛාවාරගාමෙහි මනුස්සා ආගන්ත්වා පුච්ඡන්ති ‘‘කෙනචි, භන්තෙ, ථෙරො පඤ්භං පුච්ඡිතො’’ති. උපාසකා පුබ්බෙව ථෙරෙන පඤ්භො කථිතො අම්භාකන්ති. තෙ පුප්ඵමණ්ඩපං පුප්ඵකූටාගාරං සප්පෙන්වා සුවණ්ණෙන අක්ඛිපිධානමුඛපිධානාදිං කරිත්වා ගන්ධමාලාදීහි පූජෙන්වා සත්තාහං සාධුකිළිකං කීළෙත්වා ක්කාපෙන්වා අට්ඨිනි ආදාය වෙනියං කරොන්ති. අඤ්ඤෙ ආගන්තුකා විහාරං ආගන්ත්වා පාදෙ ධොවිත්වා ‘‘මහාථෙරං පස්සිස්සාම, කහං, ආචුසො, මහාථෙරො’’ති පුච්ඡන්ති. පරිනිබ්බුතො, භන්තෙති. දුක්කරං, ආචුසො, ථෙරෙන කතං මග්ගඵලානි නිබ්බත්තෙන්තෙන, පඤ්භං පුච්ඡිත්ථං, ආචුසොති. භික්ඛුනං කම්මට්ඨානං කට්ඨන්තො ඉමිනා නියාමෙන කට්ඨෙසි, භන්තෙති. න එසො, ආචුසො, මග්ගො, විපස්සනුපක්කිලෙසො නාමෙස, න

තුම්භෙ ජානිත්ථ, පුටුප්පනො, ආවුසො, ථෙරොති. තෙ කලහං කරොන්තා උට්ඨන්තිවා “සකලවිභාරෙ භික්ඛු ව භික්ඛාවාරගාමෙසු මනුස්සා ව න ජානන්ති, තුම්භෙයෙව ජානාථ. කතරමග්ගෙන තුම්භෙ ආගතා, කිං වො විභාරද්වාරෙ චෙතියං න දිට්ඨ”න්ති. එවංවාදීනං පන භික්ඛුනං සතං වා, හොතු සහස්සං වා, යාව තං ලද්ධිං නප්පහන්ති, සග්ගොපි මග්ගොපි වාරිතොයෙව.

අපරොපි තාදිසොව කම්මට්ඨානං කට්ඨන්තො එවං කට්ඨති – විත්තෙනෙව තීසු උද්ධනෙසු තීණි කපල්ලානි ආරොපෙත්වා හෙට්ඨා අග්ගිං කත්වා විත්තෙනෙව අත්තනො ද්වන්තිංසාකාරං උප්පාටෙත්වා කපල්ලෙසු පක්ඛිපිත්වා විත්තෙනෙව දණ්ඩකෙන පරිවත්තෙත්වා පරිවත්තෙත්වා හප්පිතබ්බං, යා ක්කායමානෙ ඡාරිකා හොති, සා මුඛවාතෙන පලාසෙතබ්බා. එත්තකෙන ධූතපාපො නාමෙස සමණො හොති. සෙසං පුරිමනයෙනෙව විත්ථාරෙතබ්බං.

අපරො එවං කට්ඨති – විත්තෙනෙව මහාවාටිං යපෙත්වා මත්ථුං යොජෙත්වා විත්තෙනෙව අත්තනො ද්වන්තිංසාකාරං උප්පාටෙත්වා තත්ථ පක්ඛිපිත්වා මත්ථුං ඔතාරෙත්වා මන්ථිතබ්බං. මට්ඨිමානං විලියති, විලිනෙ උපරි ඵෙණො උග්ගච්ඡති. සො ඵෙණො පරිභුඤ්ජිතබ්බො. එත්තාවතා වො අමතං පරිභුත්තං නාම හවිස්සති. ඉතො පරං “අථ තෙ භික්ඛු”තිආදි සබ්බං පුරිමනයෙනෙව විත්ථාරෙතබ්බං.

44. ඉදානි යො එවං විවාදො උප්පජ්ජෙය්‍යා, තස්ස මූලං දස්සෙන්නො ජයිමානීතිආදිමාහ. තත්ථ අභාරවොති ගාරවචිරහිතො. අප්පතිස්සොති අප්පතිස්සයො අනිවචුත්ති. එත්ථ පන යො භික්ඛු සත්ථරි ධරමානෙ තීසු කාලෙසු උපට්ඨානං න යාති, සත්ථරි අනුපාහනෙ වඩ්ඤ්ඤානෙ සඋපාහනො වඩ්ඤ්ඤානි, නිවෙ වඩ්ඤ්ඤානෙ වඩ්ඤ්ඤානෙ උච්චෙ වඩ්ඤ්ඤානෙ වඩ්ඤ්ඤානි, හෙට්ඨා වසන්තෙ උපරි වසති, සත්ථු දස්සනට්ඨානෙ උභො අංසෙ පාරුපති, ඡත්තං ධාරෙති, උපාහනං ධාරෙති, න්භානතිත්ථෙ උච්චාරං වා පස්සාවං වා කරොති, පරිනිබ්බුතෙ වා පන චෙතියං වන්දිතුං න ගච්ඡති, චෙතියස්ස පඤ්ඤායනට්ඨානෙ සත්ථුදස්සනට්ඨානෙ චුත්තං සබ්බං කරොති, අඤ්ඤෙහි ව භික්ඛුහි “කස්මා එවං කරොසි, න ඉදං වට්ටති, සම්මාසබ්බද්ධස්ස නාම ලජ්ජිතුං වට්ටති”ති චුත්තෙ “තුණ්හි හොති, කිං බුද්ධො බුද්ධොති වදසී”ති හණති, අයං සත්ථරි අභාරවො නාම.

යො පන ධම්මස්සවනෙ සඤ්ඤාට්ඨෙ සක්කච්චං න ගච්ඡති, සක්කච්චං ධම්මං න සුණාති, නිද්දායති වා සල්ලපෙන්නො වා නිසීදති, සක්කච්චං න ගණ්භාති න ධාරෙති, “කිං ධම්මෙ අභාරවං කරොසි”ති චුත්තෙ “තුණ්හි හොති, ධම්මො ධම්මොති වදසී, කිං ධම්මො නාමා”ති වදති, අයං ධම්මෙ අභාරවො නාම.

යො පන ථෙරෙන භික්ඛුනා අනප්ඤ්ඤාට්ඨො ධම්මං දෙසෙති, නිසීදති පඤ්ඤං කට්ඨති, වුඩ්ථෙ භික්ඛු සට්ඨන්තො ගච්ඡති, තිට්ඨති නිසීදති, දුස්සපල්ලත්ථිකං වා හත්ථපල්ලත්ථිකං වා කරොති, සඤ්ඤාමජ්ඣෙ උභො අංසෙ පාරුපති, ඡත්තුපාහනං ධාරෙති, “භික්ඛුසඤ්ඤා ලජ්ජිතුං වට්ටති”ති චුත්තෙ “තුණ්හි හොති, සඤ්ඤා

සඬසොති වදසි, කිං සඬසො, මිගසඬසො අපසඬසො''තිආදීනි වදති, අයං සඬසෙ අගාරවො නාම. එකහික්ඛුස්මිම්පි හි අගාරවෙ කතෙ සඬසෙ කතොයෙව හොති. තිස්සො සික්ඛා පන අපරිපූරයමානොව සික්ඛාය න පරිපූරකාරී නාම.

අප්ඤ්ඤානං වානි අත්තනි වා අත්තනො පරිසාය වා. බාහිද්ධාති පරස්මිං වා පරස්ස පරිසාය වා.

46. ඉදානි අයං ඡ ධානානි නිස්සාය උප්පන්නවිවාදො වඩ්ඪන්තො යානි අධිකරණානි පාපුණානි, තානි දස්සෙතුං චත්තාරිමානීතිආදිමාහ. තත්ථ වූපසමනත්ථාය පචත්තමානෙහි සමථෙහි අධිකාතබ්බානීති අධිකරණානි. විවාදොව අධිකරණං විවාදාධිකරණං. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො.

ඉදානි ඉමානිපි චත්තාරි අධිකරණානි පත්වා උපරි වඩ්ඪෙන්නො සො විවාදො යෙහි සමථෙහි වූපසමමති, තෙසං දස්සනත්ථං සත්ත බො පනිමෙතිආදිමාහ. තත්ථ අධිකරණානි සමෙත්ති වූපසමෙත්තිති අධිකරණසමථා. උප්පන්නුප්පන්නානන්ති උප්පන්නානං උප්පන්නානං. අධිකරණානන්ති එතෙසං විවාදාධිකරණාදීනං චතුන්නං. සමථාය වූපසමායානි සමනත්ථස්ථෙව වූපසමනත්ථස්ථි. සම්මුඛාවිනයො දාතබ්බො...පෙ.... තිණුවත්ථාරකොති ඉමෙ සත්ත සමථා දාතබ්බා.

තත්තායං විනිච්ඡයකථා – අධිකරණෙසු තාව ධම්මොති වා අධම්මොති වානි අට්ඨාරසහි චත්ථුහි විවදන්තානං හික්ඛුනං යො විවාදො, ඉදං විවාදාධිකරණං නාම. සීලවිපත්තියා වා ආචාරදිට්ඨිආජීවවිපත්තියා වා අනුවදන්තානං යො අනුවාදො උපවදනා ථෙව චොදනා ච, ඉදං අනුවාදාධිකරණං නාම. මාතිකායං ආගතා පඤ්ච විභඩ්ගෙ ද්වෙති සත්ත ආපත්තික්ඛන්ධා ආපත්තාධිකරණං නාම. යං සඬසස්ස අපලොකනාදීනං චතුන්නං කම්මානං කරණං, ඉදං කිව්වාධිකරණං නාම.

තත්ථ විවාදාධිකරණං ද්විහි සමථෙහි සම්මති සම්මුඛාවිනයෙන ච යෙහුයාසිකාය ච. සම්මුඛාවිනයෙනෙව සම්මමානං යස්මිං විහාරෙ උප්පන්නං, තස්මිංයෙව වා, අඤ්ඤත්ථ වූපසමෙතුං ගච්ඡන්තානං අන්තරාමග්ගෙ වා, යත්ථ ගන්ත්වා සඬසස්ස නියානිතං, තත්ථ සඬසෙන වා ගණෙන වා වූපසමෙතුං අසක්කොන්තෙ තත්ථෙව උබ්බාහිකාය සම්මතපුග්ගලෙහි වා විනිච්ඡිතං සම්මති. එවං සම්මමානෙ පන තස්මිං යා සඬසසම්මුඛතා ධම්මසම්මුඛතා, විනයසම්මුඛතා, පුග්ගලසම්මුඛතා, අයං සම්මුඛාවිනයො නාම.

තත්ථ ච කාරකසඬසස්ස සාමග්ගිවසෙන සම්මුඛිභාවො සඬසසම්මුඛතා. සමෙතබ්බස්ස චත්ථුනො භූතතා ධම්මසම්මුඛතා. යථා තං සමෙතබ්බං, තථෙව සමනං විනයසම්මුඛතා. යො ච විවදති, යෙන ච විවදති, තෙසං උභින්නං අත්තපච්චත්ථිකානං සම්මුඛිභාවො පුග්ගලසම්මුඛතා. උබ්බාහිකාය වූපසමෙ පනෙත්ථ සඬසසම්මුඛතා පරිභායති. එවං තාව සම්මුඛාවිනයෙනෙව සම්මති.

දෙසනාකාලෙ සඩ්සසම්මුඛතා පරිභායති. යං පනෙත්ථ “අහං, හන්තෙ,
ඉත්ථන්තාමං ආපත්තිං අපන්නො”ති ව, ආම “පස්සාමී”ති ව පටිඤ්ඤාතාය
“ආයතිං සංවරෙය්‍යාසී”ති කරණං, තං පටිඤ්ඤාතකරණං නාම. සඩ්සාදිසෙසෙ
පරිවාසාදියාවතා පටිඤ්ඤා, පරිවාසාදීනං දානං පටිඤ්ඤාතකරණං නාම.

ද්වෙපක්ඛජාතා පන භණ්ඩනකාරකා භික්ඛු බහුං අස්සාමණකං අජ්ඣාචාරං
වරින්වා පුන ලජ්ජිධම්මෙ උජ්ජන්තෙ “සවෙ මයං ඉමාහි ආපත්තිහි අඤ්ඤමඤ්ඤං
කාරෙස්සාම, සියාපි තං අධිකරණං කක්ඛලත්තාය සංවත්තෙය්‍යා”ති අඤ්ඤමඤ්ඤං
ආපත්තියා කාරාපනෙ දොසං දිස්වා යදා තිණුවත්ථාරකකම්මං කරොන්ති, තදා
ආපත්තාධිකරණං සම්මුඛාවිනයෙන ව තිණුවත්ථාරකෙන ව සම්මති. තත්‍ර හි
යත්තකා හත්ථපාසුපගතා “න මෙ තං බමති”ති එවං දිට්ඨාචිකම්මං අකත්වා
“දුක්කටං කම්මං පුන කාතබ්බං කම්ම”න්ති න උක්කොටෙන්ති, නිද්දමපි
ඔක්කන්තා හොන්ති, සබ්බෙසමපි යපෙත්වා ථුල්ලවජ්ජඤ්ච ගිහිපටිසංයුත්තඤ්ච
සබ්බාපත්තියො වුට්ඨහන්ති. එවං ආපත්තාධිකරණං තිහි සමථෙහි සම්මති.
කිච්චාධිකරණං එකෙන සමථෙන සම්මති සම්මුඛාවිනයෙනෙව.

ඉමාහි වත්තාරි අධිකරණානි යථානුරූපං ඉමෙහි සත්තහි සමථෙහි සම්මන්ති.
තෙන වුත්තං “උජ්ජන්තූජ්ජන්තානං අධිකරණානං සමථාය වූපසමාය
සම්මුඛාවිනයො දාතබ්බො...පෙ.... තිණුවත්ථාරකො”ති. අයමෙත්ථ
විනිච්ඡයනයො, විත්ථාරො පන සමථක්ඛන්ධකෙ (වුළුව. 185) ආගතොයෙව.
විනිච්ඡයොපිස්ස සමන්තපාසාදිකාය වුත්තො.

47. යො පනායං ඉමස්මිං සුත්තෙ “ඉධානන්ද, භික්ඛු විවදන්ති”ති ආදිකො
විත්ථාරො වුත්තො, සො එතෙන නයෙන සඩ්බෙපතොව වුත්තොති වෙදිතබ්බො.
තත්ථ ධම්මොති ආදීසු සුත්තන්තපරියායෙන තාව දස කුසලකම්මපථා ධම්මො,
අකුසලකම්මපථා අධම්මො. තථා “වත්තාරො සතිපට්ඨානා”ති භෙට්ඨා ආගතා
සත්තතිංස බොධිපක්ඛියධම්මා, තයො සතිපට්ඨානා තයො සම්මජ්ජධානා තයො
ඉද්ධිපාදා ඡ ඉන්ද්‍රියානි ඡ බලානි අට්ඨ බොජ්ඣංගිනා නවසිගිකො මග්ගො වාති,
වත්තාරො උපාදානා පඤ්ච නිවරණානිති ආදයො සඩ්කලිට්ඨධම්මා වාති අයං
අධම්මො.

තත්ථ යංකිඤ්චි එකං අධම්මකොට්ඨාසං ගහෙත්වා “ඉමං අධම්මං ධම්මොති
කරිස්සාම, එවං අම්භාකං ආචරියකුලං නිය්‍යානිකං භවිස්සති, මයඤ්ච ලොකෙ
පාකටා භවිස්සාමා”ති තං අධම්මං “ධම්මො අය”න්ති කථෙන්නා ධම්මොති
විවදන්ති. තත්ථෙව ධම්මකොට්ඨාසෙසු එකං ගහෙත්වා “අධම්මො අය”න්ති
කථෙන්නා අධම්මොති විවදන්ති.

විනයපරියායෙන පන භූතෙන වත්ථුනා වොදෙත්වා සාරෙත්වා යථාපටිඤ්ඤාය
කාතබ්බකම්මං ධම්මො නාම, අභූතෙන පන වත්ථුනා අවොදෙත්වා අසාරෙත්වා
අපටිඤ්ඤාය කතබ්බකම්මං අධම්මො නාම. තෙසුපි අධම්මං “ධම්මො අය”න්ති

කථෙත්තා ධම්මොති විවදන්ති, “අධම්මො අය” න්ති කථෙත්තා අධම්මොති විවදන්ති.

සුත්තන්තපරියායෙන පන රාගචිතයො දොසචිතයො මොහචිතයො සංවරො පහානං පටිසඬ්ඛාති අයං චිතයො නාම, රාගාදීනං අචිතයො අසංවරො අප්පහානං අප්පටිසඬ්ඛාති අයං අචිතයො නාම. චිතයපරියායෙන චත්ථුසම්පත්ති ඤාත්තිසම්පත්ති අනුසාවනසම්පත්ති සීමසම්පති පරිසසම්පත්තීති අයං චිතයො නාම, චත්ථුවිපත්ති...පෙ.... පරිසවිපත්තීති අයං අචිතයො නාම. තෙසුපි යංකිඤ්චි අචිතයං “චිතයො අය” න්ති කථෙත්තා චිතයොති විවදන්ති, චිතයං අචිතයොති කථෙත්තා අචිතයොති විවදන්ති.

ධම්මනෙත්ති සමනුමජ්ජිතබ්බාති ධම්මරජ්ජු අනුමජ්ජිතබ්බා ඤාණෙන සංසිතබ්බා උපපරික්ඛිතබ්බා. සා පනෙසා ධම්මනෙත්ති “ඉති ඛො චච්ඡ ඉමෙ දස ධම්මා අකුසලා දස ධම්මා කුසලා” ති එවං මහාවච්ඡගොත්තසුත්තෙ (ම. නි. 2.194) ආගතාති වුත්තා. සා එව වා හොතු, යො වා ඉධ ධම්මොති ච චිතයො ච වුත්තො. යථා තත්ථ සමෙතීති යථා තාය ධම්මනෙත්තියා සමෙති, “ධම්මො ධම්මොව හොති, අධම්මො අධම්මොව, චිතයො චිතයොව හොති, අචිතයො අචිතයොව”. තථා තත්ති එවං තං අධිකරණං වූපසමෙතබ්බං. එකච්චානං අධිකරණානන්ති ඉධ විවාදාධිකරණමෙව දස්සිතං, සම්මුඛාවිතයො පන න කිස්මිඤ්චි අධිකරණෙන ලබ්භති.

48. තං පනෙතං යස්මා ද්විහි සමපෙහි සම්මති සම්මුඛාවිතයෙන ච යෙභුය්‍යසිකාය ච, තස්මා හෙට්ඨා මාතිකාය යපිතානුක්කමෙන ඉදානි සතිවිනයස්ස වාරෙ පත්තෙපි තං අවත්වා විවාදාධිකරණයෙව තාව දුතියසමථං දස්සෙන්තො කථංඤ්චානන්ද, යෙභුය්‍යසිකාතිආදිමාහ. තත්ථ බහුතරාති අන්තමසො ද්විහි තීහිපි අතිරෙකතරා. සෙසමෙත්ථ හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

49. ඉදානි හෙට්ඨා අවිත්ථාරිතං සතිවිනයං ආදිං කත්වා විත්ථාරිතාවසෙසසමපෙ පටිපාටියා විත්ථාරෙතුං කථංඤ්චානන්ද, සතිවිතයොතිආදිමාහ. තත්ථ පාරාජිකසාමන්තෙන වාති ද්වෙ සාමන්තානි ඛන්ධසාමන්තඤ්ච ආපත්තිසාමන්තඤ්ච. තත්ථ පාරාජිකාපත්තික්ඛන්ධො සඬ්ඝාදිසෙසාපත්තික්ඛන්ධො ථුල්ලච්චය-පාවිත්තිය-පාටිදෙසනීය-දුක්කට-දුබ්භාසිතාපත්තික්ඛන්ධොති එවං පුරිමස්ස පච්ඡිමඛන්ධං ඛන්ධසාමන්තං නාම හොති. පඨමපාරාජිකස්ස පන පුබ්බභාගෙ දුක්කටං, සෙසානං ථුල්ලච්චයන්ති ඉදං ආපත්තිසාමන්තං නාම. තත්ථ ඛන්ධසාමන්තෙ පාරාජිකසාමන්තං ගරුකාපත්ති නාම හොති. සරතායස්මාති සරතු ආයස්මා. එකච්චානං අධිකරණානන්ති ඉධ අනුවාදාධිකරණමෙව දස්සිතං.

50. භාසිතපරික්කන්තන්ති වාචාය භාසිතං කායෙන ව පරික්කන්තං,
පරක්කම්ත්වා කතන්ති අත්ථො. එකච්චානන්ති ඉධාපි අනුචාදාධිකරණමෙව
අධිජ්ජෙතං. පටිඤ්ඤාතකරණෙ “එකච්චාන”න්ති ආපත්තාධිකරණං දස්සිතං.

52. දවාති සහසා. රවාති අඤ්ඤං භණ්ණකාමෙන අඤ්ඤං චුත්තං. එවං බො,
ආනන්ද, තස්සපාපියසිකා හොතිති තස්සපුග්ගලස්ස පාපුස්සන්තතා පාපියසිකා
හොති. ඉමිනා කම්මස්ස වත්ථු දස්සිතං. එවරුපස්ස හි පුග්ගලස්ස කම්මං
කාත්තබ්බං. කම්මෙන හි අධිකරණස්ස වූපසමො හොති, න පුග්ගලස්ස
පාපුස්සන්තතාය. ඉධාපි ව අනුචාදාධිකරණමෙව අධිකරණන්ති වෙදිතබ්බං.

53. කථංඤ්චානන්ද, තිණුවත්ථාරකොති එත්ථ ඉදං කම්මං
තිණුවත්ථාරකසදිසත්තා තිණුවත්ථාරකොති චුත්තං. යථා හි ගුථං වා මුත්තං වා
සට්ඨියමානං දුග්ගන්ධතාය බාධති, තිණෙහි අවත්ථරිත්වා සුජ්ජට්ඨිජාදිතස්ස පනස්ස
සො ගන්ධො න බාධති, එවමෙව යං අධිකරණං මූලානුමූලං ගන්ත්වා වූපසමියමානං
කක්ඛලත්තාය වාලත්තාය හෙදාය සංවත්තති, තං ඉමිනා කම්මෙන වූපසන්තං ගුථං
විය තිණුවත්ථාරකෙන පටිච්ඡන්තං වූපසන්තං හොතිති ඉදං කම්මං.
තිණුවත්ථාරකසදිසත්තා තිණුවත්ථාරකොති චුත්තං. තස්ස ඉධානන්ද, භික්ඛූනං
භණ්ඩනජාතානන්තිආදිවචනෙන ආකාරමත්තමෙව දස්සිතං, ඛන්ධකෙ ආගතායෙව
පනෙත්ථ කම්මවාචා පමාණං. යපෙත්වා ථුල්ලවජ්ජං යපෙත්වා ගිහිපට්ඨංයුත්තන්ති.
එත්ථ පන ථුල්ලවජ්ජන්ති ථුල්ලවජ්ජං පාරාජිකඤ්චෙව සඬ්ඝාදිසෙසඤ්ච.
ගිහිපට්ඨංයුත්තන්ති ගිහිනං හිනෙන බුංසනවම්භනධම්මිකපටිස්සවෙසු ආපන්නා
ආපත්ති. අධිකරණානන්ති ඉධ ආපත්තාධිකරණමෙව වෙදිතබ්බං. කිච්චාධිකරණස්ස
පන වසෙන ඉධ න කිඤ්චි චුත්තං. කිඤ්චාපි න චුත්තං, සම්මුඛාවිනයෙනෙව පනස්ස
වූපසමො හොතිති වෙදිතබ්බො.

54. ජයිමෙ, ආනන්ද, ධම්මා සාරණියාති හෙට්ඨා කලභවසෙන සුත්තං ආරද්ධං,
උපරි සාරණියධම්මා ආගතා. ඉති යථානුසන්ධිනාව දෙසනා ගතා හොති. හෙට්ඨා
කොසම්බියසුත්තෙ (ම. නි. 1.498-500) පන සොතාපත්තිමග්ගසම්මාදිට්ඨි කථිතා,
ඉමස්මිං සුත්තෙ සොතාපත්තිඵලසම්මාදිට්ඨි චුත්තාති වෙදිතබ්බො. අණුන්ති
අප්පසාවජ්ජං. ථුලන්ති මහාසාවජ්ජං. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

සාමගාමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සුනක්ඛත්තසුත්තවණ්ණනා

55. එවං මෙ සුතන්ති සුනක්ඛත්තසුත්තං. තත්ථ අඤ්ඤාති අරහත්තං.
බ්‍යාකතාති ඛිණා ජාතීතිආදීහි චතුහි පදෙහි කථිතා. අධිමානෙනාති අප්පත්තෙ
පත්තසඤ්ඤිනො, අනධිගතෙ අධිගතසඤ්ඤිනො හුත්වා අධිගතං අම්හෙහිති
මානෙන බ්‍යාකරිංසු.

56. එවඤ්චෙන්ට සුනක්ඛත්ත තථාගතස්ස හොතීති සුනක්ඛත්ත එත්ථ එතෙසං හික්ඛුනං පඤ්භබ්‍යාකරණෙ – “ඉදං යානං එතෙසං අවිභූතං අන්ධකාරං, තෙනිමෙ අනධිගතෙ අධිගතසඤ්ඤිනො, හන්ද නෙසං විසොධෙන්වා පාකටං කත්වා ධම්මං දෙසෙමි” ති, එවඤ්ච තථාගතස්ස හොති. අථ ච පනිඨෙකච්චෙ...පෙ.... තස්සපි හොති අඤ්ඤට්ඨත්තන්ති භගවා පටිපන්නකානං ධම්මං දෙසෙති. යත්ථ පන ඉච්ඡාවාරෙ ධීතා එකච්චෙ මොසපුරිසා හොන්ති, තත්‍ර භගවා පස්සති – “ඉමෙ ඉමං පඤ්භං උග්ගහෙත්වා අජානිත්වාච ජානන්තා විය අප්පත්තෙ පත්තසඤ්ඤිනො හුත්වා ගාමනිගමාදියු විසෙවමානා විවරිස්සන්ති, තං නෙසං භවිස්සති දීඝරත්තං අහිතාය දුක්ඛායා” ති එවමස්සායං ඉච්ඡාවාරෙ ධීතානං කාරණා පටිපන්නකානම්පි අත්ථාය “ධම්මං දෙසිස්සාමි” ති උප්පන්නස්ස චිත්තස්ස අඤ්ඤථාභාවො හොති. තං සන්ධායෙනං වුත්තං.

58. ලොකාමිසාධිමුත්තොති වට්ඨාමිස-කාමාමිස-ලොකාමිසභූතෙසු පඤ්චසු කාමගුණෙසු අධිමුත්තො තන්තින්තො තග්ගරුකො තප්පබ්භාරො. තප්පතිරුපිති කාමගුණසභාගා. ආනෙඤ්ජපටිසංයුත්තායාති ආනෙඤ්ජසමාපත්තිපටිසංයුත්තාය. සංසෙය්‍යාති කථෙය්‍ය. ආනෙඤ්ජසංයොජනෙන හි බො විසංයුත්තොති ආනෙඤ්ජසමාපත්තිසංයොජනෙන විසංසට්ඨො. ලොකාමිසාධිමුත්තොති එවරුපො හි ලුබ්ච්චරධරො මත්තිකාපත්තං ආදාය අත්තනො සදිසෙහි කතිපයෙහි සද්ධිං පච්චන්තජනපදං ගච්ඡති, ගාමං පිණ්ඩාය පට්ටිඨකාලෙ මනුස්සා දිස්වා “මහාපංසුකුලිකා ආගතා” ති යාගුහත්තාදීනි සම්පාදෙන්වා සක්කච්චං දානං දෙන්ති, හත්තකිච්චෙ නිට්ඨිතෙ අනුමොදනං සුත්වා – “ස්වෙපි, හන්තෙ, ඉධෙව පිණ්ඩාය පටිසථා” ති වදන්ති. අලං උපාසකා, අප්පාපි වො බහුනං දින්තන්ති. තෙන හි, හන්තෙ, අන්තොවස්සං ඉධ වසෙය්‍යාථාති අධිවාසෙත්වා විහාරමග්ගං පුච්ඡිත්වා විහාරං ගච්ඡන්ති. තත්ථ සෙනාසනං ගහෙත්වා පත්තච්චරං පටිසාමෙන්නි. සායං එකො ආවාසිකො තෙ හික්ඛු පුච්ඡති “කත්ථ පිණ්ඩාය වරින්ථා” ති? අසුකගාමෙති. හික්ඛාසම්පන්නාති? ආම එවරුපා නාම මනුස්සානං සද්ධා හොති. “අප්පෙව නු බො එතෙ එදිසා, නිච්චම්පි එදිසා” ති? සද්ධා තෙ මනුස්සා නිච්චම්පි එදිසා, තෙ නිස්සායෙව අයං විහාරො වඩ්ඪතීති. තතො තෙ පංසුකුලිකා පුනප්පුනං තෙසං චණ්ණං කථෙන්නි, දිවසාවසෙසං කථෙත්වා රත්තිම්පි කථෙන්නි. එත්තාවතා ඉච්ඡාවාරෙ ධීතස්ස සීසං නික්ඛන්තං හොති උදරං ථාලිතං. එවං ලොකාමිසාධිමුත්තො වෙදිතබ්බො.

59. ඉදානි ආනෙඤ්ජසමාපත්තිලාභිං අධිමානිකං දස්සෙන්තො යානං බො පනෙතන්තිආදිමාහ. ආනෙඤ්ජාධිමුත්තස්සාති කිලෙසසිඤ්චනවිරහිතාසු භෙට්ඨිමාසු ඡසු සමාපත්තිසු අධිමුත්තස්ස තන්තින්තස්ස තග්ගරුතො තප්පබ්භාරස්ස. සෙ පවුත්තෙති තං පවුත්තං. ඡ සමාපත්තිලාභිතො හි අධිමානිකස්ස පඤ්චකාමගුණාමිසබන්ධනා පතිතපණ්ඩුපලාසො විය උපට්ඨාති. තෙනෙනං වුත්තං.

60. ඉදානි ආකිඤ්චඤ්ඤායතනසමාපත්ති ලාභිතො අධිමානිකස්ස නිසංසං දස්සෙතුං යානං බො පනාතිආදිමාහ. තත්ථ ද්වෙධා හින්නාති මජ්ඣෙ හින්නා.

අප්පට්ඨසන්ධිකාති බුද්දකා මුට්ඨිපාසාණමත්තා ජතුනා වා සිලෙසෙන වා අල්ලියාපෙත්වා පටිසන්ධාතුං සක්කා. මහත්තං පන කුටාගාරජ්ජමාණං සන්ධායෙන චුත්තං. සෙ භින්නෙති තං භින්නං. උපරි සමාපත්තිලාභිනො හි හෙට්ඨාසමාපත්ති ද්වෙධාභින්නා සෙලා විය හොති, තං සමාපජ්ජිස්සාමීති චිත්තං න උජ්ජජ්ජති. තෙනෙනං චුත්තං.

61. ඉදානි තෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනලාභිනො අධිමානිකස්ස ව නිසංසං දස්සෙන්නො යානං බො පනාතිආදිමාහ. තත්ථ සෙ චන්නෙති තං චන්නං. අට්ඨසමාපත්තිලාභිනො හි හෙට්ඨාසමාපත්තියො චන්තසදිසා හුත්වා උපට්ඨහන්ති, පුන සමාපජ්ජිස්සාමීති චිත්තං න උජ්ජජ්ජති. තෙනෙනං චුත්තං.

62. ඉදානි ඛිණාසවස්ස නිසංසං දස්සෙන්නො යානං බො පනාතිආදිමාහ. තත්ථ සෙ උච්ඡින්නමුලෙති සො උච්ඡින්නමුලො. උපරි සමාපත්තිලාභිනො හි හෙට්ඨාසමාපත්ති මූලච්ඡින්නතාලො විය උපට්ඨාති, තං සමාපජ්ජිස්සාමීති චිත්තං න උජ්ජජ්ජති. තෙනෙනං චුත්තං.

63. යානං බො පනාති පාටියෙක්කො අනුසන්ධි. හෙට්ඨා හි සමාපත්තිලාභිනො අධිමානිකස්සපි ඛිණාසවස්සපි නිසංසො කථිතො, සුක්ඛවිපස්සකස්ස පන අධිමානිකස්සපි ඛිණාසවස්සපි න කථිතො. තෙසං ද්වින්නම්පි නිසංසං දස්සෙතුං ඉමං දෙසනං ආරභි. තං පන පටික්ඛිත්තං. සමාපත්තිලාභිනො හි අධිමානිකස්ස නිසංසෙ කථිතෙ සුක්ඛවිපස්සකස්සපි අධිමානිකස්ස කථිතොව හොති, සමාපත්තිලාභිනො ව ඛිණාසවස්ස කථිතෙ සුක්ඛවිපස්සකඛිණාසවස්ස කථිතොව හොති. එතෙසං පන ද්වින්නං භික්ඛුනං සප්පායාසප්පායං කට්ඨෙතුං ඉමං දෙසනං ආරභි.

තත්ථ සියා – පුට්ඨජ්ජනස්ස තාව ආරම්මණං අසප්පායං හොතු, ඛිණාසවස්ස කථං අසප්පායන්ති. යදග්ගෙන පුට්ඨජ්ජනස්ස අසප්පායං, තදග්ගෙන ඛිණාසවස්සාපි අසප්පායමෙව. විසං නාම ජානිත්වා බාදිතම්පි අජානිත්වා බාදිතම්පි විසමෙව. න හි ඛිණාසවෙනපි “අහං ඛිණාසවො”ති අසංවුතෙන භවිතබ්බං. ඛිණාසවෙනපි යුත්තපයුත්තෙනෙව භවිතුං වට්ටති.

64. තත්ථ සමණෙනාති බුද්ධසමණෙන. ඡන්දරාගබ්බාපාදෙනාති සො අවිජ්ජාසඬ්ඛාතො විසදොසො ඡන්දරාගෙන ව බ්බාපාදෙන ව රුජ්ජති කුජ්ජති. අසප්පායානීති අවධිඪිකරාති ආරම්මණාති. අනුද්ධංසෙය්‍යාති සොසෙය්‍ය මිලාපෙය්‍ය. සඋපාදිසෙසන්ති සගහණසෙසං, උපාදිතබ්බං ගණ්හිතබ්බං ඉධ උපාදීති චුත්තං. අනලඤ්ච තෙ අන්තරායායාති ජීවිතන්තරායං තෙ කාතුං අසමත්ථං. රජොසුකන්ති රජො ව විහිසුකාදි ව සුකං. අසු ව විසදොසොති සො ව විසදොසො. තදුභයෙනාති යා සා අසප්පායකිරියා ව යො විසදොසො ව, තෙන උභයෙන. පුට්ඨත්තන්ති මහත්තභාවං.

එවමෙව බොති එත්ථ සඋපාදානසල්ලුද්ධාරො විය අප්පභීනො
 අවිජ්ජාවිසදොසො දට්ඨබ්බො, අසප්පායකිරියාය ධීතභාවො විය ඡසු ද්වාරෙසු
 අසංවුතකාලො, තදුහයෙන වණෙ පුටුත්තං ගතෙ මරණං විය සික්ඛං පච්චක්ඛාය
 භීතායාවත්තනං, මරණමත්තං දුක්ඛං විය අඤ්ඤාතරාය ගරුකාය සංකිලිට්ඨාය
 ආපත්තියා ආපජ්ජනං දට්ඨබ්බං. සුක්කපක්ඛෙපි ඉමිනාව නයෙන ඔපම්මසංසන්දනං
 වෙදිතබ්බං.

65. සතියායෙනං අධිවචනන්ති එත්ථ සති පඤ්ඤාගතිකා. ලොකිකාය පඤ්ඤාය
 ලොකිකා හොති, ලොකුත්තරාය ලොකුත්තරා. අරියායෙනං පඤ්ඤායාති පරිසුද්ධාය
 විපස්සනාපඤ්ඤාය.

ඉදානි ඛිණාසවස්ස බලං දස්සෙන්නො සො වතාතිආදිමාහ. තත්ථ සංවුතකාරීති
 පිහිතකාරී. ඉති විදිත්වා නිරුපධිති එවං ඡානිත්වා කිලෙසුපධිපභානා නිරුපධි හොති,
 නිරුපාදානොති අත්ථො. උපධිසඬ්ඛයෙ විමුත්තොති උපධිනං සඬ්ඛයභූතෙ
 නිබ්බානෙ ආරම්මණතො විමුත්තො. උපධිස්මිත්ති කාමුපධිස්මිං. කායං
 උපසංහරිස්සතීති කායං අල්ලියාපෙස්සති. ඉදං වුත්තං හොති – තණ්හක්ඛයෙ
 නිබ්බානෙ ආරම්මණතො විමුත්තො ඛිණාසවො පඤ්ච කාමගුණෙ සෙවිතුං, කායං
 වා උපසංහරිස්සති චිත්තං වා උප්පාදෙස්සතීති නෙතං යානං විජ්ජති. සෙසං සබ්බත්ථ
 උත්තානත්ථමෙවාති.

පපඤ්චසුද්දනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

සුනක්ඛත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ආනෙඤ්ජසප්පායසුත්තවණ්ණනා

66. එවං මෙ සුතන්ති ආනෙඤ්ජසප්පායසුත්තං. තත්ථ අනිච්චාති හුත්වා
 අභාවට්ඨෙත අනිච්චා. කාමාති වත්ථුකාමාපි කිලෙසකාමාපි. තුව්ඡාති
 නිච්චසාරධුචසාරඅත්තසාරවිරහිතත්තා රිත්තා, න පන නත්ථිති ගහෙතබ්බා. න හි
 තුව්ඡමුට්ඨිති වුත්තෙ මුට්ඨි නාම නත්ථිති වුත්තං හොති. යස්ස පන අභිගන්තරෙ
 කිඤ්චි නත්ථි, සො වුච්චති තුව්ඡො. මුසාති නාසනකා. මොසධම්මාති
 නස්සනසභාවා, බෙත්තං විය වත්ථු විය හිරඤ්ඤසුවණ්ණං විය ව න පඤ්ඤායිත්ථ,
 කතිපාහෙනෙව සුපිනකෙ දිට්ඨා විය නස්සන්ති න පඤ්ඤායන්ති. තෙන වුත්තං
 “මොසධම්මා”ති, මායාකතමෙතන්ති යථා මායාය උදකං මණ්ඩි කත්වා දස්සිතං,
 බද්ධපණ්ණං කභාපණොති කත්වා දස්සිතං, අඤ්ඤං වා පන එවරුපං දස්සනුපවාලෙ
 ධීතස්සෙව තථා පඤ්ඤායති, උපවාරාතික්කමතො පට්ඨාය පාකතිකමෙව
 පඤ්ඤායති. එවං කාමාපි ඉත්තරපච්චුපට්ඨානට්ඨෙත “මායාකත”න්ති වුත්තා. යථා
 ව මායාකාරො උදකාදිති මණ්ඩාදිතං වසෙන දස්සෙන්නො වඤ්චෙති, එවං කාමාපි
 අනිච්චාදිති නිච්චාදිසභාවං දස්සෙන්නා වඤ්චෙන්නීති වඤ්චනකට්ඨෙතපි
 “මායාකත”න්ති වුත්තා. බාලලාපනන්ති මය්හං පුත්තො, මය්හං ධීතා, මය්හං
 හිරඤ්ඤං මය්හං සුවණ්ණන්ති එවං බාලානං ලාපනතො බාලලාපනං. දිට්ඨධම්මිකා

කාමාති මානුෂකා පඤ්ච කාමගුණා. සම්පරායිකාති තෙ යිපෙත්වා අවසෙසා.
 දිට්ඨිමිතීකා. කාමසඤ්ඤාති මානුෂකෙ කාමෙ ආරබ්භ උප්පන්නසඤ්ඤා.
 උභයමෙතං මාරධෙය්‍යන්ති එතෙ කාමා ව කාමසඤ්ඤා ව උභයමිපි මාරධෙය්‍යං.
 යෙහි උභයමෙතං ගහිතං, තෙසඤ්ඤි උපරි මාරො වසං වත්තෙති. තං සන්ධාය
 “උභයමෙතං මාරධෙය්‍ය”න්ති චුත්තං.

මාරස්සෙස විසයොතිආදීසුපි යථා වොළස්ස විසයො වොළවිසයො, පණ්ඩස්ස
 විසයො පණ්ඩවිසයො, සංවරානං විසයො සංවරවිසයොති පවත්තනට්ඨානං
 විසයොති චූච්චති, එවං යෙහි එතෙ කාමා ගහිතා, තෙසං උපරි මාරො වසං වත්තෙති.
 තං සන්ධාය මාරස්සෙස විසයොති චුත්තං. පඤ්ච පන කාමගුණෙ නිවාපබ්භං විස
 විප්පකිරන්තො මාරො ගච්ඡති. යෙහි පන තෙ ගහිතා, තෙසං උපරි මාරො වසං
 වත්තෙති. තං සන්ධාය මාරස්සෙස නිවාපොති චුත්තං. යථා ව යත්ථ හත්ථිආදයො
 වසං වත්තෙත්ති, සො හත්ථිගොවරො අස්සගොවරො අපගොවරොති චූච්චති, එවං
 යෙහි එතෙ කාමා ගහිතා, තෙසු මාරො වසං වත්තෙති. තං සන්ධාය මාරස්සෙස
 ගොවරොති චුත්තං.

එත්ථාති එතෙසු කාමෙසු. මානසාති විත්තසම්භූතා. තත්ථ සියා – දුට්ඨෙ තාව
 කාමෙ ආරබ්භ අභිජ්ඣානලක්ඛණා අභිජ්ඣා, කරණුත්තරියලක්ඛණො සාරම්භො
 ව උප්පජ්ජතු, බ්‍යාපාදො කථං උප්පජ්ජති? මමායිතෙ වත්ථුස්මිං අවිජින්නෙපි
 සොවන්ති, අවිජිජ්ජන්තෙපි සොවන්ති, අවිජින්නසඬකිනොපි සොවන්ති, යො
 එවරුපො විත්තස්ස ආසාතොති එවං උප්පජ්ජති. තෙව අරියසාවකස්සාති තෙ
 අරියසාවකස්ස. වකාරො ආගමසන්ධිමත්තං හොති. ඉධ මනුසික්ඛතොති ඉමස්මිං
 සාසනෙ සික්ඛන්තස්ස තෙ තයොපි කිලෙසා අත්තරායකරා හොන්ති. අභිභූයා
 ලොකන්ති කාමලොකං අභිභවිත්වා. අධිට්ඨාය මනසාති ඤානාරම්මණවිත්තෙන
 අධිට්ඨහිත්වා. අපරිත්තන්ති කාමාවචරවිත්තං පරිත්තං නාම, තස්ස පටික්ඛෙපෙන
 මහග්ගතං අපරිත්තං නාම. පමාණන්තිපි කාමාවචරමෙව, රූපාවචරං අරූපාවචරං
 අප්පමාණං. සුභාවිතන්ති පන එතං කාමාවචරාදීනං නාමං න හොති,
 ලොකුත්තරස්සෙවෙතං නාමං. තස්මා එතස්ස වසෙන අපරිත්තං අප්පමාණං
 සුභාවිතන්ති සබ්බං ලොකුත්තරමෙව වට්ටති.

තබ්බහුලවිහාරිනොති කාමපටිබාහනෙන තමෙව පටිපදං බහුලං කත්වා
 විහරන්තස්ස. ආයතනෙ විත්තං පසිදතීති කාරණෙ විත්තං පසිදති. කිං පනෙත්ථ
 කාරණං? අරහත්තං වා, අරහත්තස්ස විපස්සනං වා, චතුත්ථජ්ඣානං වා,
 චතුත්ථජ්ඣානස්ස උපචාරං වා. සම්පසාදෙ සතීති එත්ථ දුට්ඨො සම්පසාදො
 අධිමොක්ඛසම්පසාදො ව පටිලාභසම්පසාදො ව. අරහත්තස්ස හි විපස්සනං
 පට්ඨපෙත්වා විහරතො මහාභූතාදීසු උපට්ඨහන්තෙසු යෙනිමෙ නීහාරෙන මහාභූතා
 උපට්ඨහන්ති, උපාදාරූපා උපට්ඨහන්ති නාමරූපා උපට්ඨහන්ති, පච්චයා සබ්බථා
 උපට්ඨහන්ති, ලක්ඛණාරම්මණා විපස්සනා උපට්ඨහති, අප්පෙව අරහත්තං
 ගණ්හිස්සාමීති අප්පට්ලද්ධෙයෙව ආසා සන්තිට්ඨති, අධිමොක්ඛං පටිලහති.
 තතියජ්ඣානං වා පාදකං කත්වා චතුත්ථජ්ඣානත්ථාය කසිණපරිකම්මං.

කරොන්තස්ස නිවරණවික්ඛම්භනාදීනි සමනුපස්සතො යෙනිමෙ නිභාරෙන නිවරණා වික්ඛම්භන්ති, කිලෙසා සන්නිසිදන්ති, සති සන්නිට්ඨති, සඬ්ඛාරගතං වා විභූතං පාකටං හුත්වා දිබ්බවක්ඛකස්ස පරලොකො විය උපට්ඨාති, විත්තුප්පාදො ලෙපපිණ්ඨෙ ලග්ගමානො විය උපවාරෙන සමාධියති, අප්පෙව චතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තෙස්සාමීති අපට්ඨද්ධෙයෙව ආසා සන්නිට්ඨති, අධිමොක්ඛං පටිලභති. අයං අධිමොක්ඛසම්පසාදො නාම. තස්මිං සම්පසාදෙ සති. යො පන අරහත්තං වා පටිලභති චතුත්ථජ්ඣානං වා, තස්ස චිත්තං විජ්ජසන්නං හොතියෙව. ඉධ පන “ආයතනෙ චිත්තං පසිද්ධි”ති වචනතො අරහත්තවිපස්සනාය වෙව චතුත්ථජ්ඣානුපවාරස්ස ව පටිලාභො පටිලාභසම්පසාදොති වෙදිතබ්බො. විපස්සනා හි පඤ්ඤාය අධිමුච්චනස්ස කාරණං, උපවාරං ආනෙඤ්ජසමාපත්තියා.

එතරහි වා ආනෙඤ්ජං සමාපජ්ජති. පඤ්ඤාය වා අධිමුච්චතීති එත්ථ එතරහි වා පඤ්ඤාය අධිමුච්චති, ආනෙඤ්ජං වා සමාපජ්ජතීති එවං පදපරිවත්තනං කත්වා අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉදංඤ්හි චුත්තං හොති – තස්මිං සම්පසාදෙ සති එතරහි වා පඤ්ඤාය අධිමුච්චති, අරහත්තං සච්ඡිකරොතිති අත්ථො. තං අනභිසම්භුණන්තො ආනෙඤ්ජං වා සමාපජ්ජති, අථ වා පඤ්ඤාය වා අධිමුච්චතීති අරහත්තමග්ගං භාවෙති, තං අනභිසම්භුණන්තො ආනෙඤ්ජං වා සමාපජ්ජති. අරහත්තමග්ගං භාවෙතුං අසක්කොන්තො එතරහි චතුසච්චං වා සච්ඡිකරොති. තං අනභිසම්භුණන්තො ආනෙඤ්ජං වා සමාපජ්ජතීති.

තත්‍රායං නයො – ඉධ භික්ඛු තතියජ්ඣානං පාදකං කත්වා චතුත්ථජ්ඣානස්ස කසිණපරිකම්මං කරොති. තස්ස නිවරණා වික්ඛම්භන්ති, සති සන්නිට්ඨති, උපවාරෙන චිත්තං සමාධියති. යො රූපාරූපං පරිගණ්භාති, පච්චයං පරිගණ්භාති, ලක්ඛණාරම්මණිකං විපස්සනං වචන්ථපෙති, තස්ස එවං හොති – “උපවාරෙන මෙ ඥානං විසෙසභාගියං භවෙය්‍ය, තිට්ඨතු විසෙසභාගියතා, නිබ්බේධභාගියං නං කරිස්සාමී”ති විපස්සනං වඩ්ඨෙත්වා අරහත්තං සච්ඡිකරොති. එත්තකෙනස්ස කිච්චං කතං නාම හොති. අරහත්තං සච්ඡිකාතුං අසක්කොන්තො පන තතො ඔසක්කිතමානසො අන්තරා න තිට්ඨති, චතුත්ථජ්ඣානං සමාපජ්ජතියෙව. යථා කිං? යථා පුරිසො “වනමහිංසං ඝාතෙස්සාමී”ති සත්තිං ගහෙත්වා අනුබන්ධන්තො සවෙ තං ඝාතෙති, සකලගාමවාසිනො තොසෙස්සති, අසක්කොන්තො පන අන්තරාමග්ගෙ සසගොධාදයො බුද්දකම්මෙ ඝාතෙත්වා කාජං පූරෙත්වා එතියෙව.

තත්ථ පුරිසස්ස සත්තිං ගහෙත්වා වනමහිංසානුබන්ධනං විය ඉමස්ස භික්ඛුනො තතියජ්ඣානං පාදකං කත්වා චතුත්ථජ්ඣානස්ස පරිකම්මකරණං, වනමහිංසසාතනං විය – “නිවරණවික්ඛම්භනාදීනි සමනුපස්සතො විසෙසභාගියං භවෙය්‍ය, තිට්ඨතු විසෙසභාගියතා, නිබ්බේධභාගියං නං කරිස්සාමී”ති විපස්සනං වඩ්ඨෙත්වා අරහත්තස්ස සච්ඡිකරණං, මහිංසං ඝාතෙතුං අසක්කොන්තස්ස අන්තරාමග්ගෙ සසගොධාදයො බුද්දකම්මෙ ඝාතෙත්වා කාජං පූරෙත්වා ගමනං විය අරහත්තං සච්ඡිකාතුං අසක්කොන්තස්ස, තතො ඔසක්කිත්වා චතුත්ථජ්ඣානසමාපජ්ජනං වෙදිතබ්බං. මග්ගභාවනා චතුසච්චසච්ඡිකිරියායොජනාසුපි එසෙව නයො.

ඉදානි අරහත්තං සච්ඡිකාතුං අසක්කොන්තස්ස නිබ්බත්තට්ඨානං දස්සෙන්තො කායස්ස හෙදානිආදිමාහ. තත්ථ යන්ති යෙන කාරණෙන තං සංවත්තනිකං විඤ්ඤාණං අස්ස ආනෙඤ්ජුපගං, තං කාරණං විජ්ජතිති අත්ථො. එත්ථ ච තං සංවත්තනිකන්ති තස්ස භික්ඛුනො සංවත්තනිකං. යෙන විපාකවිඤ්ඤාණෙන සො භික්ඛු සංවත්තති නිබ්බත්තති, තං විඤ්ඤාණං. ආනෙඤ්ජුපගන්ති කුසලානෙඤ්ජසභාවුපගතං අස්ස, තාදිසමෙව භවෙය්‍යාති අත්ථො. කෙචි කුසලවිඤ්ඤාණං වදන්ති. යං තස්ස භික්ඛුනො සංවත්තනිකං උපපත්තිහෙනුභූතං කුසලවිඤ්ඤාණං ආනෙඤ්ජුපගතං අස්ස, විපාකකාලෙපි තන්තාමකමෙව අස්සාති අත්ථො. සො පනායමත්ථො – ‘‘පුඤ්ඤං වෙ සඬ්ඛාරං අභිසඬ්ඛරොති, පුඤ්ඤුපගං හොති විඤ්ඤාණං. අපුඤ්ඤං වෙ සඬ්ඛාරං අභිසඬ්ඛරොති, අපුඤ්ඤුපගං හොති විඤ්ඤාණං. ආනෙඤ්ජං වෙ සඬ්ඛාරං අභිසඬ්ඛරොති, ආනෙඤ්ජුපගං හොති විඤ්ඤාණං’’න්ති (සං. නි. 2.51) ඉමිනා නයෙන වෙදිතබ්බො. ආනෙඤ්ජස්සප්පායාති ආනෙඤ්ජස්ස චතුත්ථජ්ඣානස්ස සප්පායා. න කෙවලඤ්ච සා ආනෙඤ්ජස්සෙව, උපරි අරහත්තස්සාපි සප්පායාව උපකාරභූතායෙවාති වෙදිතබ්බො. ඉති ඉමස්මිං පටිමකආනෙඤ්ජෙ සමාධිවසෙන ඔසක්කතා කථිතා.

67. ඉති පටිසඤ්චික්ඛතීති චතුත්ථජ්ඣානං පත්වා එවං පටිසඤ්චික්ඛති. අයඤ්චි භික්ඛු හෙට්ඨිමෙන භික්ඛුනා පඤ්ඤවත්තතරො තස්ස ච භික්ඛුනො අත්තනො වාති ද්විත්තමපි කම්මට්ඨානං එකතො කත්වා සම්මසති. තබ්බහුලවිහාරිනොති රූපපටිබාහනෙන තමෙව පටිපදං බහුලං කත්වා විහරන්තස්ස. ආනෙඤ්ජං සමාපජ්ජතිති ආකාසානඤ්චායතානානෙඤ්ජං සමාපජ්ජති. සෙසං පුරිමසදිසමෙව. යථා ච ඉධ, එවං සබ්බත්ථ විසෙසමත්තමෙව පන වක්ඛාම. ඉති ඉමස්මිං දුතියආනෙඤ්ජෙ විපස්සනාවසෙන ඔසක්කතා කථිතා, ‘‘යංකිඤ්චි රූප’’න්ති එවං විපස්සනාමග්ගං දස්සෙන්තෙන කථිතාති අත්ථො.

ඉති පටිසඤ්චික්ඛතීති ආකාසානඤ්චායතනං පත්වා එවං පටිසඤ්චික්ඛති. අයඤ්චි හෙට්ඨා ද්විති භික්ඛුහි පඤ්ඤවත්තතරො තෙසඤ්ච භික්ඛුනං අත්තනො වාති තිණ්ණමපි කම්මට්ඨානං එකතො කත්වා සම්මසති. උභයමෙතං අනිච්චන්ති එත්ථ අට්ඨ එකෙකකොට්ඨාසා දිට්ඨධම්මිකසම්පරාසිකවසෙන පන සඬ්ඛිපිත්වා උභයන්ති චුත්තං. නාලං අභිනන්දිතුන්ති තණ්හාදිට්ඨිවසෙන අභිනන්දිතුං න යුත්තං. සෙසපද්ද්වයෙපි එසෙව නයො. තබ්බහුලවිහාරිනොති කාමපටිබාහනෙන ච රූපපටිබාහනෙන ච තමෙව පටිපදං බහුලං කත්වා විහරන්තස්ස. ආනෙඤ්ජං සමාපජ්ජතිති විඤ්ඤාණඤ්චායතනානෙඤ්ජං සමාපජ්ජති. ඉමස්මිං තතියආනෙඤ්ජෙ විපස්සනාවසෙන ඔසක්කතා කථිතා.

68. ඉති පටිසඤ්චික්ඛතීති විඤ්ඤාණඤ්චායතනං පත්වා එවං පටිසඤ්චික්ඛති. අයඤ්චි හෙට්ඨා තීහි භික්ඛුහි පඤ්ඤවත්තතරො තෙසඤ්ච භික්ඛුනං අත්තනො වාති චතුත්තමපි කම්මට්ඨානං එකතො කත්වා සම්මසති. යත්ථෙතා අපරිසෙසා නිරුජ්ඣන්තිති යං ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං පත්වා එතා හෙට්ඨා චුත්තා සබ්බසඤ්ඤා නිරුජ්ඣන්ති. එතං සන්තං එතං පණිනන්ති එතං අභිගසන්තතාය

ආරම්භණසන්තතාය ව සන්තං, අතප්පකට්ඨෙත පඤ්ඤාං. තඛ්ඛහුලවිහාරිනොති
තාසං සඤ්ඤානං පටිබාහනෙන තමෙව පටිපදං බහුලං කත්වා විහරන්තස්ස. ඉමස්මිං
පට්ඨාකිඤ්ඤාදායනෙන සමාධිවසෙන ඔසක්කතා කථිතා.

ඉති පටිසඤ්චික්ඛතීති විඤ්ඤාණඤ්චායනනමෙව පත්වා එවං පටිසඤ්චික්ඛති.
අයඤ්ඤි හෙට්ඨා චතුභි භික්ඛුභි පඤ්ඤවන්තතරො තෙසඤ්ච භික්ඛුනං අත්තනො
වාති පඤ්චන්තමිපි කම්මට්ඨානං එකතො කත්වා සම්මසති. අත්තෙන වා
අත්තනියෙන වාති අහං මමාති ගහෙනබ්බෙන සුඤ්ඤං තුව්ඡං රිත්තං. එවමෙත්ථ
ද්විකොට්ඨාකා සුඤ්ඤතා දස්සිතා. තඛ්ඛහුලවිහාරිනොති හෙට්ඨා චුත්තපටිපදඤ්ච
ඉමඤ්ච සුඤ්ඤතපටිපදං බහුලං කත්වා විහරන්තස්ස. ඉමස්මිං
දුතිසාකිඤ්ඤාදායනෙන විපස්සනාවසෙන ඔසක්කතා කථිතා.

70. ඉති පටිසඤ්චික්ඛතීති විඤ්ඤාණඤ්චායනනමෙව පත්වා එවං
පටිසඤ්චික්ඛති. අයඤ්ඤි හෙට්ඨා පඤ්චභි භික්ඛුභි පඤ්ඤවන්තතරො තෙසඤ්ච
භික්ඛුනං අත්තනො වාති ඡන්තමිපි කම්මට්ඨානං එකතො කත්වා සම්මසති. නාහං
ක්වචනි කස්සචි කිඤ්චනතස්මිං, න ච මම ක්වචනි කිස්මිඤ්චි කිඤ්චනං නත්ථිති
එත්ථ පන චතුකොට්ඨාකා සුඤ්ඤතා කථිතා. කථං? අයඤ්ඤි නාහං ක්වචනීති ක්වචි
අත්තානං න පස්සති, කස්සචි කිඤ්චනතස්මිත්ති අත්තනො අත්තානං කස්සචි
පරස්ස කිඤ්චනභාවෙ උපනෙතබ්බං න පස්සති, අත්තනො භාතිට්ඨානෙ භාතරං
සභායට්ඨානෙ සභායං පරික්ඛාරට්ඨානෙ වා පරික්ඛාරං මඤ්ඤිත්වා උපගන්ත්වා
උපනෙතබ්බං න පස්සතිති අත්ථො. න ච මම ක්වචනීති එත්ථ මම – සද්දං තාව
ධූපෙත්වා න ච ක්වචනි පරස්ස ච අත්තානං ක්වචි න පස්සතිති අයමත්ථො. ඉදානි
මම – සද්දං ආහරිත්වා මම කිස්මිඤ්චි කිඤ්චනං නත්ථිති සො පරස්ස අත්තා මම
කිස්මිඤ්චි කිඤ්චනභාවෙ අත්ථිති න පස්සති. අත්තනො භාතිට්ඨානෙ භාතරං
සභායට්ඨානෙ සභායං පරික්ඛාරට්ඨානෙ වා පරික්ඛාරන්ති කිස්මිඤ්චි යානෙ පරස්ස
අත්තානං ඉමිතා කිඤ්චනභාවෙන උපනෙතබ්බං න පස්සතිති අත්ථො. එවමයං
යස්මා නෙව කත්ථවි අත්තානං පස්සති, න තං පරස්ස කිඤ්චනභාවෙ උපනෙතබ්බං
පස්සති, න පරස්ස අත්තානං පස්සති, න පරස්ස අත්තානං අත්තනො කිඤ්චනභාවෙ
උපනෙතබ්බං පස්සති, තස්මා අයං සුඤ්ඤතා චතුකොට්ඨාකානි වෙදිතබ්බා.
තඛ්ඛහුලවිහාරිනොති හෙට්ඨා චුත්තප්පටිපදං ඉමං චතුකොට්ඨසුඤ්ඤතඤ්ච බහුලං
කත්වා විහරන්තස්ස. ඉමස්මිං තතිසාකිඤ්ඤාදායනෙනෙපි විපස්සනාවසෙනෙව
ඔසක්කතා කථිතා.

ඉති පටිසඤ්චික්ඛතීති ආකිඤ්චඤ්ඤාදායනනං පත්වා එවං පටිසඤ්චික්ඛති.
අයඤ්ඤි හෙට්ඨා ඡභි භික්ඛුභි පඤ්ඤවන්තතරො තෙසඤ්ච භික්ඛුනං අත්තනො වාති
සත්තන්තමිපි කම්මට්ඨානං එකතො කත්වා සම්මසති. යත්ථොතා අපරිසෙසා
නිරුප්ඤ්ඤානි යං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාදායනනං පත්වා එත්ථ එතා හෙට්ඨා චුත්තා
සබ්බසඤ්ඤා නිරුප්ඤ්ඤානි. තඛ්ඛහුලවිහාරිනොති තාසං සඤ්ඤානං පටිබාහනෙන
තමෙව පටිපදං බහුලං කත්වා විහරන්තස්ස. ඉමස්මිං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාදායනෙන
සමාධිවසෙන ඔසක්කතා කථිතා.

71. නො වස්ස නො ව මෙ සියාති සවෙ මය්හං පුබ්බෙ පඤ්චවිධං කම්මවට්ටං න ආයුහිතං අස්ස, යං මෙ ඉදං එතරහි එවං පඤ්චවිධං විපාකවට්ටං එතං මෙ න සියා නප්පවත්තෙය්‍යාති අත්ථො. න හවිස්සතීති සවෙ එතරහි පඤ්චවිධං කම්මවට්ටං ආයුහිතං න හවිස්සති. න මෙ හවිස්සතීති තස්මිං අසති අනාගතෙ මෙ පඤ්චවිධං විපාකවට්ටං න හවිස්සති. යදත්ථී යං භූතං තං පජ්ඣාමීති යං අත්ථී යං භූතං එතරහි ඛන්ධපඤ්චකං, තං පජ්ඣාමි. එවං උපෙක්ඛං පටිලහතීති සො භික්ඛු එවං විපස්සනුපෙක්ඛං ලහතීති අත්ථො.

පරිනිබ්බායෙය්‍යා නු බො සො, හන්තෙ, භික්ඛු න වා පරිනිබ්බායෙය්‍යාති කිං පුච්ඡාමීති පුච්ඡති, තතියජ්ඣානං පාදකං කත්වා යීතස්ස අරහත්තම්පි ඔසක්කනාපි පටිපදාපි පටිසන්ධිපි කථිතා, තථා චතුත්ථජ්ඣානාදීනි පාදකානි කත්වා යීතානං, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං පාදකං කත්වා යීතස්ස න කිඤ්චි කථිතං, තං පුච්ඡාමීති පුච්ඡති. අපෙත්ථාති අපි එත්ථ. සො තං උපෙක්ඛං අභිනන්දතීති සො තං විපස්සනුපෙක්ඛං තණ්හාදිට්ඨිඅභිනන්දනාහි අභිනන්දති. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. තන්තිස්සිතං හොති විඤ්ඤාණන්ති විඤ්ඤාණං විපස්සනානිස්සිතං හොති. තදුපාදානන්ති යං නිකන්තිවිඤ්ඤාණං, තං තස්ස උපාදානං නාම ගහණං නාම හොති. සඋපාදානොති සගහණො. න පරිනිබ්බායතීති විපස්සනාය සාලයො භික්ඛු මම සාසනෙ න පරිනිබ්බායති. යො පන විහාරපරිවෙණඋපට්ඨාකාදීසු සාලයො, තස්මිං චත්තබ්බමෙව නත්ථීති දස්සෙති. කහං පනාති? කත්ථ පන? උපාදියමානො උපාදියතීති පටිසන්ධිං ගණ්හමානො ගණ්හාති. උපාදානසෙට්ඨං කිර සො, හන්තෙති, හන්තෙ, සො කිර භික්ඛු ගහෙතබ්බට්ඨානං සෙට්ඨං උත්තමං භවං උපාදියති, සෙට්ඨහවෙ පටිසන්ධිං ගණ්හාතීති අත්ථො. ඉමිනා තස්ස භික්ඛුනො පටිසන්ධි කථිතා. ඉදානිස්ස අරහත්තං කථෙතුං ඉධානන්දාතිආදිමාහ.

73. නිස්සාය නිස්සායාති තං තං සමාපත්තිං නිස්සාය. ඔසස්ස නිත්ථරණා අක්ඛාතාති ඔසතරණං කථිතං, තතියජ්ඣානං පාදකං කත්වා යීතභික්ඛුනො ඔසනිත්ථරණා කථිතා...පෙ.... නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං පාදකං කත්වා යීතභික්ඛුනො ඔසනිත්ථරණා කථිතාති වදති.

කතමො පන, හන්තෙ, අරියො විමොක්ඛොති ඉධ කිං පුච්ඡති? සමාපත්තිං තාව පදට්ඨානං කත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්ථා අරහත්තං ගණ්හන්තො භික්ඛු නාවං වා උඵම්පාදීනි වා නිස්සාය මහොසං තරිත්වා පාරං ගච්ඡන්තො විය න කිලමති. සුක්ඛවිපස්සකො පන පකිණ්ණකසඬ්ඛාරෙ සම්මසිත්වා අරහත්තං ගණ්හන්තො බාහුබලෙන සොතං ඡින්දිත්වා පාරං ගච්ඡන්තො විය කිලමති. ඉති ඉමස්ස සුක්ඛවිපස්සකස්ස අරහත්තං පුච්ඡාමීති පුච්ඡති. අරියසාවකොති සුක්ඛවිපස්සකො අරියසාවකො. අයඤ්ඤි හෙට්ඨා අට්ඨහි භික්ඛුහි පඤ්ඤවත්තතරො තෙසඤ්ච භික්ඛුනං අත්තනො වාති නවත්තම්පි කම්මට්ඨානං එකතො කත්වා සම්මසති. එස සක්කායො යාවතා සක්කායොති යත්තකො තෙභූමකවට්ටසඬ්ඛාරො සක්කායො නාම අත්ථී, සබ්බොපි සො එස සක්කායො, න ඉතො පරං සක්කායො අත්ථීති පටිසඤ්චික්ඛති.

එතං අමතං යදිදං අනුපාදා චිත්තස්ස විමොක්ඛොති යො පනෙස චිත්තස්ස අනුපාදාවිමොක්ඛො නාම, එතං අමතං එතං සන්තං එතං පණීතන්ති පටිසඤ්චික්ඛති. අඤ්ඤත්ථ ච “අනුපාදා චිත්තස්ස විමොක්ඛො” ති නිබ්බානං වුවවති. ඉමස්මිං පන සුත්තෙ සුක්ඛවිපස්සකස්ස අරහත්තං කථිතං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙව.

කෙවලං පන ඉමස්මිං සුත්තෙ සත්තස්ස යානෙස්ස ඔසක්කනා කථිතා, අට්ඨස්ස යානෙස්ස පටිසන්ධි, නවස්ස යානෙස්ස අරහත්තං කථිතන්ති වෙදිතබ්බං. කථං? තතියං ඤානං තාව පාදකං කත්වා ධීතස්ස භික්ඛුනො ඔසක්කනා කථිතා, පටිසන්ධි කථිතා, අරහත්තං කථිතං, තථා චතුත්ථස්ස ඤානං, තථා ආකාසානඤ්ඤායතනං. විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනං පන පදට්ඨානං කත්වා ධීතානං තිණ්ණං භික්ඛුනං ඔසක්කනා කථිතා, පටිසන්ධි කථිතා, අරහත්තං කථිතං. තථා ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං පාදකං කත්වා ධීතස්ස භික්ඛුනො. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං පාදකං කත්වා ධීතස්ස පන ඔසක්කනා නත්ථි, පටිසන්ධි පන අරහත්තඤ්ච කථිතං. සුක්ඛවිපස්සකස්ස අරහත්තමෙව කථිතන්ති. එවං සත්තස්ස යානෙස්ස ඔසක්කනා කථිතා, අට්ඨස්ස යානෙස්ස පටිසන්ධි, නවස්ස යානෙස්ස අරහත්තං කථිතන්ති වෙදිතබ්බං. ඉමඤ්ච පන සත්තස්ස යානෙස්ස ඔසක්කනං අට්ඨස්ස පටිසන්ධිං නවස්ස අරහත්තං සමොධානෙන්වා කට්ඨන්තෙන ඉමං ආනෙඤ්ජසප්පායස්සුත්තං සුකථිතං නාම භොතීති.

පපඤ්චස්සදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

ආනෙඤ්ජසප්පායස්සුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ගණකමොග්ගල්ලානසුත්තවණ්ණනා

74. එවං මෙ සුතන්ති ගණකමොග්ගල්ලානසුත්තං. තත්ථ යාව පච්ඡිමසොපානකළෙවරාති යාව පඨමසොපානඵලකා එකදිවසෙනෙව සත්තභූමිකො පාසාදො න සක්කා කාතුං, වත්ථුං සොධෙත්වා ථම්මස්සාපනතො පට්ඨාය පන යාව චිත්තකම්මකරණා අනුපුබ්බකිරියා වෙන්ථ පඤ්ඤායතීති දස්සෙති. යදිදං අජ්ඣෙකෙනති තයොපි වෙදා න සක්කා එකදිවසෙනෙව අධිගිතුං, එතෙසං අජ්ඣෙකෙනෙපි පන අනුපුබ්බකිරියාව පඤ්ඤායතීති දස්සෙති. ඉස්සත්ථෙති ආවුධවිජ්ජායපි එකදිවසෙනෙව වාලවෙධි නාම න සක්කා කාතුං, යානසම්පාදනමුට්ඨිකරණාදිහි පන එත්ථාපි අනුපුබ්බකිරියා පඤ්ඤායතීති දස්සෙති. සඬ්ඛානෙති ගණනාය. තත්ථ අනුපුබ්බකිරියං අත්තනාව දස්සෙන්තො එවං ගණාපෙමාතිආදිමාහ.

75. සෙය්‍යථාපි බ්‍රාහ්මණාති ඉධ භගවා යස්මා බාහිරසමයෙ යථා යථා සිජ්ජං උග්ගණ්හන්ති, තථා තථා කෙරාටිකා භොන්ති, තස්මා අත්තතො සාසනං බාහිරසමයෙන අනුපමෙත්වා හදුඅස්සාජානීයෙන උපමෙන්තො සෙය්‍යථාපිතිආදිමාහ. හද්‍රො හි අස්සාජානීයො යස්මිං කාරණෙ දමිතො භොති, තං

ජීවිතහෙතුපි නාතික්කමති. එවමෙව සාසනෙ සම්මාපටිපන්නො කුලපුත්තො සීලවෙලං නාතික්කමති. මුබ්බානෙති මුබ්බිධපනෙ.

76. සතිසම්පජ්ඣඤාය වාති සතිසම්පජ්ඣඤාහි සමඤ්චිභාවත්ථාය. ද්වෙ හි බිණාසවා සත්තච්ඡාරි ව නොසත්තච්ඡාරි ව. තත්ථ සත්තච්ඡාරි යංකිඤ්චි කම්මං කත්වාපි ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජිතුං සක්කොති, නො සත්තච්ඡාරි පන අප්පමත්තකෙපි කිච්චෙ කිච්චජ්ජසුතො හුත්වා ඵලසමාපත්තිං අප්පෙතුං න සක්කොති.

තත්ත්වං වත්ථු – එකො කිරි බිණාසවත්ථෙරො බිණාසවසාමණෙරං ගහෙත්වා අරඤ්ඤවාසං ගතො, තත්ථ මහාථෙරස්ස සෙනාසනං පත්තං, සාමණෙරස්ස න පාපුණාති, තං විතක්කෙන්තො ථෙරො එකදිවසම්පි ඵලසමාපත්තිං අප්පෙතුං නාසක්ඛි. සාමණෙරො පන තෙමාසං ඵලසමාපත්තිරනියා විනිනාමෙත්වා “සප්පායො, හන්තෙ, අරඤ්ඤවාසො ජානො”ති ථෙරං පුච්ඡී. ථෙරො “න ජානො, ආවුසො”ති ආහ. ඉති යො එවරුපො බිණාසවො, සො ඉමෙ ධම්මෙ ආදිනො පටියාය ආවජ්ජිත්වාච සමාපජ්ජිතුං සක්ඛිස්සතිති දස්සෙන්තො “සතිසම්පජ්ඣඤාය වා”ති ආහ.

78. යෙමෙ, හො ගොතමාති තථාගතෙ කිරි කථයන්තෙව බ්‍රාහ්මණස්ස “ඉමෙ පුග්ගලා න ආරාධෙන්නි, ඉමෙ ආරාධෙන්නි”ති නයො උදපාදි, තං දස්සෙන්තො එවං වත්තුමාරද්ධො.

පරමජ්ජධම්මෙසුති අජ්ජධම්මා නාම ඡසත්ථාරධම්මා, තෙසු ගොතමවාදොව, පරමො උත්තමොති අත්ථො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

ගණකමොග්ගල්ලානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ගොපකමොග්ගල්ලානසුත්තවණ්ණනා

79. එවං මෙ සුතන්ති ගොපකමොග්ගල්ලානසුත්තං. තත්ථ අවිරපරිනිබ්බුතෙ හගවතීති හගවති අවිරපරිනිබ්බුතෙ, ධාතුභාජනීයං කත්වා ධම්මසඤ්චිතිං කාතුං රාජගහං ආගතකාලෙ. රඤ්ඤො පජ්ජොතස්ස ආසඬකමානොති වණ්ඨපජ්ජොතො නාමෙස රාජා බිම්බිසාරමහාරාජස්ස සභායො අහොසි, ජීවකං පෙසෙන්වා හෙසජ්ජකාරිකාලතො පටියාය පන දළ්භමිත්තොව ජානො, සො “අජාතසත්තුනා දෙවදත්තස්ස වචනං ගහෙත්වා පිතා සාතිනො”ති සුත්වා “මම පියමිත්තං සාතෙත්වා එස රජ්ජං කරිස්සාමිති මඤ්ඤති, මය්හං සභායස්ස සභායානං අත්ථිකභාවං ජානාපෙස්සාමි”ති පරිසති වාවං අහාසි. තං සුත්වා තස්ස ආසඬකා උප්පන්නා. තෙන වුත්තං “රඤ්ඤො පජ්ජොතස්ස ආසඬකමානො”ති. කම්මන්තොති බහිනගරෙ නගරපටිසඬ්ඛාරාපනත්ථාය කම්මන්තට්ඨානං.

උපසඬකමීනි මයං ධම්මවිනයසඬගීනිං කාරෙස්සාමානි විවරාම, අයඤ්ච මහෙසක්කො රාජවල්ලහො සඬගහෙ කතෙ වෙළවනස්ස ආරක්ඛං කරෙය්‍යානි මඤ්ඤමානො උපසඬකමී. තෙනි ධම්මෙහීනි තෙනි සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණධම්මෙහි. සබ්බෙන සබ්බන්ති සබ්බාකාරෙන සබ්බං. සබ්බථා සබ්බන්ති සබ්බකොට්ඨාසෙහි සබ්බං. කිං පුච්ඡාමීති පුච්ඡති? ඡ හි සත්ථාරො පට්ඨමනරං අප්පඤ්ඤාතකුලෙහි නික්ඛමීත්වා පබ්බජිතා, තෙ තථාගතෙ ධර්මානෙයෙව කාලංකතා, සාවකාපි නෙසං අප්පඤ්ඤාතකුලෙහෙව පබ්බජිතා. තෙ තෙසං අව්චයෙන මහාවිවාදං අකංසු. සමණො පන ගොතමො මහාකුලා පබ්බජිතො, තස්ස අව්චයෙන සාවකානං මහාවිවාදො භවිස්සතීති අයං කථා සකලජම්බුදීපං පත්ථරමානා උද්දාදි. සම්මාසම්බුද්ධො ච ධරන්තෙ භික්ඛූනං විවාදො නාහොසි. යොපි අහොසි, සොපි තත්ථෙව වූපසමිතො. පරිනිබ්බූතකාලෙ පනස්ස –

“අට්ඨසට්ඨියොජනසතසහස්සුබ්බෙධං සිනෙරුං අපවාහිතුං සමත්ථස්ස වාතස්ස පුරතො පුරාණපණ්ණං කිං යස්සති, දස පාරමියො පුරෙත්වා සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණං පත්තස්ස සත්ථු අලජ්ජමානො මච්චුරාජා කස්ස ලජ්ජස්සති” ති මහාසංවෙගං ජනෙත්වා භියොසාසොමත්තාය භික්ඛූ සමග්ගා ජාතා අතිවිය උපසන්තුපසන්තා, කිං නු බො එතන්ති ඉදං පුච්ඡාමීති පුච්ඡති. අනුසඤ්ඤායමානොති අනුසඤ්ඤායමානො, කතාකතං ජනන්තොති අත්ථො. අනුච්චරමානො වා.

80. අත්ථි නු බොති අයමිපි හෙට්ඨිමපුච්ඡමෙව පුච්ඡති. අප්පට්ඨසරණෙති අප්පට්ඨසරණෙ ධම්මවිනයෙ. කො හෙතු සාමග්ගියාති තුම්භාකං සමග්ගභාවස්ස කො හෙතු කො පච්චයො. ධම්මප්පට්ඨසරණාති ධම්මො අම්භාකං පට්ඨසරණං, ධම්මො අවස්සයොති දිපෙති.

81. පවත්තතීති පගුණං හුත්වා ආගච්ඡති. ආපත්ති හොති වීතික්කමොති උභයමෙනං බුද්ධස්ස ආණාතික්කමනමෙව. යථාධම්මං යථානුසිට්ඨං කාරෙමානි යථා ධම්මො ච අනුසිට්ඨි ච යීතා, එවං කාරෙමානි අත්ථො.

න කිර නො භවන්තො කාරෙත්ති ධම්මො නො කාරෙතීති පද්ද්වයෙපි නො කාරො නිපාතමත්තං. එවං සන්නෙ න කිර භවන්තො කාරෙත්ති, ධම්මොව කාරෙතීති අයමෙත්ථ අත්ථො.

83. තග්ඝාති එකංසෙ නිපාතො. කහං පන භවං ආනන්දොති කිං ථෙරස්ස වෙළවනෙ වසනභාවං න ජානාතීති? ජානාති. වෙළවනස්ස පන අනෙත ආරක්ඛා දින්නා, තස්මා අත්තානං උක්කංසාපෙතුකාමො පුච්ඡති. කස්මා පන තෙන තත්ථ ආරක්ඛා දින්නා? සො කිර එකදිවසං මහාකච්චායනත්ථෙරං ගිජ්ඣුකුටා ඔතරන්තං දිස්වා – “මක්කටො විය එසො” ති ආහ. භගවා තං කථං සුත්වා – “සවෙ බ්මාපෙනි, ඉච්චෙනං කුසලං. නො වෙ බ්මාපෙනි, ඉමස්මිං වෙළවනෙ ගොතඬගලමක්කටො භවිස්සති” ති ආහ. සො තං කථං සුත්වා – “සමණස්ස ගොතමස්ස කථාය ද්වෙධාභාවො නාම නත්ථි, පච්ඡා මෙ මක්කටභූතකාලෙ ගොචරට්ඨානං භවිස්සති” ති වෙළවනෙ නානාවිධෙ රුක්ඛෙ රොපෙත්වා ආරක්ඛං අදාසි. අපරභාගෙ

කාලං කත්වා මක්කටො භුත්වා නිබ්බත්ති. “වස්සකාරා” ති වුත්තෙ ආගන්ත්වා සමීපෙ අට්ඨාසි. තග්ඝාති සබ්බවාරෙසු එකං සවචනෙයෙව නිපාතො. තග්ඝ, හො ආනන්දාති එවං ටෙරෙන පරිසමජ්ඣෙ අත්තනො උක්කංසිතභාවං ඤත්වා අහමි ටෙරං උක්කංසිස්සාමිති එවමාහ.

84. න ව බො, බ්‍රාහ්මණාති ටෙරො කිර විත්තෙසි “සම්මාසම්බුද්ධෙන වණ්ණිතජ්ඣානමි අත්ථි, අවණ්ණිතජ්ඣානමි අත්ථි, අයං පන බ්‍රාහ්මණො සබ්බමෙව වණ්ණෙතීති පඤ්භං විසංවාදෙති, න බො පන සක්කා ඉමස්ස මුඛං උල්ලොකෙතුං න පිණ්ඩපාතං රක්ඛිතුං, පඤ්භං උජුං කත්වා කට්ඨස්සාමි” ති ඉදං වත්තුං ආරද්ධං. අන්තරං කරිත්වාති අබ්භන්තරං කරිත්වා. එවරූපං බො, බ්‍රාහ්මණ, සො භගවා ඤානං වණ්ණෙසීති ඉධ සබ්බසංඛාතකජ්ඣානං නාම කථිතං.

යං නො මයන්ති අයං කිර බ්‍රාහ්මණො වස්සකාරබ්‍රාහ්මණං උසුයති, තෙන පුච්ඡිතපඤ්භස්ස අකථනං පච්චාසිසමානො කථිතභාවං ඤත්වා “වස්සකාරෙන පුච්ඡිතං පඤ්භං පුනජ්ජුනං තස්ස නාමං ගණ්හන්තො විත්ථාරෙත්වා කට්ඨසි, මයා පුච්ඡිතපඤ්භං පන යට්ඨිකොටියා උජ්ජිලෙන්නො විය එකදෙසමෙව කට්ඨසි” ති අනත්තමනො අහොසි, තස්මා එවමාහ. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුද්ධියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

ගොපකමොග්ගල්ලානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. මහාපුණ්ණමසුත්තවණ්ණනා

85. එවං මෙ සුතන්ති මහාපුණ්ණමසුත්තං. තත්ථ තද්දුති තස්මිං අහු, තස්මිං දිවසෙති අත්ථො. උපවසන්ති එත්ථාති උපොසථො. උපවසන්තීති සීලෙන වා අනසනෙන වා උපෙනා භුත්වා වසන්තීති අත්ථො. අයං පනෙත්ථ අත්ථුද්ධාරො – “ආයාම, ආවුසො, කජ්ජින, උපොසථං ගමිස්සාමා” තිආදීසු හි පාතිමොක්ඛුද්දෙසො උපොසථො. “අට්ඨංගසමන්තාගතො බො විසාබ්බෙ උපොසථො උපවුත්ථො” තිආදීසු (අ. නි. 8.53) සීලං. “සුද්ධස්ස වෙ සදා එග්ගු, සුද්ධස්සුපොසථො සදා” තිආදීසු (ම. නි. 1.79) උපවාසො. “උපොසථො නාම නාගරාජා” තිආදීසු (දී. නි. 2.246) පඤ්ඤත්ති. “න, භික්ඛවෙ, තද්දුපොසථෙ සභික්ඛකා ආවාසා” තිආදීසු (මහාව. 181) උපවසිතබ්බදිවසො. ඉධාපි සොයෙව අධිජ්ජෙතො. සො පනෙස අට්ඨමිවාතුද්දසිපන්තරසීහෙදෙන තිවිධො. තස්මා සෙසද්වයනිවාරණත්ථං පන්තරසෙති වුත්තං. තෙන වුත්තං “උපවසන්ති එත්ථාති උපොසථො” ති. මාසපුණ්ණකාය පුණ්ණා සංපුණ්ණාති පුණ්ණා. මා-ඉති වන්දො වුව්වති, සො එත්ථ පුණ්ණොති පුණ්ණමා. එවං පුණ්ණාය පුණ්ණමායාති ඉමස්මිං පද්දවයෙ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

දෙසන්ති කාරණං. තෙන හි ත්වං භික්ඛු සකෙ ආසනෙ නිසිදිත්වා පුච්ඡාති කස්මා භගවා ධීතස්ස අකට්ඨත්වා නිසිදාපෙසීති. අයං කිර භික්ඛු සට්ඨිමත්තානං

පධානියහික්කුනං සඨසත්ථෙරො සට්ඨි හික්කු ගහෙත්වා අරඤ්ඤෙ වසති, තෙ තස්ස සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා සට්ඨන්ති වායමන්ති. මහාභූතානි පරිග්ගණ්හන්ති උපාදාරූපානි, නාමරූපපච්චයලක්ඛණාරම්මණිකවිපස්සනං පරිග්ගණ්හන්ති. අථ නෙ ආවරියුපට්ඨානං ආගන්ත්වා වන්දිත්වා නිසින්තෙ ථෙරො මහාභූතපරිග්ගහාදීනි පුච්ඡති. තෙ සබ්බං කට්ඨන්ති, මග්ගඵලපඤ්ඤං පුච්ඡිතා පන කට්ඨං න සක්කොන්ති. අථ ථෙරො වින්තෙසි - “මම සන්තිකෙ එතෙසං ඔවාදස්ස පරිහානි නත්ථි, ඉමෙ ව ආරද්ධවීරියා විහරන්ති. කුක්කුටස්ස පානියපිවනකාලමත්තම්පි නෙසං පමාදකිරියා නත්ථි. එවං සන්තෙපි මග්ගඵලානි නිබ්බත්තෙතුං න සක්කොන්ති. අහං ඉමෙසං අජ්ඣාසයං න ජානාමි, බුද්ධවෙනෙය්‍යා එතෙ භවිස්සන්ති, ගහෙත්වා නෙ සත්ථු සන්තිකං ගච්ඡාමි, අථ නෙසං සත්ථා වරියවසෙන ධම්මං දෙසෙස්සන්ති” ති, තෙ හික්කු ගහෙත්වා සත්ථු සන්තිකං ආගතො.

සත්ථාපි සායන්හසමයෙ ආනන්දත්ථෙරෙන උපනීතං උදකං ආදාය සරීරං උතුං ගණ්හාපෙත්වා මිගාරමාතුපාසාදපරිවෙණෙ පඤ්ඤත්තවරබුද්ධාසනෙ නිසිදි, හික්කුසඨසොපි නං පරිවාරෙත්වා නිසිදි.

තස්මිං සමයෙ සූරියො අත්ථඨගමෙති, වන්දො උග්ගච්ඡති, මජ්ඣට්ඨානෙ ව භගවා නිසින්තො. වන්දස්ස පහා නත්ථි, සූරියස්ස පහා නත්ථි, වන්දිමසූරියානං පහං මක්ඛෙත්වා ඡබ්බණ්ණා යමකබුද්ධරස්මියො විජ්ජොතමානා පුඤ්ජා පුඤ්ජා හුත්වා දිසාවිදිසාසු ධාවන්තිති සබ්බං හෙට්ඨා චුත්තනයෙන විත්ථාරෙතබ්බං. වණ්ණභූමි නාමෙසා, ධම්මකථිකස්සෙවෙත්ථ ථාමො පමාණං, යත්තකං සක්කොති, තත්තකං කට්ඨෙතබ්බං. දුක්කථිතන්ති න වත්තබ්බං. එවං සන්තිසින්තාය පරිසාය ථෙරො උට්ඨන්තිවා සත්ථාරං පඤ්ඤස්ස ඔකාසං කාරෙසි. තතො භගවා - “සවෙ ඉමස්මිං ධීතකෙ පුච්ඡන්තෙ ‘ආවරියො නො උට්ඨිතො’ ති සෙසහික්කු උට්ඨන්තිස්සන්ති, එවං තථාගතෙ අගාරවො කතො භවිස්සති. අථ නිසින්තාව පුච්ඡස්සන්ති, ආවරියෙ අගාරවො කතො භවිස්සති, එකග්ගා හුත්වා ධම්මදෙසනං පටිච්ඡිතුං න සක්කුණිස්සන්ති. ආවරියෙ පන නිසින්තෙ තෙපි නිසිදිස්සන්ති. තතො එකග්ගා ධම්මදෙසනං පටිච්ඡිතුං සක්කුණිස්සන්ති” ති ඉමිනා කාරණෙන භගවා ධීතස්ස අකට්ඨන්ති නිසිදාපෙතිති.

ඉමෙ නු බො, හන්තෙති විමතිපුච්ඡා විය කථිතා. ථෙරො පන පඤ්චක්ඛන්ධානං උදයබ්බයං පරිග්ගණ්හිත්වා අරහත්තං පත්තො මහාබ්ණාසවො, නත්ථි එතස්ස විමති. ජානන්තෙනපි පන අජානන්තෙන විය හුත්වා පුච්ඡිතුං වට්ටති. සවෙ හි ජානන්තො විය පුච්ඡති, “ජානාති අය” ත්ති තස්ස තස්ස විස්සජ්ජෙන්තො එකදෙසමෙව කට්ඨන්ති. අජානන්තෙන විය පුච්ඡිතෙ පන කට්ඨන්තො ඉතො ව එත්තො ව කාරණං ආහරිත්වා පාකට්ඨං කත්වා කට්ඨන්ති. කොච්ඡි පන අජානන්තොපි ජානන්තො විය පුච්ඡති. ථෙරො එවරූපං වචනං කිං කරිස්සති, ජානන්තොයෙව පන අජානන්තො විය පුච්ඡතිති වෙදිතබ්බො.

ජන්දමුලකාති තණ්හාමුලකා. එවංරූපො සියන්ති සචෙ ඔදානො හොතුකාමො, හරිතාලවණ්ණො වා මනොසිලාවණ්ණො වා සියන්ති පත්ථෙති. සචෙ කාලො හොතුකාමො, නීලුප්පලවණ්ණො වා අක්ඛණ්ණො වා අතසිපුප්ඵලණ්ණො වා සියන්ති පත්ථෙති. එවංචෙදනොති කුසලචෙදනො වා සුඛචෙදනො වා සියන්ති පත්ථෙති. සක්ඛාදිසුපි එසෙව නයො. යස්මා පන අතීතෙ පත්ථනා නාම නත්ථී, පත්ථෙත්තෙනාපි ච න සක්කා තං ලද්ධං, පච්චුප්පත්තෙපි න හොති, න හි ඔදානො කාලහාවං පත්ථෙත්වා පච්චුප්පත්තෙ කාලො හොති, න කාලො වා ඔදානො, දීඝො වා රස්සො, රස්සො වා දීඝො, දානං පන දත්වා සීලං වා සමාදිශිත්වා “අනාගතෙ ඛත්තියො වා හොමි බ්‍රාහ්මණො වා” ති පත්ථෙත්තස්ස පත්ථනා සමිප්ඤ්ඤාති. තස්මා අනාගතමෙව ගහිතං.

ඛන්ධාධිවචනන්ති ඛන්ධානං ඛන්ධපණ්ණත්ති කිත්තකෙන හොතීති ප්‍රච්ඡති.

මහාභූතා හෙතූති “තයො කුසලහෙතු” තිආදීසු (ධ. ස. 1441) හි හෙතුහෙතු වුත්තො. අවිජ්ජා පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරාදීනං සාධාරණත්තා සාධාරණහෙතු. කුසලාකුසලං අත්තනො අත්තනො විපාකදානෙ උත්තමහෙතු. ඉධ පච්චයහෙතු අධිප්පෙතො. තත්ථ පථවීධාතු මහාභූතං ඉතරෙසං තිණ්ණං භූතානං උපාදාරූපස්ස ච පඤ්ඤාපනාය දස්සනත්ථාය හෙතු චෙව පච්චයො ච. එවං සෙසෙසුපි යොජනා චෙදිතබ්බො.

එස්සොති “චුට්ඨො, භික්ඛවෙ, වෙදෙති, චුට්ඨො සක්ඛාජානාති, චුට්ඨො චෙතෙති” ති (සං. නි. 4.93) වචනතො එස්සො තිණ්ණං ඛන්ධානං පඤ්ඤාපනාය හෙතු චෙව පච්චයො ච. විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්සාති එත්ථ පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණෙන තාව සද්ධිං ගබ්භසෙය්‍යාකානං උපරිමපරිච්ඡේදෙන සමතිංස රූපානි සම්පයුත්තා ච තයො ඛන්ධා උප්පජ්ජන්ති, තං නාමරූපං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස පඤ්ඤාපනාය හෙතු චෙව පච්චයො ච. චක්ඛුද්වාරෙ චක්ඛුපසාදො චෙව රූපාරම්මණඤ්ච රූපං, සම්පයුත්තා තයො ඛන්ධා නාමං. තං නාමරූපං චක්ඛුචිඤ්ඤාණස්ස පඤ්ඤාපනාය හෙතු චෙව පච්චයො ච. එසෙව නයො සෙසවිඤ්ඤාණසු.

87. කථං පන, හන්තෙති ඉදං කිත්තකෙන නු ඛොති වට්ටං ප්‍රච්ඡන්තො එවමාහ. සක්කායදිට්ඨි න හොතීති ඉදං විවට්ටං ප්‍රච්ඡන්තො එවමාහ.

88. අයං රූපෙ අස්සාදොති ඉමිනා පරිඤ්ඤාපට්ඨෙධො චෙව දුක්ඛසච්චඤ්ච කථිතං. අයං රූපෙ ආදීනචොති ඉමිනා පහානපට්ඨෙධො චෙව සමුදයසච්චඤ්ච. ඉදං රූපෙ නිස්සරණන්ති ඉමිනා සච්ඡිකිරියාපට්ඨෙධො චෙව නිරොධසච්චඤ්ච. යෙ ඉමෙසු තිසු යානෙසු සම්මාදිට්ඨිආදයො ධම්මා, අයං භාවනාපට්ඨෙධො මග්ගසච්චං. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො.

89. ඛනිද්ධාති පරස්ස සවිඤ්ඤාණකෙ කායෙ. සබ්බනිමිත්තෙසුති ඉමිනා පන අනින්ද්‍රියබද්ධම්පි සඬ්ගණ්හාති. “සවිඤ්ඤාණකෙ කායෙ” ති වචනෙන වා

අත්තනො ව පරස්ස ව කායො ගහිතොව, බහිද්ධා ව සබ්බන්තිත්තග්ගහණෙන
අනින්ද්‍රියබද්ධං ගණ්හාති.

90. අනත්තකතානීති අනත්තනි යත්වා කතානි. කමත්තානං චුඡිස්සන්තීති
කතරස්මිං අත්තනි යත්වා විපාකං දස්සෙන්තීති සස්සතදස්සනං ඔක්කමන්තො
එවමාහ. තණ්හාධිපතෙයොනාති තණ්හාපෙට්ඨකෙන. තත්‍ර තත්ථානි තෙසු තෙසු
ධම්මෙසු. සට්ඨිමත්තානන්ති ඉමෙ හික්ඛු පකතිකම්මට්ඨානං ජහිත්වා අඤ්ඤං
නවකම්මට්ඨානං සම්මසන්නා පල්ලඬ්ඤාං අහින්දිත්වා තස්මිංයෙව ආසනෙ
අරහත්තං පාපුණ්සු. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුද්ධියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

මහාපුණ්ණමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. චූළපුණ්ණමසුත්තවණ්ණනා

91. එවං මෙ සුතන්ති චූළපුණ්ණමසුත්තං. තත්ථ තුණ්හිභූතං තුණ්හිභූතන්ති යං
යං දිසං අනුච්චොකෙති, තත්ථ තත්ථ තුණ්හිභූතමෙව. අනුච්චොකෙත්වාති
පඤ්චපසාදපට්මණ්ඩිතානි අක්ඛිති උම්මිලෙන්වා තතො තතො ච්චොකෙත්වා
අත්තමසො හත්ථකුක්කුච්චපාදකුක්කුච්චානම්පි අභාවං දිස්වා. අසප්පුරිසොති
පාපපුරිසො. නො හෙතං, හත්තෙති යස්මා අන්ධො අන්ධං විය සො තං ජාතිතුං න
සක්කොති, තස්මා එවමාහංසු. එතෙනෙව නයෙන ඉතො පරෙසුපි වාරෙසු අත්ථො
වෙදිතබ්බො. අස්සද්ධසමන්තාගතොති පාපධම්මසමන්තාගතො. අසප්පුරිසහත්තීති
අසප්පුරිසසෙවනො. අසප්පුරිසචිත්තීති අසප්පුරිසචිත්තාය චිත්තකො.
අසප්පුරිසමත්තීති අසප්පුරිසමන්තනං මන්තෙනා. අසප්පුරිසවාචොති අසප්පුරිසවාචං
භාසිතා. අසප්පුරිසකම්මන්තොති අසප්පුරිසකම්මානං කත්තා. අසප්පුරිසදිට්ඨිති
අසප්පුරිසදිට්ඨියා සමන්තාගතො. අසප්පුරිසදානන්ති අසප්පුරිසෙහි දාතබ්බං දානං.
ත්‍යාස්ස මිත්තාති තෙ අස්ස මිත්තා. අත්තබ්‍යාබාධායපි වෙනෙතීති පාණං හනිස්සාමි,
අදින්නං ආදියස්සාමි, මිච්ඡා වරිස්සාමි, දස අකුසලකම්මපටෙ සමාදාය වත්තිස්සාමිති
එවං අත්තනො දුක්ඛත්ථාය චිත්තෙති. පරබ්‍යාබාධායාති යථා අසුකො අසුකං පාණං
හන්ති, අසුකස්ස සන්තකං අදින්නං ආදියති, දස අකුසලකම්මපටෙ සමාදාය වත්තති,
එවං නං ආණාපෙස්සාමිති එවං පරස්ස දුක්ඛත්ථාය චිත්තෙති. උභයබ්‍යාබාධායාති
අහං අසුකඤ්ච අසුකඤ්ච ගහෙත්වා දස අකුසලකම්මපටෙ සමාදාය වත්තිස්සාමිති
එවං උභයදුක්ඛත්ථාය චිත්තෙතීති.

අත්තබ්‍යාබාධායපි මන්තෙතීතිආදියු අහං දස අකුසලකම්මපටෙ සමාදාය
වත්තිස්සාමිති මන්තෙන්තො අත්තබ්‍යාබාධාය මන්තෙති නාම. අසුකං දස
අකුසලකම්මපටෙ සමාදායෙස්සාමිති මන්තෙන්තො පරබ්‍යාබාධාය මන්තෙති නාම.
අඤ්ඤෙන සද්ධිං – “මයං උභොපි එකතො භ්‍රත්වා දස අකුසලකම්මපටෙ සමාදාය
වත්තිස්සාමා”ති මන්තෙන්තො උභයබ්‍යාබාධාය මන්තෙති නාම.

අසක්කව්වං දානං දෙතීති දෙය්‍යධම්මමපි පුග්ගලමපි න සක්කරොති.
 දෙය්‍යධම්මං න සක්කරොති නාම උත්තණ්ඩුලාදිදොසසමන්තාගතං ආහාරං දෙති,
 න පසන්නං කරොති. පුග්ගලං න සක්කරොති නාම නිසිදනට්ඨානං අසම්මජ්ජිත්වා
 යත්ථ වා තත්ථ වා නිසිදාපෙත්වා යං වා තං වා ආධාරකං යපෙත්වා දානං දෙති.
 අසහත්ථාති අත්තනො භත්ථෙන, න දෙති, දාසකම්මකාරාදීහි දාපෙති.
 අවිත්තිකත්වාති හෙට්ඨා වුත්තනයෙන දෙය්‍යධම්මමපි පුග්ගලෙපි න විත්තිකාරං
 කත්වා දෙති. අපච්ඡිදන්ති ඡඩ්ඛෙතුකාමො හුත්වා වම්මිකෙ උරගං පක්ඛිපන්නො
 විය දෙති. අනාගමනදිට්ඨිකොති නො ඵලපාටිකඪ්ඨි හුත්වා දෙති.

තත්ථ උපපජ්ජතීති න දානං දත්වා නිරයෙ උපපජ්ජති. යං පන තෙන
 පාපලද්ධිකාය මිච්ඡාදස්සනං ගහිතං, තාය මිච්ඡාදිට්ඨියා නිරයෙ උපපජ්ජති.
 සුක්කපක්ඛො වුත්තපටිපක්ඛනයෙන වෙදිතඛ්ඛො. දෙවමහත්තතාති
 ඡකාමාවචරදෙවා. මනුස්සමහත්තතාති තිණ්ණං කුලානං සම්පත්ති. සෙසං සබ්බත්ථ
 උත්තානමෙව. ඉදං පන සුත්තං සුද්ධවට්ටවසෙනෙව කථිතන්ති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

වුළුපුණ්ණමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පයමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. අනුපදවග්ගො

1. අනුපදසුත්තවණ්ණනා

93. ඵවං මෙ සුතන්ති අනුපදසුත්තං. තත්ථ ඵතදවොචාති ඵතං (පටි. ම. 3.4)
 “පණ්ඩිතො” තිආදිනා නයෙන ධම්මසෙනාපතිසාරිපුත්තත්ථෙරස්ස ගුණකථං
 අවොච. කස්මා? අවසෙසත්ථෙරෙසු හි මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරස්ස ඉද්ධිමාති
 ගුණො පාකටා, මහාකස්සපස්ස ධුතවාදොති, අනුරුද්ධත්ථෙරස්ස
 දිබ්බවක්ඛුකොති, උපාලිත්ථෙරස්ස විනයධරොති, රෙවතත්ථෙරස්ස ඤායී
 ඤානාභිරතොති, ආනන්දත්ථෙරස්ස බහුස්සුතොති. ඵවං තෙසං තෙසං ථෙරානං තෙ
 තෙ ගුණො පාකටා, සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස පන අපාකටා. කස්මා? පඤ්ඤවතො හි ගුණා
 න සක්කා අකථිතා ජානිතුං. ඉති භගවා “සාරිපුත්තස්ස ගුණො කථෙස්සාමි” ති
 සභාගපරිසාය සන්නිපාතං ආගමෙසි. විසභාගපුග්ගලානඤ්ඤි සන්නිකෙ වණ්ණං
 කථෙතුං න වට්ටති, තෙ වණ්ණො කථියමානෙ අවණ්ණමෙව කථෙත්ති. ඉමස්මිං
 පන දිවසෙ ථෙරස්ස සභාගපරිසා සන්නිපති, තස්සා සන්නිපතිතභාවං දිස්වා සත්ථා
 වණ්ණං කථෙත්තො ඉමං දෙසනං ආරභි.

තත්ථ පණ්ඩිතොති ධාතුකුසලතා ආයතනකුසලතා පටිච්චසමුප්පාදකුසලතා
යානාට්ඨානකුසලතාති ඉමෙහි චතුහි කාරණෙහි පණ්ඩිතො. මහාපඤ්ඤාතිආදීසු
මහාපඤ්ඤාදීහි සමන්තාගතොති අත්ථො.

තත්ත්වං මහාපඤ්ඤාදීනං නානත්තං – තත්ථ කතමා මහාපඤ්ඤා? මහන්තෙ
සීලක්ඛන්තො පරිග්ගණ්හාතීති මහාපඤ්ඤා, මහන්තෙ සමාධික්ඛන්තො,
පඤ්ඤාක්ඛන්තො, විමුක්තික්ඛන්තො, විමුක්තිඤ්ඤාණදස්සනක්ඛන්තො
පරිග්ගණ්හාතීති මහාපඤ්ඤා, මහන්තාති යානාට්ඨානාති, මහන්තා
විහාරසමාපත්තියො, මහන්තාති අරියසච්චානි, මහන්තෙ සතිපට්ඨානෙ,
සම්මප්පධානෙ, ඉද්ධිපාදෙ, මහන්තාති ඉන්ද්‍රියානි, බලානි, බොජ්ඣංගිගානි,
මහන්තෙ අරියමග්ගෙ, මහන්තාති සාමඤ්ඤඵලානි, මහන්තා අභිඤ්ඤායො,
මහන්තං පරමත්ථං නිබ්බානං පරිග්ගණ්හාතීති මහාපඤ්ඤා.

කතමා පුට්ඨපඤ්ඤා, පුට්ඨ නානාඛන්තොසු ඤාණං පවත්තතීති පුට්ඨපඤ්ඤා. පුට්ඨ
නානාධාතුසු, පුට්ඨ නානාආයතනෙසු, පුට්ඨ නානාඅත්ථෙසු, පුට්ඨ
නානාපටිච්චසමුප්පාදෙසු, පුට්ඨ නානාසුඤ්ඤතමනුපලබ්භෙසු, පුට්ඨ නානාඅත්ථෙසු,
ධම්මෙසු, නිරුත්තීසු, පටිභානෙසු, පුට්ඨ නානාසීලක්ඛන්තොසු, පුට්ඨ නානාසමාධි-
පඤ්ඤා-විමුක්ති-විමුක්තිඤ්ඤාණදස්සනක්ඛන්තොසු, පුට්ඨ නානායානාට්ඨානෙසු, පුට්ඨ
නානාවිහාරසමාපත්තීසු, පුට්ඨ නානාඅරියසච්චෙසු, පුට්ඨ නානාසතිපට්ඨානෙසු,
සම්මප්පධානෙසු, ඉද්ධිපාදෙසු, ඉන්ද්‍රියෙසු, බලෙසු, බොජ්ඣංගිගෙසු, පුට්ඨ
නානාඅරියමග්ගෙසු, සාමඤ්ඤඵලෙසු, අභිඤ්ඤාසු, පුට්ඨ නානාජනසාධාරණ
ධම්මෙ සමතික්කම්ම පරමත්ථෙ නිබ්බානෙ ඤාණං පවත්තතීති පුට්ඨපඤ්ඤා.

කතමා භාසපඤ්ඤා, ඉධෙකච්චො භාසබ්භුලො වෙදබ්භුලො තුට්ඨිබ්භුලො
පාමොජ්ජබ්භුලො සීලං පරිපුරෙති, ඉන්ද්‍රියසංවරං පරිපුරෙති, භොජනෙ
මත්තඤ්ඤාතං, ජාගරියානුයොගං, සීලක්ඛන්තං, සමාධික්ඛන්තං, පඤ්ඤාක්ඛන්තං,
විමුක්තික්ඛන්තං, විමුක්තිඤ්ඤාණදස්සනක්ඛන්තං පරිපුරෙතීති භාසපඤ්ඤා.
භාසබ්භුලො පාමොජ්ජබ්භුලො යානාට්ඨානං පටිච්චිකාති, භාසබ්භුලො
විහාරසමාපත්තියො පරිපුරෙතීති භාසපඤ්ඤා, භාසබ්භුලො අරියසච්චානි
පටිච්චිකාති. සතිපට්ඨානෙ, සම්මප්පධානෙ, ඉද්ධිපාදෙ, ඉන්ද්‍රියානි, බලානි,
බොජ්ඣංගිගානි, අරියමග්ගං භාවෙතීති භාසපඤ්ඤා, භාසබ්භුලො සාමඤ්ඤඵලානි
සච්ඡිකරොති, අභිඤ්ඤායො පටිච්චිකාතීති භාසපඤ්ඤා, භාසබ්භුලො
වෙදතුට්ඨිපාමොජ්ජබ්භුලො පරමත්ථං නිබ්බානං සච්ඡිකරොතීති භාසපඤ්ඤා.

කතමා ජවනපඤ්ඤා, යංකිඤ්චි රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං...පෙ.... යං
දුරෙ සන්නිකෙ වා, සබ්බං රූපං අනිච්චතො ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා. දුක්ඛතො
ඛිප්පං... අනත්තතො ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා. යා කාචි වෙදනා...පෙ....
යංකිඤ්චි විඤ්ඤාණං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං...පෙ.... සබ්බං විඤ්ඤාණං
අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා. චක්ඛු...පෙ....
ජරාමරණං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො ඛිප්පං

ජවතීති ජවනපඤ්ඤා. රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අනිච්චං ඛයට්ඨේන, දුක්ඛං භයට්ඨේන, අනත්තං අසාරකට්ඨේනාති තුලයිත්වා තීරයිත්වා විභාවයිත්වා විභූතං කත්වා රූපනිරොධෙ නිබ්බානෙ ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා. වෙදනා, සඤ්ඤා, සඬ්ඛාරා, විඤ්ඤාණං, චක්ඛු...පෙ.... ජරාමරණං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අනිච්චං ඛයට්ඨේන...පෙ.... විභූතං කත්වා ජරාමරණනිරොධෙ නිබ්බානෙ ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා. රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං...පෙ.... විඤ්ඤාණං. චක්ඛු...පෙ.... ජරාමරණං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අනිච්චං සඬ්ඛනං පටිච්චසමුප්පන්නං ඛයධම්මං වයධම්මං විරාගධම්මං නිරොධධම්මන්ති තුලයිත්වා තීරයිත්වා විභාවයිත්වා විභූතං කත්වා ජරාමරණනිරොධෙ නිබ්බානෙ ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා.

කතමා තික්ඛපඤ්ඤා, ඛිප්පං කිලෙසෙ ඡන්දතීති තික්ඛපඤ්ඤා. උප්පන්නං කාමචිතක්කං නාධිවාසෙති, උප්පන්නං ඛ්‍යාපාදචිතක්කං, උප්පන්නං විහිංසාචිතක්කං, උප්පන්නුප්පන්නෙ පාපකෙ අකුසලෙ ධම්මෙ, උප්පන්නං රාගං, දොසං, මොහං, කොධං, උපනාහං, මක්ඛං, පළාසං, ඉස්සං, මච්ඡරියං, මායං, සායේය්‍යං, ථම්හං, සාරම්හං, මානං, අභිමානං, මදං, පමාදං, සබ්බෙ කිලෙසෙ, සබ්බෙ දුච්චරිතෙ, සබ්බෙ අභිසඬ්ඛාරෙ, සබ්බෙ භවගාමිකම්මෙ නාධිවාසෙති පජහති විනොදෙති ඛ්‍යන්තීකරොති අනභාවං ගමෙතීති තික්ඛපඤ්ඤා. එකස්මිං ආසනෙ චත්තාරො අරියමග්ගා, චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි, චතස්සො පටිසම්භිදායො, ඡ ව අභිඤ්ඤායො අධිගතා හොන්ති සච්ඡිකතා පස්සිතා පඤ්ඤායාති තික්ඛපඤ්ඤා.

කතමා නිබ්බේධිකපඤ්ඤා, ඉධෙකච්චො සබ්බසඬ්ඛාරෙසු උබ්බේගඛහුලො හොති උත්තාසඛහුලො උක්කණ්ඨනඛහුලො අරතිඛහුලො අනභිරතිඛහුලො ඛහිමුඛො න රමති සබ්බසඬ්ඛාරෙසු, අනිබ්බිද්ධපුබ්බං අප්පදාලිතපුබ්බං ලොභක්ඛන්ධං නිබ්බිජ්ඣති පදාලෙතීති නිබ්බේධිකපඤ්ඤා. අනිබ්බිද්ධපුබ්බං අප්පදාලිතපුබ්බං දොසක්ඛන්ධං, මොහක්ඛන්ධං, කොධං, උපනාහං...පෙ.... සබ්බෙ භවගාමිකම්මෙ නිබ්බිජ්ඣති පදාලෙතීති නිබ්බේධිකපඤ්ඤා.

අනුපද්ධම්මවිපස්සනන්ති සමාපත්තිවසෙන වා ඤානභිග්ගවසෙන වා අනුපටිපාටියා ධම්මවිපස්සනං විපස්සති, එවං විපස්සන්තො අද්ධමාසෙන අරහත්තං පත්තො. මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරො පන සත්තභි දිවසෙහි. එවං සත්තෙහි සාරිපුත්තත්ථෙරො මහාපඤ්ඤවත්තතරො. මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරො හි සාවකානං සම්මසනවාරං යට්ඨිකොටියා උප්පිළෙන්තො විය එකදෙසමෙව සම්මසන්තො සත්ත දිවසෙ වායමිත්වා අරහත්තං පත්තො. සාරිපුත්තත්ථෙරො යථෙත්වා බුද්ධානං පච්චෙකබුද්ධානඤ්ච සම්මසනවාරං සාවකානං සම්මසනවාරං නිප්පදෙසං සම්මසී. එවං සම්මසන්තො අද්ධමාසං වායමි. අරහත්තඤ්ච කිර පත්වා අඤ්ඤාසි – ‘‘යථෙත්වා බුද්ධෙ ව පච්චෙකබුද්ධෙ ව අඤ්ඤො සාවකො නාම පඤ්ඤාය මයා පත්තබ්බං පත්තුං සමත්ථො නාම න භවිස්සති’’ති. යථා හි පුරිසො වෙළුයට්ඨිං ගණ්ඨිස්සාමිති මහාජටං වෙළුං දිස්වා ජටං ඡන්දන්තස්ස පපඤ්ඤො භවිස්සතීති අන්තරෙත භත්ථං පච්චෙසත්වා සම්පත්තමෙව යට්ඨිං මූලෙ ව අග්ගෙ ව

ඡිත්තදිත්වා ආදාය පක්කමෙයා, සො කිඤ්ඤාපි පයමතරං ගච්ඡති, යට්ඨිං පන සාරං වා උජුං වා න ලභති. අපරො ච තථාරූපමෙව වෙණුං දිස්වා “සවෙ සම්පත්තං යට්ඨිං ගණ්ඨිස්සාමි, සාරං වා උජුං වා න ලභිස්සාමි” ති කච්ඡං ඛන්ධිත්වා මහන්තෙන සත්ථෙත වෙණුපටං ඡිත්තදිත්වා සාරා වෙව උජු ව යට්ඨියො උච්චිතිත්වා ආදාය පක්කමෙයා. අයං කිඤ්ඤාපි පච්ඡා ගච්ඡති, යට්ඨියො පන සාරා වෙව උජු ව ලභති. එවංසම්පදම්දං වෙදිතඛිඛං ඉමෙසං ද්විත්තං ථෙරානං පධානං.

එවං පන අද්ධමාසං වායමිත්වා ධම්මසෙනාපති සාරිපුත්තත්ථෙරො සුකරඛතලෙණුද්වාරෙ භාගිනෙයාස්ස දිසනඛපරිඛිඛාජකස්ස වෙදනාපරිගහසුත්තත්තෙ දෙසියමානෙ දසඛලං ඛිජයමානො යීතො දෙසනානුසාරෙන ඤාණං පෙසෙත්වා පඛිඛජිතදිවසතො පන්තරසමෙ දිවසෙ සාවකපාරමිඤාණස්ස මත්ථකං පත්වා සත්තසට්ඨි ඤාණානි පටිච්ඡ්ඤාත්වා සොළසවිධං පඤ්ඤං අනුප්පත්තො.

තත්ත්වදං, භික්ඛවෙ, සාරිපුත්තස්ස අනුපදධම්මවිපස්සනායාති යා අනුපදධම්මවිපස්සනං විපස්සතීති අනුපදධම්මවිපස්සනා චුත්තා, තත්ත්ව අනුපදධම්මවිපස්සනාය සාරිපුත්තස්ස ඉදං භොති. ඉදානි චත්තඛිඛං තං තං විපස්සනාකොට්ඨාසං සන්ධායෙන චුත්තං.

94. පයමෙ ඤානෙනි යෙ පයමෙ ඤානෙ අන්තොසමාපත්තියං ධම්මා.
තායස්සාති තෙ අස්ස. අනුපදවච්චත්ථිතා භොත්තීති අනුපට්ඨාටියා වච්චත්ථිතා පරිච්ඡින්නා ඤාතා විදිතා භොත්තී. කථං? ථෙරො හි තෙ ධම්මෙ ඔලොකෙත්තො අභිනිරොපනලක්ඛණො විතක්කො චත්තතීති ඡානාති. තථා අනුමජ්ජනලක්ඛණො විචාරො, ඵරණලක්ඛණා ජිති, සාතලක්ඛණං සුඛං, අවික්ඛෙපලක්ඛණා විත්තෙකග්ගතා, චුසනලක්ඛණො එස්සො වෙදයිතලක්ඛණා වෙදනා, සඤ්ජානනලක්ඛණා සඤ්ඤා, වෙනයිතලක්ඛණා වෙනනා, විජානනලක්ඛණං විඤ්ඤාණං, කත්තුකමායනලක්ඛණො ඡන්දො, අධිමොක්ඛලක්ඛණො අධිමොක්ඛො, පග්ගාහලක්ඛණං වීරියං උපට්ඨානලක්ඛණා සති, මජ්ඣත්තලක්ඛණා උපෙක්ඛා, අනුනයමනසිකාරලක්ඛණො මනසිකාරො චත්තතීති ඡානාති. එවං ඡානං අභිනිරොපනට්ඨෙත විතක්කං සභාවතො වච්චත්ථපෙති...පෙ.... අනුනයමනසිකාරණට්ඨෙත මනසිකාරං සභාවභාවතො වච්චත්ථපෙති. තෙන චුත්තං “තායස්ස ධම්මා අනුපදවච්චත්ථිතා භොත්තී” ති.

විදිතා උප්පජ්ජන්තීති උප්පජ්ජමානා විදිතා පාකටාව හුත්වා උප්පජ්ජන්තී. විදිතා උපට්ඨහන්තීති තිට්ඨමානාපි විදිතා පාකටාව හුත්වා තිට්ඨන්තී. විදිතා අඛිහත්ථං ගච්ඡන්තීති නිරුජ්ඣමානාපි විදිතා පාකටාව හුත්වා නිරුජ්ඣන්තී. එත්ථ පන තංඤාණතා වෙව ඤාණඛහුතා ච මොවෙතඛිඛා. යථා හි තෙනෙව අභිගුලග්ගෙන තං අභිගුලග්ගං න සක්කා චුසිතුං, එවමෙව තෙනෙව විත්තෙන තස්ස විත්තස්ස උප්පාදො වා යීති වා භඪගො වා න සක්කා ඡානිතුන්තී. එවං තාව තංඤාණතා මොවෙතඛිඛා. යදි පන ද්වෙ විත්තානි එකතො උප්පජ්ජෙය්‍යුං, එකෙන විත්තෙන

එකස්ස උප්පාදො වා යීති වා හඬගො වා සක්කා භවෙය්‍ය ජානිතුං. ද්වෙ පන එස්සා වා වෙදනා වා සඤ්ඤා වා චෙතනා වා චිත්තානි වා එකතො උප්පජ්ජනාකානි නාම නත්ථි, එකෙකමෙව උප්පජ්ජති. එවං ඤාණබ්‍රහ්‍මා මොචෙතබ්බො. එවං සන්තෙ කථං? මහාථෙරස්ස අන්තොසමාපත්තියං සොළස ධම්මා විදිතා පාකටා හොන්තීති. වත්ථාරම්මණානං පරිග්ගහිතතාය. ථෙරෙන හි වත්ථු වෙව ආරම්මණඤ්ච පරිග්ගහිතං, තෙනස්ස තෙසං ධම්මානං උප්පාදං ආවජ්ජන්තස්ස උප්පාදො පාකටො හොති, යානං ආවජ්ජන්තස්ස යානං පාකටං හොති, හෙදං ආවජ්ජන්තස්ස හෙදො පාකටො හොති. තෙන චුත්තං “විදිතා උප්පජ්ජන්ති විදිතා උපට්ඨන්ති විදිතා අබ්භත්ථං ගච්ජන්ති”ති. අහුත්වා සම්භොන්තීති ඉමිනා උදයං පස්සති. හුත්වා පටිච්චන්තීති ඉමිනා වයං පස්සති.

අනුපායොති රාගවසෙන අනුපගමනො හුත්වා. අනපායොති පටිසවසෙන අනපගතො. අනිස්සිතොති තණ්හාදිට්ඨිනිස්සයෙහි අනිස්සිතො. අප්පට්ඨද්ධොති ඡන්දරාගෙන අබ්ද්ධො. විජ්ජමුත්තොති කාමරාගතො විජ්ජමුත්තො. විසංයුත්තොති චතුහි යොගෙහි සබ්බකිලෙසෙහි වා විසංයුත්තො. විමරියාදිකතෙනාති නිම්මරියාදිකතෙන. චෙතසාති එවංවිධෙන චිත්තෙන විහරති.

තත්ථ ද්වෙ මරියාදා කිලෙසමරියාදා ව ආරම්මණමරියාදා ව. සවෙ හිස්ස අන්තොසමාපත්තියං පචත්තෙ සොළස ධම්මෙ ආරබ්භ රාගාදයො උප්පජ්ජෙය්‍යුං, කිලෙසමරියාදා තෙන කතා භවෙය්‍ය, තෙසු පනස්ස එකොපි න උප්පන්තොති කිලෙසමරියාදා නත්ථි. සවෙ පනස්ස අන්තොසමාපත්තියං පචත්තෙ සොළස ධම්මෙ ආවජ්ජන්තස්ස එකච්චෙ ආපාථං නාගච්ඡෙය්‍යුං. එවමස්ස ආරම්මණමරියාදා භවෙය්‍යුං. තෙ පනස්ස සොළස ධම්මෙ ආවජ්ජන්තස්ස ආපාථං අනාගතධම්මො නාම නත්ථිති ආරම්මණමරියාදාපි නත්ථි.

අපරාපි ද්වෙ මරියාදා වික්ඛම්භනමරියාදා ව සමුච්ඡෙදමරියාදා ව. තාසු සමුච්ඡෙදමරියාදා උපරි ආගමිස්සති, ඉමස්මිං පන යානෙ වික්ඛම්භනමරියාදා අධිජ්ජෙතා. තස්ස වික්ඛම්භිතපච්චනීකත්තා නත්ථිති විමරියාදිකතෙන චෙතසා විහරති.

උත්තරි නිස්සරණන්ති ඉතො උත්තරි නිස්සරණං. අඤ්ඤෙසු ව සුත්තෙසු “උත්තරි නිස්සරණ”න්ති නිබ්බානං චුත්තං, ඉධ පන අනන්තරො විසෙසො අධිජ්ජෙතොති වෙදිතබ්බො. තබ්බහුලීකාරාති තස්ස පජානනස්ස බ්‍රහ්මලීකරණෙන. අත්ථිත්ථෙවස්ස හොතීති තස්ස ථෙරස්ස අත්ථිතියෙව දළ්භතරං හොති. ඉමිනා නයෙන සෙසවාරෙසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො.

දුතියවාරෙ පන සම්පසාදනට්ඨෙන සම්පසාදො. සභාවතො වචන්ථපෙති.

චතුත්ථවාරෙ උපෙක්ඛාති සුඛට්ඨානෙ වෙදනුපෙක්ඛාව. පස්සද්ධත්තා චෙතසො අනාභොගොති යො සො “යදෙව තත්ථ සුඛ”න්ති චෙතසො ආභොගො, එතෙනෙනං ඔළාරිකමක්ඛායතීති එවං පස්සද්ධත්තා චෙතසො අනාභොගො

වුත්තො, තස්ස අභාවාති අත්ථො. සතිපාරිසුද්ධිති පරිසුද්ධාසතියෙව. උපෙක්ඛාපි පාරිසුද්ධිඋපෙක්ඛා.

95. සතො වුට්ඨහතීති සතියා සමන්තාගතො ඤාණෙන සම්පජානො හුත්වා වුට්ඨාති. තෙ ධම්මෙ සමනුපස්සතීති යස්මා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනෙ බුද්ධානංයෙව අනුපදධම්මවිපස්සනා හොති, න සාවකානං, තස්මා එත්ථ කලාපවිපස්සනං දස්සෙන්නො එවමාහ.

පඤ්ඤාය වස්ස දිස්වා ආසවා පරික්ඛිණා හොන්තීති මග්ගපඤ්ඤාය වත්තාරි සච්චාති දිස්වා වත්තාරො ආසවා ඛිණා හොන්තී. සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස සමථවිපස්සනං යුගනද්ධං ආහරිත්වා අරහත්තං පත්තවාරොපි අත්ථි, නිරොධසමාපත්තිසමාපන්නවාරොපි. අරහත්තං පත්තවාරො ඉධ ගහිතො, නිරොධං පන විණ්ණවසිකාය අපරාපරං සමාපජ්ජිස්සතීති වදන්ති.

තත්ථස්ස යස්මිං කාලෙ නිරොධසමාපත්ති සීසං හොති, නිරොධස්ස වාරො ආගච්ඡති, එළසමාපත්ති ගුළ්භා හොති. යස්මිං කාලෙ එළසමාපත්ති සීසං හොති, එළසමාපත්තියා වාරො ආගච්ඡති, නිරොධසමාපත්ති ගුළ්භා හොති. ජම්බුදීපවාසිනො ථෙරා පන වදන්ති ‘සාරිපුත්තත්ථෙරො සමථවිපස්සනං යුගනද්ධං ආහරිත්වා අනාගාමීඵලං සච්ඡිකත්වා නිරොධං සමාපජ්ජී, නිරොධා වුට්ඨාය අරහත්තං පත්තො’ති. තෙ ධම්මෙති අත්තොසමාපත්තියං පවත්තෙ තිසමුට්ඨාතිකරුපධම්මෙ, හෙට්ඨා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තියං පවත්තධම්මෙ වා. තෙපි හි ඉමස්මිං වාරෙ විපස්සිතබ්බධම්මාව, තස්මා තෙ වා විපස්සතීති දස්සෙතුං ඉදං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

97. වසිජ්ජතොති විණ්ණවසිතං පත්තො. පාරමිජ්ජත්තොති නිජ්ජත්තිං පත්තො. ඔරසොතිආදීසු ථෙරො භගවතො උරෙ නිබ්බත්තසද්දං සුත්වා ජාතොති ඔරසො, මුඛෙන පභාවිතං සද්දං සුත්වා ජාතොති මුඛතො ජාතො, ධම්මෙන පන ජාතත්තා නිමිත්තත්තා ධම්මජො ධම්මනිමිත්තො, ධම්මදායස්ස ආදියනතො ධම්මදායාදො, ආමිසදායස්ස අනාදියනතො නො ආමිසදායාදොති වෙදිතබ්බො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

අනුපදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ජබ්බිසොධනසුත්තවණ්ණනා

98. එවං මෙ සුතන්ති ජබ්බිසොධනසුත්තං. තත්ථ ඛිණා ජාතීතිආදීසු එකෙනාපි පදෙන අඤ්ඤා ඛ්‍යාකතාව හොති, ද්විහිපි. ඉධ පන චතුහි පදෙහි අඤ්ඤාඛ්‍යාකරණං ආගතං. දිට්ඨෙය් දිට්ඨවාදිතාතිආදීසු යාය චෙතනාය දිට්ඨෙය් දිට්ඨං මෙති වදති, සා දිට්ඨෙය් දිට්ඨවාදිතා නාම. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. අයමනුධම්මොති අයං

සභාවො. අභිනන්දිතබ්බන්ති න කෙවලං අභිනන්දිතබ්බං, පරිනිබ්බුතස්ස පනස්ස සබ්බොපි බිණාසවස්ස සක්කාරො කාතබ්බො. උත්තරිං පඤ්භොති සචෙ පනස්ස වෙය්‍යාකරණෙන අසන්තුට්ඨා හොථ, උත්තරිමිපි අයං පඤ්භො පුච්ඡිතබ්බොති දස්සෙති. ඉතො පරෙසුපි තීසු වාරෙසු අයමෙව නයො.

99. අබලන්ති දුබ්බලං. විරාගුනන්ති විගච්ඡනසභාවං. අනස්සාසිකන්ති අස්සාසවරහිතං. උපායුපාදානාති තණ්හාදිට්ඨිනමෙතං අධිවචනං. තණ්හාදිට්ඨියො හි තෙභූමකධම්මෙ උපෙන්නීති උපායා, උපාදියන්ති උපාදානා. වෙනසො අදිට්ඨානාහිතිවෙසානුසයාතිපි තාසංයෙව නාමං. විත්තඤ්ඤි තණ්හාදිට්ඨි සක්කායධම්මෙසු තිට්ඨති අධිතිට්ඨති තණ්හාදිට්ඨියො වෙනසො අධිට්ඨානා, තාහි තං අහිනිවිසති අහිනිවෙසා, තාහියෙව තං අනුසෙති අනුසයාති වුවචන්ති. ඛයා විරාගාතිආදීසු ඛයෙන විරාගෙනාති අත්ථො. සබ්බාති වෙනාති අඤ්ඤමඤ්ඤවෙච්චනානෙව.

100. පථව්ඨාතුති පතිට්ඨානධාතු. ආපොධාතුති ආබන්ධනධාතු. තෙජොධාතුති පරිපාවනධාතු. වායොධාතුති විත්ථම්භනධාතු. ආකාසධාතුති අසම්ප්‍රට්ඨධාතු. විඤ්ඤාණධාතුති විජානනධාතු. න අනත්තතො උපගච්ඡන්ති අහං අත්තාති අත්තකොට්ඨාසෙන න උපගමිං. න ච පථව්ඨාතුතිස්සිතන්ති පථව්ඨාතුතිස්සිතා සෙසධාතුයො ච උපාදාරූපඤ්ච අරූපක්ඛන්ධා ව. තෙපි හි නිස්සිතවත්ථුරූපානං පථව්ඨාතුතිස්සිතත්තා එකෙන පරියායෙන පථව්ඨාතුතිස්සිතාව. තස්මා “න ච පථව්ඨාතුතිස්සිත”න්ති වදන්තො සෙසරූපාරූපධම්මෙපි අත්තතො න උපගච්ඡන්ති වදති. ආකාසධාතුතිස්සිතපදෙ පන අවිනිබ්භොගවසෙන සබ්බමිපි භූතූපාදාරූපං ආකාසධාතුතිස්සිතං නාම, තථා තං නිස්සිතරූපවත්ථුකා අරූපක්ඛන්ධා. එවං ඉධාපි රූපාරූපං ගහිතමෙව හොති. විඤ්ඤාණධාතුතිස්සිතපදෙ පන සහජාතා තයො ඛන්ධා විත්තසමුට්ඨානරූපඤ්ච විඤ්ඤාණධාතුතිස්සිතන්ති රූපාරූපං ගහිතමෙව හොති.

101. රූපෙ වක්ඛුච්ඤ්ඤාණෙ වක්ඛුච්ඤ්ඤාණවිඤ්ඤාතබ්බෙසු ධම්මෙසුති එත්ථ යං අතීතෙ වක්ඛුද්වාරස්ස ආපාථං ආගන්ත්වා නිරුද්ධං, යඤ්ච අනාගතෙ ආපාථං ආගන්ත්වා නිරුජ්ඣස්සති, යමිපි එතරහි ආගන්ත්වා නිරුද්ධං, තං සබ්බං රූපං නාම. යං පන අතීතෙපි ආපාථං අනාගන්ත්වා නිරුද්ධං, අනාගතෙපි අනාගන්ත්වා නිරුජ්ඣස්සති, එතරහිපි අනාගන්ත්වා නිරුද්ධං, තං වක්ඛුච්ඤ්ඤාණවිඤ්ඤාතබ්බධම්මෙසු සඬගහිතන්ති වුත්තෙ තිපිටකවුළාහයත්ථෙරො ආහ – “ඉමස්මිං යානෙ ද්විධා කරොථ, උපරි ඡන්දොචාරෙ කින්නි කරිස්සථ, නයිදං ලබ්භති” ති. තස්මා තීසු කාලෙසු ආපාථං ආගතං වා අනාගතං වා සබ්බමිපි තං රූපමෙව, වක්ඛුච්ඤ්ඤාණසම්පයුත්තා පන තයො ඛන්ධා වක්ඛුච්ඤ්ඤාණවිඤ්ඤාතබ්බධම්මාති වෙදිතබ්බා. අයඤ්භෙත්ථ අත්ථො “වක්ඛුච්ඤ්ඤාණෙන සද්ධිං විඤ්ඤාතබ්බෙසු ධම්මෙසු” ති. ඡන්දොති තණ්හාඡන්දො. රාගොති ස්වෙච්ච රජ්ජනවසෙන රාගො. නන්දීති ස්වෙච්ච අභිනන්දනවසෙන නන්දී. තණ්හාති ස්වෙච්ච තණ්හායනවසෙන තණ්හා. සෙසද්වාරෙසුපි එසෙව නයො.

102. අහඬිකාරමමඬිකාරමානානුසයාති එත්ථ අහඬිකාරො මානො, මමඬිකාරො තණ්හා, ස්වෙව මානානුසයො. ආසවානං බයඤ්ඤාණායාති ඉදං පුබ්බෙනිවාසං දිබ්බවක්ඛුඤ්ච අවත්වා කස්මා චුත්තං? භික්ඛු ලොකියධම්මං න පුච්ඡන්ති, ලොකුත්තරමෙව පුච්ඡන්ති, තස්මා පුච්ඡිතපඤ්ඤාංයෙව කටේත්තො ඵවමාහ. එකවිස්සජ්ජිතසුත්තං නාමෙතං, ඡබ්බිසොධනන්තිපිස්ස නාමං. එත්ථ භි වත්තාරො වොහාරා පඤ්ච බන්ධා ඡ ධාතුයො ඡ අජ්ඣන්තිකබාහිරාති ආයතනාති අත්තනො සවිඤ්ඤාණකකායො පරෙසං සවිඤ්ඤාණකකායොති ඉමෙ ඡ කොට්ඨාසා විසුද්ධා, තස්මා “ඡබ්බිසොධනිය”න්ති චුත්තං. පරසමුද්දවාසිත්ථෙරා පන අත්තනො ච පරස්ස ච විඤ්ඤාණකකායං එකමෙව කත්වා චතුභි ආහාරෙහි සද්ධිත්ති ඡ කොට්ඨාසෙ වදන්ති.

ඉමෙ පන ඡ කොට්ඨාසා “කිං තෙ අධිගතං, කිත්ති තෙ අධිගතං, කදා තෙ අධිගතං, කත්ථ තෙ අධිගතං, කතමෙ තෙ කිලෙසා පභිනා, කතමෙසං ත්වං ධම්මානං ලාභී”ති (පාරා. 198) ඵලං විනයනිද්දෙසපරියායෙන සොධෙතබ්බො.

එත්ථ භි කිං තෙ අධිගතන්ති අධිගමපුච්ඡා, ඤානවිමොක්ඛාදීසු සොනාපත්තිමග්ගාදීසු වා කිං තයා අධිගතං. කිත්ති තෙ අධිගතන්ති උපායපුච්ඡා. අයඤ්ඤි එත්ථාධිප්පායො – කිං තයා අනිච්චලක්ඛණං ධුරං කත්වා අධිගතං, දුක්ඛානත්තලක්ඛණෙසු අඤ්ඤතරං වා, කිං වා සමාධිවසෙන අභිනිවිසිත්වා, උදාහු විපස්සනාවසෙන, තථා කිං රූපෙ අභිනිවිසිත්වා, උදාහු අරූපෙ, කිං වා අජ්ඣන්තං අභිනිවිසිත්වා, උදාහු බහිද්ධාති. කදා තෙ අධිගතන්ති කාලපුච්ඡා, පුබ්බණ්හමජ්ඣන්තිකාදීසු කතරස්මිං කාලෙති චුත්තං හොති.

කත්ථ තෙ අධිගතන්ති ඔකාසපුච්ඡා, කිස්මිං ඔකාසෙ, කිං රත්තිට්ඨානෙ දිවාට්ඨානෙ රුක්ඛමූලෙ මණ්ඩපෙ කතරස්මිං වා විහාරෙති චුත්තං හොති. කතමෙ තෙ කිලෙසා පභිනාති පභිනකිලෙසෙ පුච්ඡති, කතරමග්ගවජ්ඣා තච කිලෙසා පභිනාති චුත්තං හොති.

කතමෙසං ත්වං ධම්මානං ලාභීති පටිලද්ධධම්මපුච්ඡා, පයමමග්ගාදීසු කතමෙසං ත්වං ධම්මානං ලාභීති චුත්තං හොති.

තස්මා ඉදානි වෙපි කොචි භික්ඛු උත්තරිමනුස්සධම්මාධිගමං බ්‍යාකරෙය්‍යා, න සො එත්තාවතාව සක්කාතබ්බො. ඉමෙසු පන ඡසු යානෙසු සොධනත්ථං වත්තබ්බො “කිං තෙ අධිගතං, කිං ඤානං උදාහු විමොක්ඛාදීසු අඤ්ඤතරං”න්ති? යො හි යෙන අධිගතො ධම්මො, සො තස්ස පාකටො හොති. සවෙ “ඉදං නාම මෙ අධිගත”න්ති වදති, තතො “කිත්ති තෙ අධිගත”න්ති පුච්ඡිතබ්බො. අනිච්චලක්ඛණාදීසු කිං ධුරං කත්වා, අට්ඨතිංසාය වා ආරම්මණෙසු රූපාරූපඅජ්ඣන්තබහිද්ධාදිභෙදෙසු වා ධම්මෙසු කෙන මුඛෙන අභිනිවිසිත්වාති? යො හි යස්සාහිනිවෙසො, සො තස්ස පාකටො හොති.

සචෙ පන “අයං නාම මෙ අභිනිවෙසො, එවං මයා අධිගත” න්ති වදති, තතො “කදා තෙ අධිගත” න්ති ප්‍රච්ඡිතබ්බො, “කිං පුබ්බණ්හෙ, උදාහු මජ්ඣන්තිකාදීසු අඤ්ඤතරස්මිං කාලෙ” ති? සබ්බෙසඤ්ඤි අත්තනා අධිගතකාලො පාකටො හොති. සචෙ “අමුකස්මිං නාම මෙ කාලෙ අධිගත” න්ති වදති, තතො “කත්ථ තෙ අධිගත” න්ති ප්‍රච්ඡිතබ්බො, “කිං දිවාට්ඨානෙ, උදාහු රත්තිට්ඨානාදීසු අඤ්ඤතරස්මිං ඔකාසෙ” ති? සබ්බෙසඤ්ඤි අත්තනා අධිගතකාලො පාකටො හොති. සචෙ “අමුකස්මිං නාම මෙ ඔකාසෙ අධිගත” න්ති වදති, තතො “කතමෙ තෙ කිලෙසා පභීනා” ති ප්‍රච්ඡිතබ්බො, “කිං පට්ඨමග්ගවජ්ඣා, උදාහු දුතියාදිමග්ගවජ්ඣා” ති? සබ්බෙසඤ්ඤි අත්තනා අධිගතමග්ගෙන පභීනකිලෙසා පාකටා හොන්ති.

සචෙ “ඉමෙ නාම මෙ කිලෙසා පභීනා” ති වදති, තතො “කතමෙසං ත්වං ධම්මානං ලාභී” ති ප්‍රච්ඡිතබ්බො, “කිං සොනාපත්තිමග්ගස්ස, උදාහු සකදාගාමිමග්ගාදීසු අඤ්ඤතරස්සා” ති? සබ්බෙසඤ්ඤි අත්තනා අධිගතධම්මො පාකටො හොති. සචෙ “ඉමෙසං නාමාහං ධම්මානං ලාභී” ති වදති, එත්තාවතාපිස්ස වචනං න සද්ධාතබ්බං. බහුස්සුතා හි උග්ගහපරිපුච්ඡාකුසලා භික්ඛු ඉමානි ඡ යානානි සොධෙතුං සක්කොන්ති. ඉමස්ස භික්ඛුනො ආගමනපටිපදා සොධෙතබ්බා, යදි ආගමනපටිපදා න සුජ්ඣති, “ඉමාය පටිපදාය ලොකුත්තරධම්මා නාම න ලබ්භන්ති” ති අපනෙතබ්බො.

යදි පනස්ස ආගමනපටිපදා සුජ්ඣති, “දීඝරත්තං තිසු සික්ඛාසු අප්පමත්තො ජාගරියමනුයුත්තො චතුසු පච්චයෙසු අලග්ගො ආකාසෙ පාණ්ඩුමෙන චෙතසා විහරති” ති පඤ්ඤායති, තස්ස භික්ඛුනො බ්‍යාකරණං පටිපදාය සද්ධිං සංසන්දති සමෙති. “සෙය්‍යථාපි නාම ගඬිගොදකං යමුනොදකෙන සද්ධිං සංසන්දති සමෙති, එවමෙව සුපඤ්ඤත්තා තෙන හගවතා සාවකානං නිබ්බානගාමිනී පටිපදා සංසන්දති සමෙති නිබ්බානඤ්ච පටිපදා වා” ති (දී. නි. 2.296) චුත්තසදිසං හොති.

අපිච ඛො එත්තකෙනාපි සක්කාරො න කාතබ්බො. කස්මා? එකච්චස්ස හි පුටුඡ්ජනස්සාපි සතො ඛිණාසවපටිපත්තිසදිසා පටිපදා හොති. තස්මා සො භික්ඛු තෙහි තෙහි උපායෙහි උත්තාසෙතබ්බො. ඛිණාසවස්ස නාම අසනියාපි මත්ථකෙ පතමානාය භයං වා ඡම්භිතත්තං වා ලොමහංසො වා න හොති, පුටුඡ්ජනස්ස අප්පමත්තකෙනාපි හොති.

තත්ත්වමානි වත්ථුනි – දීඝභාණකඅභයත්ථෙරො කිර එකං පිණ්ඩපාතිකං පරිග්ගහෙතුං අසක්කොන්තො දහරස්ස සඤ්ඤං අදාසි. සො තං න්භායමානං කල්‍යාණිකදීමුඛද්වාරෙ නිමුජ්ජිත්වා පාදෙ අග්ගහෙසි. පිණ්ඩපාතිකො කුම්භීලොති සඤ්ඤාය මහාසද්දමකාසි, තදා නං පුටුඡ්ජනොති සඤ්ජානිංසු. වන්දමුඛතිස්සරාජකාලෙ පන මහාවිහාරෙ සඬ්ඝත්ථෙරො ඛිණාසවො දුබ්බලවක්ඛුකො විහාරෙයෙව අච්ඡි. රාජා ථෙරං පරිග්ගණ්ඨස්සාමිති භික්ඛුසු භික්ඛාවාරං ගතෙසු අප්පසද්දො උපසඬ්ඝමිත්වා සප්පො විය පාදෙ අග්ගහෙසි.

ථෙරො සිලාථම්භො විය නිව්වලො භුත්වා කො එත්ථාති ආහ? අහං, හත්තෙ,
තිස්සොති. සුගන්ධං වායසි නො තිස්සාති? එවං ඛිණාසවස්ස භයං නාම නත්ථිති.

එකච්චො පන පුපුඡ්ජනොපි අතිසුරො හොති නිබ්භයො. සො රඤ්ජනියෙන
ආරම්මණෙන පරිග්ගණ්හිතබ්බො. වසභරාජාපි හි එකං ථෙරං පරිග්ගණ්හමානො
සරෙ නිසිදාපෙත්වා තස්ස සන්තිකෙ බදරසාලවං මද්දමානො නිසිදි. මහාථෙරස්ස
බෙළො වලි, තතො ථෙරස්ස පුපුඡ්ජනභාවො ආවිභූතො. ඛිණාසවස්ස හි රසතණ්හා
නාම සුප්පභීතා, දිබ්බෙසුපි රසෙසු නිකන්ති නාම න හොති. තස්මා ඉමෙහි උපායෙහි
පරිග්ගහෙත්වා සවස්ස භයං වා ඡම්භිතත්තං වා ලොමහංසො වා රසතණ්හා වා
උප්පජ්ජති, න ත්වං අරහාති අපනෙතබ්බො. සථෙ පන අභිරු අව්ඡම්භී අනුත්රාසී
භුත්වා සිහො විය නිසිදති, දිබ්බාරම්මණෙපි නිකන්තිං න ඡනෙති. අයං භික්ඛු
සම්පන්නවෙය්‍යාකරණො සමන්තා රාජරාජමහාමත්තාදීහි පෙසිතං සක්කාරං
අරහතීති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

ජබ්බිසොධනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සප්පුරිසධම්මසුත්තවණ්ණනා

105. එවං මෙ සුතන්ති සප්පුරිසධම්මසුත්තං. තත්ථ සප්පුරිසධම්මන්ති
සප්පුරිසානං ධම්මං. අසප්පුරිසධම්මන්ති පාපපුරිසානං ධම්මං. එවං මාතිකං
යපෙත්වාපි පුත යථා නාම මග්ගකුසලො පුරිසො වාමං මුඤ්චිත්වා දක්ඛිණං
ගණ්හාති. පයමං මුඤ්චිතබ්බං කථෙති, එවං පහාතබ්බං ධම්මං පයමං දෙසෙන්නො
කතමො ව, භික්ඛවෙ, අසප්පුරිසධම්මොතිආදිමාහ. තත්ථ උච්චාකුලාති ඛත්තියකුලා
වා බ්‍රාහ්මණකුලා වා. එතදෙව හි කුලද්වයං “උච්චාකුල”න්ති වුව්වති. සො තත්ථ
පුප්ඡොති සො භික්ඛු තෙසු භික්ඛුසු පුජාරහො. අන්තරං කරිත්වාති අබ්භන්තරං
කත්වා.

මහාකුලාති ඛත්තියකුලා වා බ්‍රාහ්මණකුලා වා වෙස්සකුලා වා. ඉදමෙව හි
කුලත්තයං “මහාකුල”න්ති වුව්වති. මහාභොගකුලාති මහත්තෙහි භොගෙහි
සමන්තාගතා කුලා. උළාරභොගකුලාති උළාරෙහි පණිතෙහි භොගෙහි
සම්පන්නකුලා. ඉමස්මිං පද්ද්වයෙ වත්තාරිපි කුලාති ලබ්භන්ති. යත්ථ කත්ථවි කුලෙ
ජාතො හි පුඤ්ඤබලෙහි මහාභොගොපි උළාරභොගොපි හොතියෙව.

106. යසස්සිති පරිවාරසම්පන්නො. අප්පඤ්ඤාතාති රත්තිං ඛිත්තසරා විය
සඬ්ඝමජ්ඣාදියු න පඤ්ඤායන්ති. අප්පෙසක්ඛාති අප්පපරිවාරා.

107. ආරඤ්ඤිකොති සමාදින්නආරඤ්ඤිකධුතඬිගො. සෙසධුතඬිගෙසුපි එසෙව
නයො. ඉමස්මිඤ්ච සුත්තෙ පාළියං නවෙව ධුතඬිගාති ආගතාති, විත්ථාරෙන

පනෙතානි තෙරස භොන්ති. තෙසු යං චත්තබ්බං, තං සබ්බං සබ්බාකාරෙන විසුද්ධිමග්ගෙ ධුතඨගනිද්දෙසෙ වුත්තමෙව.

108. අතම්මයතාති තම්මයතා වුච්චති තණ්හා, නිත්තණ්හාති අත්ථො. අතම්මයතඤ්ඤෙව අන්තරං කරිත්වාති නිත්තණ්හතංයෙව කාරණං කත්වා අබ්භන්තරං වා කත්වා, චිත්තෙ උප්පාදෙත්වාති අත්ථො.

නිරොධවාලෙ යස්මා අනාගාමිඤ්ඤාසවාච තං සමාපත්තිං සමාපජ්ජන්ති, පුථුජ්ජනස්ස සා නත්ථි, තස්මා අසප්පුරිසවාලො පරිභිනො. න කඤ්චි මඤ්ඤාති කඤ්චි පුග්ගලං තිභි මඤ්ඤානාහි න මඤ්ඤාති. න කුභිඤ්චි මඤ්ඤාති කිස්මිඤ්ච ඔකාසෙ න මඤ්ඤාති. න කෙනචි මඤ්ඤාති කෙනචි චත්ථුනාපි තං පුග්ගලං න මඤ්ඤාති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුද්ධියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

සප්පුරිසධම්මසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බසුත්තවණ්ණනා

109. එවං මෙ සුතන්ති සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බසුත්තං. තත්ථ තඤ්ච අඤ්ඤාමඤ්ඤං කායසමාචාරන්ති අඤ්ඤං සෙවිතබ්බං කායසමාචාරං, අඤ්ඤං අසෙවිතබ්බං වදාමි, සෙවිතබ්බමෙව කෙනචි පරියායෙන අසෙවිතබ්බන්ති, අසෙවිතබ්බං වා සෙවිතබ්බන්ති ච න වදාමිති අත්ථො. වට්ඨසමාචාරාදීසු එසෙව නයො. ඉති භගවා සත්තභි පදෙහි මාතිකං යපෙත්වා විත්ථාරතො අවිහජිත්වාච දෙසනං නිට්ඨාපෙසි. කස්මා? සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස ඔකාසකරණත්ථං.

113. මනොසමාචාරෙ මිච්ඡාදිට්ඨිසම්මාදිට්ඨියො දිට්ඨිපට්ඨාභවසෙන විසුං අඨගං භුත්වා ඨිතාති න ගහිතා.

114. චිත්තුප්පාදෙ අකම්මපථප්පත්තා අභිජ්ඣාදයො වෙදිතබ්බා.

115. සඤ්ඤාපට්ඨාභවාලෙ අභිජ්ඣාසහගතාය සඤ්ඤායාතිආදීනි කාමසඤ්ඤාදීනං දස්සනත්ථං වුත්තාති.

117. සඛ්‍යාබජ්ඣන්ති සදුක්ඛං. අපරිනිට්ඨිතභාවායාති භවානං අපරිනිට්ඨිතභාවාය. එත්ථ ච සඛ්‍යාබජ්ඣන්තභාවා නාම චත්තාරො භොන්ති. පුථුජ්ජනොපි හි යො තෙනත්තභාවෙන භවං පරිනිට්ඨාපෙතුං න සක්කොති, තස්ස පටිසන්ධිතො පටියාය අකුසලා ධම්මා වඩ්ඪන්ති, කුසලා ධම්මා ච පරිභායන්ති, සදුක්ඛමෙව අත්තභාවං අභිනිබ්බත්තෙති නාම. තථා සොතාපන්නසකදාගාමිඅනාගාමිනො. පුථුජ්ජනාදයො තාව භොන්තු, අනාගාමී කථං සඛ්‍යාබජ්ඣං අත්තභාවං අභිනිබ්බත්තෙති, කථඤ්චස්ස අකුසලා ධම්මා

අභිවච්ඡන්ති, කුසලා ධම්මා පරිභායන්තිති. අනාගාමීපි හි සුද්ධාවාසෙ නිබ්බන්තො උය්‍යානවිමානකප්පරුක්ඛෙ ඔලොකෙත්වා “අහො සුඛං අහො සුඛ”න්ති උදානං උදානෙති, අනාගාමීනො භවලොභො භවතණ්හා අප්පභීනාව හොන්ති, තස්ස අප්පභීතතණ්හතාය අකුසලා වච්ඡන්ති නාම, කුසලා පරිභායන්ති නාම, සදුක්ඛමෙව අත්තභාවං අභිනිබ්බන්තෙති, අපරිනිට්ඨිතභවොයෙව හොතීති වෙදිතබ්බො.

අඛ්‍යාබජ්ඣන්ති අදුක්ඛං. අයම්පි චතුත්තං ජනානං වසෙන වෙදිතබ්බො. යො හි පුට්ඨජනොපි තෙනත්තභාවෙන භවං පරිනිට්ඨාපෙතුං සක්කොති, පුත පටිසන්ධිං න ගණ්හාති, තස්ස පටිසන්ධිග්ගහණතො පට්ඨාය අකුසලා පරිභායන්ති, කුසලායෙව වච්ඡන්ති, අදුක්ඛමෙව අත්තභාවං නිබ්බන්තෙති, පරිනිට්ඨිතභවොයෙව නාම හොති. තථා සොතාපන්නසකදාගාමිඅනාගාමීනො. සොතාපන්නාදයො තාව හොන්තු, පුට්ඨජනො කථං අඛ්‍යාබජ්ඣඅත්තභාවං නිබ්බන්තෙති, කථංඤ්වස්ස අකුසලපරිහානිආදීනි හොන්ති. පුට්ඨජනොපි පච්ඡිමභවිකො තෙනත්තභාවෙන භවං පරිනිට්ඨාපෙතුං සමත්ථො හොති. තස්ස අඬගුලිමාලස්ස විය එකෙනුනපාණසහස්සං සාතෙන්තස්සාපි අත්තභාවො අඛ්‍යාබජ්ඣොයෙව නාම, භවං පරිනිට්ඨාපෙති යෙව නාම. අකුසලමෙව භායති, විපස්සනමෙව ගබ්භං ගණ්හාපෙති නාම.

119. චක්ඛුච්ඤ්ඤායන්තිආදීසු යස්මා එකච්චස්ස තස්මිංයෙව රූපෙ රාගාදයො උප්පජ්ජන්ති, අභිනන්දති අස්සාදෙති, අභිනන්දන්තො අස්සාදෙන්තො අනායබ්‍යසනං පාපුණාති, එකච්චස්ස නුප්පජ්ජන්ති, නිබ්බන්දති විරජ්ජති, නිබ්බන්දන්තො විරජ්ජන්තො නිබ්බුතිං පාපුණාති, තස්මා “තඤ්ච අඤ්ඤමඤ්ඤ”න්ති න චුත්තං. එස නයො සබ්බන්ථ.

එවං විත්ථාරෙන අත්ථං ආජානෙය්‍යුන්ති එත්ථ කෙ භගවතො ඉමස්ස භාසිතස්ස අත්ථං ආජානන්ති, කෙ න ආජානන්තිති? යෙ තාව ඉමස්ස සුත්තස්ස පාළිඤ්ච අට්ඨකථඤ්ච උග්ගණ්හිත්වා තක්කරා න හොන්ති, යථාචුත්තං අනුලොමපටිපදං න පටිපජ්ජන්ති, තෙ න ආජානන්ති නාම. යෙ පන තක්කරා හොන්ති, යථාචුත්තං අනුලොමපටිපදං පටිපජ්ජන්ති, තෙ ආජානන්ති නාම. එවං සන්තෙපි සපටිසන්ධිකානං තාව දීඝරත්තං භිතාය සුඛාය හොතු, අප්පටිසන්ධිකානං කථං හොතීති. අප්පටිසන්ධිකා අනුපාදානා විය ජාතවෙදා පරිනිබ්බායන්ති, කප්පසතසහස්සානම්පි අවිචයෙන තෙසං පුත දුක්ඛං නාම නත්ථී. ඉති එකංසෙන තෙසංයෙව දීඝරත්තං භිතාය සුඛාය හොති. සෙසං සබ්බන්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුද්ධියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. බහුධාතුකසුත්තවණ්ණනා

124. එවං මෙ සුතන්ති බ්‍රහ්මාතුකස්සත්තං. තත්ථ භයානීතිආදීසු භයන්ති විත්තුත්‍රාසො. උපද්දවොති අනෙකග්ගතාකාරො. උපසග්ගොති උපසට්ඨාකාරො තත්ථ තත්ථ ලග්ගතාකාරො. තෙසං එවං නානත්තං වෙදිතබ්බං – පබ්බතාදිවිසමනිස්සිතා වොරා ජනපදවාසීනං පෙසෙන්නි “මයං අසුකදිවසෙ නාම තුම්භාකං ගාමං පහරිස්සාමා” ති. තං පවත්තිං සුතකාලතො පට්ඨාය භයං සන්තාසං ආපජ්ජන්ති. අයං විත්තුත්‍රාසො නාම. “ඉධ නො වොරා කුපිතා අනත්ථම්භි ආවහෙය්‍යු” න්ති හත්ථසාරං ගහෙත්වා ද්විපදවතුප්පදෙහි සද්ධිං අරඤ්ඤං පවිසිත්වා තත්ථ තත්ථ භූමියං නිපජ්ජන්ති, ඩංසමකසාදීහි ඛජ්ජමානා ගුම්ඛන්තරානි පවිසන්ති, බාණුකණ්ටකෙ මද්දන්ති. තෙසං එවං විවරන්තානං වික්ඛිත්තභාවො අනෙකග්ගතාකාරො නාම. තතො වොරෙසු යථාචුත්තෙ දිවසෙ අනාගච්ඡන්තෙසු “තුච්ඡකසාසනං තං හවිස්සති, ගාමං පවිසිස්සාමා” ති සපරික්ඛාරා ගාමං පවිසන්ති, අථ තෙසං පට්ටිඨභාවං ඤත්වා ගාමං පරිවාරෙත්වා ද්වාරෙ අග්ගිං දත්වා මනුස්සෙ සාතෙත්වා වොරා සබ්බං විහවං විලුම්පෙත්වා ගච්ඡන්ති. තෙසු සාතිතාවසෙසා අග්ගිං නිබ්බාපෙත්වා කොට්ඨච්ඡායහින්තිච්ඡායාදීසු තත්ථ තත්ථ ලග්ගිත්වා නිසීදන්ති නට්ඨං අනුසොවමානා. අයං උපසට්ඨාකාරො ලග්ගතාකාරො නාම.

නළාගාරාති නළෙහි පරිච්ඡන්තා අගාරා, සෙසසම්භාරා පනෙත්ථ රුක්ඛමයා හොන්ති. තිණාගාරෙපි එසෙව නයො. බාලතො උජ්ජජ්ජන්තීති බාලමෙව නිස්සාය උජ්ජජ්ජන්ති. බාලො හි අපණ්ඩිතපුරිසො රජ්ජං වා උපරජ්ජං වා අඤ්ඤං වා පන මහන්තං යානං පත්ථෙත්තො කතිපයෙ අත්තනා සදිසෙ විධවාපුත්තෙ මහාධුත්තෙ ගහෙත්වා “එථ අහං තුම්භෙ ඉස්සරෙ කරිස්සාමි” ති පබ්බතගහනාදීනි නිස්සාය අත්තන්තෙ ගාමෙ පහරන්තො දාමරිකභාවං ජානාපෙත්වා අනුපුබ්බෙන නිගමෙපි ජනපදෙපි පහරති, මනුස්සා ගෙහානි ඡඩ්ඛෙත්වා බෙමන්තට්ඨානං පත්ථයමානා පක්කමන්ති, තෙ නිස්සාය වසන්තා භික්ඛුපි භික්ඛුනියොපි අත්තනො අත්තනො වසනට්ඨානානි පභාය පක්කමන්ති. ගතගතට්ඨානෙ භික්ඛාපි සෙනාසනම්භි දුල්ලභං හොති. එවං චතුන්නං පරිසානං භයං ආගතමෙව හොති. පබ්බජිතෙසුපි ද්වෙ බාලා භික්ඛු අඤ්ඤමඤ්ඤං විවාදං පට්ඨපෙත්වා වොදනං ආරභන්ති. ඉති කොසම්බිවාසිකානං විය මහාකලහො උජ්ජජ්ජති, චතුන්නං පරිසානං භයං ආගතමෙව හොතීති එවං යානි කානිචි භයානි උජ්ජජ්ජන්ති, සබ්බානි තානි බාලතො උජ්ජජ්ජන්තීති වෙදිතබ්බානි.

එතදවොචාති හගවතා ධම්මදෙසනා මත්ථකං අපාපෙත්වාච නිට්ඨාපිතා. යංනුනාහං දසබලං පුච්ඡිත්වා සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණෙනෙවස්ස දෙසනාය පාරිපුරිං කරෙය්‍යන්ති විත්තෙත්වා එතං “කිත්තාවතා නු බො, හන්තෙ” තිආදිවචනං අවොච.

125. අට්ඨාරසසු ධාතුසු අඛිඨෙකාදසධාතුයො රූපපරිග්ගහො, අඛිඨට්ඨමකධාතුයො අරූපපරිග්ගහොති රූපාරූපපරිග්ගහොච කථිතො. සබ්බාපි ඛන්ධවසෙන පඤ්චක්ඛන්ධා හොන්ති. පඤ්චපි ඛන්ධා දුක්ඛසච්චං, තෙසං සමුට්ඨාපිකා තණ්හා සමුදයසච්චං, උභින්නං අප්පවත්ති නිරොධසච්චං, නිරොධපජානනා පටිපදා මග්ගසච්චං. ඉති චතුසච්චකම්මට්ඨානං එකස්ස භික්ඛුනො

නිග්ගමනං මත්ථකං පාපෙත්වා කපීතං හොති. අයමෙත්ථ සඨබ්බෙපො, විත්ථාරතො පනෙතා ධාතුයො විසුද්ධිමග්ගෙ කපීතාව. ජානාති පස්සතීති සහ විපස්සනාය මග්ගො වුත්තො.

පථවිධාතුආදයො සවිඤ්ඤාණකකායං සුඤ්ඤතො නිස්සත්තතො දස්සෙතුං වුත්තා. තාපි පුරිමාහි අට්ඨාරසහි ධාතුහි පුරෙතඛිබ්බා. පුරෙත්තෙන විඤ්ඤාණධාතුතො නිහරිත්වා පුරෙතඛිබ්බා. විඤ්ඤාණධාතු හෙසා චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදිවසෙන ඡබ්බිධා හොති. තත්ථ චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතුයා පරිග්ගහිතාය තස්සා චත්ථු චක්ඛුධාතු, ආරම්මණං රූපධාතූති ද්වෙ ධාතුයො පරිග්ගහිතාව හොන්ති. එස නයො සබ්බත්ථ. මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා පන පරිග්ගහිතාය තස්සා පුරිමපච්ඡිමවසෙන මනොධාතු, ආරම්මණවසෙන ධම්මධාතූති ද්වෙ ධාතුයො පරිග්ගහිතාව හොන්ති. ඉති ඉමාසු අට්ඨාරසසු ධාතුසු අඨ්ඨෙකාදසධාතුයො රූපපරිග්ගහොති පුරිමනයෙනෙව ඉදම්පි එකස්ස භික්ඛුනො නිග්ගමනං මත්ථකං පාපෙත්වා කපීතං හොති.

සුඛධාතූතිආදීසු සුඛඤ්ච තං නිස්සත්තසුඤ්ඤතට්ඨෙන ධාතු වාති සුඛධාතු. එස නයො සබ්බත්ථ. එත්ථ ච පුරිමා චතස්සො ධාතුයො සප්පට්ඨිපක්ඛවසෙන ගහිතා, පච්ඡිමා ද්වෙ සරික්ඛකවසෙන. අභිභූතභාවෙන හි උපෙක්ඛාධාතු අවිජ්ජාධාතුයා සරික්ඛා. එත්ථ ච සුඛදුක්ඛධාතුසු පරිග්ගහිතාසු කායවිඤ්ඤාණධාතු පරිග්ගහිතාව හොති, සෙසාසු පරිග්ගහිතාසු මනොවිඤ්ඤාණධාතු පරිග්ගහිතාව හොති. ඉමාපි ඡ ධාතුයො හෙට්ඨා අට්ඨාරසහියෙව පුරෙතඛිබ්බා. පුරෙත්තෙන උපෙක්ඛාධාතුතො නිහරිත්වා පුරෙතඛිබ්බා. ඉති ඉමාසු අට්ඨාරසසු ධාතුසු අඨ්ඨෙකාදසධාතුයො රූපපරිග්ගහොති පුරිමනයෙනෙව ඉදම්පි එකස්ස භික්ඛුනො නිග්ගමනං මත්ථකං පාපෙත්වා කපීතං හොති.

කාමධාතුආදීනං ද්වෙධාවිතක්කෙ (ම. නි. 1.206) කාමවිතක්කාදීසු වුත්තනනෙයෙනෙව අත්ථො වෙදිතඛිබ්බො. අභිධම්මෙපි “තත්ථ කතමා කාමධාතු, කාමපට්ඨංයුත්තො තක්කො විතක්කො” තිආදීනා (විහ. 182) නයෙනෙව එතාසං විත්ථාරො ආගතොයෙව. ඉමාපි ඡ ධාතුයො හෙට්ඨා අට්ඨාරසහියෙව පුරෙතඛිබ්බා. පුරෙත්තෙන කාමධාතුතො නිහරිත්වා පුරෙතඛිබ්බා. ඉති ඉමාසු අට්ඨාරසසු ධාතුසු අඨ්ඨෙකාදසධාතුයො රූපපරිග්ගහොති පුරිමනයෙනෙව ඉදම්පි එකස්ස භික්ඛුනො නිග්ගමනං මත්ථකං පාපෙත්වා කපීතං හොති.

කාමධාතුආදීසු පඤ්ච කාමාවචරක්ඛන්ධා කාමධාතු නාම, පඤ්ච රූපාවචරක්ඛන්ධා රූපධාතු නාම, චත්තාරො අරූපාවචරක්ඛන්ධා අරූපධාතු නාම. අභිධම්මෙ පන “තත්ථ කතමා කාමධාතු, හෙට්ඨො අවිච්ඡිතරයං පරියන්තං කරිත්වා” තිආදීනා (විහ. 182) නයෙන එතාසං විත්ථාරො ආගතොයෙව. ඉමාපි තිස්සො ධාතුයො හෙට්ඨා අට්ඨාරසහියෙව පුරෙතඛිබ්බා. පුරෙත්තෙන කාමධාතුතො නිහරිත්වා පුරෙතඛිබ්බා. ඉති ඉමාසු අට්ඨාරසසු ධාතුසු අඨ්ඨෙකාදසධාතුයො රූපපරිග්ගහොති පුරිමනයෙනෙව ඉදම්පි එකස්ස භික්ඛුනො නිග්ගමනං මත්ථකං පාපෙත්වා කපීතං හොති.

එතම්පි අට්ඨානං. සචෙපි හි භවන්තරගතං අරියසාවකං අත්තනො අරියභාවං
 අජානන්තම්පි කොචි එවං වදෙය්‍ය “ඉමං කුන්ථකිපිල්ලිකං ජීවිතා වොරොපෙත්වා
 සකලවක්කවාලගඛිහෙ වක්කවත්තිරජ්ජං පටිපජ්ජාහි”ති, නෙව සො තං ජීවිතා
 වොරොපෙය්‍ය. අථාපි නං එවං වදෙය්‍ය “සචෙ ඉමං න ඝාතෙස්සසි, සීසං තෙ
 ඡින්දිස්සාමා”ති. සීසමෙවස්ස ඡින්දෙය්‍ය, න ව සො තං ඝාතෙය්‍ය. පුට්ඨජනභාවස්ස
 පන මහාසාවජ්ජභාවදස්සනත්ථං අරියසාවකස්ස ව බලදීපනත්ථමෙන වුත්තං.
 අයඤ්ඤෙත්ථ අධිජ්ජායො – සාවජ්ජො පුට්ඨජනභාවො, යත්‍ර හි නාම පුට්ඨජනො
 මාතුසාතාදීනිපි ආනන්තරියානි කරිස්සති. මහාබලො ව අරියසාවකො, යො එතානි
 කම්මානි න කරොතිති.

දුට්ඨචිත්තොති වධකචිත්තෙන පදුට්ඨචිත්තො. ලොහිතං උජ්ජාදෙය්‍යාති
 ජීවමානකසරිරෙ බුද්දකමක්ඛිකාය පිවනමත්තම්පි ලොහිතං උජ්ජාදෙය්‍ය. සඬ්ඝං
 හින්දෙය්‍යාති සමානසංවාසකං සමානසීමාය යිතං පඤ්චහි කාරණෙහි සඬ්ඝං
 හින්දෙය්‍ය. වුත්තඤ්ඤෙන “පඤ්චභූපාලි ආකාරෙහි සඬ්ඝො හිජ්ජති. කම්මෙන
 උද්දෙසෙන වොහරන්තො අනුස්සාවනෙන සලාකග්ගාහෙනා”ති (පරි. 458).

තත්ථ කම්මෙනාති අපලොකනාදියු වතුසු කම්මෙසු අඤ්ඤතරෙන කම්මෙන.
 උද්දෙසෙනාති පඤ්චසු පාතිමොක්ඛුද්දෙසෙසු අඤ්ඤතරෙන උද්දෙසෙන.
 වොහරන්තොති කථයන්තො, තාහි තාහි උජ්ජත්තිහි අධම්මං ධම්මොතිආදීනි
 අට්ඨාරස හෙදකරවත්ථුනි දීපෙත්තො. අනුස්සාවනෙනාති නනු තුම්හෙ ජානාථ
 මය්හං උච්චාකුලා පබ්බජිතභාවං බහුස්සුතභාවඤ්ච, මාදිසො නාම උද්ධම්මං.
 උබ්බිතයං සත්ථුසාසනං ගාහෙය්‍යාති චිත්තම්පි උජ්ජාදෙතුං තුම්හාකං යුත්තං, කිං
 මය්හං අවිචි නිලුජ්ජලවනං විය සීතලො, කිං අහං අපායතො න භායාමීතිආදීනා
 නයෙන කණ්ණමුලෙ වච්චෙදං කත්වා අනුස්සාවනෙන. සලාකග්ගාහෙනාති එවං
 අනුස්සාවෙත්වා තෙසං චිත්තං උපත්ථම්භෙත්වා අනිවත්තිධම්මෙ කත්වා “ගණ්හථ
 ඉමං සලාක”න්ති සලාකග්ගාහෙන.

එත්ථ ව කම්මමෙව උද්දෙසො වා පමාණං, වොහාරානුස්සාවනසලාකග්ගාහා
 පන පුබ්බභාගා. අට්ඨාරසවත්ථුදීපනවසෙන හි වොහරන්තෙන තත්ථ රුචිජනනත්ථං.
 අනුස්සාවෙත්වා සලාකාය ගාහිතායපි අහින්තොව හොති සඬ්ඝො. යදා පන එවං
 චත්තාරො වා අතිරෙකා වා සලාකං ගාහෙත්වා ආවෙණිකං කම්මං වා උද්දෙසං වා
 කරොන්ති, තදා සඬ්ඝො හින්තො නාම හොති. එවං දිට්ඨිසම්පන්නො පුග්ගලො
 සඬ්ඝං හින්දෙය්‍යාති නෙතං යානං විජ්ජති. එත්තාවතා මාතුසාතාදීනි පඤ්ච
 ආනන්තරියකම්මානි දස්සිතානි හොන්ති, යානි පුට්ඨජනො කරොති, න
 අරියසාවකො, තෙසං ආවිභාවත්ථං. –

කම්මතො ද්වාරතො චෙව, කජ්ජට්ඨිතියතො තථා;
 පාකසාධාරණාදිහි, විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

තත්ථ කම්මතො තාව – එත්ථ හි මනුස්සභූතස්සෙව මනුස්සභූතං මාතරං වා පිතරං වා අපි පරිවත්තලිඨිගං ජීවිතා වොරොපෙත්තස්ස කම්මං ආනන්තරියං හොති, තස්ස විපාකං පටිබාහිස්සාමිති සකලවක්කවාළං මහාවෙනියප්පමාණෙහි කඤ්චනට්ඨපෙහි පුරෙත්වාපි සකලවක්කවාළං පුරෙත්වා නිසින්නහික්ඛුසඨස්ස මහාදානං දත්වාපි බුද්ධස්ස භගවතො සඨ්ඝාටිකණ්ණං අමුඤ්චන්තො විවරිත්වාපි කායස්ස හෙදා නිරයමෙව උපපජ්ජති. යො පන සයං මනුස්සභූතො තිරච්ඡානභූතං මාතරං වා පිතරං වා, සයං වා තිරච්ඡානභූතො මනුස්සභූතං, තිරච්ඡානොයෙව වා තිරච්ඡානභූතං ජීවිතා වොරොපෙති, තස්ස කම්මං ආනන්තරියං න හොති, භාරියං පන හොති, ආනන්තරියං ආභවිවෙව තිට්ඨති. මනුස්සජාතිකානං පන වසෙන අයං පඤ්ඤා කම්මතො.

තත්ථ ඵලකවතුක්කං සඨ්ඝාමවතුක්කං වොරවතුක්කඤ්ච කට්ඨකඛ්ඛං. ඵලකං මාරෙමිති අභිසන්ධිනාපි හි ඵලකට්ඨානෙ යිතං මනුස්සො මනුස්සභූතං මාතරං වා පිතරං වා මාරෙත්තො ආනන්තරියං ඵුසති. ඵලකාභිසන්ධිනා පන මාතාපිතාඅභිසන්ධිනා වා ඵලකං මාරෙත්තො ආනන්තරියං න ඵුසති. මාතාපිතාඅභිසන්ධිනා මාතාපිතරො මාරෙත්තො ඵුසතෙව. ඵසෙව නයො ඉතරස්මිම්පි වතුක්කද්වයෙ. යථා ව මාතාපිතුසු, ඵවං අරහන්තෙපි එතානි වතුක්කානි වෙදිතබ්බානි.

මනුස්සඅරහන්තමෙව මාරෙත්වා ආනන්තරියං ඵුසති, න යක්ඛභූතං. කම්මං පන භාරියං, ආනන්තරියසදිසමෙව. මනුස්සඅරහන්තස්ස ව පුට්ඨජනකාලෙයෙව සත්ථප්පහාරෙ වා විසෙ වා දින්නෙපි යදි සො අරහත්තං පත්වා තෙනෙව මරති, අරහන්තසානො හොතියෙව. යං පන පුට්ඨජනකාලෙ දින්නං දානං අරහත්තං පත්වා පරිභුඤ්ජති, පුට්ඨජනස්සෙව දින්නං හොති. සෙසඅරියපුග්ගලෙ මාරෙත්තස්ස ආනන්තරියං නත්ථි. කම්මං පන භාරියං, ආනන්තරියසදිසමෙව.

ලොහිතුප්පාදෙ තථාගතස්ස අහෙජ්ජකායනාය පරුපක්කමෙන වම්මච්ඡෙදං කත්වා ලොහිතපග්ගරණං නාම නත්ථි. සරිරස්ස පන අන්තොයෙව එකස්මිංයෙව යානෙ ලොහිතං සමොසරති. දෙවදත්තෙන පටිද්ධසිලතො භිජ්ජිත්වා ගතා සකලිකාපි තථාගතස්ස පාදන්තං පහරි, ඵරසුනා පහටො විය පාදො අන්තොලොහිතොයෙව අහොසි. තථා කරොන්තස්ස ආනන්තරියං හොති. ජීවකො පන තථාගතස්ස රුචියා සත්ථකෙන වම්මං ඡින්දිත්වා තම්භා යානා දුට්ඨලොහිතං නිහරිත්වා ඵාසුමකාසි, තථා කරොන්තස්ස පුඤ්ඤකම්මමෙව හොති.

අථ යෙ ව පරිනිබ්බුතෙ තථාගතෙ වෙතියං භින්දන්ති, බොධිං ඡින්දන්ති ධාතුමිහි උපක්කමන්ති, තෙසං කිං හොතීති? භාරියං කම්මං හොති ආනන්තරියසදිසං. සධාතුකං පන ඵුපං වා පටිමං වා බාධමානං බොධිසාධං ඡින්දිතුං වට්ටති. සවෙපි තත්ථ නිලීනා සකුණා වෙතියෙ වච්චං පාතෙන්ති, ඡින්දිතුං වට්ටතියෙව. පරිභොගවෙනියතො හි සරිරවෙතියං මහන්තතරං. වෙතියවත්ථුං භින්දිත්වා ගච්ඡන්තං බොධිමූලමිපි ඡින්දිත්වා හරිතුං වට්ටති. යා පන බොධිසාධා බොධිසරං

බාධනි, තං ගෙහරක්ඛණත්ථං ඡිත්ඤ්තුං න ලහති, බොධිඅත්ථඤ්ඤි ගෙහං, න ගෙහත්ථාය බොධි. ආසනසරෙපි එසෙව නයො. යස්මිං පන ආසනසරෙ ධාතු නිහිතා හොති, තස්ස රක්ඛණත්ථාය බොධිසාබං ඡිත්ඤ්තුං වට්ටති. බොධිජග්ගනත්ථං ඔජොහරණසාබං වා පුත්තිට්ඨානං වා ඡිත්ඤ්තුං වට්ටතියෙව, භගවතො සරීරපටිජග්ගනෙ විය පුඤ්ඤමපි හොති.

සඤ්ඤානෙදෙ සීමට්ඨකසඤ්ඤා අසන්නිපතිතෙ විසුං පරිසං ගහෙත්වා කතවොහාරානුස්සාවන-සලාකග්ගාහස්ස කම්මං වා කරොන්තස්ස, උද්දෙසං වා උද්දිසන්තස්ස හෙදො ව හොති ආනන්තරියකම්මඤ්ඤං. සමග්ගසඤ්ඤාය පන වට්ටතීති කම්මං කරොන්තස්ස හෙදොව හොති, න ආනන්තරියකම්මං, තථා නවතො උග්ගපරිසායං. සබ්බන්තිමෙන පරිච්ඡෙදෙන නවන්තං ජනානං යො සඤ්ඤා භිත්ඤ්ති, තස්ස ආනන්තරියකම්මං හොති. අනුවත්තකානං අධම්මවාදීනං මහාසාවජ්ජකම්මං. ධම්මවාදිනො පන අනවජ්ජා.

තත්ථ නවන්තමෙව සඤ්ඤානෙදෙ ඉදං සුත්තං – ‘එකතො උපාලි චත්තාරො හොන්ති, එකතො චත්තාරො, නවමො අනුස්සාවෙති, සලාකං ගාහෙති ‘අයං ධම්මො අයං විනයො ඉදං සත්ථුසාසනං, ඉදං ගණ්හථ, ඉමං රොවෙථා’ති, එවං බො, උපාලි, සඤ්ඤාපී වෙව හොති සඤ්ඤානෙදො ව. නවන්තං වා, උපාලි, අතිරෙකනවන්තං වා සඤ්ඤාපී වෙව හොති සඤ්ඤානෙදො වා’ති (වුළුව. 351). එතෙසු පන පඤ්ඤාසු සඤ්ඤානෙදො වට්ටකම්මං, සෙසානි කායකම්මානීති. එවං කම්මතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

ද්වාරතොති සබ්බානෙව චෙතානි කායද්වාරතොපි වච්ඡද්වාරතොපි සමුට්ඨහන්ති. පුරිමානි පනෙත්ථ චත්තාරි ආණන්තිකච්ඡාමයපයොගවසෙන වච්ඡද්වාරතො සමුට්ඨහිත්වාපි කායද්වාරමෙව පුරෙන්නි, සඤ්ඤානෙදො හත්ථමුද්දාය හෙදං කරොන්තස්ස කායද්වාරතො සමුට්ඨහිත්වාපි වච්ඡද්වාරමෙව පුරෙන්නි. එවමෙත්ථ ද්වාරතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

කප්පට්ඨිකියතොති සඤ්ඤානෙදොයෙව චෙත්ථ කප්පට්ඨිකියො. සණ්ඨහන්තෙ හි කප්පෙ කප්පවෙමජ්ඣෙකො වා සඤ්ඤානෙදං කත්වා කප්පවිනාසෙයෙව මුච්චති. සවෙපි හි ස්වෙව කප්පො විනස්සිස්සතිති අප්ප සඤ්ඤානෙදං කරොති, ස්වෙව මුච්චති, එකදිවසමෙව නිරයෙ පව්චති. එවං කරණං පන නත්ථි. සෙසානි චත්තාරි කම්මානි ආනන්තරියානෙව හොන්ති, න කප්පට්ඨිකියානීති එවමෙත්ථ කප්පට්ඨිකියතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

පාකතොති යෙන ව පඤ්ඤාපෙ’තානි කම්මානි කතානි හොන්ති, තස්ස සඤ්ඤානෙදොයෙව පටිසන්ධිවසෙන විපව්චති, සෙසානි ‘අහොසිකම්මං, නාහොසි කම්මවිපාකො’ති එවමාදීසු සඤ්ඤානං ගච්ඡන්ති. සඤ්ඤාස්ස හෙදාහාවෙ ලොහිතුප්පාදො, තදහාවෙ අරහන්තසාතො, තදහාවෙ ව සවෙ පිතා සීලවා හොති, මාතා දුස්සීලා, නො වා තථා සීලවතී, පිතුසාතො පටිසන්ධිවසෙන විපව්චති. සවෙ

මාතෘපිතුසාතො, ද්විසුපි සිලෙන වා දුස්සිලෙන වා සමානෙසු මාතුසාතොව පටිසන්ධිවසෙන විපච්චති. මාතා හි දුක්කරකාරීනී බහුපකාරා ව පුත්තානන්ති එවමෙත්ථ පාකතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

සාධාරණාදීනී පුරිමානි චත්තාරි සබ්බෙසම්පි ගහට්ඨපබ්බජිතානං සාධාරණානි. සඨසභෙදො පන “න බො, උපාලි හික්ඛුනී, සඨසං හින්දනී, න සික්ඛමානා, න සාමණෙරො, න සාමණෙරී, න උපාසකො, න උපාසිකා සඨසං හින්දනී, හික්ඛු බො, උපාලි, පකතත්තො සමානසංවාසකො සමානසීමායං ධීතො සඨසං හින්දනී”ති (වුළුව. 351) වචනතො චුත්තජපකාරස්ස හික්ඛුනොව හොති, න අඤ්ඤස්ස, තස්මා අසාධාරණො. ආදිසද්දෙන සබ්බෙපි තෙ දුක්ඛවෙදනාසහගතා දොසමොහසම්පයුත්තා වානි එවමෙත්ථ සාධාරණාදීනිපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

අඤ්ඤං සත්ථාරන්ති “අයං මෙ සත්ථා සත්ථුකිච්චං කාතුං අසමත්ථො”ති භවත්තරෙපි අඤ්ඤං තිත්ථකරං “අයං මෙ සත්ථා”ති එවං ගණ්භෙය්‍ය, නෙතං යානං විජ්ජතිති අත්ථො.

129. එකිස්සා ලොකධාතුයාති දසසහස්සිලොකධාතුයා. තීණි හි ඛේත්තානි ජාතිඛේත්තං ආණාඛේත්තං විසයඛේත්තං. තත්ථ ජාතිඛේත්තං නාම දසසහස්සි ලොකධාතු. සා හි තථාගතස්ස මාතුකුච්ඡිඛක්කමනකාලෙ නික්ඛමනකාලෙ සම්බොධිකාලෙ ධම්මවක්කජ්ජවත්තෙන ආයුසඬ්ඛාරොස්සජ්ජනෙන පරිනිබ්බානෙ ව කම්පති. කොට්ඨසතසහස්සවක්කවාළං පන ආණාඛේත්තං නාම. ආටානාටියමොරපරිත්තධජග්ගපරිත්තරතනපරිත්තාදීනඤ්ඤි එත්ථ ආණා චත්තති. විසයඛේත්තස්ස පන පරිමාණං නත්ථි. බුද්ධානඤ්ඤි “යාවතකං ඤාණං තාවතකං නෙය්‍යං, යාවතකං නෙය්‍යං තාවතකං ඤාණං, ඤාණපරියන්තිකං නෙය්‍යං නෙය්‍යපරියන්තිකං ඤාණං”න්ති (පටි. ම. 3.5) වචනතො අවිසයො නාම නත්ථි.

ඉමෙසු පන තීසු ඛේත්තෙසු යපෙත්වා ඉමං චක්කවාළං අඤ්ඤස්මිං චක්කවාළෙ බුද්ධා උජ්ජප්පන්තිති සුත්තං නත්ථි, න උජ්ජප්පන්තිති පන අත්ථි. තීණි පිටකානි විනයපිටකං සුත්තන්තපිටකං අභිධම්මපිටකං, තිස්සො සඬ්ඛිතියො මහාකස්සපත්ථෙරස්ස සඬ්ඛිති, යසත්ථෙරස්ස සඬ්ඛිති, මොග්ගලීපුත්තතිස්සත්ථෙරස්ස සඬ්ඛිතීති. ඉමා තිස්සො සඬ්ඛිතියො ආරුල්භෙ තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ ඉමං චක්කවාළං මුඤ්චිත්වා අඤ්ඤත්ථ බුද්ධා උජ්ජප්පන්තිති සුත්තං නත්ථි, න උජ්ජප්පන්තිති පන අත්ථි.

අපුබ්බං අවරිමන්ති අපුරෙ අපච්ඡා. එකතො න උජ්ජප්පන්ති, පුරෙ වා පච්ඡා වා උජ්ජප්පන්තිති චුත්තං හොති. තත්ථ හි බොධිපල්ලඬකෙ බොධිං අජ්ජත්වා න උට්ඨහිස්සාමීති නිසින්තකාලතො පට්ඨාය යාව මාතුකුච්ඡස්මිං පටිසන්ධිග්ගහණං, තාව පුබ්බෙති න වෙදිතබ්බං. බොධිසත්තස්ස හි පටිසන්ධිග්ගහණෙන දසසහස්සවක්කවාළකම්පනෙනෙව ඛේත්තපරිග්ගහො කතො, අඤ්ඤස්ස බුද්ධස්ස උජ්ජත්ති නිවාරිතාව හොති. පරිනිබ්බානකාලතො පට්ඨාය යාව සාසපමත්තා ධාතු

තිට්ඨති, තාව පච්ඡාති න වෙදිතබ්බං. ධාතුසු හි ධීතාසු බුද්ධා ධීතාව හොත්ති. තස්මා එත්ථත්තරෙ අඤ්ඤස්ස බුද්ධස්ස උප්පත්ති නිවාරිතාව හොති. ධාතුපරිනිබ්බානෙ පන ජාතෙ අඤ්ඤස්ස බුද්ධස්ස උප්පත්ති න නිවාරිතා.

තීණි හි අන්තරධානානි නාම පරියත්තිඅන්තරධානං, පටිවෙධඅන්තරධානං, පටිපත්තිඅන්තරධානන්ති. තත්ථ පරියත්තීති තීණි පිටකානි. පටිවෙධොති සච්චපටිවෙධො. පටිපත්තීති පටිපදා. තත්ථ පටිවෙධො ච පටිපත්ති ච හොතිපි න හොතිපි. එකස්මිඤ්භි කාලෙ පටිවෙධධරා හික්ඛු බහු හොත්ති, එසො හික්ඛු පුපුඡ්ජනොති අභිගුලිං පසාරෙත්වා දස්සෙතබ්බො හොති. ඉමස්මිංයෙව දීපෙ එකචාරෙ පුපුඡ්ජනහික්ඛු නාම නාහොසි. පටිපත්තිපුරිකාපි කදාචි බහු හොත්ති කදාචි අප්පා. ඉති පටිවෙධො ච පටිපත්ති ච හොතිපි න හොතිපි, සාසනට්ඨිතියා පන පරියත්ති පමාණං.

පණ්ඩිතො හි තෙපිටකං සුත්වා ද්වෙපි පුරෙති. යථා අම්භාකං බොධිසත්තො ආළාරස්ස සන්තිකෙ පඤ්චාභිඤ්ඤා සත්ත ච සමාපත්තියො නිබ්බත්තෙත්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තියා පරිකම්මං පුච්ඡි, සො න ජානාමීති ආහ. තතො උදකස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා අධිගතං විසෙසං සංසන්දෙත්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනස්ස පරිකම්මං පුච්ඡි, සො ආචික්ඛි, තස්ස වචනසමන්තරමෙව මහාසත්තො තං සම්පාදෙසි, එවමෙව පඤ්ඤවා හික්ඛු පරියත්තිං සුත්වා ද්වෙපි පුරෙති. තස්මා පරියත්තියා ධීතාය සාසනං ධීතං හොති.

යදා පන සා අන්තරධායති, තදා පයමං අභිධම්මපිටකං නස්සති. තත්ථ පට්ඨානං සබ්බපයමං අන්තරධායති, අනුක්කමෙන පච්ඡා ධම්මසඛිගහො, තස්මිං අන්තරහිතෙ ඉතරෙසු ද්වීසු පිටකෙසු ධීතෙසු සාසනං ධීතමෙව හොති. තත්ථ සුත්තන්තපිටකෙ අන්තරධායමානෙ පයමං අභිගුත්තරනිකායො එකාදසකතො පට්ඨාය යාව එකකා අන්තරධායති, තදනන්තරං සංයුත්තනිකායො චක්කපෙය්‍යාලතො පට්ඨාය යාව ඔසතරණා අන්තරධායති, තදනන්තරං මජ්ඣිමනිකායො ඉන්ද්‍රියභාවනතො පට්ඨාය යාව මූලපරියායා අන්තරධායති, තදනන්තරං දීඝනිකායො දසුත්තරතො පට්ඨාය යාව බ්‍රහ්මජාලා අන්තරධායති. එකිස්සාපි ද්වින්නම්පි ගාථානං පුච්ඡා අද්ධානං ගච්ඡති, සාසනං ධාරෙතුං න සක්කොති සහියපුච්ඡා (සු. නි. සහියසුත්තං) විය ආලවකපුච්ඡා (සු. නි. ආලවකසුත්තං; සං. නි. 1.246) විය ච. එතා කිර කස්සපබුද්ධකාලිකා අන්තරා සාසනං ධාරෙතුං නාසක්ඛිංසු.

ද්වීසු පන පිටකෙසු අන්තරහිතෙසුපි විනයපිටකෙ ධීතෙ සාසනං තිට්ඨති, පරිවාරබන්ධකෙසු අන්තරහිතෙසු උභතොවිභවිගෙ ධීතෙ ධීතමෙව හොති. උභතොවිභවිගෙ අන්තරහිතෙ මාතිකාය ධීතායපි ධීතමෙව හොති. මාතිකාය අන්තරහිතාය පාතිමොක්ඛපබ්බජ්ජලපසම්පදාසු ධීතාසු සාසනං තිට්ඨති. ලිඛිගමද්ධානං ගච්ඡති, සෙතවත්ථසමණවංසො පන කස්සපබුද්ධකාලතො පට්ඨාය සාසනං ධාරෙතුං නාසක්ඛි. පච්ඡිමකස්ස පන සච්චපටිවෙධතො පච්ඡිමකස්ස

සීලහෙදතො ව පටියාය සාසනං ඔසක්කිතං නාම හොති. තතො පටියාය අඤ්ඤාස්ස බුද්ධස්ස උප්පත්ති න වාරිතාති.

නිණි පරිනිබ්බානානි නාම කිලෙසපරිනිබ්බානං ඛන්ධපරිනිබ්බානං
ධාතුපරිනිබ්බානානි. තත්ථ කිලෙසපරිනිබ්බානං බොධිපල්ලඬකෙ අහොසි,
ඛන්ධපරිනිබ්බානං කුසිනාරායං, ධාතුපරිනිබ්බානං අනාගතෙ භවිස්සති. සාසනස්ස
කිර ඔසක්කනකාලෙ ඉමස්මි. තම්බපණ්ණිදීපෙ ධාතුයො සන්නිපතිත්වා
මහාවෙතියං ගමිස්සන්ති, මහාවෙතියතො නාගදීපෙ රාජායතනවෙතියං, තතො
මහාබොධිපල්ලඬකං ගමිස්සන්ති, නාගභවනතොපි දෙවලොකතොපි
බ්‍රහ්මලොකතොපි ධාතුයො මහාබොධිපල්ලඬකමෙව ගමිස්සන්ති. සාසපමත්තාපි
ධාතු අන්තරා න නස්සිස්සති. සබ්බා ධාතුයො මහාබොධිපල්ලඬකෙ රාසිභූතා
සුචණ්ණක්ඛන්ධො විය එකග්ගනා හුත්වා ඡබ්බණ්ණරස්මියො විස්සජ්ජෙස්සන්ති,
තා දසසහස්සිලොකධාතුං ඵරිස්සන්ති.

තතො දසසහස්සවක්කවාලෙ දෙවතා යො සන්නිපතිත්වා “අජ්ජ සත්ථා
පරිනිබ්බායති, අජ්ජ සාසනං ඔසක්කති, පච්ඡිමදස්සනං දානි ඉදං අම්භාක”න්ති
දසබලස්ස පරිනිබ්බුතදිවසතො මහන්තතරං කාරුඤ්ඤං කරිස්සන්ති. යපෙත්වා
අනාගාමිඛිණාසවෙ අවසෙසා සකභාවෙන සණ්ඨාතුං න සක්ඛිස්සන්ති. ධාතුසු
තෙජොධාතු උට්ඨන්තිත්වා යාව බ්‍රහ්මලොකා උග්ගච්ඡිස්සති, සාසපමත්තායපි ධාතුයා
සති එකජාලාව භවිස්සති, ධාතුසු පරියාදානං ගතාසු පච්ඡිජ්ජිස්සති. එවං මහන්තං
ආනුභාවං දස්සෙත්වා ධාතුසු අන්තරහිතාසු සාසනං අන්තරහිතං නාම හොති. යාව
එවං න අනන්තරධායති, තාව අවරිමං නාම හොති. එවං අපුබ්බං අවරිමං
උප්පජ්ජෙය්‍යුන්ති නෙතං යානං විජ්ජති.

කස්මා පන අපුබ්බං අවරිමං න උප්පජ්ජන්ති. අනච්ඡරියත්තා. බුද්ධා හි
අච්ඡරියමනුස්සා. යථාහ – “එකපුග්ගලො, හික්ඛවෙ, ලොකෙ උප්පජ්ජමානො
උප්පජ්ජති අච්ඡරියමනුස්සො, කතමො එකපුග්ගලො, තථාගතො අරහං
සම්මාසම්බුද්ධො”ති (අ. නි. 1.171-174).

යදි ව ද්වෙ වා චත්තාරො වා අට්ඨ වා සොළස වා එකතො උප්පජ්ජෙය්‍යුං, න
අච්ඡරියා භවෙය්‍යුං. එකස්මිඤ්ඤි විහාරෙ ද්විත්තං වෙනියානම්පි ලාභසක්කාරො
උළාරො න හොති හික්ඛුපි බහුතාය න අච්ඡරියා ජාතා, එවං බුද්ධාපි භවෙය්‍යුං.
තස්මා න උප්පජ්ජන්ති.

දෙසනාය ව විසෙසාභාවතො. යඤ්ඤි සතිපට්ඨානාදිහෙදං ධම්මං එකො දෙසෙති,
අඤ්ඤෙන උප්පජ්ජිත්වාපි සොව දෙසෙතබ්බො සියා. තතො න අච්ඡරියො සියා,
එකස්මිං පන ධම්මං දෙසෙන්නෙ දෙසනාපි අච්ඡරියා හොති.

විවාදාභාවතො ව. බහුසු ව බුද්ධෙසු උප්පජ්ජන්තෙසු බහුනං ආවරියානං
අන්තෙවාසිකා විය “අම්භාකං බුද්ධො පාසාදිකො, අම්භාකං බුද්ධො මධුරස්සරො
ලාභී පුඤ්ඤවා”ති විවදෙය්‍යුං, තස්මාපි එවං න උප්පජ්ජන්ති. අපිවෙනං කාරණං

මිලින්දරක්ඛා ප්‍රට්ඨේන නාගසෙනත්ථෙරෙන විත්ථාරිතමෙව. චුත්තඤ්ඨි (මි. ප. 5.1.1) –

“තත්ථ, හත්තෙ නාගසෙන, භාසිතම්පෙනං භගවතා ‘අට්ඨානමෙනං, භික්ඛවෙ, අනවකාසො, යං එකිස්සා ලොකධාතුයා ද්වෙ අරහත්තො සම්මාසම්බුද්ධා අපුබ්බං අවරිමං උප්පජ්ජෙය්‍යං, නෙතං යානං විජ්ජති’ ති. දෙසෙන්නා ව, හත්තෙ නාගසෙන, සබ්බෙපි තථාගතා සත්තතිංස ඛොධිපක්ඛියධම්මෙ දෙසෙන්නි, කථයමානා ව චත්තාරි අරියසච්චානි කථෙන්නි, සික්ඛාපෙන්නා ව තීසු සික්ඛාසු සික්ඛාපෙන්නි, අනුසාසමානා ව අප්පමාදපට්ඨපත්තියං අනුසාසන්නි. යදි, හත්තෙ නාගසෙන, සබ්බෙසම්පි තථාගතානං එකා දෙසනා එකා කථා එකා සික්ඛා එකා අනුසිට්ඨී, කෙන කාරණෙන ද්වෙ තථාගතා එකක්ඛණෙන නුප්පජ්ජන්නි? එකෙනපි තාව බුද්ධුප්පාදෙන අයං ලොකො ඔභාසජාතො. යදි දුතියො බුද්ධො භවෙය්‍ය, ද්විත්තං පභාය අයං ලොකො භියොයාසොමත්තාය ඔභාසජාතො භවෙය්‍ය. ඔවදමානා ව ද්වෙ තථාගතා සුඛං ඔවදෙය්‍යං, අනුසාසමානා ව සුඛං අනුසාසෙය්‍යං, තත්ථ මෙ කාරණං බුහි, යථාහං නිස්සංසයො භවෙය්‍යන්නි.

අයං මහාරාජ දසසහස්සි ලොකධාතු එකබුද්ධධාරණී, එකස්සෙව තථාගතස්ස ගුණං ධාරෙති, යදි දුතියො බුද්ධො උප්පජ්ජෙය්‍ය, නායං දසසහස්සි ලොකධාතු ධාරෙය්‍ය, චලෙය්‍ය කම්පෙය්‍ය නමෙය්‍ය ඔනමෙය්‍ය විනමෙය්‍ය විකිරෙය්‍ය විධමෙය්‍ය විද්ධංසෙය්‍ය, න යානමුපගච්ඡෙය්‍ය.

යථා, මහාරාජ, නාවා එකපුරිසසන්ධාරණී භවෙය්‍ය. එකස්මිං පුරිසෙ අභිරුළ්භෙ සා නාවා සමුපාදිකා භවෙය්‍ය. අථ දුතියො පුරිසො ආගච්ඡෙය්‍ය තාදිසො ආයුනා වණ්ණෙන වයෙන පමාණෙන කිසපුලෙන සබ්බභිගපච්චඛිගෙන, සො තං නාවං අභිරුභෙය්‍ය. අපිනු සා මහාරාජ, නාවා ද්විත්තම්පි ධාරෙය්‍යාති? න හි, හත්තෙ, චලෙය්‍ය කම්පෙය්‍ය නමෙය්‍ය ඔනමෙය්‍ය විනමෙය්‍ය විකිරෙය්‍ය විධමෙය්‍ය විද්ධංසෙය්‍ය, න යානමුපගච්ඡෙය්‍ය, ඔසිදෙය්‍ය උදකෙති. එවමෙව ඛො, මහාරාජ, අයං දසසහස්සි ලොකධාතු එකබුද්ධධාරණී, එකස්සෙව තථාගතස්ස ගුණං ධාරෙති, යදි දුතියො බුද්ධො උප්පජ්ජෙය්‍ය, නායං දසසහස්සි ලොකධාතු ධාරෙය්‍ය, චලෙය්‍ය...පෙ.... න යානමුපගච්ඡෙය්‍ය.

යථා වා පන මහාරාජ පුරිසො යාවදත්ථං භොජනං භුඤ්ජෙය්‍ය ඡාදෙන්නං යාවකණ්ඨමහිපුරයිත්ථා, සො ධාතො පිණිතො පරිපුණ්ණො නිරන්තරො තන්දිකතො අනොනම්තදණ්ඩජාතො පුනදෙව තත්තකං භොජනං භුඤ්ජෙය්‍ය, අපිනු ඛො, මහාරාජ, පුරිසො සුඛිතො භවෙය්‍යාති? න හි, හත්තෙ, සකිං භුත්තොව මරෙය්‍යාති. එවමෙව ඛො, මහාරාජ, අයං දසසහස්සි ලොකධාතු එකබුද්ධධාරණී ...පෙ.... න යානමුපගච්ඡෙය්‍යාති.

කිං නු ඛො, හත්තෙ නාගසෙන, අතිධම්මභාරෙන පථවී චලතිති? ඉධ, මහාරාජ, ද්වෙ සකථා රතනපරිපුරිතා භවෙය්‍යං යාව මුඛසමා. එකස්මා සකටතො රතනං

ගහෙත්වා එකස්මිං සකටෙ ආකිරෙය්‍යං, අපිනු බො තං, මහාරාජ, සකටං ද්වින්තම්පි සකටානං රතනං ධාරෙය්‍යාති? න හි, හන්තෙ, නාහිපි තස්ස ඵලෙය්‍ය, අරාපි තස්ස හිජ්ජෙය්‍යං, නෙමිපි තස්ස ඔපතෙය්‍ය, අක්බොපි තස්ස හිජ්ජෙය්‍යාති. කිං නු බො, මහාරාජ, අතිරතනභාරෙන සකටං හිජ්ජතීති? ආම, හන්තෙති. ඵවමෙව බො, මහාරාජ, අතිධම්මභාරෙන පථවී වලතීති.

අපිව මහාරාජ ඉමං කාරණං බුද්ධබලපරිදීපනාය ඔසාරිතං, අඤ්ඤම්පි තත්ථ අහිරුපං කාරණං සුඤ්ඤාහි, යෙන කාරණෙන ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙ නුප්පජ්ජන්ති. යදි, මහාරාජ, ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙ උප්පජ්ජෙය්‍යං, තෙසං පරිසාය විවාදො උප්පජ්ජෙය්‍ය – ‘‘තුම්භාකං බුද්ධො අම්භාකං බුද්ධො’’ති උභතොපක්ඛජාතා භවෙය්‍යං. යථා, මහාරාජ, ද්වින්තං බලවාමච්චානං පරිසාය විවාදො උප්පජ්ජෙය්‍ය ‘තුම්භාකං අමච්චො අම්භාකං අමච්චො’ති උභතොපක්ඛජාතා හොන්ති, ඵවමෙව බො, මහාරාජ, යදි, ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙ උප්පජ්ජෙය්‍යං, තෙසං පරිසාය විවාදො උප්පජ්ජෙය්‍ය ‘තුම්භාකං බුද්ධො අම්භාකං බුද්ධො’ති උභතොපක්ඛජාතා භවෙය්‍යං. ඉදං තාව, මහාරාජ, එකං කාරණං, යෙන කාරණෙන ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙ නුප්පජ්ජන්ති.

අපරම්පි, මහාරාජ, උත්තරිං කාරණං සුඤ්ඤාහි, යෙන කාරණෙන ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙ නුප්පජ්ජන්ති. යදි, මහාරාජ, ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙ උප්පජ්ජෙය්‍යං, අග්ගො බුද්ධොති යං වචනං, තං මිච්ඡා භවෙය්‍ය. ජෙට්ඨො බුද්ධොති යං වචනං, තං මිච්ඡා භවෙය්‍ය. සෙට්ඨො බුද්ධොති, විසිට්ඨො බුද්ධොති, උත්තමො බුද්ධොති, පචරො බුද්ධොති, අසමො බුද්ධොති, අසමසමො බුද්ධොති, අප්පටිසමො බුද්ධොති, අප්පටිභාගො බුද්ධොති, අප්පටිපුග්ගලො බුද්ධොති යං වචනං, තං මිච්ඡා භවෙය්‍ය. ඉදම්පි බො ත්වං, මහාරාජ, කාරණං අත්ථතො සම්පටිච්ඡ, යෙන කාරණෙන ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙ නුප්පජ්ජන්ති.

අපිව බො මහාරාජ බුද්ධානං භගවත්තානං සභාවපකති එසා, යං එකොයෙව බුද්ධො ලොකෙ උප්පජ්ජති. කස්මා කාරණං? මහත්තතාය සබ්බඤ්ඤබුද්ධගුණානං. අඤ්ඤම්පි මහාරාජ යං ලොකෙ මහත්තං, තං එකංයෙව හොති. පථවී, මහාරාජ, මහත්තී, සා එකොයෙව. සාගරො මහත්තො, සො එකොයෙව. සිනෙරු ගිරිරාජා මහත්තො, සො එකොයෙව. ආකාසො මහත්තො, සො එකොයෙව. සක්කො මහත්තො, සො එකොයෙව. මාරො මහත්තො, සො එකොයෙව. බ්‍රහ්මා මහත්තො, සො එකොයෙව. තථාගතො අරහං සම්මාසම්බුද්ධො මහත්තො, සො එකොයෙව ලොකස්මිං. යත්ථ තෙ උප්පජ්ජන්ති, තත්ථ අඤ්ඤස්ස ඔකාසො න හොති. තස්මා, මහාරාජ, තථාගතො අරහං සම්මාසම්බුද්ධො එකොයෙව ලොකස්මිං උප්පජ්ජතීති. සුකටීතො, හන්තෙ නාගසෙන, පඤ්ඤො ඔපම්මෙහි කාරණෙහි’’ති.

එකිස්සා ලොකධාතුයාති එකස්මිං චක්කවාලෙ. හෙට්ඨා ඉමිනාව පදෙන දසචක්කවාලසහස්සාති ගහිතාති තාතිපි, එකචක්කවාලෙනෙව පරිච්ඡන්දිතුං.

වට්ටන්ති. බුද්ධා හි උප්පජ්ජමානා ඉමස්මිංයෙව චක්කවාලෙ උප්පජ්ජන්ති,
උප්පජ්ජනට්ඨානෙ පන වාරිනෙ ඉතො අඤ්ඤෙසු චක්කවාලෙසු නුප්පජ්ජන්තිති
වාරිතමෙව හොති.

අපුබ්බං අවරිමන්ති එත්ථ චක්කරතනපාතුභාවතො පුබ්බෙ පුබ්බං, තස්සෙව
අන්තරධානතො පච්ඡා වරිමං. තත්ථ ද්විධා චක්කරතනස්ස අන්තරධානං හොති,
චක්කවත්තීනො කාලංකිරියතො වා පබ්බජ්ජාය වා. අන්තරධායමානඤ්ච පන තං
කාලංකිරියතො වා පබ්බජ්ජතො වා සත්තමෙ දිවසෙ අන්තරධායති, තතො පරං
චක්කවත්තීනො පාතුභාවො අවාරිතො.

කස්මා පන එකචක්කවාලෙ ද්වෙව චක්කවත්තීනො නුප්පජ්ජන්තිති.
විවාදුපච්ඡෙදතො අච්ඡරියභාවතො චක්කරතනස්ස මහානුභාවතො ව. ද්විසු හි
උප්පජ්ජන්තෙසු “අම්භාකං රාජා මහන්තො අම්භාකං රාජා මහන්තො”ති විවාදො
උප්පජ්ජෙය්‍යා. එකස්මිං දිපෙ චක්කවත්තීති ව එකස්මිං දිපෙ චක්කවත්තීති ව
අනච්ඡරියා භවෙය්‍යං. යො වායං චක්කරතනස්ස ද්විසහස්සදිපපරිවාරෙසු චතුසු
මහාදිපෙසු ඉස්සරියානුප්පදානසමත්ථො මහානුභාවො, සො පරිභායෙථ. ඉති
විවාදුපච්ඡෙදතො අච්ඡරියභාවතො චක්කරතනස්ස මහානුභාවතො ව න
එකචක්කවාලෙ ද්වෙව උප්පජ්ජන්ති.

130. යං ඉත්ථී අස්ස අරහං සම්මාසම්බුද්ධොති එත්ථ තිට්ඨතු තාව
සබ්බඤ්ඤාගුණෙ නිබ්බත්තෙන්වා ලොකුත්තාරණසමත්ථො බුද්ධභාවො,
පණ්ඩානමත්තම්පි ඉත්ථීයා න සම්පජ්ජති.

මනුස්සත්තං ලිඛිගසම්පත්ති, හෙනු සත්ථාරදස්සනං;
පබ්බජ්ජා ගුණසම්පත්ති, අධිකාරො ච ඡන්දනා;
අට්ඨධම්මසමොධානා, අභිනිභාරො සම්ප්ඤ්ඤාති. (බු. වං. 2.59) –

ඉමානි හි පණ්ඩානසම්පත්තිකාරණානි. ඉති පණ්ඩානම්පි සම්පාදෙනුං අසමත්ථාය
ඉත්ථීයා කුතො බුද්ධභාවොති “අට්ඨානමෙතං අනවකාසො යං ඉත්ථී අස්ස අරහං
සම්මාසම්බුද්ධො”ති චුත්තං. සබ්බාකාරපරිපූරො ව පුඤ්ඤස්සයො
සබ්බාකාරපරිපූරමෙව අත්තභාවං නිබ්බත්තෙන්ති පුරිසොව අරහං හොති
සම්මාසම්බුද්ධො.

යං ඉත්ථී රාජා අස්ස චක්කවත්තීතිආදියුපි යස්මා ඉත්ථීයා
කොසොභිතවත්ථගුය්‍යතාදීනං අභාවෙන ලක්ඛණානි න පරිපූරෙන්ති,
ඉත්ථීරතනාභාවෙන සත්තරතනසම්ඛිගිතා න සම්පජ්ජති, සබ්බමනුස්සෙහි ව
අධිකො අත්තභාවො න හොති, තස්මා “අට්ඨානමෙතං අනවකාසො යං ඉත්ථී රාජා
අස්ස චක්කවත්තී”ති චුත්තං. යස්මා ව සක්කත්තාදීනි තිණි යානානි උත්තමානි,
ඉත්ථීලිඛිගඤ්ච හීනං, තස්මා තස්සා සක්කත්තාදීනිපි පටිසිද්ධානි.

නනු ව යථා ඉත්ථිලිඛිතං, එවං පුරිසලිඛිතමිපි බ්‍රහ්මලොකෙ නත්ථි? තස්මා “යං පුරිසො බ්‍රහ්මත්තං කරෙය්‍ය, යානමෙතං විජ්ජති” තිපි න වත්තබ්බං සියාති. නො න වත්තබ්බං. කස්මා? ඉධ පුරිසස්ස තත්ථ නිබ්බත්තනනො. බ්‍රහ්මත්තන්ති හි මහාබ්‍රහ්මත්තං අධිජ්ජෙතං. ඉත්ථි ව ඉධ ඤානං භාවෙන්වා කාලං කත්වා බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජානං සහබ්‍යතං උපපජ්ජති, න මහාබ්‍රහ්මානං, පුරිසො පන තත්ථ න උජ්ජජ්ජති න වත්තබ්බො. සමානෙපි වෙන්ථ උභයලිඛිතාභාවෙ පුරිසසංශ්ඨානාව බ්‍රහ්මානො, න ඉත්ථිසංශ්ඨානා, තස්මා සුචුත්තමෙවෙනං.

131. කායදුච්චරිතස්සාතිආදීසු යථා නිමබ්බිජකොසාතකිබ්බිජාදීනි මධුරඵලං න නිබ්බත්තෙන්ති, අසාතං අමධුරමෙව නිබ්බත්තෙන්ති, එවං කායදුච්චරිතාදීනි මධුරවිපාකං න නිබ්බත්තෙන්ති, අමධුරමෙව විපාකං නිබ්බත්තෙන්ති. යථා ව උච්ඡුබ්බිජාලිඛිතාදීනි මධුරං සාදුරසමෙව ඵලං නිබ්බත්තෙන්ති, න අසාතං කටුකං, එවං කායසුච්චරිතාදීනි මධුරමෙව විපාකං නිබ්බත්තෙන්ති, න අමධුරං. චුත්තමිපි වෙනං –

“යාදිසං වපතෙ බීජං, තාදිසං භරතෙ ඵලං;
කල්‍යාණකාරී කල්‍යාණං, පාපකාරී ව පාපක”න්ති. (සං. නි. 1.256);

තස්මා “අට්ඨානමෙතං අනවකාසො යං කායදුච්චරිතස්සා”තිආදි චුත්තං.

කායදුච්චරිතසමඛිතිආදීසු සමඛිති පඤ්චවිධා සමඛිතිතා ආයුහනසමඛිතිතා වෙනනාසමඛිතිතා කම්මසමඛිතිතා විපාකසමඛිතිතා, උපට්ඨානසමඛිතිතාති. තත්ථ කුසලාකුසලකම්මායුහනක්ඛණෙ ආයුහනසමඛිතිතාති චුච්චති. තථා වෙනනාසමඛිතිතා. යාව පන අරහත්තං න පාපුණන්ති, තාව සබ්බෙපි සත්තා පුබ්බෙ උපචිතං විපාකාරහං කම්මං සන්ධාය “කම්මසමඛිතිනො”ති චුච්චන්ති, එසා කම්මසමඛිතිතා. විපාකසමඛිතිතා විපාකක්ඛණෙයෙව වෙදිතබ්බා. යාව පන සත්තා අරහත්තං න පාපුණන්ති, තාව නෙසං තතො තතො චචිත්වා නිරයෙ තාව උජ්ජජ්ජමානානං අග්ගිජාලලොහකුම්භිආදීනි උපට්ඨානාකාරෙහි නිරයො, ගබ්භසෙය්‍යාකත්තං ආපජ්ජමානානං මාතුකුච්ඡි, දෙවෙසු උජ්ජජ්ජමානානං කජ්ජරුක්ඛවිමානාදීනි උපට්ඨානාකාරෙහි දෙවලොකොති එවං උජ්ජත්තිනිමිත්තං උපට්ඨාති, ඉති නෙසං ඉමිනා උජ්ජත්තිනිමිත්තඋපට්ඨානෙන අපරිමුත්තතා උපට්ඨානසමඛිතිතා නාම. සා වලති සෙසා නිච්චලා. නිරයෙ හි උපට්ඨිතෙපි දෙවලොකො උපට්ඨාති, දෙවලොකෙ උපට්ඨිතෙපි නිරයො උපට්ඨාති, මනුස්සලොකෙ උපට්ඨිතෙපි තිරච්ඡානයොති උපට්ඨාති, තිරච්ඡානයොනියා ව උපට්ඨිතායපි මනුස්සලොකො උපට්ඨාතියෙව.

තත්ත්වං වත්ථු – සොණගිරිපාදෙ කිර අවෙලවිහාරෙ සොණත්ථෙරො නාම එකො ධම්මකථිකො, තස්ස පිතා සුනබ්බිකො අහොසි. ථෙරො තං පටිබාහන්තොපි සංවරෙ යපෙතුං අසක්කොන්තො “මා නස්සි ජරකො”ති මහල්ලකකාලෙ අකාමකං පබ්බාපෙසි. තස්ස ගිලානසෙය්‍යාය නිපන්තස්ස නිරයො උපට්ඨාති,

සොණගිරිපාදතො මහන්තා මහන්තා සුනඛා ආගන්ත්වා බාදිතුකාමා විය සම්පරිවාරෙසුං. සො මහාභයභීතො – “වාරෙහි, තාත සොණ, වාරෙහි, තාත සොණ” ති ආහ. කිං මහාථෙරාති. න පස්සසි තාතාති තං පවත්තිං ආවික්ඛි. සොණත්ථෙරො – “කථඤ්ඤි නාම මාදිසස්ස පිතා නිරයෙ නිබ්බත්තිස්සති, පතිට්ඨා’ස්ස භවිස්සාමී” ති සාමණෙරෙහි නානාපුප්ඵානි ආහරාපෙත්වා චෙතියඨගණබොධියඨගණෙසු තලසන්ථරණපුප්ඵං ආසනපුප්ඵෙව කාරෙත්වා පිතරං මඤ්චෙන චෙතියඨගණං ආහරිත්වා මඤ්චෙ නිසීදාපෙත්වා – “අයං මහාථෙර-පුජා තුම්භාකං අත්ථාය කතා ‘අයං මෙ භගවා දුග්ගතපණ්ණාකාරො’ ති වත්වා භගවන්තං වන්දිත්වා විත්තං පසාදෙහී” ති ආහ. සො මහාථෙරො පුජං දිස්වා තථා කරොන්තො විත්තං පසාදෙසි, තාවදෙවස්ස දෙවලොකො උපට්ඨාසි, නන්දනවන-විත්තලතාවන-මිස්සකවන-ථාරුසකවනවිමානානි චෙව නාටකානි ච පරිවාරෙත්වා යීතානි විය අහෙසුං. සො “අපෙථ අපෙථ සොණා” ති ආහ. කිමිදං ථෙරාති? එතා තෙ, තාත, මාතරො ආගච්ඡන්තිති. ථෙරො “සග්ගො උපට්ඨීතො මහාථෙරස්සා” ති විත්තෙසි. එවං උපට්ඨානසමඬගිතා වලභීති වෙදිතඛිඛා. එතාසු සමඬගිතාසු ඉධ ආයුහනචෙනනාකම්මසමඬගිතාවසෙන කායදුච්චරිතසමඬගිතිආදි වුත්තං.

132. එවං වුත්තෙ ආයස්මා ආනන්දොති “එවං භගවතා ඉමස්මිං සුත්තෙ වුත්තෙ ථෙරො ආදිතො පට්ඨාය සබ්බසුත්තං සමන්තාහරිත්වා එවං සස්සිරිකං කත්වා දෙසිතසුත්තස්ස නාම භගවතා නාමං න ගහිතං. හන්දස්ස නාමං ගණ්භාපෙස්සාමී” ති විත්තෙත්වා භගවන්තං එතදවොච.

තස්මා තිහ ත්වන්තිආදීසු අයං අත්ථයොජනා –

ආනන්ද, යස්මා ඉමස්මිං ධම්මපරියායෙ “අට්ඨාරස ඛො ඉමා, ආනන්ද, ධාතුයො, ඡ ඉමා, ආනන්ද, ධාතුයො” ති එවං බහුධාතුයො විහන්තා, තස්මා තිහ ත්වං ඉමං ධම්මපරියායං බහුධාතුකොතිපි නං ධාරෙහි. යස්මා පනෙත්ථ ධාතුආයතනපටිච්චසමුප්පාදට්ඨානාට්ඨානවසෙන වත්තාරො පරිවට්ටා කථීතා, තස්මා චතුපරිවට්ටොතිපි නං ධාරෙහි. යස්මා ච ආදාසං ඔලොකෙන්තස්ස මුඛනිමිත්තං විය ඉමං ධම්මපරියායං ඔලොකෙන්තස්ස එතෙ ධාතුආදයො අත්ථා පාකටා හොන්ති, තස්මා ධම්මාදාසොතිපි නං ධාරෙහි. යස්මා ච යථා නාම පරසෙනමද්දනා යොධා සඬගාමතුරියං පග්ගහෙත්වා පරසෙනං පවිසිත්වා සපත්තෙ මද්දිත්වා අත්තනො ජයං ගණ්භන්ති, එවමෙව කිලෙසසෙනමද්දනා යොගිතො ඉධ වුත්තවසෙන විපස්සනං පග්ගහෙත්වා කිලෙසෙ මද්දිත්වා අත්තනො අරහත්තජයං ගණ්භන්ති, තස්මා අමතදුන්දුහීතිපි නං ධාරෙහි. යස්මා ච යථා සඬගාමයොධා පඤ්චාවුධං ගහෙත්වා පරසෙනං විද්ධංසෙත්වා ජයං ගණ්භන්ති, එවං යොගිතොපි ඉධ වුත්තං විපස්සනාවුධං ගහෙත්වා කිලෙසසෙනං විද්ධංසෙත්වා අරහත්තජයං ගණ්භන්ති. තස්මා අනුත්තරො සඬගාමවිජයොතිපි නං ධාරෙහීති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

බහුධාතුකසුත්තවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ඉසිගිලිසුත්තවශ්ණනා

133. එවං මෙ සුතන්ති ඉසිගිලිසුත්තං. තත්ථ අඤ්ඤාව සමඤ්ඤා අහොසිති ඉසිගිලිස්ස ඉසිගිලීති සමඤ්ඤාය උප්පන්නකාලෙ වෙහාරො න වෙහාරොති පඤ්ඤායිත්ථ, අඤ්ඤායෙවස්ස සමඤ්ඤා අහොසි. අඤ්ඤා පඤ්ඤත්තීති ඉදං පුරිමපදස්සෙව වෙච්චනං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

තදා කිර හගවා සායන්හසමයෙ සමාපත්තීනො වුට්ඨාය ගන්ධකුටීනො නික්ඛමිත්වා යස්මිං යානෙ නිසින්නානං පඤ්ච පබ්බතො පඤ්ඤායන්ති, තත්ථ භික්ඛුසඬ්ඨපරිවුතො නිසීදිත්වා ඉමෙ පඤ්ච පබ්බතෙ පටිපාටියා ආවික්ඛි. තත්ථ න හගවතො පබ්බතෙහි අත්ථො අත්ථී, ඉති ඉමෙසු පන පබ්බතෙසු පටිපාටියා කථියමානෙසු ඉසිගිලිස්ස ඉසිගිලිභාවො කථෙතබ්බො හොති. තස්මිං කථියමානෙ පදුමවතියා පුත්තානං පඤ්චසතානං පච්චෙකඛුද්ධානං නාමානි වෙච්ච පදුමවතියා ච පත්ථනා කථෙතබ්බා භවිස්සන්ති හගවා ඉමං පඤ්ච පබ්බතපටිපාටිං ආවික්ඛි.

පච්චසන්නා දිස්සන්ති පටිට්ඨා න දිස්සන්ති යථාචාසුකට්ඨානෙ පිණ්ඩාය වරින්වා කතහත්තකිච්චා ආගන්ත්වා වෙනියගබ්භෙ යමකමහාද්වාරං විවරන්තා විය තං පබ්බතං ද්වෙධා කත්වා අත්තො පටිසිත්වා රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානානි මාපෙත්වා තත්ථ වසිංසු, තස්මා එවමාහ. ඉමෙ ඉසීති ඉමෙ පච්චෙකඛුද්ධඉසී.

කදා පන තෙ තත්ථ වසිංසු? අතීතෙ කිර අනුප්පන්නෙ තථාගතෙ බාරාණසිං උපනිස්සාය එකස්මිං ගාමකෙ එකා කුලධීතා ඛෙත්තං රක්ඛමානා එකස්ස පච්චෙකඛුද්ධස්ස පඤ්චහි ලාජාසතෙහි සද්ධිං එකං පදුමපුෂ්ථං දත්වා පඤ්ච පුත්තසතානි පත්ථෙසි. තස්මිංයෙව ච බණ්ණ පඤ්චසතා මීගලුද්දකා මධුරමංසං දත්වා “එනිස්සා පුත්තා හවෙය්‍යාමා”ති පත්ථයිංසු. සා යාවතායුකං යත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බත්තා, තතො චුතා ජාතස්සරෙ පදුමගබ්භෙ නිබ්බත්ති. තමෙකො තාපසො දිස්වා පටිජග්ගි, තස්සා විවරන්තියාව පාදුද්ධාරෙ පාදුද්ධාරෙ භූමිතො පදුමානි උට්ඨන්ති. එකො වනවරකො දිස්වා බාරාණසිරඤ්ඤො ආරොවෙසි. රාජා නං ආහරාපෙත්වා අග්ගමහෙසිං අකාසි, තස්සා ගබ්භො සණ්ඨාසි. මහාපදුමකුමාරො මාතුකුච්ඡියං වසි, සෙසා ගබ්භමලං නිස්සා නිබ්බත්තා. වයප්පත්තා උය්‍යානෙ පදුමස්සරෙ කීළන්නා එකෙකස්මිං පදුමෙ නිසීදිත්වා බයවයං පට්ඨපෙත්වා පච්චෙකබොධිඤ්ඤාණං නිබ්බත්තයිංසු. අයං තෙසං බ්‍යාකරණගාථා අහොසි –

“සරොරුහං පදුමපලාසපත්තපං, සුපුෂ්ඨිතං හමරගණානුචිණ්ණං;
අනිච්චතායුපගතං විදිත්වා, එකො වරෙ බග්ගවිසාණකප්පො”ති.

තස්මිං කාලෙ තෙ තත්ථ වසිංසු, තදා වස්ස පබ්බතස්ස ඉසිගිලීති සමඤ්ඤා උදපාදි.

135. යෙ සත්තසාරාති අරිට්ඨො උපරිට්ඨො තගරසිති යසස්සි සුදස්සනො පියදස්සි ගන්ධාරො පිණ්ඩොලො උපාසහො නීතො තථො සුතවා භාවිතත්තොති තෙරසන්තං පච්චෙකඛුද්ධානං නාමානි වත්වා ඉදානි තෙසඤ්ච අඤ්ඤෙසඤ්ච ගාථාබන්ධෙන නාමානි ආචික්ඛන්තො යෙ සත්තසාරාතිආදිමාහ. තත්ථ සත්තසාරාති සත්තානං සාරභූතා. අනීසාති නිද්දුක්ඛා. නිරාසාති නිත්තණ්හා.

ද්වෙ ජාලිතොති වුළුජාලි මහාජාලිති ද්වෙ ජාලිනාමකා. සන්තචිත්තොති ඉදමපි එකස්ස නාමමෙව. පස්සි ජහි උපධිදුක්ඛමුලන්ති එත්ථ පස්සි නාම සො පච්චෙකඛුද්ධො, දුක්ඛස්ස පන මූලං උපධිං ජහිති අයමස්ස ථුති. අපරාජිතොතිපි එකස්ස නාමමෙව.

සත්ථා පවත්තා සරහඬිගො ලොමහංසො උච්චඬිගමායොති ඉමෙ පඤ්ච ජනා. අසිතො අනාසවො මනොමයොති ඉමෙපි තයො ජනා. මානච්ඡිදො ව බන්ධුමාති බන්ධුමා නාම එකො, මානස්ස පන ඡින්නත්තා මානච්ඡිදොති වුත්තො. තදාධිමුත්තොතිපි නාමමෙව.

කෙතුම්භරාගො ව මාතඬිගො අරියොති ඉමෙ තයො ජනා. අථවිචුතොති අථ අච්චුතො. අච්චුතගාමඛ්‍යාමඬිකොති ඉමෙ ද්වෙ ජනා. බ්‍රෙමාභිරතො ව සොරතොති ඉමෙ ද්වෙයෙව.

සය්හො අනොමනික්කමොති සය්හො නාම සො බුද්ධො, අනොමචිරියත්තා පන අනොමනික්කමොති වුත්තො. ආනන්දො නන්දො උපනන්දො ද්වාදසාති වත්තාරො ආනන්දා, වත්තාරො නන්දා වත්තාරො උපනන්දාති එවං ද්වාදස. භාරද්වාජො අන්තිමදෙහධාරීති භාරද්වාජො නාම සො බුද්ධො. අන්තිමදෙහධාරීති ථුති.

තණ්හච්ඡිදොති සිබරිස්සායං ථුති. චිතරාගොති මඬිගලස්ස ථුති. උසහච්ඡිදා ජාලිනිං දුක්ඛමුලන්ති උසහො නාම සො බුද්ධො දුක්ඛමුලභූතං ජාලිනිං අච්ඡිදාති අත්ථො. සන්තං පදං අජ්ඣගමොපනීතොති උපනීතො නාම සො බුද්ධො සන්තං පදං අජ්ඣගමා. චිතරාගොතිපි එකස්ස නාමමෙව. සුවිමුත්තචිත්තොති අයං කණ්හස්ස ථුති.

එතෙ ව අඤ්ඤෙ වාති එතෙ පාළියං ආගතා ව පාළියං අනාගතා අඤ්ඤෙ ව එතෙසං එකනාමකායෙව. ඉමෙසු හි පඤ්චසු පච්චෙකඛුද්ධසතෙසු ද්වෙපි තයොපි දසපි ද්වාදසපි ආනන්දාදයො විය එකනාමකා අහෙසුං. ඉති පාළියං ආගතනාමෙහෙව සබ්බෙසං නාමානි වුත්තානි හොන්තීති ඉතො පරං විසුං විසුං අවත්වා ‘එතෙ ව අඤ්ඤෙ වා’ති ආහ. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

ඉසිගිලිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. මහාවත්තාරීසකසුත්තවණ්ණනා

136. එවං මෙ සුතන්ති මහාවත්තාරීසකසුත්තං. තත්ථ අරියන්ති නිද්දොසං ලොකුත්තරං, නිද්දොසඤ්භි “අරිය”න්ති වුච්චති. සම්මාසමාධිත්ති මග්ගසමාධිං. සඋපනිසන්ති සපච්චයං. සපරික්ඛාරන්ති සපරිවාරං.

පරික්ඛතානි පරිවාරිතා. සම්මාදිට්ඨි පුබ්බඤ්චගමා හොතීති ද්විධා සම්මාදිට්ඨි පුබ්බඤ්චගමා හොති පුරෙවාරිකා විපස්සනාසම්මාදිට්ඨි ච මග්ගසම්මාදිට්ඨි ච. විපස්සනාසම්මාදිට්ඨි තෙභූමකසංඛාරෙ අනිච්චාදිවසෙන පරිවිමංසති; මග්ගසම්මාදිට්ඨි පන පරිවිමංසනපරියොසානෙ භූමිලද්ධං වට්ටං සමුග්ගසාධයමානා වූපසමයමානා සීතුදකසංඝහස්සං මත්ථකෙ ආසිඤ්චමානා විය උප්පජ්ජති. යථා හි ඛේත්තං කුරුමානො කස්සකො පයමං අරඤ්ඤෙ රුක්ඛෙ ඡීන්දති, පච්ඡා අග්ගිං දෙති, සො අග්ගි පයමං ඡීන්තෙ රුක්ඛෙ අනවසෙසෙ ඤාපෙති, එවමෙව විපස්සනාසම්මාදිට්ඨි පයමං අනිච්චාදිවසෙන සංඛාරෙ විමංසති, මග්ගසම්මාදිට්ඨි තාය විමංසනත්ථං සංඛාරෙ පුන අප්පචන්තිවසෙන සමුග්ගසාධයමානා උප්පජ්ජති, සා දුට්ඨාපි ඉධ අධිජ්ජෙතා.

මිච්ඡාදිට්ඨිති පජානාතීති මිච්ඡාදිට්ඨිං අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තානි ලක්ඛණපට්ඨෙධෙන ආරම්මණතො පජානාති, සම්මාදිට්ඨිං කිච්චතො අසම්මොහතො පජානාති. සාස්ස හොති සම්මාදිට්ඨිති සා එවං පජානනා අස්ස සම්මාදිට්ඨි නාම හොති.

ද්වයං වදාමීති ද්වයං වදාමි, දුට්ඨකොට්ඨාසං වදාමිති අත්ථො. පුඤ්ඤභාගියානි පුඤ්ඤකොට්ඨාසභූතා. උපධිවෙපක්කානි උපධිසංඛාරාසස්ස විපාකස්ස දායිකා.

පඤ්ඤා පඤ්ඤින්ද්‍රියන්තිආදීසු විභජිත්වා විභජිත්වා අමතද්වාරං පඤ්ඤපෙති දස්සෙතීති පඤ්ඤා. තස්මිං අත්ථෙ ඉන්ද්‍රිත්තං කරොතීති පඤ්ඤින්ද්‍රියං. අවිජ්ජාය න කම්පතීති පඤ්ඤාබලං. බොජ්ඣංගභ්ජනතා හුත්වා චතුසච්චධම්මෙ විචිනාතීති ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣංගිගො. මග්ගසම්පත්තියා පසට්ඨා සොහනා දිට්ඨිති සම්මාදිට්ඨි. අරියමග්ගස්ස අභිගන්ති මග්ගඤ්ඤං. සොති සො හික්ඛු. පහානායානි පජනන්තාය. උපසම්පදායානි පටිලාහන්තාය. සම්මාචාරායාමොති නියානිකො කුසලවායාමො. සතොති සතියා සමන්තාගතො හුත්වා. අනුපරිධාවන්ති අනුපරිවත්තන්තීති සහජාතා ච පුරෙජාතා ච හුත්වා පරිවාරෙන්නි. එත්ථ හි සම්මාචාරායාමො ච සම්මාසති ච ලොකුත්තරසම්මාදිට්ඨිං සහජාතා පරිවාරෙන්නි රාජානං විය එකරථෙ යිතා අසිග්ගාහජන්තග්ගාහා. විපස්සනාසම්මාදිට්ඨි පන පුරෙජාතා හුත්වා පරිවාරෙති රථස්ස පුරතො පත්තිකාදයො විය. දුතියපබ්බතො පට්ඨාය පන සම්මාසංඛිකප්පාදීනං තයොපි සහජාතපරිවාරාව හොන්තීති වෙදිතබ්බා.

137. මිච්ඡාසංකප්පොති පජානාතීති මිච්ඡාසංකප්පං අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තානි ලක්ඛණපට්ඨෙධෙන ආරම්මණතො පජානාති සම්මාසංකප්පං කිච්චතො

අසම්මොහතො පජානාති. ඉතො අපරෙසු සම්මාවාචාදීසුපි එවමෙව යොජනා
වෙදිතබ්බං. කාමසඬකප්පාදයො ද්වෙධාවිතක්කසුත්තෙ (ම. නි. 1.206) චුත්තායෙව.

තක්කොතිආදීසු තක්කනවසෙන තක්කො. ස්වෙව ච උපසග්ගෙන පදං
වඩ්ඪෙත්වා විතක්කොති චුත්තො, ස්වෙව සඬකප්පනවසෙන සඬකප්පො. එකග්ගො
හුත්වා ආරම්මණෙ අප්පෙතීති අප්පනා. උපසග්ගෙන පන පදං වඩ්ඪෙත්වා
බ්‍යප්පනාති චුත්තං. වෙනසො අභිනිරොපනාති විත්තස්ස අභිනිරොපනා.
විතක්කස්මිඤ්ඤි සති විතක්කො ආරම්මණෙ විත්තං අභිනිරොපෙති විතක්කෙ පන
අසති අත්තනොයෙව ධම්මතාය විත්තං ආරම්මණං අභිරුහති ජාතිසම්පන්නො
අභිඤ්ඤාතපුරිසො විය රාජගෙහං. අනභිඤ්ඤාතස්ස හි පටිභාරෙන වා දොචාරිකෙන
වා අත්ථො හොති, අභිඤ්ඤාතං ජාතිසම්පන්නං සබ්බෙ රාජරාජමහාමත්තා
ජානන්තීති අත්තනොව ධම්මතාය නික්ඛමති වෙව පවිසති ව, එවංසම්පදමිදං
වෙදිතබ්බං. වාවං සඬබරොතීති වච්ඡඬබාරො. එත්ථ ච ලොකියවිතක්කො වාවං
සඬබරොති, න ලොකුත්තරො. කිඤ්චාපි න සඬබරොති, වච්ඡඬබාරොත්ථෙව ච
පනස්ස නාමං හොති. සම්මාසඬකප්පං අනුපරිධාවන්තීති
ලොකුත්තරසම්මාසඬකප්පං පරිවාරෙන්ති. එත්ථ ච තයොපි
නෙක්ඛම්මසඬකප්පාදයො පුබ්බභාගෙ නානාවිත්තෙසු ලබ්භන්ති, මග්ගක්ඛණෙ
පන තිණ්ණමිපි කාමසඬකප්පාදිනඤ්ච පදවිජෙදං සමුග්ගාතං කරොන්තො
මග්ගඬිගං පුරයමානො එකොව සම්මාසඬකප්පො උප්පජ්ජිත්වා
නෙක්ඛම්මසඬකප්පාදිවසෙන තිණ්ණ නාමානි ලහති. පරතො සම්මාවාචාදීසුපි එසෙව
නයො.

138. මුසාවාදා වෙරමණිතිආදීසු විරතීපි වෙනනාපි වට්ටති. ආරතීතිආදීසු
වච්ඡව්වරතෙහි ආරකා රමතීති ආරති. විනා තෙහි රමතීති විරති. තතො තතො
පටිනිවත්තාව හුත්වා තෙහි විනා රමතීති පටිවිරති. උපසග්ගවසෙන වා පදං වඩ්ඪිතං,
සබ්බමිදං ඔරමනභාවස්සෙව අධිවචනං. වෙරං මණති විනාසෙතීති වෙරමණි. ඉදමිපි
ඔරමනස්සෙව වෙවචනං.

139. පාණාතිපාතා වෙරමණිතිආදීසුපි වෙනනා විරතීති උභයමිපි වට්ටතියෙව.

140. කුහනාතිආදීසු තිවිධෙන කුහනවත්ථුනා ලොකං එතාය කුහයන්ති
විම්භාපයන්තීති කුහනා. ලාභසක්කාරත්ථිකා හුත්වා එතාය ලපන්තීති ලපනා.
නිමිත්තං සීලමෙතෙසන්ති නෙමිත්තිකා, තෙසං භාවො නෙමිත්තිකතා. නිප්පෙසො
සීලමෙතෙසන්ති නිප්පෙසිකා, තෙසං භාවො නිප්පෙසිකතා. ලාභෙන ලාභං
නිජ්ඣිසන්ති මග්ගන්ති පරියෙසන්තීති ලාභෙන ලාභං නිජ්ඣිසනා, තෙසං භාවො
ලාභෙන ලාභං නිජ්ඣිසනතා. අයමෙත්ථ සඬබ්බෙපො, විත්ථාරෙන පනෙනා
කුහනාදිකා විසුද්ධිමග්ගෙ සීලනිද්දෙසෙයෙව පාළිඤ්ච අට්ඨකථඤ්ච ආහරිත්වා
පකාසිතා. මිච්ඡාආජීවස්ස පහානායාති එත්ථ න කෙවලං පාළියං ආගතොව
මිච්ඡාආජීවො, ආජීවහෙතු පන පවත්තිතා පාණාතිපාතාදයො
සත්තකම්මපථවෙනනාපි මිච්ඡාආජීවොව. තාසංයෙව සත්තන්තං වෙනනානං.

පදපච්ඡේදං සමුග්ගසාතං කුරුමානං මග්ගභිගං පුරයමානා උප්පන්නා විරති
සම්මාආචාරීවො නාම.

141. සම්මාදිට්ඨිස්සාති මග්ගසම්මාදිට්ඨියං ධීතස්ස පුග්ගලස්ස.

සම්මාසඤ්ඤාපො පහොතිති මග්ගසම්මාසඤ්ඤාපො පහොති, ඵලසම්මාදිට්ඨිස්සපි
ඵලසම්මාසඤ්ඤාපො පහොතිති ඵලං සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො.
සම්මාඤ්ඤාණස්ස සම්මාවිමුත්තිති ඵත්ථ පන මග්ගසම්මාසමාධිමිහි ධීතස්ස
මග්ගපච්චවෙක්ඛණං සම්මාඤ්ඤාණං පහොති, ඵලසම්මාසමාධිමිහි ධීතස්ස
ඵලපච්චවෙක්ඛණං සම්මාඤ්ඤාණං පහොති. මග්ගපච්චවෙක්ඛණසම්මාඤ්ඤාණෙ ච
ධීතස්ස මග්ගසම්මාවිමුත්ති පහොති, ඵලපච්චවෙක්ඛණසම්මාඤ්ඤාණෙ ධීතස්ස
ඵලසම්මාවිමුත්ති පහොතිති අත්ථො. ඵත්ථ ච යපෙත්වා අට්ඨ ඵලභිගානි
සම්මාඤ්ඤාණං පච්චවෙක්ඛණං කත්වා සම්මාවිමුත්ති. ඵලං කාතුං වට්ටතිති වුත්තං.

142. සම්මාදිට්ඨිස්ස, භික්ඛවෙ, මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජිණ්ණා හොතිති ආදිසු

අවසෙසනිකායභාණකා ඵලං කථිතන්ති වදන්ති, මජ්ඣිමභාණකා පන දසන්තං
නිජ්ජරවත්ථුතං ආගතට්ඨානෙ මග්ගො කථිතොති වදන්ති. තත්ථ දස්සනට්ඨෙන
සම්මාදිට්ඨි වෙදිතබ්බො, විදිතකරණට්ඨෙන සම්මාඤ්ඤාණං, තදධිමුත්තට්ඨෙන
සම්මාවිමුත්ති.

වීසති කුසලපක්ඛාති සම්මාදිට්ඨිආදයො දස, “සම්මාදිට්ඨිපච්චයා ච අනෙකෙ
කුසලා ධම්මා” තිආදිනා නයෙන වුත්තා දසාති ඵලං වීසති කුසලපක්ඛා හොන්ති.
වීසති අකුසලපක්ඛාති “මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජිණ්ණා හොති” තිආදිනා නයෙන වුත්තා
මිච්ඡාදිට්ඨිආදයො දස, “යෙ ච මිච්ඡාදිට්ඨිපච්චයා අනෙකෙ පාපකා” තිආදිනා
වුත්තා දස වාති ඵලං වීසති අකුසලපක්ඛා වෙදිතබ්බො. මහාවත්තාරීසකොති
මහාවිපාකදානෙන මහන්තානං කුසලපක්ඛිකානඤ්ඤෙව අකුසලපක්ඛිකානඤ්ඤෙව
චත්තාරීසාය ධම්මානං පකාසිතන්තා මහාවත්තාරීසකොති.

ඉමස්මිඤ්ඤ පන සුත්තෙ පඤ්ඤා සම්මාදිට්ඨියො කථිතා විපස්සනාසම්මාදිට්ඨි
කම්මස්සකතාසම්මාදිට්ඨි මග්ගසම්මාදිට්ඨි ඵලසම්මාදිට්ඨි
පච්චවෙක්ඛණාසම්මාදිට්ඨිති. තත්ථ “මිච්ඡාදිට්ඨි. මිච්ඡාදිට්ඨිති පජානාති” තිආදිනා
නයෙන වුත්තා විපස්සනාසම්මාදිට්ඨි නාම. “අත්ථි දින්න” න්තිආදිනා නයෙන
වුත්තා කම්මස්සකතාසම්මාදිට්ඨි නාම. “සම්මාදිට්ඨිස්ස, භික්ඛවෙ,
සම්මාසඤ්ඤාපො පහොති” ති ඵත්ථ පන මග්ගසම්මාදිට්ඨි ඵලසම්මාදිට්ඨිති ද්වෙපි
කථිතා. “සම්මාඤ්ඤාණං පහොති” ති. ඵත්ථ පන පච්චවෙක්ඛණාසම්මාදිට්ඨි කථිතාති
වෙදිතබ්බො.

143. සම්මාදිට්ඨිං වෙ භවං ගරහතිති මිච්ඡාදිට්ඨි නාමායං සොහනාති වදන්තොපි

සම්මාදිට්ඨි නාමායං න සොහනාති වදන්තොපි සම්මාදිට්ඨිං ගරහති නාම. ඔක්කලාති
ඔක්කලජනපදවාසිනො. වස්සභඤ්ඤාති වස්සො ච භඤ්ඤො වාති ද්වෙ ජනා.
අහෙතුවාදාති නත්ථි හෙතු නත්ථි පච්චයො සත්තානං විසුද්ධියාති ඵලමාදිවාදිනො.

අකිරියවාදාති කරොතො න කරියති පාපන්ති එවං කිරියපටික්ඛෙපවාදිනො.
 නත්ථිකවාදාති නත්ථි දින්නන්තිආදිවාදිනො. තෙ ඉමෙසු තිසුපි දස්සනෙසු
 ඔක්කන්තනියාමා අහෙසුං. කථං පනෙතෙසු නියාමො හොතිති. යො හි එවරුපං
 ලද්ධිං ගහෙත්වා රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානෙ නිසින්තො සජ්ඣායති වීමංසති, තස්ස
 “නත්ථි හෙතු නත්ථි පච්චයො කරොතො න කරියති පාපං, නත්ථි දින්නං, කායස්ස
 හෙදා උච්ඡිජ්ජති” ති තස්මිං ආරම්මණෙ මිච්ඡාසති සන්තිට්ඨති, චිත්තං එකග්ගං
 හොති, ජවනානි ජවන්ති. පයමජවනෙ සතෙකිච්ඡො හොති, තථා දුතියාදිසු.
 සත්තමෙ බුද්ධානම්පි අතෙකිච්ඡො අනිවත්ති අරිට්ඨකණ්ඩකසදිසො හොති.

තත්ථ කොචි එකං දස්සනං ඔක්කමති, කොචි ද්වෙ, කොචි තීණිපි,
 නියතමිච්ඡාදිට්ඨිකොච හොති, පත්තො සග්ගමග්ගාවරණඤ්චෙව
 මොක්ඛමග්ගාවරණඤ්ච. අහබ්බො තස්ස අත්තභාවස්ස අනන්තරං සග්ගමිපි
 ගන්තුං, පගෙව මොක්ඛං, වට්ටබාණු නාමෙස සත්තො පථවීගොපකො, යෙභුයොන
 එවරුපස්ස භවතො වුට්ඨානං නත්ථි. වස්සභඤ්ඤාපි එදිසා අහෙසුං.
 නින්දාබ්‍යාරොසඋපාරම්භභයාති අත්තතො නින්දාභයෙන සට්ටනභයෙන
 උපවාදභයෙන වාති අත්ථො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

මහාවත්තාරිසකස්සත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ආනාපානස්සතිසුත්තවණ්ණනා

144. එවං මෙ සුතන්ති ආනාපානස්සතිසුත්තං. තත්ථ අඤ්ඤෙහි වාති යපෙත්වා
 පාළියං ආගතෙ දස ථෙරෙ අඤ්ඤෙහිපි අභිඤ්ඤාතෙහි බහුහි සාවකෙහි සද්ධිං. තදා
 කිර මහා භික්ඛුසඬ්ඨෙසො අහොසි අපරිච්ඡින්නගණනො.

ඔවදන්ති අනුසාසන්තිති ආමිසසඬ්ඨගහෙන ධම්මසඬ්ඨගහෙන වාති ද්විති
 සඬ්ඨගහෙහි සඬ්ඨගණන්තිති කම්මට්ඨානොවාදානුසාසන්ති ඔවදන්ති ව අනුසාසන්ති ව.
 තෙ වාති වකාරො ආගමසන්ධිමත්තං. උළාරං පුබ්බෙනාපරං විසෙසං ජානන්තිති
 සීලපරිපූරණාදිනො පුබ්බවිසෙසතො උළාරතරං අපරං කසිණපරිකමාදිවිසෙසං
 ජානන්තිති අත්ථො.

145. ආරද්ධොති තුට්ඨො. අප්පත්තස්ස පත්තියාති අප්පත්තස්ස අරහත්තස්ස
 පාපුණනත්ථං. සෙසපද්ද්වයෙපි අයමෙව අත්ථො. කොමුදිං වාතුමාසිනින්නි
 පච්ඡිමකත්තිකවාතුමාසපුණ්ණමං. සා හි කුමුදානං අත්ථිතාය කොමුදි, වතුන්නං
 වස්සිකානං මාසානං පරියොසානත්තා වාතුමාසිනිති වුව්වති. ආගමෙස්සාමිති
 උදික්ඛිස්සාමි, අජ්ජ අපවාරෙත්වා යාව සා ආගච්ඡති, තාව කත්ථවි අගන්ත්වා ඉධෙව
 වස්සිස්සාමිති අත්ථො. ඉති භික්ඛූනං පචාරණසඬ්ඨගහං අනුජානන්තො එවමාහ.

පවාරණසඬගහො නාම ඤාතිද්වතියෙන කම්මෙන දියාති කස්ස පනෙස දියාති, කස්ස න දියාතිති. අකාරකස්ස තාව බාලපුප්ප්ඡන්දස්ස න දියාති, තථා ආරද්ධවිපස්සකස්ස වෙව අරියසාවකස්ස ව. යස්ස පන සමථො වා තරුණො හොති විපස්සනා වා, තස්ස දියාති. භගවාපි තදා භික්ඛූනං චිත්තාවාරං පරිචිංසන්තො සමථවිපස්සනානං තරුණභාවං ඤාත්වා – ‘මයි අප්ප පවාරෙත්තෙ දිසාසු වස්සංවුට්ඨා භික්ඛූ ඉධ ඔසරිස්සන්ති. තතො ඉමෙ භික්ඛූ වුඬ්ඨතරෙහි භික්ඛූහි සෙනාසනෙ ගහිතෙ විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං න සක්ඛිස්සන්ති. සවෙපි වාරිකං පක්කම්ස්සාමි, ඉමෙසං වසනට්ඨානං දුල්ලභමෙව භවිස්සති. මයි පන අපවාරෙත්තෙ භික්ඛූපි ඉමං සාවත්ථීං න ඔසරිස්සන්ති, අභම්පි වාරිකං න පක්කම්ස්සාමි, එවං ඉමෙසං භික්ඛූනං වසනට්ඨානං අපලිබ්දධං භවිස්සති. තෙ අත්තනො අත්තනො වසනට්ඨානෙ එසු විහරන්තා සමථවිපස්සනා ථාමජාතා කත්වා විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං සක්ඛිස්සන්ති’ ති සො තංදිවසං අපවාරෙත්වා කත්තිකපුණ්ණමායං පවාරෙස්සාමිති භික්ඛූනං පවාරණසඬගහං අනුජාති. පවාරණසඬගහස්මිඤ්ඤි ලද්ධෙ යස්ස නිස්සයපටිපත්තස්ස ආවරියුපජ්ඣායා පක්කමන්ති, සොපි ‘සවෙ පතිරුපො නිස්සයදායකො ආගම්ස්සති, තස්ස සන්තිකෙ නිස්සයං ගණ්ඨිස්සාමි’ ති යාව ගිම්හානං පච්ඡිමමාසා වසිතුං ලභති. සවෙපි සට්ඨිවස්සා භික්ඛූ ආගච්ඡන්ති, තස්ස සෙනාසනං ගහෙතුං න ලභන්ති. අයඤ්ච පන පවාරණසඬගහො එකස්ස දින්නොපි සබ්බෙසං දින්නොයෙව හොති.

සාවත්ථීං ඔසරන්තිති භගවතා පවාරණසඬගහො දින්නොති සුත්තසුතට්ඨානෙයෙව යථාසභාවෙන එකං මාසං වසිත්වා කත්තිකපුණ්ණමාය උපොසථං කත්වා ඔසරන්තෙ සන්ධාය ඉදං වුත්තං. පුබ්බෙනාපරන්ති ඉධ තරුණසමථවිපස්සනාසු කම්මං කත්වා සමථවිපස්සනා ථාමජාතා අකංසු, අයං පුබ්බෙ විසෙසො නාම. තතො සමාහිතෙන චිත්තෙන සඬබ්බරෙ සම්මසිත්වා කෙචි සොනාපත්තිඵලං...පෙ.... කෙචි අරහත්තං සච්ඡිකරිංසු. අයං අපරො උළාරො විසෙසො නාම.

146. අලන්ති යුත්තං. යොජනගණනානීති එකං යොජනං යොජනමෙව, දසපි යොජනානි යොජනානෙව, තතො උද්ධං යොජනගණනානීති වුව්චන්ති. ඉධ පන යොජනසතම්පි යොජනසහස්සම්පි අධිජ්ජෙතං. පුට්ඨාසෙනාපීති පුට්ඨාසං වුව්චති පාථෙයාං. තං පාථෙයාං ගහෙත්වාපි උපසඬකම්තුං යුත්තමෙවාති අත්ථො. ‘පුට්ඨාසෙනා’ තිපි පාඨො, තස්සත්ථො – පුට්ඨා අංසෙ අස්සාති පුට්ඨො, තෙන පුට්ඨොසෙන, අංසෙ පාථෙයාපුට්ඨං වහන්තෙනාපීති වුත්තං හොති.

147. ඉදානි එවරුපෙහි වරණෙහි සමන්තාගතා එත්ථ භික්ඛූ අත්ථීති දස්සෙතුං සන්ති, භික්ඛවෙනිආදිමාහ. තත්ථ චතුත්තං සනිපට්ඨානානන්තිආදීති තෙසං භික්ඛූනං අහිනිවිට්ඨකම්මට්ඨානදස්සනත්ථං වුත්තාති. තත්ථ සත්තතිංස බොධිපක්ඛියධම්මා ලොකියලොකුත්තරා කථිතා. තත්ත භි යෙ භික්ඛූ තස්මිං බණ්ණෙ මග්ගං භාවෙත්ති, තෙසං ලොකුත්තරා හොන්ති. ආරද්ධවිපස්සකානං ලොකියා. අනිච්චසඤ්ඤාභාවනානුයොගන්ති එත්ථ සඤ්ඤාසිසෙන විපස්සනා කථිතා. යස්මා

පනෙන්ට් ආනාපානකම්මට්ඨානවසෙන අභිනිවිට්ඨාව බහු භික්ඛු, තස්මා සෙසකම්මට්ඨානානි සඬ්ඛෙපෙන කටේත්වා ආනාපානකම්මට්ඨානං විත්ථාරෙන කටේත්තො ආනාපානස්සති, භික්ඛවෙනිආදිමාහ. ඉදං පන ආනාපානකම්මට්ඨානං සඬ්ඛාකාරෙන විසුද්ධිමග්ගෙ විත්ථාරිතං, තස්මා තත්ථ චුත්තනයෙනෙවස්ස පාළිත්ථො ච භාවනානයො ච වෙදිතබ්බො.

149. කායඤ්ඤතරන්ති පථවිකායාදීසු චතුසු කායෙසු අඤ්ඤතරං වදාමි, වායො කායං වදාමිති අත්ථො. අථ වා රූපායතනං...පෙ.... කබලිකාරො ආහාරොති පඤ්චවිසති රූපකොට්ඨාසා රූපකායො නාම. තෙසු ආනාපානං ඵොට්ඨබ්බායතනෙ සඬ්ඛනිතත්තා කායඤ්ඤතරං හොති, තස්මාපි එවමාහ. තස්මාතිහාති යස්මා චතුසු කායෙසු අඤ්ඤතරං වායොකායං, පඤ්චවිසතිරූපකොට්ඨාසෙ වා රූපකායෙ අඤ්ඤතරං ආනාපානං අනුපස්සති, තස්මා කායෙ කායානුපස්සිති අත්ථො. එවං සඬ්ඛන්ට අත්ථො වෙදිතබ්බො. වෙදනාඤ්ඤතරන්ති තිසු වෙදනාසු අඤ්ඤතරං, සුඛවෙදනං සන්ධායෙන චුත්තං. සාධුකං මනසිකාරන්ති පිතිපට්ඨංවෙදිතාදිවසෙන උප්පන්නං සුන්දරමනසිකාරං. කිං පන මනසිකාරො සුඛවෙදනා හොතිති. න හොති, දෙසනාසිසං පනෙතං. යථෙව හි “අනිච්චසඤ්ඤාභාවනානුයොගමනුයුත්තා”ති එත්ථ සඤ්ඤානාමෙන පඤ්ඤා චුත්තා, එවමිධාපි මනසිකාරනාමෙන වෙදනා චුත්තාති වෙදිතබ්බො. එතස්මිං චතුක්කෙ පට්ඨපදෙ පිතිසිසෙන වෙදනා චුත්තා, දුතියපදෙ සුඛන්ති සරූපෙනෙව චුත්තා. විත්තසඬ්ඛාරපද්ද්වයෙ “සඤ්ඤා ච වෙදනා ච වෙනසිකා, එතෙ ධම්මා විත්තපට්ඨද්ධා විත්තසඬ්ඛාරා”ති (පටි. ම. 1.174) වචනතො “විතක්කවිචාරෙ යපෙත්වා සඬ්ඛෙපි විත්තසම්පයුත්තකා ධම්මා විත්තසඬ්ඛාරෙ සඬ්ඛනිතා”ති වචනතො විත්තසඬ්ඛාරනාමෙන වෙදනා චුත්තා. තං සඬ්ඛං මනසිකාරනාමෙන සඬ්ඛනෙත්වා ඉධ “සාධුකං මනසිකාර”න්ති ආහ.

එවං සන්තෙපි යස්මා එසා වෙදනා ආරම්මණං න හොති, තස්මා වෙදනානුපස්සනා න යුජ්ජතිති. නො න යුජ්ජති, සතිපට්ඨානවණ්ණනායමිපි හි “තංතංසුඛාදීනං වත්ථුං ආරම්මණං කත්වා වෙදනාව වෙදයති, තං පන වෙදනාපවත්ති. උපාදාය ‘අහං වෙදයාමි’ති වොහාරමත්තං හොති”ති චුත්තං. අපිච පිතිපට්ඨංවෙදිතිආදීනං අත්ථවණ්ණනායමෙතස්ස පරිහාරො චුත්තොයෙව. චුත්තඤ්ඤතෙතං විසුද්ධිමග්ගෙ –

“ද්විභාකාරෙහි පිති පට්ඨංවිදිතා හොති ආරම්මණතො ච අසම්මොහතො ච. කථං ආරම්මණතො පිති පට්ඨංවිදිතා හොති? සජ්ජිතිකෙ ද්වෙ ඤානෙ සමාපජ්ජති, තස්ස සමාපත්තික්ඛණෙ ඤානපට්ලාහෙන ආරම්මණතො පිති පට්ඨංවිදිතා හොති ආරම්මණස්ස පට්ඨංවිදිතත්තා. කථං අසම්මොහතො (පිති පට්ඨංවිදිතා හොති)? සජ්ජිතිකෙ ද්වෙ ඤානෙ සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය ඤානසම්පයුත්තං පිතිං ඛයතො වයතො සම්මසති, තස්ස විපස්සනාක්ඛණෙ ලක්ඛණපට්ඨෙධා අසම්මොහතො පිති පට්ඨංවිදිතා හොති. චුත්තමිපි වෙනං පට්ඨමහිදායං ‘දීසං අස්සාසවසෙන විත්තස්ස එකග්ගතං අවික්ඛෙපං පජානතො සති උපට්ඨිතා හොති, තාය සතියා, තෙන

ඥාණෙන සා පීති පටිසංවිදිතා හොති' ති. එතෙනෙව නයෙන අවසෙසපදානිපි අත්ථතො වෙදිතබ්බානී' ති.

ඉති යථෙව ඥානපටිලාභෙන ආරම්මණතො පීතිසුඛචිත්තසඬ්ඛාරා පටිසංවිදිතා හොන්ති, එවං ඉමිනාපි ඥානසම්පයුත්තෙන වෙදනාසඬ්ඛාතමනසිකාරපටිලාභෙන ආරම්මණතො වෙදනා පටිසංවිදිතා හොති. තස්මා සුචුත්තමෙන හොති “වෙදනාසු වෙදනානුපස්සි තස්මිං සමයෙ හික්ඛු විහරති” ති.

නාහං, හික්ඛවෙ, මුට්ඨස්සතිස්ස අසම්පජානස්සාති එත්ථ අයමධිජ්ජායො – යස්මා චිත්තපටිසංවෙදී අස්සසිස්සාමිතිආදිනා නයෙන පවත්තො හික්ඛු කිඤ්චාපි අස්සාසපස්සාසනිමිත්තං ආරම්මණං කරොති, තස්ස පන චිත්තස්ස ආරම්මණ සතිඤ්ච සම්පජඤ්ඤඤ්ච උපට්ඨපෙත්වා පවත්තනතො චිත්තෙ චිත්තානුපස්සියෙව නාමෙස හොති. න හි මුට්ඨස්සතිස්ස අසම්පජානස්ස ආනාපානස්සතිභාවනා අත්ථී. තස්මා ආරම්මණතො චිත්තපටිසංවිදිතාදිවසෙන චිත්තෙ චිත්තානුපස්සි තස්මිං සමයෙ හික්ඛු විහරති. සො යං තං අභිජ්ඣාදොමනස්සානං පභානං, තං පඤ්ඤාය දිස්වා සාධුකං අජ්ඣුපෙක්ඛිතා හොතිති එත්ථ අභිජ්ඣාය කාමච්ඡන්දනීවරණං, දොමනස්සවසෙන බ්‍යාපාදනීවරණං දස්සිතං. ඉදඤ්චි චතුක්කං විපස්සනාවසෙනෙව චුත්තං, ධම්මානුපස්සනා ච නීවරණපබ්බාදිවසෙන ඡබ්බිධා හොති, තස්සා නීවරණපබ්බං ආදි, තස්සපි ඉදං නීවරණද්වයං ආදි, ඉති ධම්මානුපස්සනාය ආදිං දස්සෙතුං “අභිජ්ඣාදොමනස්සාන” න්ති ආහ. පභානන්ති අනිච්චානුපස්සනාය නිච්චසඤ්ඤං පජහතිති එවං පභානකරඤාණං අධිජ්ජෙතං. තං පඤ්ඤාය දිස්වාති තං අනිච්චවිරාගනිරොධපටිනිස්සග්ගාඤාණසඬ්ඛාතං පභානඤාණං අපරාය විපස්සනාපඤ්ඤාය, තම්පි අපරායාති එවං විපස්සනාපරම්පරං දස්සෙති. අජ්ඣුපෙක්ඛිතා හොතිති යඤ්ච සමථපටිපන්නං අජ්ඣුපෙක්ඛති, යඤ්ච එකතො උපට්ඨානං අජ්ඣුපෙක්ඛතිති ද්විධා අජ්ඣුපෙක්ඛති නාම. තත්ථ සහජාතානම්පි අජ්ඣුපෙක්ඛනා හොති ආරම්මණස්සපි අජ්ඣුපෙක්ඛනා, ඉධ ආරම්මණඅජ්ඣුපෙක්ඛනා අධිජ්ජෙතා. තස්මාතිහ, හික්ඛවෙති යස්මා අනිච්චානුපස්සි අස්සසිස්සාමිතිආදිනා නයෙන පවත්තො න කෙවලං නීවරණාදිධම්මෙ, අභිජ්ඣාදොමනස්සසිසෙන පන චුත්තානං ධම්මානං පභානඤාණම්පි පඤ්ඤාය දිස්වා අජ්ඣුපෙක්ඛිතා හොති, තස්මා “ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සි තස්මිං සමයෙ හික්ඛු විහරති” ති වෙදිතබ්බො.

150. පච්චිනතිති අනිච්චාදිවසෙන පච්චිනති. ඉතරං පදද්වයං එතස්සෙව වෙච්චනං. නිරාමිසාති නික්කිලෙසා. පස්සම්හතිති කායිකචෙතසිකදරථපටිජ්ජස්සද්ධියා කායොපි චිත්තම්පි පස්සම්හති. සමාධියතිති සම්මා යපියති, අජ්ජනාපත්තං විය හොති. අජ්ඣුපෙක්ඛිතා හොතිති සහජාතඅජ්ඣුපෙක්ඛනාය අජ්ඣුපෙක්ඛිතා හොති.

එවං චුද්දසවිධෙන කායපරිග්ගාහකස්ස හික්ඛුනො තස්මිං කායෙ සති සතිසම්බොජ්ඣාධිගො, සතියා සම්පයුත්තං ඤාණං ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣාධිගො,

තංසම්පයුත්තමෙව කායිකචෙතසිකවීරියං වීරියසම්බොජ්ඣකං, පීති, පස්සද්ධි,
 විත්තෙකග්ගතා සමාධිසම්බොජ්ඣකං, ඉමෙසං ඡන්තං සම්බොජ්ඣකං
 අනොසක්කනඅනතිවත්තනසඬාතො මජ්ඣන්තාකාරො
 උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකං. යථෙව හි සමප්පවත්තෙසු අස්සෙසු සාරථීනො “අයං
 ඔලීයතී”ති තුදනං වා, “අයං අතිධාවතී”ති ආකඬ්ඨනං වා නත්ථි, කෙවලං එවං
 පස්සමානස්ස ධීතාකාරොව හොති, එවමෙව ඉමෙසං ඡන්තං සම්බොජ්ඣකං
 අනොසක්කනඅනතිවත්තනසඬාතො මජ්ඣන්තාකාරො
 උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකං නාම හොති. එත්තාවතා කිං කථිතං?
 එකවිත්තක්ඛණිකා නානාරසලක්ඛණා විපස්සනාසම්බොජ්ඣකං නාම කථිතා.

152. විවෙකනිස්සිතන්තිආදීනි චුත්තත්ථානෙව. එත්ථ පන

ආනාපානපරිග්ගාහිකා සති ලොකියා හොති, ලොකියා ආනාපානා
 ලොකියසතිපට්ඨානං පරිපූරෙන්නි, ලොකියා සතිපට්ඨානා
 ලොකුත්තරබොජ්ඣකං පරිපූරෙන්නි, ලොකුත්තරා බොජ්ඣකං
 විජ්ජාචිත්තචලනිබ්බානං පරිපූරෙන්නි. ඉති ලොකියස්ස ආගතට්ඨානෙ ලොකියං
 කථිතං, ලොකුත්තරස්ස ආගතට්ඨානෙ ලොකුත්තරං කථිතන්ති. ථෙරො පනාහ
 “අඤ්ඤත්ථ එවං හොති, ඉමස්මිං පන සුත්තෙ ලොකුත්තරං උපරි ආගතං, ලොකියා
 ආනාපානා ලොකියසතිපට්ඨානෙ පරිපූරෙන්නි, ලොකියා සතිපට්ඨානා ලොකියෙ
 බොජ්ඣකං පරිපූරෙන්නි, ලොකියා බොජ්ඣකං ලොකුත්තරං
 විජ්ජාචිත්තචලනිබ්බානං පරිපූරෙන්නි, විජ්ජාචිත්තපදෙන හි ඉධ
 විජ්ජාචිත්තචලනිබ්බානං අධිප්පෙත”න්ති.

පපඤ්චසුද්ධියා මජ්ඣමනිකායට්ඨකථාය

ආනාපානස්සතිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. කායගතාසතිසුත්තවණ්ණනා

153-4. එවං මෙ සුතන්ති කායගතාසතිසුත්තං. තත්ථ ගෙහසිතාති

පඤ්චකාමගුණනිස්සිතා. සරසඬකප්පාති ධාවනසඬකප්පා. සරන්තීති හි සරා,
 ධාවන්තීති අත්ථො. අප්ඣන්තමෙවාති ගොවරජ්ඣන්තස්මිංයෙව. කායගතාසතින්ති
 කායපරිග්ගාහිකම්පි කායාරම්මණම්පි සතිං. කායපරිග්ගාහිකන්ති චුත්තෙ සමථො
 කථිතො හොති, කායාරම්මණන්ති චුත්තෙ විපස්සනා. උභයෙන සමථවිපස්සනා
 කථිතා හොන්ති.

සුත වපරං...පෙ.... එවම්පි, භික්ඛවෙ, භික්ඛු කායගතාසතිං භාවෙතීති
 සතිපට්ඨානෙ චුද්දසවිධෙන කායානුපස්සනා කථිතා.

156. අත්තොගධාවාස්සාති තස්ස භික්ඛුනො භාවනාය අබ්භන්තරගතාව

හොන්ති. විජ්ජාභාගියාති එත්ථ සම්පයොගවසෙන විජ්ජං හපන්තීති විජ්ජාභාගියා.
 විජ්ජාභාගෙ විජ්ජාකොට්ඨාසෙ වත්තන්තීතිපි විජ්ජාභාගියා. තත්ථ විපස්සනාඤ්ඤාණං,

මනොමයිද්ධි, ඡ අභිඤ්ඤාති අට්ඨ විජ්ජා. පුරිමෙන අත්ථෙත තාහි සම්පයුත්තධම්මාපි විජ්ජාභාගියා. පච්ඡිමෙන අත්ථෙත තාසු යා කාවි එකා විජ්ජා විජ්ජා, සෙසා විජ්ජාභාගියාති එවං විජ්ජාපි විජ්ජාය සම්පයුත්තා ධම්මාපි විජ්ජාභාගියාතෙව වෙදිතඛ්ඛා. චෙතසා චුටොති එත්ථ දුට්ඨං ඵරණං ආපොඵරණඤ්ච, දිඛ්ඛවක්ඛුඵරණඤ්ච, තත්ථ ආපොකසිණං සමාපජ්ජිත්වා ආපෙන ඵරණං ආපොඵරණං නාම. එවං චුටෙපි මහාසමුද්දෙ සඛ්ඛා සමුද්දඬගමා කුන්තදියො අන්තොගධාව භොන්ති, ආලොකං පන වඩ්ඪෙත්වා දිඛ්ඛවක්ඛුතා සකලසමුද්දස්ස දස්සනං දිඛ්ඛවක්ඛුඵරණං නාම. එවං ඵරණෙපි මහාසමුද්දෙ සඛ්ඛා සමුද්දඬගමා කුන්තදියො අන්තොගධාව භොන්ති.

ඔතාරන්ති විවරං ඡිද්දං. ආරම්මණන්ති කිලෙසුප්පත්තිපච්චයං. ලභෙථ ඔතාරන්ති ලභෙය්‍ය පචෙසනං, විනිවිජ්ඣිත්වා යාව පරියොසානා ගච්ඡෙය්‍යාති අත්ථො. නික්ඛෙපනන්ති නික්ඛිපනට්ඨානං.

157. එවං අභාවිතකායගතාසතිං පුග්ගලං අල්ලමත්තිකපුඤ්ජාදීහි උපමෙත්වා ඉදානි භාවිතකායගතාසතිං සාරඵලකාදීහි උපමෙතුං සෙය්‍යථාපිතිආදිමාහ. තත්ථ අග්ගලඵලකන්ති කවාටං.

158. කාකපෙයෙයාති මුඛවට්ටියං නිසිදිත්වා කාකෙන ගීවං අනාමෙත්වාච පාතඛ්ඛො. අභිඤ්ඤාසච්ඡිකරණීයස්සාති අභිඤ්ඤාය සච්ඡිකාතඛ්ඛස්ස. සක්ඛිභඛ්ඛතං පාපුණාතීති පච්චක්ඛභාවං පාපුණාති. සති සති ආයතනෙන සතිසති කාරණෙ. කිං පනෙත්ථ කාරණන්ති? අභිඤ්ඤාව කාරණං. ආලිඛන්ධාති මරියාදඛද්ධා.

යානීකතායාති යුත්තයානං විය කතාය. වත්ථුකතායාති පතිට්ඨාකතාය. අනුට්ඨිතායාති අනුප්පවත්තිතාය. පරිචිතායාති පරිවයකතාය. සුසමාරද්ධායාති සුට්ඨු සමාරද්ධාය සුසම්පග්ගහිතාය. සෙසං සඛ්ඛත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

කායගතාසතිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සඬ්ඛාරුපපත්තිසුත්තවණ්ණනා

160. එවං මෙ සුතන්ති සඬ්ඛාරුපපත්තිසුත්තං. තත්ථ සඬ්ඛාරුපපත්තින්ති සඬ්ඛාරානංයෙව උපපත්තිං, න සත්තස්ස, න පොසස්ස, පුඤ්ඤාහිසඬ්ඛාරෙන වා භවුපගක්ඛන්ධානං උපපත්තිං.

161. සද්ධාය සමන්තාගතොති සද්ධාදයො පඤ්ච ධම්මා ලොකිකා වට්ටන්ති. දහතීති යපෙති. අධිට්ඨාතීති පතිට්ඨාපෙති. සඬ්ඛාරා ව විහාරා වාති සහ පත්ථනාය සද්ධාදයොව පඤ්ච ධම්මා. තනුපපත්තියාති තස්මිං යානෙ නිබ්බන්තනත්ථාය. අයං

මග්ගො අයං පටිපදාති සහ පත්ථනාය පඤ්ච ධම්මාව. යස්ස හි පඤ්ච ධම්මා අත්ථී, න පත්ථනා, තස්ස ගති අනිබ්ඳධා. යස්ස පත්ථනා අත්ථී, න පඤ්ච ධම්මා, තස්සපි අනිබ්ඳධා. යෙසං උභයං අත්ථී, තෙසං ගති නිබ්ඳධා. යථා හි ආකාසෙ ඛිත්තදණ්ඩො අග්ගෙන වා මජ්ඣේන වා මූලෙන වා නිපතිස්සතීති නියමො නත්ථී, එවං සත්තානං පටිසන්ධිග්ගහණං අනියතං. තස්මා කුසලං කම්මං කත්වා එකස්මිං යානෙ පත්ථනං කාතුං වට්ටති.

165. ආමණ්ඩන්ති ආමලකං. යථා තං පරිසුද්ධවක්ඛුස්ස පුරිසස්ස සබ්බසොව පාකටං හොති, එවං තස්ස බ්‍රහ්මනො සද්ධිං තත්ථ නිබ්බත්තසත්තෙනි සහස්සී ලොකධාතු. එස නයො සබ්බත්ථ.

167. සුභොති සුන්දරො. ඡාතිමාති ආකරසම්පන්නො. සුපරිකම්මකතොති ධොවනාදීහි සුට්ඨකතපරිකම්මො. පණ්ඩුකම්බලෙ නික්ඛිත්තොති රත්තකම්බලෙ යපිතො.

168. සතසහස්සොති ලොකධාතුසතසහස්සමිහි ආලොකඵරණබ්‍රහ්මා. නික්ඛන්ති නික්ඛෙන කතං පිළන්ධනං, නික්ඛං නාම පඤ්චසුවණ්ණං, උනකනික්ඛෙන කතං පසාධනඤ්ඤි සට්ඨනමජ්ජනක්ඛමං න හොති, අතිරෙකෙන කතං සට්ඨනමජ්ජනං බමති, වණ්ණවන්තං පන න හොති, ඵරුසධාතුකං බායති. නික්ඛෙන කතං සට්ඨනමජ්ජනඤ්ඤෙව බමති, වණ්ණවන්තඤ්ඤෙව හොති. ජම්බොනදන්ති ජම්බුනදියං නිබ්බත්තං. මහාජම්බුරුක්ඛස්ස හි එකෙකා සාබා පණ්ණාස පණ්ණාස යොජනානි වඩ්ඪිතා, තාසු මහත්තා නදියො සන්දන්ති, තාසං නදීනං උභයතීරෙසු ජම්බුපක්කානං පතිතට්ඨානෙ සුවණ්ණචක්කුරා උට්ඨහන්ති, තෙ නදීජලෙන වුය්හමානා අනුපුබ්බෙන මහාසමුද්දං පවිසන්ති. තං සන්ධාය ජම්බොනදන්ති චුත්තං. දක්ඛකම්මාරපුත්තඋක්කාමුබ්බසුකුසලසම්පහට්ඨන්ති දක්ඛෙන සුකුසලෙන කම්මාරපුත්තෙන උක්කාමුබ්බෙ පවිත්වා සම්පහට්ඨං. උක්කාමුබ්බෙති උද්ධතෙ. සම්පහට්ඨන්ති ධොතසට්ඨිතමජ්ජිතං. වත්ථොපමෙ (ම. නි. 1.75-76) ව ධාතුච්ඡිඨගෙ (ම. නි. 3.357-360) ව පිණ්ඩසොධනං චුත්තං. ඉමස්මිං සුත්තෙ කතහණ්ඩසොධනං චුත්තං.

යං පන සබ්බවාරෙසු ඵරිත්වා අධිමුච්චිත්වාති චුත්තං, තත්ථ පඤ්චවිධං ඵරණං වෙතොඵරණං කසිණඵරණං දිබ්බවක්ඛුඵරණං ආලොකඵරණං සරීරඵරණන්ති. තත්ථ වෙතොඵරණං නාම ලොකධාතුසහස්සෙ සත්තානං විත්තජානනං. කසිණඵරණං නාම ලොකධාතුසහස්සෙ කසිණපත්ථරණං. දිබ්බවක්ඛුඵරණං නාම ආලොකං වඩ්ඪෙත්වා දිබ්බෙන වක්ඛුනා සහස්සලොකධාතුදස්සනං. ආලොකඵරණමපි එතදෙව. සරීරඵරණං නාම ලොකධාතුසහස්සෙ සරීරපභාය පත්ථරණං. සබ්බත්ථ ඉමානි පඤ්ච ඵරණානි අවිනාසෙන්තෙන කථෙතබ්බන්ති.

තිපිටකවූළාහයත්ථෙරො පනාහ – “මණ්ඩපම්මෙ කසිණඵරණං විය නික්ඛොපම්මෙ සරීරඵරණං විය දිස්සති” ති. තස්ස වාදං විය අට්ඨකථා නාම නත්ථීති

පටික්ඛිත්වා සරීරඵරණං න සබ්බකාලිකං, චත්තාරිමානි ඵරණානි අවිනාසෙත්වා ච කට්ඨකබ්බන්ති චූත්තං. අධිමුච්චතීති පදං ඵරණපදස්සෙව චෙවචනං, අථ චා ඵරතීති පත්ථරති. අධිමුච්චතීති ජානාති.

169. ආභාතිආදීසු ආභාදයො නාම පාටියෙක්කා දෙවා නත්ථී, තයො පරිත්තාභාදයො දෙවා ආභා නාම, පරිත්තාසුභාදයො ච. සුභකිණ්ණාදයො ච සුභා නාම. චෙහජ්ඵලාදිවාරා පාකටායෙව.

ඉමෙ තාව පඤ්ච ධම්මෙ භාවෙත්වා කාමාවචරෙසු නිබ්බත්තතු. බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තං පන ආසවක්ඛයඤ්ච කථං පාපුණාතීති? ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා සීලං, සො ඉමස්මිං සීලෙ පතිට්ඨාය කසිණපරිකම්මං කත්වා තා තා සමාපත්තියො භාවෙත්වා රුපිබ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තති, අරූපජ්ඣානානි නිබ්බත්තෙත්වා අරුපිබ්‍රහ්මලොකෙ, සමාපත්තිපදට්ඨානං විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අනාගාමිඵලං සවිජ්ඣත්වා පඤ්චසු සුද්ධාවාසෙසු නිබ්බත්තති. උපරිමග්ගං භාවෙත්වා ආසවක්ඛයං පාපුණාතීති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

සඬ්ඛාරූපපත්තිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සුඤ්ඤතවග්ගො

1. චූළසුඤ්ඤතසුත්තවණ්ණනා

176. ඵචං මෙ සුතන්ති චූළසුඤ්ඤතසුත්තං. තත්ථ එකමිදන්ති ථෙරො කිර භගවතො චත්තං කත්වා අත්තනො දිවාට්ඨානං ගන්ත්වා කාලපරිච්ඡේදං කත්වා නිබ්බානාරම්මණං සුඤ්ඤතාඵලසමාපත්තිං අප්පෙත්වා නිසින්තො යථාපරිච්ඡේදෙන චූට්ඨාසී. අථස්ස සඬ්ඛාරා සුඤ්ඤතො උපට්ඨන්සු. සො සුඤ්ඤතාකථං සොතුකාමො ජාතො. අථස්ස එතදහොසි – “න ඛො පන සක්කා ධූරෙන ධූරං පහරන්තෙන විය ගන්ත්වා ‘සුඤ්ඤතාකථං මෙ, හන්තෙ, කට්ඨො’ ති භගවත්තං චත්තුං, හන්දාහං යං මෙ භගවා නගරකං උපනිස්සාය විහරන්තො එකං කථං කට්ඨෙසී, තං සාරෙමි, ඵචං මෙ භගවා සුඤ්ඤතාකථං කට්ඨෙසන්ති” ති දසබලං සාරෙත්තො එකමිදන්තිආදිමාහ.

තත්ථ ඉදන්ති නිපාතමත්තමෙව. කච්චිමෙතං, හන්තෙති ථෙරො එකපදෙ යත්වා සට්ඨිපදසහස්සානි උග්ගහෙත්වා ධාරෙතුං සමත්ථො, කිං සො “සුඤ්ඤතාවිහාරෙතො” ති එකං පදං ධාරෙතුං න සක්ඛිස්සති, සොතුකාමෙන පන ජානන්තෙන විය පුච්ඡිතුං න වට්ටති, පාකටං කත්වා විත්ථාරියමානං සුඤ්ඤතාකථං සොතුකාමො අජානන්තො විය එවමාහ. එකො අජානන්තොපි ජානන්තො විය

හොති, ටෙරො එවරුපං කොහඤ්ඤං කිං කරිස්සති, අත්තනො ජානනට්ඨානෙපි
භගවතො අපචිතිං දස්සෙත්වා “කච්චිමෙත”න්තිආදිමාහ.

පුබ්බෙපීති පට්ඨානොධියං නගරකං උපනිස්සාය විහරණකාලෙපි. එතරහිපීති
ඉදානිපි. එවං පන වත්වා විත්තෙසි – “ආනන්දො සුඤ්ඤතාකථං සොතුකාමො,
එකො පන සොතුං සක්කොති, න උග්ගහෙතුං, එකො සොතුමිපි උග්ගහෙතුමිපි
සක්කොති, න කට්ඨෙතුං, ආනන්දො පන සොතුමිපි සක්කොති උග්ගහෙතුමිපි
කට්ඨෙතුමිපි, (කට්ඨෙමිස්ස) සුඤ්ඤතාකථං”න්ති. ඉති තං කට්ඨෙන්තො
සෙය්‍යාථාපීතිආදිමාහ. තත්ථ සුඤ්ඤො හත්ථිගවාස්සවළුවෙනාති තත්ථ
කට්ඨරූපපොත්ථකරූපවිත්තරූපවසෙන කතා හත්ථිආදයො අත්ථි,
වෙස්සවණමන්ධාතාදීනං ධීතට්ඨානෙ විත්තකම්මවසෙන කතමිපි,
රතනපරික්ඛතානං වාතපානද්වාරඛන්ධමඤ්චපීඨාදීනං වසෙන සණ්ඨිතමිපි,
ජිණ්ණපටිසඬ්ඛරණත්ථං යපිතමිපි ජාතරූපරජනං අත්ථි, කට්ඨරූපාදිවසෙන කතා
ධම්මසවනපඤ්ඤාච්ඡනාදිවසෙන ආගච්ඡන්තා ව ඉත්ථිපුරිසාපි අත්ථි, තස්මා න සො
තෙහි සුඤ්ඤො. ඉන්ද්‍රියබද්ධානං සවිඤ්ඤාණකානං හත්ථිආදීනං,
ඉච්ඡිතිච්ඡිතක්ඛණෙ පරිභුඤ්ජිතබ්බස්ස ජාතරූපරජනස්ස, නිබද්ධවාසං වසන්තානං
ඉත්ථිපුරිසානඤ්ච අභාවං සන්ධායෙනං වුත්තං.

හික්ඛුසඬ්ඝං පටිච්චාති හික්ඛුසු හි පිණ්ඩාය පටිට්ඨෙසුපි විහාරහත්තං.
සාදියන්තෙහි හික්ඛුහි වෙව ගිලානගිලානුපට්ඨාකඋද්දෙසචීවරකම්මපසුතාදීහි ව
හික්ඛුහි සො අසුඤ්ඤොව හොති, ඉති නිච්චමිපි හික්ඛුනං අත්ථිතාය එවමාහ.
එකත්තන්ති එකභාවං, එකං අසුඤ්ඤතං අත්ථිති අත්ථො. එකො අසුඤ්ඤභාවො
අත්ථිති වුත්තං හොති. අමනසිකරිත්වාති විත්තෙ අකත්වා අනාවජ්ජිත්වා
අපච්චවෙක්ඛිත්වා. ගාමසඤ්ඤන්ති ගාමොති පවත්තවසෙන වා කිලෙසවසෙන වා
උජ්ජන්තං ගාමසඤ්ඤං. මනුස්සසඤ්ඤායපි එසෙව නයො. අරඤ්ඤසඤ්ඤං පටිච්ච
මනසි කරොති එකත්තන්ති ඉදං අරඤ්ඤං, අයං රුක්ඛො, අයං පබ්බතො, අයං
නීලොභාසො වනසණ්ඨොති එවං එකං අරඤ්ඤංයෙව පටිච්ච අරඤ්ඤසඤ්ඤං
මනසි කරොති. පක්ඛන්දනීති ඔතරති. අධිමුච්චතීති එවන්ති අධිමුච්චති. යෙ අස්සු
දරථාති යෙ ව පවත්තදරථා වා කිලෙසදරථා වා ගාමසඤ්ඤං පටිච්ච භවෙය්‍යං, තෙ
ඉධ අරඤ්ඤසඤ්ඤාය න සන්ති. දුතියපදෙපි එසෙව නයො. අත්ථි වෙවායන්ති අයං
පන එකං අරඤ්ඤසඤ්ඤං පටිච්ච උජ්ජජ්ජමානා පවත්තදරථමත්තා අත්ථි.

යඤ්ඤි බො තත්ථ න හොතීති යං මිගාරමාතුපාසාදෙ හත්ථිආදයො විය ඉමිස්සා
අරඤ්ඤසඤ්ඤාය ගාමසඤ්ඤාමනුස්සසඤ්ඤාවසෙන උජ්ජජ්ජමානං.
පවත්තදරථකිලෙසදරථජාතං, තං න හොති. යං පන තත්ථ අවසිට්ඨන්ති යං
මිගාරමාතුපාසාදෙ හික්ඛුසඬ්ඝො විය තත්ථ අරඤ්ඤසඤ්ඤාය පවත්තදරථමත්තං.
අවසිට්ඨං හොති. තං සන්තමිදං අත්ථිති පජානාතීති තං විජ්ජමානමෙව “අත්ථි
ඉද්”න්ති පජානාති, සුඤ්ඤතාවක්කන්ති සුඤ්ඤතානිබ්බන්ති.

177. අමනසිකරිත්වා මනුස්සසඤ්ඤන්ති ඉධ ගාමසඤ්ඤං න ගණ්භාති. කස්මා? එවං කිරස්ස අහොසි – “මනුස්සසඤ්ඤාය ගාමසඤ්ඤං නිවත්තෙන්වා, අරඤ්ඤසඤ්ඤාය මනුස්සසඤ්ඤං, පඨවිසඤ්ඤාය අරඤ්ඤසඤ්ඤං, ආකාසානඤ්ඤාය තනසඤ්ඤාය පඨවිසඤ්ඤං...පෙ.... නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාය තනසඤ්ඤං ආකිඤ්ඤාය තනසඤ්ඤං, විපස්සනාය නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාය තනසඤ්ඤං, මග්ගෙන විපස්සනං නිවත්තෙන්වා අනුප්පබ්බෙන අවිචන්තසුඤ්ඤතං නාම දස්සෙස්සාමි” ති. තස්මා එවං දෙසනං ආරභි. තත්ථ පඨවිසඤ්ඤන්ති කස්මා අරඤ්ඤසඤ්ඤං පහාය පඨවිසඤ්ඤං මනසි කරොති? අරඤ්ඤසඤ්ඤාය විසෙසානධිගමනතො. යථා හි පුරිසස්ස රමණීයං ඛේත්තට්ඨානං දිස්වා – “ඉධ චුත්තා සාලිආදයො සුට්ඨු සම්පජ්ජස්සන්ති, මහාලාභං ලභිස්සාමි” ති සත්තක්ඛත්තුමිඨි ඛේත්තට්ඨානං ඔලොකෙන්තස්ස සාලිආදයො න සම්පජ්ජන්තෙව, සචෙ පන තං ඨානං විහතබ්බාණුකකණ්ටකං කත්වා කසිත්වා වපති, එවං සන්තෙ සම්පජ්ජන්ති, එවමෙව – “ඉදං අරඤ්ඤං, අයං රුක්ඛො, අයං පබ්බතො, අයං නිලොභාසො වනසණ්ඛො” ති සචෙපි සත්තක්ඛත්තුං අරඤ්ඤසඤ්ඤං මනසි කරොති, නෙවුපචාරං න සමාධිං පාපුණාති, පඨවිසඤ්ඤාය පනස්ස ධ්වවසෙවනං කම්මට්ඨානං පට්ඨිකසිණං පරිකම්මං කත්වා ඤානානි නිබ්බත්තෙන්වා ඤානපදට්ඨානමිඨි විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා සක්කා අරහත්තං පාපුණිතුං. තස්මා අරඤ්ඤසඤ්ඤං පහාය පඨවිසඤ්ඤං මනසි කරොති. පටිච්චානි පටිච්ච සම්භූතං.

ඉදානි යස්මිං පට්ඨිකසිණෙ සො පඨවිසඤ්ඤී හොති, තස්ස ඔපම්මදස්සනත්ථං සෙය්‍යථාපිතිආදිමාහ. තත්ථ උසහස්ස එතන්ති ආසහං. අඤ්ඤෙසං පන ගුන්තං ගණ්ඛාපි හොන්ති පහාරාපි. තෙසඤ්ඤි වම්මං පසාරියමානං නිබ්බලිකං න හොති, උසහස්ස ලක්ඛණසම්පන්නතාය තෙ දොසා නත්ථි. තස්මා තස්ස වම්මං ගහිතං. සඬකුසතෙනානි බ්ලසතෙන. සුචිහතන්ති පසාරෙන්වා සුට්ඨු විහතං. උනකසතසඬකුචිහතඤ්ඤි නිබ්බලිකං න හොති, සඬකුසතෙන විහතං හෙරිතලං විය නිබ්බලිකං හොති. තස්මා එවමාහ. උක්කුලචික්කුලන්ති උච්චනිචං ථලට්ඨානං නින්තට්ඨානං. නදිවිදුග්ගන්ති නදියො චෙව දුග්ගමට්ඨානඤ්ඤං. පඨවිසඤ්ඤං පටිච්ච මනසි කරොති එකත්තන්ති කසිණපඨවියං යෙව පටිච්ච සම්භූතං එකං සඤ්ඤං මනසි කරොති. දරථමත්තානි ඉතො පට්ඨාය සබ්බවාරෙසු පවත්තදරථවසෙන දරථමත්තා චෙදිතබ්බා.

182. අනිමිත්තං චෙතොසමාධිත්ති විපස්සනාවිත්තසමාධිං. සො හි නිච්චනිමිත්තාදිවරහිතො අනිමිත්තොති චුච්චති. ඉමමෙව කායන්ති විපස්සනාය වත්ථුං දස්සෙති. තත්ථ ඉමමෙවානි ඉමං එව චතුමහාභූතිකං. සලායතනිකන්ති සලායතනපටිසංයුත්තං. ජීවිතපච්චයානි යාව ජීවිතින්ද්‍රියානං පවත්ති, තාව ජීවිතපච්චයා පවත්තදරථමත්තා අත්ථිති චුත්තං හොති.

183. පුන අනිමිත්තන්ති විපස්සනාය පටිච්චසස්සනං දස්සෙතුං චුත්තං. කාමාසවං පටිච්චානි කාමාසවං පටිච්ච උප්පජ්ජනපවත්තදරථා ඉධ න සන්ති, අරියමග්ගෙ චෙව

අරියඵලෙ ව නත්ථීති වුත්තං හොති. ඉමමෙව කායන්ති ඉමං
 උපාදිසෙසදරථදස්සනත්ථං වුත්තං. ඉති මනුස්සසඤ්ඤාය ගාමසඤ්ඤං
 නිවත්තෙත්වා...පෙ.... මග්ගෙන විපස්සනං නිවත්තෙත්වා අනුපුබ්බෙන
 අවිචන්තසුඤ්ඤතා නාම දස්සිතා හොති.

184. පරිසුද්ධන්ති නිරුපක්කිලෙසං. අනුත්තරන්ති උත්තරවිරහිතං
 සබ්බසෙට්ඨං. සුඤ්ඤතන්ති සුඤ්ඤතඵලසමාපත්තිං. තස්මාති යස්මා අතීතෙපි,
 බුද්ධපච්චෙකබුද්ධබුද්ධසාවකසඬාතා සමණුක්ඛාමණා. අනාගතෙපි, ඵතරහිපි
 බුද්ධබුද්ධසාවකසඬාතා සමණුක්ඛාමණා ඉමංයෙව පරිසුද්ධං පරමං අනුත්තරං
 සුඤ්ඤතං උපසම්පජ්ජ විහරිංසු විහරිස්සන්ති විහරන්ති ව, තස්මා. සෙසං සබ්බත්ථ
 උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

වුළසුඤ්ඤතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. මහාසුඤ්ඤතසුත්තවණ්ණනා

185. ඵචං මෙ සුතන්ති මහාසුඤ්ඤතසුත්තං. තත්ථ කාළබෙමකස්සාති
 ඡව්වණ්ණෙන සො කාළො, බෙමකොති පනස්ස නාමං. විහාරොති තස්මිංයෙව
 නිග්‍රොධාරාමෙ එකස්මිං පදෙසෙ පාකාරෙන පරික්ඛිපිත්වා ද්වාරකොට්ඨකං
 මාපෙත්වා හංසවට්ටකාදිසෙනාසනාති වෙව මණ්ඩලමාලහොජනසාලාදීති ව
 පතිට්ඨපෙත්වා කතො විහාරො. සම්බහුලාති සෙනාසනාතීති මඤ්චො පීඨං
 හිසිබ්බිමොහනං තට්ටිකා වම්මකණ්ඩො තිණසන්ථාරො පණ්ණසන්ථාරො
 පලාලසන්ථාරොතිආදීති පඤ්ඤත්තාති හොන්ති, මඤ්චෙන මඤ්චං...පෙ....
 පලාලසන්ථාරරතෙව පලාලසන්ථාරං ආභවිව යපිතාති, ගණහික්ඛුනං
 වසනට්ඨානසදිසං අහොසි.

සම්බහුලා නු බොති හගවතො බොධිපල්ලඬකෙයෙව සබ්බකිලෙසානං
 සමුග්ගාටිතත්තා සංසයො නාම නත්ථී, විතක්කපුබ්බහාගා පුච්ඡා,
 විතක්කපුබ්බහාගෙ වායං නුකාරො නිපාතමත්තො. පාටිමත්ථකං ගච්ඡන්තෙ
 අවිනිවිජ්ජතො නාම න හොති. ඉතො කිර පුබ්බෙ හගවතා දස ද්වාදස හික්ඛු
 එකට්ඨානෙ වසන්තා න දිට්ඨපුබ්බා.

අථස්ස එතදහොසි – ගණවාසො නාමායං වට්ටෙ ආවිණ්ණසමාවිණ්ණො
 නදිමතිණ්ණඋදකසදිසො, නිරයතිරව්ඡානයොනිපෙත්තිවිසයාසුරකායෙසුපි,
 මනුස්සලොක-දෙවලොකබ්‍රහ්මලොකෙසුපි ගණවාසොව ආවිණ්ණො.
 දසයොජනසහස්සො හි නිරයො තිපුචුණ්ණහරිතා නාළි විය සත්තෙහි නිරන්තරො,
 පඤ්චවිධබන්ධනකම්මකාරණකරණට්ඨානෙ සත්තානං පමාණං වා පරිච්ඡෙදො වා
 නත්ථී, තථා වාසීහි තච්ඡනාදිධානෙසු, ඉති ගණභූතාව පච්චන්ති. කිරව්ඡානයොනියං
 එකස්මිං වම්මිකෙ උපසිකානං පමාණං වා පරිච්ඡෙදො වා නත්ථී, තථා

එකෙකුට දී සුප් කිපිල්ලි කෑදීම. තිරවිජාන යොනියම් පි ගණවා සොව. පෙතනගරානි ව ගාටුතිකානි අඩ්ඨයොජනිකානි පෙතහරිතානි හොන්ති. එවං පෙත්තිවිසයෙ පි ගණවා සොව. අසුරහවනං දසයොජනසහස්සං කණ්ණෙ පක්ඛිත්තසුචියා කණ්ණෙලං විය හොති. ඉති අසුරකායෙ පි ගණවා සොව. මනුස්සලොකෙ සාවත්ථියං සත්තපණ්ණාස කුලසතසහස්සානි, රාජගහෙ අන්තො ව ඛනි ව අට්ඨාරස මනුස්සකොට්ඨො වසිංසු. එවං අඤ්ඤෙසුපි යානෙසුති මනුස්සලොකෙ පි ගණවා සොව. භූමිමදෙවතා ආදිං කත්වා දෙවලොකබ්බමලොකෙසු පි ගණවා සොව. එකෙකස්ස හි දෙවපුත්තස්ස අඩ්ඨනියා නාටකකොට්ඨො හොන්ති, නවපි කොට්ඨො හොන්ති, එකට්ඨානෙ දසසහස්සාපි බ්බමානො වසන්ති.

තතො චිත්තෙසි - ‘මයා සතසහස්සකප්පාධිකානි චත්තාරි අසඬ්ඛොයානි ගණවාසවිද්ධංසනත්ථං දස පාරමි යො පුරිතා, ඉමෙ ච භික්ඛු ඉතො පට්ඨායෙව ගණං ඛන්ධිත්වා ගණාහිරතා ජාතා අනනුවඡවිකං කරොන්ති’ ති. සො ධම්මසංවෙගං උප්පාදෙත්වා පුන චිත්තෙසි - ‘සවෙ ‘එකට්ඨානෙ ද්විති භික්ඛුහි න වසිතඛිබ්’න්ති සක්කා භවෙයා සික්ඛාපදං පඤ්ඤාපෙතුං, සික්ඛාපදං පඤ්ඤාපෙයාං, න ඛො පනෙතං සක්කා. හන්දාහං මහාසුඤ්ඤතාපටිපත්තිං නාම සුත්තන්තං දෙසෙමි, යං සික්ඛාකාමානං කුලපුත්තානං සික්ඛාපදපඤ්ඤත්ති විය නගරද්වාරෙ නික්ඛිත්තසඛිබ්බායිකආදාසො විය ච භවිස්සති. තතො යථා නාමෙකස්මිං ආදාසෙ ඛත්තියාදයො අත්තනො වජ්ජං දිස්වා තං පභාය අනවජ්ජා හොන්ති, එවමෙවං මයි පරිනිබ්බුතෙ පඤ්චවස්සසහස්සානි ඉමං සුත්තං ආවජ්ජිත්වා ගණං විනොදෙත්වා එකීභාවාහිරතා කුලපුත්තා වට්ටදුක්ඛස්ස අන්තං කරිස්සන්ති’ ති. භගවතො ච මනොරථං පුරෙත්තා විය ඉමං සුත්තං ආවජ්ජිත්වා ගණං විනොදෙත්වා වට්ටදුක්ඛං ඛෙපෙත්වා පරිනිබ්බුතා කුලපුත්තා ගණනපථං චිතිවත්තා. වාලිකපිට්ඨිවිහාරෙහි හි ආභිධම්මිකඅභයත්ථෙරො නාම වස්සුපනායිකසමයෙ සම්බහුලෙහි භික්ඛුහි සද්ධිං ඉමං සුත්තං සඤ්ඤායිත්වා ‘සම්මාසම්බුද්ධො එවං කාරෙති, මයං කිං කරොමා’ ති ආහ. තෙ සඛිබ්බෙහි අන්තොවස්සෙ ගණං විනොදෙත්වා එකීභාවාහිරතා අරහත්තං පාපුණ්සු. ගණහෙදනං නාම ඉදං සුත්තන්ති.

186. සටායාති එවංනාමකස්ස සක්කස්ස. විහාරෙති අයම්පි විහාරො නිග්‍රොධාරාමස්සෙව එකදෙසෙ කාලබ්බෙකස්ස විහාරො විය කතොති වෙදිතඛිබ්බො. විවරකම්මන්ති ජිණ්ණමලිනානං අග්ගලට්ඨානුප්පාදනධොවනාදීහි කතපරිහණ්ඩම්පි, විවරත්ථාය උප්පන්නචත්ථානං විචාරණසිඛිබ්බනාදීහි අකතං සංවිධානම්පි වට්ටති, ඉධ පන අකතං සංවිධානං අධිප්පෙතං. මනුස්සා හි ආනන්දත්ථෙරස්ස විවරසාටකෙ අදංසු. තස්මා ථෙරො සම්බහුලෙ භික්ඛු ගහෙත්වා තත්ථ විවරකම්මං අකාසි. තෙහි භික්ඛු පාතොව සුවිපාසකස්ස පඤ්ඤායනකාලතො පට්ඨාය නිසින්නා අපඤ්ඤායනකාලෙ උට්ඨහන්ති. සුවිකම්මෙ නිට්ඨිතෙයෙව සෙනාසනානි සංවිද්භිස්සාමාති න සංවිද්භිංසු. විවරකාරසමයො නොති ථෙරො කිර චිත්තෙසි - ‘අද්ධා එතෙහි භික්ඛුහි න පටිසාමිතානි සෙනාසනානි, භගවතා ච දිට්ඨානි භවිස්සන්ති. ඉති අනත්තමනො සත්ථා සුට්ඨු නිග්ගහෙතුකාමො, ඉමෙසං

හික්බිත්තං උපත්ථම්මො භවිස්සාමි” ති; තස්මා එවමාහ. අයං පනෙත්ථ අධිජ්ජායො – “න, භන්තෙ, ඉමෙ හික්බි කම්මාරාමා එව, වීචරකිච්චවසෙන පන එවං වසන්ති” ති.

න බො, ආනන්දානි, ආනන්ද, කම්මසමයො වා හොතු අකම්මසමයො වා, වීචරකාරසමයො වා හොතු අවීචරකාරසමයො වා, අථ බො සඨගණිකාරාමො හික්බි න සොහති යෙව. මා ත්ථං අනුපත්ථම්මහට්ඨානෙ උපත්ථම්මො අහොසීති. තත්ථ සඨගණිකානි සකපරිසසමොධානං. ගණොති නානාජනසමොධානං. ඉති සඨගණිකාරාමො වා හොතු ගණාරාමො වා, සබ්බථාපි ගණබාහුල්ලාහිරතො ගණන්ධනබද්ධො හික්බි න සොහති. පච්ඡාහත්තෙ පන දිව්ඨානං සම්මජ්ජිත්වා සුධොතහත්ථපාදො මූලකම්මට්ඨානං ගහෙත්වා එකාරාමතමනුයුත්තො හික්බි බුද්ධසාසනෙ සොහති. තෙක්ඛම්මසුඛන්ති කාමතො නික්ඛන්තස්ස සුඛං. පච්චෙකසුඛම්පි කාමපච්චෙකසුඛමෙව. රාගාදීනං පන වූපසමත්ථාය සංවත්තතිති උපසමසුඛං. මග්ගසම්බොධත්ථාය සංවත්තතිති සම්බොධිසුඛං. නිකාමලාභීති කාමලාභී ඉච්ඡිතලාභී. අකිච්ඡලාභීති අදුක්ඛලාභී. අකසිරලාභීති විපුලලාභී.

සාමායිකන්ති අප්පිනප්පිනසමයෙ කිලෙසෙහි විමුත්තං. කන්තන්ති මනාපං. චෙතොවිමුත්තින්ති රූපාරූපාවචරචිත්තවිමුත්තිං. චුත්තඤ්ඤෙතං – “චත්තාරි ච කුමාරානි ච තස්සො ච අරූපසමාපත්තියො, අයං සාමායිකො විමොක්ඛො” ති (පටි. ම. 1.213). අසාමායිකන්ති න සමයවසෙන කිලෙසෙහි විමුත්තං, අථ බො අවචන්තවිමුත්තං ලොකුත්තරං චුත්තං. චුත්තඤ්ඤෙතං – “චත්තාරො ච අරියමග්ගා චත්තාරි ච සාමඤ්ඤඵලානි, අයං අසාමායිකො විමොක්ඛො” ති. අකුප්පන්ති කිලෙසෙහි අකොපෙනබ්බං.

එත්තාවතා කිං කථිතං හොති? සඨගණිකාරාමො හික්බි ගණන්ධනබද්ධො නෙව ලොකියගුණං, න ච ලොකුත්තරගුණං නිබ්බත්තෙතුං සක්කොති, ගණං විනොදෙත්වා පන එකාහිරතො සක්කොති. තථා හි විපස්සී බොධිසත්තො චතුරාසීතියා පබ්බජිතසහස්සෙහි පරිවුතො සත්ත වස්සානි විචරන්තො සබ්බඤ්ඤාගුණං නිබ්බත්තෙතුං නාසක්ඛි, ගණං විනොදෙත්වා සත්තදිවසෙ එකීභාවාහිරතො බොධිමණ්ඩං ආරුය්හ සබ්බඤ්ඤාගුණං නිබ්බත්තෙසි. අම්භාකං බොධිසත්තො පඤ්චවග්ගියෙහි සද්ධිං ඡබ්බස්සානි විචරන්තො සබ්බඤ්ඤාගුණං නිබ්බත්තෙතුං නාසක්ඛි, තෙසු පක්කන්තෙසු එකීභාවාහිරතො බොධිමණ්ඩං ආරුය්හ සබ්බඤ්ඤාගුණං නිබ්බත්තෙසි.

එවං සඨගණිකාරාමස්ස ගුණාධිගමාභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි දොසුප්පත්තිං දස්සෙත්තො නාහං ආනන්දානිආදිමාහ. තත්ථ රූපන්ති සරීරං. යත්ථ රත්තස්සානි යස්මිං රූපෙ රාගවසෙන රත්තස්ස. න උප්පජ්ජෙය්සුන්ති යස්මිං රූපෙ රත්තස්ස න උප්පජ්ජෙය්සු, තං රූපං න සමනුපස්සාමි, අථ බො සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානානං දසබලසාවකත්තුපගමනසම්බාතෙන අඤ්ඤාභාවොවෙන සඤ්චයස්ස විය, උපාලිගහපතිතො අඤ්ඤාභාවොවෙන නාටපුත්තස්ස විය, පියජාතිකසුත්තෙ සෙට්ඨිආදීනං විය ච උප්පජ්ජන්තියෙව.

187. අයං බො පනානන්දාති කො අනුසන්ධි? සචෙ හි කොචි දුබ්බද්ධි නවපබ්බජිතො වදෙයා – “සම්මාසම්බුද්ධො ඛෙත්තං පට්ටියා ගාවියො විය අම්භෙයෙව ගණනො නීහරති, එකීභාවෙ නියොජෙති, සයං පන රාජරාජමහාමත්තාදීහි පරිවුතො විහරති” ති, තස්ස වචනොකාසුපච්ඡෙදනත්ථං – “චක්කවාළපරියන්තාය පරිසාය මජ්ඣෙ නිසින්තොපි තථාගතො එකකොචා” ති දස්සෙතුං ඉමං දෙසනං ආරහි. තත්ථ සබ්බනිමිත්තානන්ති රූපාදීනං සබ්බනිමිත්තානං. අප්ඤ්ඤානන්ති විසයප්ඤ්ඤානං. සුඤ්ඤානන්ති සුඤ්ඤානඵලසමාපත්තිං. තත්ත්වෙති උපයොගත්ථෙ භූමිමං, තං වෙති චූත්තං හොති. පුන තත්ත්වති තස්මිං පරිසමජ්ඣෙ යිතො. විවෙකනින්තොනාති නිබ්බානනින්තොන. බ්‍යන්තිභූතොනාති ආසවට්ඨානියධම්මෙහි විගතන්තොන නිස්සට්ඨෙව විසංයුත්තොන. උයොපනිකපටිසංයුත්තන්ති ගච්ඡට තුම්භෙති එවං උයොපනිකොන වචනෙන පටිසංයුත්තං.

කාය පන වෙලාය හගවා එවං කට්ඨෙති? පච්ඡාහත්තකිච්චවෙලාය, වා පුරිමයාමකිච්චවෙලාය වා. හගවා හි පච්ඡාහත්තෙ ගන්ධකුටියං සිහසෙයාං කප්පෙත්වා චූටියාය ඵලසමාපත්තිං අප්පෙත්වා නිසීදති. තස්මිං සමයෙ ධම්මස්සවනත්ථාය පරිසා සන්තිපතන්ති. අථ හගවා කාලං විදිත්වා ගන්ධකුටිතො නික්ඛමිත්වා බුද්ධාසනවරගතො ධම්මං දෙසෙත්වා භෙසජ්ජතෙලපාකං ගණ්හන්තො විය කාලං අනතික්කමිත්වා විවෙකනින්තොන චිත්තෙන පරිසං උයොපජෙති. පුරිමයාමෙපි “අභික්කන්තා බො වාසෙට්ඨා රත්ති, යස්ස දාති කාලං මඤ්ඤං” ති (දී. නි. 3.299) එවං උයොපජෙති. බුද්ධානඤ්ඤි බොධිපත්තිතො පට්ඨාය ද්වෙ පඤ්චවිඤ්ඤාණානිපි නිබ්බානනින්තොනෙව. තස්මාතිභානන්දාති යස්මා සුඤ්ඤාතාච්ඡාරො සන්තො පණිතො, තස්මා.

188. අප්ඤ්ඤානමෙවාති ගොවරප්ඤ්ඤානමෙව. අප්ඤ්ඤානං සුඤ්ඤානන්ති ඉධ නියකප්ඤ්ඤානං, අත්තො පඤ්චසු බන්ධෙසු නිස්සිතන්ති අත්ථො. සම්පජානො හොතීති කම්මට්ඨානස්ස අසම්පජ්ජනභාවජානනෙන සම්පජානො. බහිද්ධාති පරස්ස පඤ්චසු බන්ධෙසු. අප්ඤ්ඤානබහිද්ධාති කාලෙන අප්ඤ්ඤානං කාලෙන බහිද්ධා. ආනෙඤ්ජන්ති උභතොභාගවිමුත්තො භවිස්සාමාති ආනෙඤ්ජං අරූපසමාපත්තිං මනසි කරොති.

තස්මිංයෙව පුරිමස්මිත්ති පාදකප්ඤ්ඤානං සන්ධාය චූත්තං. අපගුණපාදකප්ඤ්ඤානො චූටියිතස්ස හි අප්ඤ්ඤානං සුඤ්ඤානං මනසිකරොතො තත්ථ චිත්තං න පක්ඛන්දති. තො “පරස්ස සන්තානෙ නු බො කථ” ත්ති බහිද්ධා මනසි කරොති, තත්ථපි න පක්ඛන්දති. තො – “කාලෙන අත්තො සන්තානෙ, කාලෙන පරස්ස සන්තානෙ නු බො කථ” ත්ති අප්ඤ්ඤානබහිද්ධා මනසි කරොති, තත්ථපි න පක්ඛන්දති. තො උභතොභාගවිමුත්තො හොතුකාමො “අරූපසමාපත්තියං නු බො කථ” ත්ති ආනෙඤ්ජං මනසි කරොති, තත්ථපි න පක්ඛන්දති. ඉදාති – “න මෙ චිත්තං පක්ඛන්දතීති විස්සට්ඨවීරියෙන උපට්ඨාකාදීනං පච්ඡතො න වරිතබ්බං, පාදකප්ඤ්ඤානමෙව පන සාධුකං පුනප්පුනං මනසිකාතබ්බං.

එවමස්ස රුක්ඛෙ ඡින්දතො ඵරසුමිහි අවහන්තෙ පුන නිසිතං කාරෙත්වා
 ඡින්දන්තස්ස ඡීජ්ජෙසු ඵරසු විය කම්මට්ඨානෙ මනසිකාරො වහනී”ති දස්සෙතුං
 තස්මිංයෙවාතිආදිමාහ. ඉදානිස්ස එවං පටිපන්නස්ස යං යං මනසි කරොති, තත්ථ
 තත්ථ මනසිකාරො සම්පජ්ජතිති දස්සෙන්නො පක්ඛන්දතීති ආහ.

189. ඉමිනා විහාරෙනාති ඉමිනා සමථවිපස්සනාවිහාරෙන. ඉතිහ තත්ථ
 සම්පජානොති ඉති වඩිකමන්තොපි තස්මිං කම්මට්ඨානෙ සම්පජ්ජමානෙ
 “සම්පජ්ජති මෙ කම්මට්ඨාන”න්ති ජානනෙන සම්පජානො හොති. සයනීති
 නිපජ්ජති. එත්ථ කඤ්චි කාලං වඩිකමිත්වා – “ඉදානි එත්තකං කාලං වඩිකමිතුං
 සක්ඛිස්සාමී”ති ඤත්වා ඉරියාපථං අභාපෙත්වා යාතබ්බං. එස නයො සබ්බචාරෙසු.
 න කට්ඨස්සාමීති, ඉතිහ තත්ථාති එවං න කට්ඨස්සාමීති ජානනෙන තත්ථ
 සම්පජානකාරී හොති.

පුන දුතියචාරෙ එවරුපිං කථං කට්ඨස්සාමීති ජානනෙන සම්පජානකාරී හොති,
 ඉමස්ස භික්ඛුනො සමථවිපස්සනා තරුණාව, තාසං අනුරක්ඛණත්ථං –

“ආවාසො ගොවරො භස්සං, පුග්ගලො අථ භොජනං;
 උතු ඉරියාපථො චෙව, සප්පායො සෙවිතබ්බකො”ති.

සත්ත සප්පායානි ඉවිජිතබ්බානි. තෙසං දස්සනත්ථමිදං වුත්තං. විතක්කචාරෙසු
 අවිතක්කනස්ස ච විතක්කනස්ස ච ජානනෙන සම්පජානතා වෙදිතබ්බා.

190. ඉති විතක්කපහානෙන ද්වෙ මග්ගෙ කට්ඨත්වා ඉදානි තතියමග්ගස්ස
 විපස්සනං ආවික්ඛන්තො පඤ්ච බො ඉමෙ, ආනන්ද, කාමගුණාතිආදිමාහ.
 ආයතනෙති තෙසුයෙව කාමගුණෙසු කිස්මිඤ්චිදෙව කිලෙසුප්පත්තිකාරණෙ.
 සමුදාචාරොති සමුදාචරණතො අප්පභීනකිලෙසො. එවං සන්තන්ති එවං
 විජ්ජමානමෙව. සම්පජානොති කම්මට්ඨානස්ස අසම්පත්තිජානනෙන සම්පජානො.
 දුතියචාරෙ එවං සන්තමෙතන්ති එවං සන්තෙ එතං. සම්පජානොති
 කම්මට්ඨානසම්පත්තිජානනෙන සම්පජානො. අයඤ්චි “පභීනො නු බො මෙ
 පඤ්චසු කාමගුණෙසු ඡන්දරාගො නො”ති පච්චචෙක්ඛමානො අපභීනභාවං ඤත්වා
 වීරියං පග්ගහෙත්වා තං අනාගාමිමග්ගෙන සමුග්ගසාටෙති, තතො මග්ගානන්තරං
 එලං, එලතො වුට්ඨාය පච්චචෙක්ඛමානො පභීනභාවං ජානාති, තස්ස ජානනෙන
 “සම්පජානො හොති”ති වුත්තං.

191. ඉදානි අරහත්තමග්ගස්ස විපස්සනං ආවික්ඛන්තො පඤ්ච බො ඉමෙ,
 ආනන්ද, උපාදානක්ඛන්ධාතිආදිමාහ. තත්ථ සො පභීයතීති රූපෙ අස්මීති මානො
 අස්මීති ඡන්දො අස්මීති අනුසයො පභීයති. තථා වෙදනාදීසු සම්පජානතා
 වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බා.

ඉමෙ බො තෙ, ආනන්ද, ධම්මාති හෙට්ඨා කථිතෙ
 සමථවිපස්සනාමග්ගඵලධම්මෙ සන්ධායාහ. කුසලායතිකාති කුසලතො ආගතා.

කුසලා හි කුසලාපි හොත්ති කුසලායතිකාපි, සෙයාථිදං, පයමජ්ඣානං කුසලං, දුතියජ්ඣානං කුසලඤ්චෙව කුසලායතිකඤ්ච...පෙ.... ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං කුසලං, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං කුසලඤ්චෙව කුසලායතිකඤ්ච, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං කුසලං, සොතාපත්තිමග්ගො කුසලො චෙව කුසලායතිකො ව...පෙ.... අනාගාමීමග්ගො කුසලො, අරහත්තමග්ගො කුසලො චෙව කුසලායතිකො ව. තථා පයමජ්ඣානං කුසලං, තංසම්පයුත්තකා ධම්මා කුසලා චෙව කුසලායතිකා ව...පෙ.... අරහත්තමග්ගො කුසලො, තංසම්පයුත්තකා ධම්මා කුසලා චෙව කුසලායතිකා ව.

අරියාති නික්කිලෙසා විසුද්ධා. ලොකුත්තරාති ලොකෙ උත්තරා විසිට්ඨා. අනවක්කන්තා පාපිමතාති පාපිමන්තෙන මාරෙන අනොක්කන්තා. විපස්සනාපාදකා අට්ඨ සමාපත්තියො අප්පෙත්වා නිසින්තස්ස හි භික්ඛුනො චිත්තං මාරො න පස්සති, “ඉදං නාම ආරම්මණං නිස්සාය සංවත්තති” ති ජාතිතුං න සක්කොති. තස්මා “අනවක්කන්තා” ති චුත්තං.

තං කිං මඤ්ඤසීති ඉදං කස්මා ආහ? ගණෙපි එකො ආනිසංසො අත්ථි, තං දස්සෙතුං ඉදමාහ. අනුබන්ධිතුන්ති අනුගච්ඡිතුං පරිවරිතුං.

න ඛො, ආනන්දාති එත්ථ කිඤ්චාපි භගවතා – “සුතාචුට්ඨො, භික්ඛවෙ, අරියසාවකො අකුසලං පජ්ඣති, කුසලං භාවෙති, සාවජ්ජං පජ්ඣති, අනවජ්ජං භාවෙති, සුද්ධං අත්තානං පරිහරති” ති (අ. නි. 7.67) බහුස්සුතො පඤ්චාචුට්ඨසම්පන්නො යොධො විය කතො. යස්මා පන සො සුතපරියත්තිං උග්ගහෙත්වාපි තදනුච්ඡවිකං අනුලොමපටිපදං න පටිපජ්ජති, න තස්ස තං ආචුට්ඨං හොති. යො පටිපජ්ජති, තස්සෙව හොති. තස්මා එතදත්ථං අනුබන්ධිතුං නාරහතීති දස්සෙන්නො න ඛො, ආනන්දාති ආහ.

ඉදානි යදත්ථං අනුබන්ධිතබ්බො, තං දස්සෙතුං යා ව ඛොතිආදිමාහ. ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ තීසු යානෙසු දස කථාවන්ථුති ආගතාති. “ඉති එවරුපං කථං කථෙස්සාමි” ති සප්පායාසප්පායවසෙන ආගතාති, “යදිදං සුත්තං ගෙයා” ත්ති එත්ථ සුතපරියත්තිවසෙන ආගතාති, ඉමස්මිං යානෙ පරිපූරණවසෙන ආගතාති. තස්මා ඉමස්මිං සුත්තෙ දස කථාවන්ථුති කථෙන්නෙන ඉමස්මිං යානෙ යත්වා කථෙතබ්බාති.

ඉදානි යස්මා එකච්චස්ස එකකස්ස විහරන්තොපි අත්ථො න සම්පජ්ජති, තස්මා තං සන්ධාය එකිභාවෙ ආදීනවං දස්සෙන්නො එවං සන්නෙ ඛො, ආනන්දාතිආදිමාහ. තත්ථ එවං සන්නෙති එවං එකිභාවෙ සන්නෙ.

193. සත්ථාති බාහිරකො තිත්ථකරසත්ථා. අත්ථාවත්තන්තීති අනුආවත්තන්ති උපසඬකමන්ති. මුච්ඡං කාමයතීති මුච්ඡනතණ්හං පත්ථෙති, පවත්තෙතීති අත්ථො. ආවරිඤ්ඤපද්දවෙනාති අබ්භන්තරෙ උප්පන්නෙන කිලෙසුපද්දවෙන

ආවරියස්සපද්දවො. සෙසුපද්දවෙසුපි එසෙව නයො. අවධිංසු නන්ති මාරයිංසු නං.
එතෙන හි ගුණමරණං කට්ඨං.

විනිපාතායාති සුට්ඨු නිපතනාය. කස්මා පන බ්‍රහ්මචාරුපද්දවොව –
“දුක්ඛවිපාකතරො ව කටුකවිපාකතරො ව විනිපාතාය ව සංවත්තති” ති වුත්තොති.
බාහිරපබ්බජ්ජා හි අප්පලාභා, තත්ථ මහන්තො නිබ්බත්තෙනබ්බගුණො නත්ථී,
අට්ඨසමාපත්තිපඤ්චාහිඤ්ඤාමත්තකමෙව හොති. ඉති යථා ගද්‍යපිට්ඨිතො පතිතස්ස
මහන්තං දුක්ඛං න හොති, සරීරස්ස පංසුමක්ඛනමත්තමෙව හොති, එවං
බාහිරසමයෙ ලොකියගුණමත්තතොව පරිභායති, තෙන පුරිමං උපද්දවද්දවයං න එවං
වුත්තං. සාසනෙ පන පබ්බජ්ජා මහාලාභා, තත්ථ වත්තාරො මග්ගා වත්තාරි ඵලානි
නිබ්බානන්ති මහන්තා අධිගන්තබ්බගුණා. ඉති යථා උභතො සුඡාතො
ඛත්තියකුමාරො හත්ථික්ඛන්ධවරගතො නගරං අනුසඤ්චරන්තො
හත්ථික්ඛන්ධතො පතීතො මහාදුක්ඛං නිගච්ඡති, එවං සාසනතො පරිභායමානො
නවහි ලොකුත්තරගුණෙහි පරිභායති. තෙනායං බ්‍රහ්මචාරුපද්දවො එවං වුත්තො.

196. තස්මාති යස්මා සෙසුපද්දවෙහි බ්‍රහ්මචාරුපද්දවො දුක්ඛවිපාකතරො,
යස්මා වා සපත්තපටිපත්තිං විනික්කමන්තො දීඝරත්තං අභිතාය දුක්ඛාය සංවත්තති,
මිත්තපටිපත්ති හිතාය, තස්මා. එවං උපරිමෙනපි හෙට්ඨිමෙනපි අත්ථෙත
යොජෙතබ්බං. මිත්තවතායාති මිත්තපටිපත්තියා. සපත්තවතායාති වෙරපටිපත්තියා.

වොක්කම්ම ව සත්ථුසාසනාති දුක්කට්ඨබ්‍රහ්මසිතමත්තම්පි හි සඤ්චිච්ච
විනික්කමන්තො වොක්කම්ම වත්තති නාම. තදෙව අවිනික්කමන්තො න
වොක්කම්ම වත්තති නාම.

න වො අහං, ආනන්ද, තථා පරක්කම්ඝ්සාමිති අහං තුම්හෙසු තථා න
පටිපජ්ජිස්සාමි. ආමකෙති අපක්කෙ. ආමකමත්තෙති ආමකෙ නාතිසුක්ඛෙ භාජනෙ.
කුම්භකාරො හි ආමකං නාතිසුක්ඛං අපක්කං උභොහි හත්ථෙහි සණ්ඨිකං ගණ්ඨානි
“මා හිජ්ජතු” ති. ඉති යථා කුම්භකාරො තත්ථ පටිපජ්ජති, නාහං තුම්හෙසු තථා
පටිපජ්ජිස්සාමි. නිග්ගය්හ නිග්ගය්හාති සකිං ඔවදිත්වා තුණ්හි න හට්ඨිස්සාමි,
නිග්ගණ්හිත්වා නිග්ගණ්හිත්වා පුනස්පුනං ඔවදිස්සාමි අනුසාසිස්සාමි. පච්ඡිහ
පච්ඡිහාති දොසෙ පවාහෙත්වා පවාහෙත්වා. යථා පක්කභාජනෙසු කුම්භකාරො
හින්තජිත්තපජ්ජරානි පවාහෙත්වා එකතො කත්වා සුපක්කානෙව ආකොටෙන්වා
ආකොටෙන්වා ගණ්ඨානි, එවමෙව අහම්පි පවාහෙත්වා පවාහෙත්වා පුනස්පුනං
ඔවදිස්සාමි අනුසාසිස්සාමි. යො සාරො සො ධස්සතීති එවං වො මයා ඔවදියමානානං
යො මග්ගඵලසාරො, සො ධස්සති. අපිව ලොකියගුණාපි ඉධ සාරොත්ථෙව
අධිජ්ජෙතා. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුද්ධියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

මහාසුඤ්ඤතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අව්ජරිය අඛණ්ඩ සුත්තවශ්ණනා

197. එවං මෙ සුතන්ති අව්ජරිය අඛණ්ඩ සුත්තං. තත්ථ යත්‍ර හි නාමාති
අව්ජරියත්ථෙ නිපාතො. යො නාම තථාගතොති අත්ථො. ඡින්නපපඤ්චෙති එත්ථ
පපඤ්චා නාම තණ්හා මාතො දිට්ඨිති ඉමෙ තයො කිලෙසා. ඡින්නවට්ඨමෙති එත්ථ
වට්ඨමන්ති කුසලාකුසලකම්මවට්ඨං වුච්චති. පරියාදින්නවට්ඨෙති තස්සෙව වෙච්චනං.
සබ්බදුක්ඛචිතිවත්තෙති සබ්බං විපාකවට්ඨසඤ්ඤානං දුක්ඛං චිතිවත්තෙ.
අනුස්සරස්සතිති ඉදං යත්‍රාති නිපාතවසෙන අනාගතවචනං, අත්ථො පනෙත්ථ
අතිතවසෙන වෙදිතබ්බො. භගවා හි තෙ බුද්ධෙ අනුස්සරී, න ඉදාති අනුස්සරස්සති.
එවංජච්චාති විපස්සිආදයො ඛත්තියජච්චා, කකුසන්ධාදයො බ්‍රාහ්මණජච්චාති.
එවංගොත්තාති විපස්සිආදයො කොණ්ඩඤ්ඤගොත්තා, කකුසන්ධාදයො
කස්සපගොත්තාති. එවංසීලාති ලොකියලොකුත්තරසීලෙන එවංසීලා. එවංධම්මාති
එත්ථ සමාධිපක්ඛා ධම්මා අධිප්පෙනා. ලොකියලොකුත්තරෙන සමාධිනා
එවංසමාධිනොති අත්ථො. එවංපඤ්ඤාති ලොකියලොකුත්තරපඤ්ඤාය
එවංපඤ්ඤා. එවංවිහාරීති එත්ථ පන භෙට්ඨා සමාධිපක්ඛානං ධම්මානං ගහිතත්තා
විහාරො ගහිතොව, පුන කස්මා ගහිතමෙව ගණ්හාතීති වෙ, න ඉදං ගහිතමෙව.
ඉදඤ්ඤි නිරොධසමාපත්තිදීපනත්ථං, තස්මා එවංනිරොධසමාපත්තිවිහාරීති
අයමෙත්ථ අත්ථො.

එවංවිමුත්තාති එත්ථ වික්ඛම්භනවිමුත්ති තදඛගවිමුත්ති සමුච්ඡෙදවිමුත්ති
පටිපස්සද්ධිවිමුත්ති නිස්සරණවිමුත්තිති පඤ්චවිධා විමුත්තියො. තත්ථ අට්ඨ
සමාපත්තියො සයං වික්ඛම්භිතෙහි නිවරණාදිහි විමුත්තත්තා වික්ඛම්භනවිමුත්තිති
සඤ්ඤා ගච්ඡන්ති. අනිච්චානුපස්සනාදිකා සත්ත අනුපස්සනා සයං තස්ස තස්ස
පච්චනිකඛගවසෙන පරිවත්තාහි නිව්චසඤ්ඤාදිහි විමුත්තත්තා තදඛගවිමුත්තිති
සඤ්ඤා ගච්ඡන්ති. චත්තාරො අරියමග්ගා සයං සමුච්ඡින්නෙහි කිලෙසෙහි
විමුත්තත්තා සමුච්ඡෙදවිමුත්තිති සඤ්ඤා ගච්ඡන්ති. චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලාති
මග්ගානුභාවෙන කිලෙසානං පටිප්පස්සද්ධන්තෙ උප්පන්නත්තා
පටිප්පස්සද්ධිවිමුත්තිති සඤ්ඤා ගච්ඡන්ති. නිබ්බානං සබ්බකිලෙසෙහි නිස්සට්ඨතා
අපගතත්තා දුරෙ ධීතත්තා නිස්සරණවිමුත්තිති සඤ්ඤා ගතං. ඉති ඉමාසං පඤ්චන්තං
විමුත්තිනං වසෙන එවංවිමුත්තාති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

199. තස්මාතිහාති යස්මා ත්වං “තථාගතා අව්ජරියා”ති වදසී, තස්මා තං
හියොයාසො මත්තාය පටිහන්තු තථාගතස්ස අව්ජරියා අඛණ්ඩධම්මාති. සතො
සම්පජානොති එත්ථ ද්වෙසම්පජඤ්ඤාති මනුස්සලොකෙ දෙවලොකෙ ව. තත්ථ
වෙස්සන්තරජාතකෙ බ්‍රාහ්මණස්ස ද්වෙ පුත්තෙ දත්වා පුනදිවසෙ සක්කස්ස දෙවිං
දත්වා සක්කෙන පසිදිත්වා දින්නෙ අට්ඨ වරෙ ගණ්හන්තො –

“ඉතො විමුච්චමානාහං, සග්ගගාමී විසෙසගු;
අනිවත්ති තතො අස්සං, අට්ඨමෙනං වරං වරෙ”ති. (ජා. 2.22.2300) –

එවං තුසිතභවනෙ මෙ පටිසන්ධි භොතුති වරං අග්ගහෙසි, තතො පට්ඨාය තුසිතභවනෙ උප්පජ්ජිස්සාමිති ජානාති, ඉදං මනුස්සලොකෙ සම්පජ්ඤ්ඤං. වෙස්සන්තරත්තභාවනො පන චුතො පුන තුසිතභවනෙ නිබ්බන්තිත්වා නිබ්බන්තොස්මිති අඤ්ඤාසි, ඉදං දෙවලොකෙ සම්පජ්ඤ්ඤං.

කිං පන සෙසදෙවතා න ජානන්ති? නො න ජානන්ති. තා පන උය්‍යානවිමානකප්පරුක්ඛෙ ඔලොකෙන්වා දෙවනාටකෙහි තූරියසද්දෙන පබ්බාධිතා “මාරිස අයං දෙවලොකො තුම්හෙ ඉධ නිබ්බන්තා” ති සාරිතා ජානන්ති. බොධිසත්තො පට්ඨමජ්ඣනවාසෙ න ජානාති, දුතියජ්ඣනනො පට්ඨාය ජානාති. ඉච්චස්ස අඤ්ඤෙහි අසාධාරණජානනං හොති.

අට්ඨාසිති එත්ථ කිඤ්චාපි අඤ්ඤෙපි දෙවා තත්ථ යිතා යිතමිහාති ජානන්ති, තෙ පන ඡසු ද්වාරෙසු බලවතා ඉට්ඨාරම්මණෙන අභිභුය්‍යමානා සතිං විස්සජ්ජෙන්වා අත්තනො භුත්තපිතභාවම්පි අජානන්තා ආභාරූපච්ඡෙදෙන කාලං කරොන්ති. බොධිසත්තස්ස කිං තථාරූපං ආරම්මණං නත්ථීති? නො නත්ථී. සො හි සෙසදෙවෙ දසහි යානෙහි අධිග්ගණ්හාති, ආරම්මණෙන පන අත්තානං මද්දිතුං න දෙති, තං ආරම්මණං අභිභවිත්වා තිට්ඨති. තෙන චුත්තං – “සතො සම්පජානො, ආනන්ද, බොධිසත්තො තුසිතෙ කායෙ අට්ඨාසි” ති.

200. යාවතායුකන්ති සෙසත්තභාවෙසු කිං යාවතායුකං න තිට්ඨන්ති? ආම න තිට්ඨති. අඤ්ඤදා හි දිසායුකදෙවලොකෙ නිබ්බන්තො තත්ථ පාරමියො න සක්කා පුරෙතුන්ති අක්ඛිති නිමිලෙන්වා අධිමුත්තිකාලංකිරියං නාම කත්වා මනුස්සලොකෙ නිබ්බන්තති. අයං කාලභිකිරියා අඤ්ඤෙසං න හොති. තදා පන අදින්තදානං නාම නත්ථී, අරක්ඛිතසීලං නාම නත්ථී, සබ්බපාරමිතං පූරිතත්තා යාවතායුකං අට්ඨාසි.

සතො සම්පජානො තුසිතා කායා චවිත්වා මාතුකුච්ඡං ඔක්කමති ති එවං තාව සබ්බපාරමියො පුරෙන්වා තදා බොධිසත්තො යාවතායුකං අට්ඨාසි. දෙවතානං පන – “මනුස්සගණනාවසෙන ඉදානි සත්තහි දිවසෙහි චුති භවිස්සති” ති පඤ්ච පුබ්බතිමිත්තානි උප්පජ්ජන්ති – මාලා මිලායන්ති, වත්ථානි කිලිස්සන්ති, කච්ඡෙහි සෙදා මුච්චන්ති, කායෙ දුබ්බණ්ණියං ඔක්කමති, දෙවො දෙවාසනෙ න සණ්ඨාති.

තත්ථ මාලානි පටිසන්ධිග්ගහණදිවසෙ පිළුන්ධනමාලා. තා කිර සට්ඨිසතසහස්සාධිකා සත්තපණ්ණාස-වස්සකොටියො අමිලායිත්වා තදා මිලායන්ති. වත්ථෙපුපි එසෙව නයො. එත්තකං පන කාලං දෙවතානං නෙව සිතං න උණ්හං හොති, තස්මිං කාලෙ සරිරො බන්දුබන්දුවසෙන සෙදා මුච්චන්ති. එත්තකඤ්ච කාලං තෙසං සරිරෙ බණ්ඩිච්චපාලිච්චාදිවසෙන විචණ්ණතා න පඤ්ඤායති, දෙවධිතා සොළසවස්සුද්දෙසිකා විය, දෙවපුත්තා විසතිවස්සුද්දෙසිකා විය බායන්ති. මරණකාලෙ පන තෙසං කිලන්තරූපො අත්තභාවො හොති. එත්තකඤ්ච තෙසං කාලං දෙවලොකෙ උක්කණ්ඨිතා නාම නත්ථී, මරණකාලෙ පන නිස්සසන්ති විජම්භන්ති, සකෙ ආසනෙ නාහිරමන්ති.

ඉමානි පන පුබ්බනිමිත්තානි, යථා ලොකෙ මහාපුඤ්ඤානං
 රාජරාජමහාමත්තාදීනංයෙව උක්කාපාතභූමිවාලවන්දග්ගාභාදීනි නිමිත්තානි
 පඤ්ඤායන්ති, න සබ්බෙසං, එවමෙව මහෙසක්ඛානං දෙවතානංයෙව පඤ්ඤායන්ති,
 න සබ්බෙසං. යථා ච මනුස්සෙසු පුබ්බනිමිත්තානි නක්ඛත්තපායකාදයොව
 ජානන්ති, න සබ්බෙ, එවමෙව තානිපි සබ්බෙ දෙවා න ජානන්ති, පණ්ඩිතා එව පන
 ජානන්ති. තත්ථ යෙ ච මන්දෙන කුසලකම්මෙන නිබ්බත්තා දෙවපුත්තා, තෙ තෙසු
 උප්පන්නෙසු – “ඉදානි කො ජානාති, කුභිං නිබ්බත්තිස්සාමා”ති භායන්ති. යෙ
 මහාපුඤ්ඤා, තෙ – “අම්හෙහි දින්නං දානං රක්ඛිතං සීලං භාවිතං භාවනං ආගම්ම
 උපරිදෙවලොකෙසු සම්පත්තිං අනුභවිස්සාමා”ති න භායන්ති. බොධිසත්තොපි තානි
 පුබ්බනිමිත්තානි දිස්වා “ඉදානි අනන්තරෙ අත්තභාවෙ බුද්ධො භවිස්සාමි”ති න
 භායී. අථස්ස තෙසු නිමිත්තෙසු පාතුභූතෙසු දසසහස්සවක්කවාළදෙවතා
 සන්නිපතිත්වා – “මාරිස තුම්හෙහි දස පාරමියො පුරන්තෙහි න සක්කසම්පත්තිං
 න මාරබ්‍රහ්මවක්කවත්තිසම්පත්තිං පත්තෙත්තෙහි පූරිතා, ලොකනිත්ථරණත්ථාය
 පන බුද්ධත්තං පත්ථයමානෙහි පූරිතා. සො වො ඉදානි කාලො මාරිස බුද්ධත්තාය,
 සමයො මාරිස බුද්ධත්තායා”ති යාවන්ති.

අථ මහාසත්තො දෙවතානං පටිඤ්ඤං අදන්වාච
 කාලදීපදෙසකුලජනෙත්තිආයුපරිච්ඡෙදවසෙන පඤ්චමහාවිලොකනං නාම
 විලොකෙසී. තත්ථ “කාලො නු බො, න කාලො”ති පයමං කාලං විලොකෙසී.
 තත්ථ වස්සසතසහස්සතො උද්ධං වඩ්ඪිතආයුකාලො කාලො නාම න හොති.
 කස්මා? තදා හි සත්තානං ජාතිජරාමරණානි න පඤ්ඤායන්ති, බුද්ධානඤ්ච
 ධම්මදෙසනා නාම තිලක්ඛණමුත්තා නත්ථි, තෙසං අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තානි
 කට්ඨන්තානං “කිං නාමෙතං කට්ඨන්ති”ති නෙව සොතුං න සද්ධාතුං මඤ්ඤන්ති,
 තතො අභිසමයො න හොති, තස්මිං අසති අනියානිකං සාසනං හොති. තස්මා සො
 අකාලො. වස්සසතතො උභනආයුකාලොපි කාලො නාම න හොති. කස්මා? තදා හි
 සත්තා උස්සන්තකිලෙසා හොන්ති, උස්සන්තකිලෙසානඤ්ච දින්නොවාදො
 ඔවාදට්ඨානො න තිට්ඨති. උදකෙ දණ්ඩරාජී විය බිජ්ජං විගච්ඡති. තස්මා සොපි
 අකාලො. සතසහස්සතො පන පට්ඨාය හෙට්ඨා වස්සසතතො පට්ඨාය උද්ධං
 ආයුකාලො කාලො නාම. තදා ච වස්සසතකාලො හොති. අථ මහාසත්තො
 “නිබ්බත්තිතබ්බකාලො”ති කාලං පස්සී.

තතො දීපං විලොකෙත්තො සපරිවාරෙ චත්තාරො දීපෙ ඔලොකෙත්වා – “තීසු
 දීපෙසු බුද්ධා න නිබ්බත්තන්ති, ඡම්බුදීපෙයෙව නිබ්බත්තන්ති”ති දීපං පස්සී.

තතො – “ඡම්බුදීපො නාම මහා, දසයොජනසහස්සපරිමාණො, කතරස්මිං නු
 බො පදෙසෙ බුද්ධා නිබ්බත්තන්ති”ති දෙසං විලොකෙත්තො මජ්ඣිමදෙසං පස්සී.
 මජ්ඣිමදෙසො නාම “පුරන්ථිමාය දිසාය ගජඞ්ගලං නාම නිගමො”තිආදිනා
 නයෙන විනයෙ (මහාව. 259) වුත්තොව. සො පන ආයාමතො තීණි යොජනසතානි.
 විත්ථාරතො අඞ්ඞිතියානි, පරික්ඛෙපතො නවයොජනසතානිති. එතස්මිඤ්ච පදෙසෙ
 චත්තාරි අට්ඨ සොළස වා අසඞ්ඛොයානි, කප්පසතසහස්සඤ්ච පාරමියො

පුරෝක්තිය සම්මාසම්බුද්ධා උප්පජ්ජන්ති. ද්වේ අසඬ්ඛොයානි, කප්පසතසහස්සඤ්ච පාරමියො පුරෝක්තිය පච්චෙකබුද්ධා උප්පජ්ජන්ති, එකං අසඬ්ඛොයාං, කප්පසතසහස්සඤ්ච පාරමියො පුරෝක්තිය සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානාදයො මහාසාවකා උප්පජ්ජන්ති, චතුත්තං මහාදීපානං ද්විසහස්සානං පරිත්තදීපානඤ්ච ඉස්සරියාධිපච්චකාරකචක්කචත්තිරාජානො උප්පජ්ජන්ති, අඤ්ඤෙ ච මහෙසක්ඛා ඛත්තියබ්බාන්මණගහපතිමහාසාලා උප්පජ්ජන්ති. ඉදඤ්චෙත්ථ කපිලවත්ථු නාම නගරං, තත්ථ මයා නිබ්බන්තිතබ්බන්ති නිට්ඨමගමාසි.

තතො කුලං විලොකෙන්තො – “බුද්ධා නාම ලොකසම්මතෙ කුලෙ නිබ්බන්තන්ති, ඉදානි ච ඛත්තියකුලං ලොකසම්මතං, තත්ථ නිබ්බන්තිස්සාමි, සුද්ධොදනො නාම රාජා මෙ පිතා භවිස්සති”ති කුලං පස්සි.

තතො මාතරං විලොකෙන්තො – “බුද්ධමාතා නාම ලොලා සුරාධුත්තා න හොති, කප්පසතසහස්සං පුරිතපාරමී ජාතිතො පට්ඨාය අඛණ්ඩපඤ්චසීලා හොති, අයඤ්ච මහාමායා නාම දෙවී ඵදිසා. අයං මෙ මාතා භවිස්සති. කිත්තකං පනස්සා ආයු”ති ආචජ්ජන්තො – “දසන්තං මාසානං උපරි සත්ත දිවසානී”ති පස්සි.

ඉති ඉමං පඤ්චමහාවිලොකනං විලොකෙන්වා – “කාලො මෙ මාරිසා බුද්ධභාවායා”ති දෙවතානං සඬ්ගහං කරොන්තො පටිඤ්ඤං දන්වා “ගච්ඡ භුමිහෙ”ති තා දෙවතා උය්‍යාපේත්වා තුසිතදෙවතාහි පරිවුතො තුසිතපුර නන්දනවනං පාවිසි. සබ්බදෙවලොකෙසු හි නන්දනවනං අත්ථියෙව. තත්ථ නං දෙවතා – “ඉතො වුතො සුගතිං ගච්ඡ, ඉතො වුතො සුගතිං ගච්ඡා”ති පුබ්බෙකතකුසලකම්මොකාසං සාරයමානා විවරන්ති. සො එවං දෙවතාහි කුසලං සාරයමානාහි පරිවුතො තත්ථ විවරන්තොව වවි.

එවං වුතො වචාමිති පජානාති, වුතිචිත්තං න ජානාති. පටිසන්ධිං ගහෙන්වාපි පටිසන්ධිචිත්තං න ජානාති, ඉමස්මිං මෙ යානෙ පටිසන්ධි ගහිතාති එවං පන ජානාති. කෙච් පන ථෙරා “ආචජ්ජනපරියායො නාම ලද්ධුං වට්ටති, දුතියතතියචිත්තචාරෙයෙව ජානිස්සති”ති වදන්ති. තිපිටකමහාසිවත්ථෙරො පනාහ – “මහාසත්තානං පටිසන්ධි න අඤ්ඤෙසං පටිසන්ධිසදිසා, කොට්ඨපත්තං තෙසං සතිසම්පජ්ඤ්ඤං. යස්මා පන තෙනෙව චිත්තෙන තං චිත්තං ඤාතුං න සක්කා, තස්මා වුතිචිත්තං න ජානාති. වුතික්ඛණ්ණෙපි වචාමිති පජානාති, පටිසන්ධිං ගහෙන්වාපි පටිසන්ධිචිත්තං න ජානාති, අසුකස්මිං යානෙ පටිසන්ධි ගහිතාති පජානාති, තස්මිං කාලෙ දසසහස්සි කම්පති”ති. එවං සතො සම්පජානො මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමන්තො පන එකුනච්ඡිනියා පටිසන්ධිචිත්තෙසු මෙත්තාපුබ්බභාගස්ස සොමනස්ස-සහගත-ඤාණසම්පයුත්ත-අසඬ්ඛාරික-කුසලචිත්තස්ස සදිසමහාවිපාකචිත්තෙන පටිසන්ධිං ගණ්හි. මහාසිවත්ථෙරො පන “උපෙක්ඛාසහගතෙනා”ති ආහ.

පටිසන්ධිං ගණ්හන්තො පන ආසාල්හීපුණ්ණමායං උත්තරාසාල්හනක්ඛන්තෙන අග්ගහෙසි. තදා කිර මහාමායා පුරෙ පුණ්ණමාය සත්තමදිවසනො පටියාය විගතසුරාපානං මාලාගන්ධවිභූසනසම්පන්නං නක්ඛන්තකීළං අනුභවමානා සත්තමෙ දිවසෙ පානො වුටියාය ගන්ධොදකෙන න්භායිත්වා සබ්බාලඬකාරවිභූසිතා වරහොජනං භුඤ්ජිත්වා උපොසථඬගානි අධිටියාය සිරිගබ්භං පවිසිත්වා සිරිසයනෙ නිපන්නා නිද්දං ඔක්කමමානා ඉදං සුපිනං අද්දස – “චත්තාරො කිර නං මහාරාජානො සයනෙනෙව සද්ධිං උක්ඛිපිත්වා අනොතත්තදභං නෙත්වා එකමන්තං අට්ඨංසු. අථ නෙසං දෙවියො ආගන්ත්වා මනුස්සමලහරණත්ථං න්භාපෙත්වා දිබ්බවත්ථං නිවාසෙත්වා ගන්ධෙහි විලිම්පෙත්වා දිබ්බපුප්ඵානි පිළුන්ධිත්වා තතො අවිදුරෙ රජතපබ්බතො, තස්ස අන්තො කනකවිමානං අත්ථි, තස්මිං පාවිනතො සිසං කත්වා නිපජ්ජාපෙසුං. අථ බොධිසත්තො සෙතවරවාරණො හුත්වා තතො අවිදුරෙ එකො සුවණ්ණපබ්බතො, තත්ථ වරිත්වා තතො ඔරුය්භ රජතපබ්බතං අභිරුහිත්වා උත්තරදිසනො ආගම්ම කනකවිමානං පවිසිත්වා මාතරං පදක්ඛිණං කත්වා දක්ඛිණපස්සං ඵාලෙත්වා කුච්ඡිං පටිට්ඨසදිසො අහොසි.

අථ පබුද්ධා දෙවි තං සුපිනං රඤ්ඤො ආරොවෙසි. රාජා පහාතාය රත්තියා චතුසට්ඨිමත්තෙ බ්‍රාහ්මණපාමොක්ඛෙ පක්කොසාපෙත්වා හරිතුපලිත්තාය ලාජාදීහි කතමඬගලසක්කාරාය භූමියා මහාරහානි ආසනානි පඤ්ඤාපෙත්වා තත්ථ නිසින්නානං බ්‍රාහ්මණානං සප්පිමධුසක්කරාහිසඬබාරස්ස වරපායාසස්ස සුවණ්ණරජතපානියො පුරෙත්වා සුවණ්ණරජතපානීතිහෙව පටිකුජ්ජිත්වා අදාසි, අඤ්ඤෙහි ච අහතවත්ථකපිලගාවිදානාදීහි තෙ සන්තප්පෙසි. අථ නෙසං සබ්බකාමසන්තප්පිතානං සුපිනං ආරොවාපෙත්වා – “කිං භවිස්සති” ති ප්‍රච්ඡි. බ්‍රාහ්මණා ආහංසු – “මා චිත්තයි මහාරාජ, දෙවියා තෙ කුච්ඡිමිහි ගබ්භො පතිට්ඨිතො, සො ච බො පුරිසගබ්භො, න ඉත්ථිගබ්භො, පුත්තො තෙ භවිස්සති. සො සවෙ අගාරං අජ්ඣාවසිස්සති, රාජා භවිස්සති චක්කවත්ති. සවෙ අගාරා නික්ඛම්ම පබ්බජ්ජිස්සති, බුද්ධො භවිස්සති ලොකෙ විචට්ටච්ඡදො” ති. එවං සතො සම්පජානො බොධිසත්තො තුසිතකායා චචිත්වා මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමති.

තත්ථ සතො සම්පජානොති ඉමිනා චතුත්ථාය ගබ්භාවක්කන්තියා ඔක්කමතිති දස්සෙති. චතස්සො හි ගබ්භාවක්කන්තියො.

“චතස්සො ඉමා, හන්තෙ, ගබ්භාවක්කන්තියො. ඉධ, හන්තෙ, එකච්චො අසම්පජානො මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමති, අසම්පජානො මාතුකුච්ඡිස්මිං යාති, අසම්පජානො මාතුකුච්ඡිමිහා නික්ඛමති, අයං පයමා ගබ්භාවක්කන්ති.

පුන චපරං, හන්තෙ, ඉධෙකච්චො සම්පජානො මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමති, අසම්පජානො මාතුකුච්ඡිස්මිං යාති, අසම්පජානො මාතුකුච්ඡිමිහා නික්ඛමති, අයං දුතියා ගබ්භාවක්කන්ති.

පුත වපරං, හන්තෙ, ඉධෙකච්චො සම්පජානො මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමති,
සම්පජානො මාතුකුච්ඡිස්මිං යාති, අසම්පජානො මාතුකුච්ඡිමිහා නික්ඛමති, අයං
තතියා ගබ්භාවක්කන්ති.

පුත වපරං, හන්තෙ, ඉධෙකච්චො සම්පජානො මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමති,
සම්පජානො මාතුකුච්ඡිස්මිං යාති, සම්පජානො මාතුකුච්ඡිමිහා නික්ඛමති, අයං
චතුත්ථා ගබ්භාවක්කන්ති''ති (දී. නි. 3.147).

එතාසු පයමා ලොකියමනුස්සානං හොති, දුතියා අසිතිමහාසාවකානං, තතියා
ද්විත්තං අග්ගසාවකානං පච්චෙකබොධිසත්තානඤ්ච. තෙ කිර කම්මජවාතෙහි
උද්ධංපාදා අධොසිරා අනෙකසතපොරිසෙ පජාතෙ විය යොනිමුඛෙ
තාලවිජ්ඣගලෙන හත්ථි විය අතිවිය සම්බාධෙන යොනිමුඛෙන නික්ඛමමානා
අනන්තං දුක්ඛං පාපුණන්ති. තෙන තෙසං ‘‘මයං නික්ඛමාමා’’ති සම්පජානතා න
හොති. චතුත්ථා සබ්බඤ්ඤබොධිසත්තානං. තෙ හි මාතුකුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං
ගණ්හන්තාපි ජානන්ති, තත්ථ වසන්තාපි ජානන්ති. නික්ඛමනකාලෙපි තෙසං
කම්මජවාතා උද්ධංපාදෙ අධොසිරෙ කත්වා ඛිපිතුං න සක්කොන්ති, ද්වෙ හත්ථෙ
පසාරෙත්වා අක්ඛිති උමිමිලෙත්වා යිතකාව නික්ඛමන්ති.

201. මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමති එත්ථ මාතුකුච්ඡිං ඔක්කන්තො හොතීති අත්ථො.
ඔක්කන්තෙ හි තස්මිං එවං හොති, න ඔක්කමමානෙ. අප්පමාණොති
බුද්ධප්පමාණො, විපුලොති අත්ථො. උළාරොති තස්සෙව වෙච්චනං.
දෙවානුභාවන්ති එත්ථ දෙවෘතං අයමානුභාවො – නිවත්ථවත්ථස්ස පහා ද්වාදස
යොජනානි ඵරති, තථා සරිරස්ස, තථා අලඬිකාරස්ස, තථා විමානස්ස, තං
අතික්කමිත්වාති අත්ථො.

ලොකන්තරිකාති තිණ්ණං තිණ්ණං චක්කවාලානං අන්තරා එකෙකො
ලොකන්තරිකා හොති, තිණ්ණං සකටචක්කානං පත්තානං වා අඤ්ඤමඤ්ඤං
ආභවිව යපිතානං මජ්ඣෙ ඔකාසො විය. සො පන ලොකන්තරිකනිරයො
පරිමාණතො අට්ඨයොජනසහස්සො හොති. අසාති නිච්චිච්චා. අසංවුතාති හෙට්ඨාපි
අප්පතිට්ඨා. අන්ධකාරාති තමභූතා. අන්ධකාරතිමිසාති
චක්ඛුවිඤ්ඤාණුප්පත්තිනිවාරණතො අන්ධභාවකරණතිමිසෙන සමන්තාගතා. තත්ථ
කිර චක්ඛුවිඤ්ඤාණං න ජායති. එවංමහිද්ධිකාති වන්දිමසුරියා කිර
එකප්පහාරෙතෙව තීසු දිපෙසු පඤ්ඤායන්ති, එවංමහිද්ධිකා. එකෙකාය දිසාය
නවනවයොජනසහස්සානි අන්ධකාරං විධමිත්වා ආලොකං දස්සෙන්ති, එවං
මහානුභවා. ආභාය නානුභොන්තීති අත්තතො පභාය නප්පහොන්ති. තෙ කිර
චක්කවාලපබ්බතස්ස වෙමජ්ඣෙත වරන්ති, චක්කවාලපබ්බතඤ්ච අතික්කමිම
ලොකන්තරිකනිරයො, තස්මා තෙ තත්ථ ආභාය නප්පහොන්ති.

යෙපි තත්ථ සත්තාති යෙපි තස්මිං ලොකන්තරමහානිරයෙ සත්තා උපපන්නා.
කිං පන කම්මං කත්වා තෙ තත්ථ උප්පජ්ජන්තීති? භාරියං දාරුණං මාතාපිතුනං

ධම්මිකසමණබ්‍රාහ්මණානඤ්ච උපරි අපරාධං අඤ්ඤාඤ්ච දිවසෙ දිවසෙ
 පාණවධාදිසාහසිකකම්මං කත්වා උප්පජ්ජන්ති තම්බපණ්ණිදීපෙ
 අභයවොරනාගවොරාදයො විය. තෙසං අත්තභාවො තිගාචුතිකො භොති, වග්ගුලීනං
 විය දීඝනබා භොන්ති. තෙ රුක්ඛෙ වග්ගුලියො විය නබෙහි චක්කවාළපාදෙ
 ලග්ගන්ති. යදා පන සංසජ්ජන්තා අඤ්ඤාමඤ්ඤස්ස භත්ථපාසං ගතා භොන්ති, අථ
 “භක්ඛො නො ලද්ධො”ති මඤ්ඤමානා තත්ථ වාවටා විපරිවත්තිත්වා
 ලොකසන්ධාරකඋදකෙ පතන්ති. වාතෙ පහරන්තෙ මධුකඵලානි විය ඡිජ්ජිත්වා
 උදකෙ පතන්ති. පතිතමත්තා ච අච්චන්තබ්බා රෙ උදකෙ පිට්ඨපිණ්ඩි විය විලියන්ති.

අඤ්ඤෙපි කිර භො සන්ති සත්තාති – “යථා මයං මහාදුක්ඛං අනුභවාම, එවං
 අඤ්ඤෙපි කිර සත්තා ඉදං දුක්ඛං අනුභවන්තා ඉධුපපන්නා”ති තං දිවසං පස්සන්ති.
 අයං පන ඔභාසො ඵකයාගුපානමත්තම්පි න තිට්ඨති, යාවතා නිද්දායිත්වා පබුද්ධො
 ආරම්මණං විභාවෙති, තත්තකං කාලං භොති. දීඝභාණකා පන
 “අච්ඡරාසඬ්ඝාටමත්තමෙව විජ්ජුභාසො විය නිච්ඡරිත්වා කිං ඉදන්ති
 භණන්තානංයෙව අන්තරධායති”ති වදන්ති. සඬ්ඝම්පතීති සමන්තතො කම්පති.
 ඉතරද්වයං පුරිමපස්සෙව වෙච්චනං. පුන අප්පමාණො වාතිආදි නිගමනත්ථං චුත්තං.

202. චත්තාරො දෙවපුත්තා චතුද්දිසං ආරක්ඛාය උපගච්ඡන්තිති එත්ථ
 චත්තාරොති චතුත්තං මහාරාජුතං වසෙන චුත්තං, දසසහස්සචක්කවාළෙ පන
 චත්තාරො චත්තාරො කත්වා චත්තාලීසදසසහස්සා භොන්ති. තත්ථ ඉමස්මිං
 චක්කවාළෙ මහාරාජානො ඛග්ගහත්ථා ආගන්ත්වා බොධිසත්තස්ස
 ආරක්ඛණත්ථාය උපගන්ත්වා සිරිගඬ්භං පට්ටියා, ඉතරෙ ගඬ්භද්වාරතො පට්ටියාය
 අවරුද්ධපංසුපිසාවකාදියක්ඛගණෙ පටික්කමාපෙත්වා යාව චක්කවාළා ආරක්ඛං
 ගණ්හිංසු.

කිමත්ථං පනායං රක්ඛා ආගතා? නනු පටිසන්ධික්ඛණෙ කලලකාලතො
 පට්ටියාය සවෙපි කොට්ඨසතසහස්සා මාරා කොට්ඨසතසහස්සං සිනෙරුං උක්ඛිපිත්වා
 බොධිසත්තස්ස වා බොධිසත්තමාතුයා වා අන්තරායකරණත්ථං ආගච්ඡෙය්‍යං,
 සබ්බෙ අන්තරාව අන්තරධායෙය්‍යං. චුත්තම්පි වෙතං භගවතා රුහිරුප්පාදචත්ථුස්මිං
 – “අට්ඨානමෙතං, භික්ඛවෙ, අනවකාසො, යං පරුපක්කමෙන තථාගතං ජීවිතා
 වොරොපෙය්‍ය. අනුපක්කමෙන, භික්ඛවෙ, තථාගතා පරිනිබ්බායන්ති. ගච්ඡථ
 තුම්හෙ, භික්ඛවෙ, යථා විහාරං, අරක්ඛියා, භික්ඛවෙ, තථාගතා”ති (චූළව. 341).
 එවමෙතං, න පරුපක්කමෙන තෙසං ජීවිතන්තරායො අත්ථී. සන්ති බො පන
 අමනුස්සා විරූපා දුද්දසිකා, භෙරවරූපා පක්ඛිනො, යෙසං රූපං දිස්වා සද්දං වා
 සුත්වා බොධිසත්තමාතු භයං වා සන්තාසො වා උප්පජ්ජෙය්‍ය, තෙසං නිවාරණත්ථාය
 රක්ඛං අග්ගහෙසුං. අපිච බො බොධිසත්තස්ස පුඤ්ඤතෙපෙන සඤ්ජාතගාරවා
 අත්තනො ගාරවචොදිතාපි තෙ එවමකංසු.

කිං පන තෙ අන්තොගඬ්භං පටිසිත්වා යීතා චත්තාරො මහාරාජානො
 බොධිසත්තමාතුයා අත්තානං දස්සෙන්ති න දස්සෙන්තිති?

නභානමණ්ඩනභාජනාදිසර්වකිව්වකාලෙ න දස්සෙන්නි, සිරිගබ්භං පටිසිත්වා වරසයනෙ නිපන්නකාලෙ පන දස්සෙන්නි. තත්ථ කිඤ්චාපි අමනුස්සදස්සනං නාම මනුස්සානං සප්පට්ඨයං හොති, බොධිසත්තමාතා පන අත්තනො වෙව පුත්තස්ස ව පුඤ්ඤානුභාවෙන තෙ දිස්වා න භායති, පකතිඅත්තෙපුරපාලකෙසු විය අස්සා තෙසු චිත්තං උප්පජ්ජති.

203. පකතිසා සීලවතීති සභාවෙනෙව සීලසම්පන්නා. අනුප්පන්නෙ කිර බුද්ධෙ මනුස්සා තාපසපරිබ්බාජකානං සන්නිකෙ වන්දිත්වා උක්කුටිකං නිසීදිත්වා සීලං ගණ්හන්ති, බොධිසත්තමාතාපි කාලදෙව්ලස්ස ඉසිනො සන්නිකෙ ගණ්හාති. බොධිසත්තෙ පන කුච්ඡගතෙ අඤ්ඤස්ස පාදමුලෙ නිසීදිතුං නාම න සක්කා, සමාසනෙ නිසීදිත්වා ගහිතසීලම්පි අවඤ්ඤා කාරණමත්තං හොති. තස්මා සයමෙව සීලං අග්ගහෙසිති වුත්තං හොති.

පුරිසෙසුති බොධිසත්තස්ස පිතරං ආදිං කත්වා කෙසුපි මනුස්සෙසු පුරිසාධිප්පායචිත්තං නුප්පජ්ජති. තඤ්ච බො බොධිසත්තෙ ගාරවෙන, න පහීනකිලෙසනාය. බොධිසත්තමාතු රූපං පන සුකුසලාපි සිප්පිකා පොත්ථකම්මාදීසුපි කාතුං න සක්කොන්ති, තං දිස්වා පුරිසස්ස රාගො නුප්පජ්ජතිති න සක්කා වත්තුං. සචෙ පන තං රත්තචිත්තො උපසඬකම්මකාමො හොති, පාදා න වහන්ති, දිබ්බසඬබලිකා විය බජ්ඣන්ති. තස්මා “අනතික්කමනියා” තිආදි වුත්තං.

පඤ්චන්තං කාමගුණානන්ති පුබ්බෙ “කාමගුණුපසංහිත”න්ති පුරිසාධිප්පායවසෙන වත්ථුපටික්ඛෙපො කටීතො, ඉධ ආරම්මණප්පට්ඨලාභො දස්සිතො. තදා කිර “දෙවියා එවරූපො පුත්තො කුච්ඡස්මිං උප්පන්නො”ති, සුත්වා සමන්තතො රාජානො මහග්ග්ආභරණතුරියාදිවසෙන පඤ්චද්වාරාරම්මණවත්ථුභූතං පණ්ණාකාරං පෙසෙන්නි, බොධිසත්තස්ස ව බොධිසත්තමාතුයා ව කතකම්මස්ස උස්සන්නත්තා ලාභසක්කාරස්ස පමාණපරිච්ඡේදො නාම නත්ථි.

204. අකිලන්තකායාති යථා අඤ්ඤා ඉත්ථියො ගබ්භභාරෙන කිලමන්ති, හත්ථපාදා උද්ධුමාතකාදීනි පාපුණන්ති, න එවං තස්සා කොචි කිලමෙථා අභොසි. තිරොකුච්ඡගතන්ති අන්තොකුච්ඡගතං. කලලාදිකාලං අතික්කම්ත්වා සඤ්ජාතඅඬගපච්චඬගං අහීනින්ද්‍රියභාවං උපගතංයෙව පස්සති. කිමත්ථං පස්සති? සුඛවාසත්ථං. යමෙව හි මාතා පුත්තෙන සද්ධිං නිසින්තා වා නිපන්නා වා “හත්ථං වා පාදං වා ඔලම්බන්තං උක්ඛිපිත්වා සණ්ඨපෙස්සාමි”ති සුඛවාසත්ථං පුත්තං ඔලොකෙති, එවං බොධිසත්තමාතාපි යං තං මාතු උට්ඨානගමනපරිවත්තනනිසජ්ජාදීසු උණ්හසීතලොණිකතිත්තකකටුකාභාරඅජ්ඣොභරණකාලෙසු ව ගබ්භස්ස දුක්ඛං උප්පජ්ජති, අත්ථි නු බො මෙ තං පුත්තස්සාති සුඛවාසත්ථං බොධිසත්තං ඔලොකයමානා පල්ලඬිකං ආභූජිත්වා නිසින්තං බොධිසත්තං පස්සති. යථා හි අඤ්ඤෙ අන්තොකුච්ඡගතා පක්කාසයං අජ්ඣොත්ථරිත්වා ආමාසයං උක්ඛිපිත්වා උදරපටලං පිට්ඨිතො කත්වා පිට්ඨිකණ්ටකං නිස්සාය උක්කුටිකා ද්විසු මුට්ඨිසු

හනුකං යපෙත්වා දෙවෙ වස්සන්තෙ රුක්ඛස්සසිරෙ මක්කවා විය නිසිදන්ති, න එවං බොධිසත්තො. බොධිසත්තො පන පිට්ඨිකණ්ටකං පිට්ඨිතො කත්වා ධම්මාසනෙ ධම්මකථිකො විය පල්ලඤ්ඤාං ආභූජිත්වා පුරත්ථානිමුබ්බො නිසිදන්ති. පුබ්බෙ කතකම්මං පනස්සා වත්ථුං සොධෙති, සුද්ධෙ වත්ථුමිහි සුබ්බමච්ඡවිලක්ඛණං නිබ්බත්තති. අථ නං කුච්ඡිගතං තවො පටිච්ඡාදෙනුං න සක්කොති, ඔලොකෙන්නියා බහි යිතො විය පඤ්ඤායති. තමත්ථං උපමාය විභාවෙන්තො සෙය්‍යථාපිතිආදිමාහ. බොධිසත්තො පන අන්තොකුච්ඡිගතො මාතරං න පස්සති. න හි අන්තොකුච්ඡියං වක්ඛුවිඤ්ඤාණං උප්පජ්ජති.

205. කාලං කරොතිති න විජාතභාවපච්චයා, ආයුපරික්ඛයෙනෙව.

බොධිසත්තෙන වසිතට්ඨානඤ්ඤි වෙනියකුට්ඨසදිසං හොති අඤ්ඤෙසං අපරිභොගං, න ච සක්කා බොධිසත්තමාතරං අපනෙත්වා අඤ්ඤං අග්ගමහෙසිට්ඨානෙ යපෙතුන්ති තත්තකංයෙව බොධිසත්තමාතු ආයුජ්ජමාණං හොති, තස්මා තදා කාලං කරොති. කතරස්මිං පන වයෙ කාලං කරොතිති? මජ්ඣිමවයෙ. පයමවයස්මිඤ්ඤි සත්තානං අත්තභාවෙ ඡන්දරාගො බලවා හොති, තෙන තදා සඤ්ජාතගබ්භා ඉත්ථි තං ගබ්භං අනුරක්ඛිතුං න සක්කොන්ති, ගබ්භො බහ්වාබාධො හොති. මජ්ඣිමවයස්ස පන ද්වෙ කොට්ඨාසෙ අතික්කම්ම තතියකොට්ඨාසෙ වත්ථුං විසදං හොති, විසදෙ වත්ථුමිහි නිබ්බත්තා දාරකා අරොගා හොන්ති. තස්මා බොධිසත්තමාතාපි පයමවයෙ සම්පත්තිං අනුභවිත්වා මජ්ඣිමවයස්ස තතියකොට්ඨාසෙ විජායිත්වා කාලං කරොති.

නව වා දස වාති එත්ථ වා-සද්දෙන විකප්පනවසෙන සත්ත වා අට්ඨ වා එකාදස වා ද්වාදස වාති එවමාදීනම්පි සඬිගහො වෙදිතබ්බො. තත්ථ සත්තමාසජාතො ජීවති, සිතුණ්හක්ඛමො පන න හොති. අට්ඨමාසජාතො න ජීවති, සෙසා ජීවන්ති.

යිතාවාති යිතාව හුත්වා. මහාමායාපි දෙවී උපවිජ්ඣඤ්ඤා ඤාතිකුලසරං ගම්ප්පාමිති රඤ්ඤො ආරොවෙසි. රාජා කපිලවත්ථුතො දෙවදහනගරගාමිමග්ගං අලඬිකාරාපෙත්වා දෙවිං සුවණ්ණසිවිකාය නිසිදාපෙසි. සකලනගරවාසිතො සකායා පරිවාරෙත්වා ගන්ධමාලාදීහි පූජ්‍යමානා දෙවිං ගහෙත්වා පායංසු. සා දෙවදහනගරස්ස අවිදුරෙ ලුම්බිනිසාලවනුයානං දිස්වා උයානවිවරණත්ථාය විත්තං උප්පාදෙත්වා රඤ්ඤො සඤ්ඤං අදාසි. රාජා උයානං පටිජග්ගාපෙත්වා ආරක්ඛං සංවිදහාපෙසි. දෙවියා උයානං පටිට්ඨමත්තාය කායදුබ්බලාං අහොසි, අථස්සා මඬිගලසාලමුලෙ සිරිසයනං පඤ්ඤාපෙත්වා සාණියා පරික්ඛිපිංසු. සා අන්තොසාණිං පවිසිත්වා සාලසාඛං හත්ථෙන ගහෙත්වා අට්ඨාසි. අථස්සා තාවදෙව ගබ්භවුට්ඨානං අහොසි.

දෙවා නං පයමං පටිග්ගණ්හන්ති තිණාසවා සුද්ධාවාසබ්බුත්මානො පටිග්ගණ්හන්ති. කථං? සුතිවෙසං ගණ්හිත්වාති එකෙ. තං පන පටික්ඛිපිත්වා ඉදං චුත්තං – තදා බොධිසත්තමාතා සුවණ්ණබවිතං වත්ථං නිවාසෙත්වා මච්ඡක්ඛිසදිසං දුකුලපටං යාව පාදන්තාව පාරුපිත්වා අට්ඨාසි. අථස්සා සල්ලහුකං ගබ්භවුට්ඨානං

අහොසි ධම්මකරණතො උදකනික්ඛමනසදිසං. අථ තෙ පකතිබ්බත්ථවෙසෙනෙව උපසඬකමිත්වා පයමං සුවණ්ණජාලෙන පටිග්ගහෙසුං. තෙසං හත්ථතො මනුස්සා දුකුලචුම්භටකෙන පටිග්ගහෙසුං. තෙන වුත්තං – “දෙවා නං පයමං පටිග්ගණ්හන්ති පච්ඡා මනුස්සා” ති.

206. වත්තාරො නං දෙවපුත්තාති වත්තාරො මහාරාජානො. පටිග්ගහෙත්වාති අජිනප්පවෙණියා පටිග්ගහෙත්වා. මහෙසක්ඛොති මහාතෙජො මහායසො ලක්ඛණසම්පන්නොති අත්ථො.

විසදොව නික්ඛමතීති යථා අඤ්ඤෙ සත්තා යොනිමග්ගෙ ලග්ගන්තා හග්ගවිහග්ගා නික්ඛමන්ති, න එවං නික්ඛමති, අලග්ගො හුත්වා නික්ඛමතීති අත්ථො. උදෙනාති උදකෙන. කෙනචි අසුචිනාති යථා අඤ්ඤෙ සත්තා කම්මජවාතෙහි උද්ධංපාදා අධොසිරා යොනිමග්ගෙ පක්ඛිත්තා සතපොරිසනරකපපාතං පතන්තා විය තාලවිජ්ජදෙන නික්කඩ්ඪියමානා හත්ථි විය මහාදුක්ඛං අනුභවන්තා නානාඅසුචිමක්ඛිතාව නික්ඛමන්ති, න එවං බොධිසත්තො. බොධිසත්තඤ්ඤි කම්මජවාතා උද්ධංපාදං අධොසිරං කාතුං න සක්කොන්ති. සො ධම්මාසනතො ඔතරන්තො ධම්මකථිකො විය නිස්සෙණිතො ඔතරන්තො පුරිසො විය ව ද්වෙ හත්ථෙ ව පාදෙ ව පසාරෙත්වා ධීතකොව මාතුකුච්ඡිසම්භවෙන කෙනචි අසුචිනා අමක්ඛිතොව නික්ඛමති.

උදකස්ස ධාරාති උදකවට්ටියො. තාසු සීතා සුවණ්ණකටාහෙ පතති, උණ්භා රජතකටාහෙ. ඉදඤ්ච පථවීතලෙ කෙනචි අසුචිනා අසම්මිස්සං තෙසං පාතීයපරිභොජනීයඋදකඤ්චෙව අඤ්ඤෙහි අසාධාරණං කීළනඋදකඤ්ච දස්සෙතුං වුත්තං. අඤ්ඤස්ස පන සුවණ්ණරජතසංථෙහි ආහරියමානඋදකස්ස වෙව හංසවට්ටකාදිපොක්ඛරණිගතස්ස ව උදකස්ස පරිච්ඡෙදො නත්ථි.

207. සම්පතිජාතොති මුහුත්තජාතො. පාළියං පන මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛන්තමත්තො විය දස්සිතො, න පන එවං දට්ඨබ්බං. නික්ඛන්තමත්තඤ්ඤි තං පයමං බ්‍රහ්මානො සුවණ්ණජාලෙන පටිග්ගණ්හිංසු, තෙසං හත්ථතො වත්තාරො මහාරාජානො මඬගලසම්මතාය සුඛසම්ඵස්සාය අජිනප්පවෙණියා, තෙසං හත්ථතො මනුස්සා දුකුලචුම්භටකෙන, මනුස්සානං හත්ථතො මුච්චිත්වා පථවියං පතිට්ඨිතො.

සෙතමිහි ඡත්තෙ අනුධාරියමානෙති දිබ්බසෙනච්ඡත්තෙ අනුධාරියමානෙ. එත්ථ ව ඡත්තස්ස පරිවාරානි බග්ගාදීනි පඤ්ච රාජකකුඬහණ්ඩානිපි ආගතානෙව. පාළියං පන රාජගමනෙ රාජා විය ඡත්තමෙව වුත්තං. තෙසු ඡත්තමෙව පඤ්ඤායති, න ඡත්තග්ගාහකා. තථා බග්ග-තාලවණ්ට-මොරහත්ථක-වාළබ්ඡනි-උණ්භිසමත්තායෙව පඤ්ඤායන්ති, න තෙසං ගාහකා. සබ්බානි කිර තානි අදිස්සමානරූපා දෙවතා ගණ්හිංසු. වුත්තමිපි වෙනං –

“අනෙකසාබඤ්ච සහස්සමණ්ඩලං,
ඡත්තං මරු ධාරයුමන්තලික්ඛෙ;

සුවණ්ණදණ්ඩා විපතන්ති වාමරා,
න දිස්සරෙ වාමරජත්තගාහකා''ති. (සු. නි. 693);

සබ්බා ව දිසාති ඉදං සත්තපදවිතිභාරුපරි යිතස්ස විය සබ්බදිසානුවිලෝකනං
වුත්තං, න බො පනෙවං දට්ඨබ්බං. මහාසත්තො හි මනුස්සානං හත්ථතො මුච්චිත්වා
පුරත්ථිමදිසං ඔලොකෙසි, අනෙකවක්කවාලසහස්සානි එකඛගණානි අහෙසුං. තත්ථ
දෙවමනුස්සා ගන්ධමාලාදීහි පුජයමානා - “මහාපුරිස ඉධ තුම්හෙහි සදිසොපි නත්ථී,
කුතො උත්තරිතරො”ති ආහංසු. එවං චතස්සො දිසා, චතස්සො අනුදිසා, හෙට්ඨා,
උපරිති දසපි දිසා අනුවිලෝකෙත්වා අත්තනා සදිසං අදිස්වා අයං උත්තරා දිසාති
සත්තපදවිතිභාරොන අගමාසිති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. ආසහිත්ති උත්තමං.
අග්ගොති ගුණෙහි සබ්බපයමො. ඉතරානි ද්වෙ පදානි එතස්සෙව වෙච්චනානි.
අයමන්තිමා ජාති, නත්ථී දානි පුනබ්බවොති පදද්වයෙන ඉමස්මිං අත්තභාවෙ
පත්තබ්බං අරහත්තං බ්‍යාකාසි.

එත්ථ ව සමෙහි පාදෙහි පථවියං පතිට්ඨානං චතුරුද්ධිපාදපට්ඨාහස්ස
පුබ්බනිමිත්තං, උත්තරාහිමුඛභාවො මහාජනං අජ්ඣොත්ථරිත්වා අහිභවිත්වා
ගමනස්ස පුබ්බනිමිත්තං, සත්තපදගමනං සත්තබොජ්ඣංඛිගරතනපට්ඨාහස්ස
පුබ්බනිමිත්තං, දිබ්බසෙතච්ඡත්තධාරණං විමුත්තිච්ඡත්තපට්ඨාහස්ස පුබ්බනිමිත්තං,
පඤ්චරාජකකුඛගණ්ඩානි පඤ්චහි විමුත්තිහි විමුච්චනස්ස පුබ්බනිමිත්තං,
දිසානුවිලෝකනං අනාවරණඤාණපට්ඨාහස්ස පුබ්බනිමිත්තං, ආසහිවාචාභාසනං
අජ්ජවත්තියධම්මවක්කජ්ජවත්තනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. “අයමන්තිමා ජාති”ති
සිහනාදො අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බානස්ස පුබ්බනිමිත්තන්ති
වෙදිතබ්බං. ඉමෙ වාරා පාළියං ආගතා, සම්බහුලවාමො පන ආගතො, ආහරිත්වා
දිපෙතබ්බො.

මහාපුරිසස්ස හි ජාතදිවසෙ දසසහස්සිලෝකධාතු කම්පි.
දසසහස්සිලෝකධාතූමහි දෙවතා එකවක්කවාලෙ සන්තිපතිංසු. පයමං දෙවා
පටිග්ගහිංසු, පච්ඡා මනුස්සා. තත්තිබද්ධා විණා චම්මබද්ධා හෙරියො ව කෙනචි
අවාදිතා සයමෙව වජ්ජිංසු, මනුස්සානං අන්ද්‍වන්ධනාදීනි බණ්ඩාබණ්ඩං හිජ්ජිංසු.
සබ්බරොගා අම්බිලෙන ධොතතම්බමලං විය විගච්ඡිංසු, ජච්චන්ධා රූපානි පස්සිංසු.
ජච්චබ්බිරා සද්දං සුණංසු, පීඨසජ්ජි ජවනසම්පන්නා අහෙසුං, ජාතිජළානම්පි
එළමුගානං සති පතිට්ඨාසි, විදෙසෙ පක්ඛන්දනාවා සුපට්ඨනං පාපුණංසු,
ආකාසට්ඨකභූමට්ඨකරතනානි සකතෙජොභාසිතානි අහෙසුං, වෙරිනො
මෙත්තවිත්තං පට්ඨහිංසු, අවිච්ඡිති අග්ගි නිබ්බාසි. ලෝකන්තරෙ ආලෝකො
උදපාදි, නදිසු ජලං න පවත්ති, මහාසමුද්දෙසු මධුරසදිසං උදකං අහොසි, වාතො න
වාසි, ආකාසපබ්බතරුක්ඛගතා සකුණා හස්සිත්වා පථවිගතා අහෙසුං, චන්දො
අතිරොච්ඡි, සූරියො න උණ්හො න සීතලො නිම්මලො උතුසම්පන්නො අහොසි,
දෙවතා අත්තනො අත්තනො විමානද්වාමොරො යත්වා
අජ්ජොටනසෙලනවෙලුක්ඛෙපාදිහි මහාකිලං කිලිංසු, වාතුද්දිපිකමහාමෙසො වස්සි,
මහාජනං නෙව බුදා න පිපාසා පිලෙසි, ද්වාරකවාටානි සයමෙව විවරිංසු,

පුජ්‍ය ජ්‍යෙෂ්ඨ භික්ෂූන්ගේ රුක්මා පුජ්‍ය ජ්‍යෙෂ්ඨ භික්ෂූන්ගේ, දසසහස්සිලොකධාතු එකද්ධජමාලා අනුමානි.

තනුපිස්ස දසසහස්සිලොකධාතුකම්පො සබ්බස්සුතස්ස භවිත්තස්ස
පුබ්බනිමිත්තං, දෙවතානං එකච්ඡායාලෙ සන්තිපාතො
ධම්මචක්කප්පවත්තනකාලෙ එකප්පහාරෙන සන්තිපතිත්වා ධම්මපටිග්ගණනස්ස
පුබ්බනිමිත්තං, පඨමං දෙවතානං පටිග්ගහණං චතුත්තං රූපාවචරජ්ඣානානං
පටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං. පච්ඡා මනුස්සානං පටිග්ගහණං චතුත්තං
අරූපජ්ඣානානං පටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, තත්තිබ්බද්ධවිණානං සයං වජ්ජනං
අනුපුබ්බවිහාරපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, වම්මබ්බද්ධහේරිනං වජ්ජනං මහනියා
ධම්මහේරියා අනුස්සාවනස්ස පුබ්බනිමිත්තං, අන්තර්විතාදිනං ඡෙදො
අස්මිමානසමුච්ඡේදස්ස පුබ්බනිමිත්තං, සබ්බරොගවිගමො සබ්බකිලෙසවිගමස්ස
පුබ්බනිමිත්තං, ජච්චන්ධානං රූපදස්සනං දිබ්බචක්ඛුපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං,
ජච්චබ්බරානං සද්දස්සවනං දිබ්බසොකධාතුපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, පීඨසජ්ජිතං
ජවනසම්පදා චතුර්ද්ධිපාදාධිගමස්ස පුබ්බනිමිත්තං, ජළානං සතිපතිට්ඨානං
චතුසතිපට්ඨානපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, විදෙසපක්ඛන්දනාවානං
සුපට්ටනසම්පාපුණ්ණං චතුපට්ඨසම්භිදාධිගමස්ස පුබ්බනිමිත්තං, රතනානං
සකතෙජොහාසිතත්තං යං ලොකස්ස ධම්මොභාසං දස්සෙස්සති තස්ස
පුබ්බනිමිත්තං.

වෙරිනං මෙත්තචිත්තපටිලාභො චතුබ්බත්ථවිහාරපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං,
අවිච්ඡි අග්ගිනිබ්බානං එකාදසඅග්ගිනිබ්බානස්ස පුබ්බනිමිත්තං,
ලොකත්තරාලොකො අවිජ්ජන්ධකාරං විධම්මිත්වා ස්ථානාලොකදස්සනස්ස
පුබ්බනිමිත්තං, මහාසමුද්දස්ස මධුරතා නිබ්බානරසෙන එකරසභාවස්ස
පුබ්බනිමිත්තං, වාතස්ස අවායනං ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතභිත්තස්ස පුබ්බනිමිත්තං,
සකුණානං පථවිගමනං මහාජනස්ස ඔවාදං සුත්වා පාණෙනි සරණගමනස්ස
පුබ්බනිමිත්තං, වන්දස්ස අතිවිරොචනං බහුජනකත්තතාය පුබ්බනිමිත්තං, සූරියස්ස
උණ්හසිතවිච්ඡන්ධානපුබ්බතා කායිකවෙතසිකසුඛප්පත්තියා පුබ්බනිමිත්තං,
දෙවතානං විමානද්වාරෙසු අප්පොට්ඨාදිහි කීළනං බුද්ධභාවං පත්වා උදානං
උදානස්ස පුබ්බනිමිත්තං, වාතුද්දිපිකමහාමෙඝවස්සනං මහතො
ධම්මමෙඝවස්සනස්ස පුබ්බනිමිත්තං, බුද්ධාපිළනස්ස අභාවො
කායගතාසතිඅමතපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, පිපාසාපිළනස්ස අභාවො
විමුත්තිසුබ්බෙත සුබ්බභාවස්ස පුබ්බනිමිත්තං, ද්වාරකවාටානං සයමෙව විවරණං
අට්ඨඛිතිකමග්ගද්වාරවිවරණස්ස පුබ්බනිමිත්තං, රුක්මානං පුජ්‍ය ජ්‍යෙෂ්ඨ භික්ෂූන්ගේ
විමුත්තිපුජ්‍යෙහි පුජ්‍ය ජ්‍යෙෂ්ඨ භික්ෂූන්ගේ ව සාමස්සද්ධිභාරහරිතභාවස්ස ව පුබ්බනිමිත්තං,
දසසහස්සිලොකධාතුයා එකද්ධජමාලතා අරියද්ධජමාලාමාලිකාය පුබ්බනිමිත්තන්ති
වේදිතබ්බං. අයං සම්බහුලවාරො නාම.

එත්ථ පඤ්ඤෙ පුච්ඡන්ති – “යදා මහාපුරිසො පථවියං පතිට්ඨන්තිවා
උත්තරාහිමුඛො ගන්ත්වා ආසනිං වාචං භාසති, තදා කිං පථවියා ගතො, උදාහු

ආකාසෙන? දිස්සමානො ගතො, උදාහු අදිස්සමානො? අවෙලකො ගතො, උදාහු අලඬිකතප්පටියත්තො? දහරො හුත්වා ගතො, උදාහු මහල්ලකො? පච්ඡාපි කිං තාදිසොව අහොසි, උදාහු පුන ඛාලදාරකො’’ති? අයං පන පඤ්ඤා හෙට්ඨා ලොහපාසාදෙ සඬ්ඝසන්තිපාතෙ තිසිටකචූළාභයත්ථෙරෙන විස්සජ්ජිතොව. ථෙරො කිරත්ථ නියති පුබ්බෙකතකම්ම-ඉස්සරනිම්මානවාදවසෙන තං තං ඛහුං වත්වා අවසානෙ එවං ඛාකාසි – ‘‘මහාපුරිසො පට්ටියං ගතො, මහාජනස්ස පන ආකාසෙ ගච්ඡන්තො විය අහොසි. දිස්සමානො ගතො, මහාජනස්ස පන අදිස්සමානො විය අහොසි. අවෙලකො ගතො, මහාජනස්ස පන අලඬිකතප්පටියත්තොව උපට්ඨාසි. දහරොව ගතො, මහාජනස්ස පන සොළසවස්සුද්දෙසිකො විය අහොසි. පච්ඡා පන ඛාලදාරකොව අහොසි, න තාදිසො’’ති. එවං චුත්තෙ පරිසා වස්ස ‘‘බුද්ධෙන විය හුත්වා හො ථෙරෙන පඤ්ඤා කථිතො’’ති අත්තමනා අහොසි. ලොකන්තරිකවාරො චුත්තනයො එව.

විදිතාති පාකටා හුත්වා. යථා හි සාවකා නහානමුඛධොවනබාදනපිවනාදිකාලෙ අනොකාසගතෙ අතීතසඬ්ඛාරෙ නිප්පදෙසෙ සම්මසිතුං න සක්කොන්ති, ඔකාසපත්තයෙව සම්මසන්ති, න එවං බුද්ධා. බුද්ධා හි සත්තදිවසඛහන්තරෙ වචන්තීතසඬ්ඛාරෙ ආදිතො පට්ඨාය සම්මසිත්වා තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වාව විස්සජ්ජෙත්ති, තෙසං අවිපස්සිතධම්මො නාම නත්ථී, තස්මා ‘‘විදිතා’’ති ආහ. සෙසං සඬ්ඛත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

අව්ජරියඅඛ්භුතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. බාකුලසුත්තවණ්ණනා

209. එවං මෙ සුතන්ති බාකුලසුත්තං. තත්ථ බාකුලොති යථා ද්වාවිසති ද්වත්තිංසාතිආදිමිහි වත්තඛිබ්බෙ බාවිසති බාත්තිංසාතිආදීනි වුව්චන්ති, එවමෙව ද්විකුලොති වත්තඛිබ්බෙ බාකුලොති චුත්තං. තස්ස හි ථෙරස්ස ද්වෙ කුලාති අහෙසුං. සො කිර දෙවලොකො වචිත්වා කොසම්බිනගරෙ නාම මහාසෙට්ඨිකුලෙ නිබ්බත්තො, තමෙන පඤ්චමෙ දිවසෙ සීසං න්හාපෙත්වා ගඬගාකීළං අකංසු. ධාතියා දාරකං උදකෙ නිමුජ්ජනුම්මුජ්ජනවසෙන කීළාපෙත්තියා එකො මච්ඡො දාරකං දිස්වා ‘‘භක්ඛො මෙ අය’’න්ති මඤ්ඤමානො මුඛං විවරිත්වා උපගතො. ධාතී දාරකං ඡඩ්ඛෙත්වා පලාතා. මච්ඡො තං ගිලී. පුඤ්ඤවා සත්තො දුක්ඛං න පාපුණි, සයනගඬිහං පටිසිත්වා නිපන්නො විය අහොසි. මච්ඡො දාරකස්ස තෙජෙන තත්තකපල්ලං ගිලිත්වා දය්හමානො විය වෙගෙන තිංසයොජනමග්ගං ගන්ත්වා බාරාණසිනගරවාසිනො මච්ඡන්ධස්ස ජාලං පාවිසි, මහාමච්ඡා නාම ජාලබද්ධා පහරියමානා මරන්ති. අයං පන දාරකස්ස තෙජෙන ජාලතො නිහටමත්තොව මනො. මච්ඡන්ධා ව මහන්තං මච්ඡං ලහිත්වා ඵාලෙත්වා වික්කිණන්ති. තං පන දාරකස්ස ආනුභාවෙන අඵාලෙත්වා සකලමෙව කාජෙන හරිත්වා සහස්සෙන දෙමාති වදන්තා නගරෙ විවරිංසු. කොචි න ගණ්භාති.

තස්මිං පන නගරෙ අපුත්තකං අසිතිකොට්ඨිභවං සෙට්ඨිකුලං අත්ථී, තස්ස ද්වාරමුලං පත්වා “කිං ගහෙත්වා දෙථා”ති චුත්තා කභාපණන්ති ආහංසු. තෙහි කභාපණං දත්වා ගහිතො. සෙට්ඨිහරියාපි අඤ්ඤෙසු දිවසෙසු මච්ඡෙ න කෙලායති, තං දිවසං පන මච්ඡං ඵලකෙ යපෙත්වා සයමෙව ඵාලෙසි. මච්ඡඤ්ච නාම කුච්ඡිතො ඵාලෙන්ති, සා පන පිට්ඨිතො ඵාලෙන්ති මච්ඡකුච්ඡියං සුවණ්ණවණ්ණං දාරකං දිස්වා – “මච්ඡකුච්ඡියං මෙ පුත්තො ලද්ධො”ති නාදං නදිත්වා දාරකං ආදාය සාමිකස්ස සන්තිකං අගමාසි. සෙට්ඨී තාවදෙව හෙරිං වරාපෙත්වා දාරකං ආදාය රඤ්ඤො සන්තිකං ගන්ත්වා – “මච්ඡකුච්ඡියං මෙ දෙව දාරකො ලද්ධො, කිං කරොමී”ති ආහ. පුඤ්ඤවා එස, යො මච්ඡකුච්ඡියං අරොගො වසි, පොසෙහි නන්ති.

අස්සොසි බො ඉතරං කුලං – “බාරාණසියං කිර එකං සෙට්ඨිකුලං මච්ඡකුච්ඡියං දාරකං ලහති”ති, තෙ තත්ථ අගමංසු. අථස්ස මාතා දාරකං අලඬකරිත්වා කිලාපියමානං දිස්වාච “මනාපො වතායං දාරකො”ති ගන්ත්වා පවතිං ආචික්ඛි. ඉතරා මය්හං පුත්තොතිආදිමාහ. කහං තෙ ලද්ධොති? මච්ඡකුච්ඡියන්ති. නො තුය්හං පුත්තො, මය්හං පුත්තොති. කහං තෙ ලද්ධොති? මයා දසමාසෙ කුච්ඡියා ධාරිතො, අථ නං නදියා කිලාපියමානං මච්ඡො ගිලිති. තුය්හං පුත්තො අඤ්ඤෙන මච්ඡෙන ගිලිතො භවිස්සති, අයං පන මයා මච්ඡකුච්ඡියං ලද්ධොති, උභොපි රාජකුලං අගමංසු. රාජා ආහ – “අයං දස මාසෙ කුච්ඡියා ධාරිතත්තා අමාතා කාතුං න සක්කා, මච්ඡං ගණ්හන්තාපි වක්කයකනාදිති ඛහි කත්වා ගණ්හන්තා නාම නත්ථීති මච්ඡකුච්ඡියං ලද්ධත්තා අයම්පි අමාතා කාතුං න සක්කා, දාරකො උභින්තම්පි කුලානං දායාදො භොතු, උභොපි නං ජග්ගථා”ති උභොපි ජග්ගිංසු.

විඤ්ඤානං පත්තස්ස ද්විසුපි නගරෙසු පාසාදං කාරෙත්වා නාටකානි පච්චුපට්ඨාපෙසුං. එකෙකස්මිං නගරෙ වත්තාරො වත්තාරො මාසෙ වසති, එකස්මිං නගරෙ වත්තාරො මාසෙ චුට්ඨස්ස සඬ්ඝාටනාවාය මණ්ඩපං කාරෙත්වා තත්ථ නං සද්ධිං නාටකාහි ආරොපෙන්ති. සො සම්පත්තිං අනුභවමානො ඉතරං නගරං ගච්ඡති. තංනගරවාසිනො නාටකානි උපඬ්ඪමග්ගං අගමංසු. තෙ පච්චුග්ගන්ත්වා තං පරිවාරෙත්වා අත්තනො පාසාදං නයන්ති. ඉතරානි නාටකානි නිවත්තිත්වා අත්තනො නගරමෙව ගච්ඡන්ති. තත්ථ වත්තාරො මාසෙ වසිත්වා තෙනෙව නියාමෙන පුන ඉතරං නගරං ගච්ඡති. එවමස්ස සම්පත්තිං අනුභවන්තස්ස අසිති වස්සානි පරිපුණ්ණානි.

අථ භගවා වාරිකං වරමානො බාරාණසිං පත්තො. සො භගවතො සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිතො. පබ්බජිත්වා සත්තාහමෙව පුටුප්පනො අභොසි, අට්ඨමෙ පන සො සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණ්ති එවමස්ස ද්වෙ කුලානි අහෙසුං. තස්මා බාකුලොති සඬ්ඛං අගමාසිති.

පුරාණගිහිසභායොති පුබ්බෙ ගිහිකාලෙ සභායො. අයම්පි දීඝායුකොච ථෙරං පබ්බජිතං පස්සිතුං ගච්ඡන්තො අසිතිමෙ වස්සෙ ගතො. මෙටුනො ධම්මොති බාලො

නග්ගසමණකො බාලපුච්ඡං පුච්ඡති, න සාසනවචනං, ඉදානි ථෙරෙන දින්නනසෙ
ධීතො ඉමෙහි පන තෙති පුච්ඡි.

210. යංපායස්මාතිආදීනි පදානි සබ්බවාරෙසු ධම්මසඬගාහකත්ථෙරෙහි
නියමෙත්වා යපිතානි. තත්ථ සඤ්ඤා උප්පන්නමත්තාව, විතක්කො
කම්මපට්ඨෙදකොති. ථෙරො පනාහ – “කස්මා විසුං කරොථ, උභයම්පෙතං
කම්මපට්ඨෙදකමෙවා”ති.

211. ගහපතිවිවරන්ති වස්සාවාසිකං විවරං. සත්ථෙනාති පිප්ඵලකෙන. සුචියාති
සුචිං ගහෙත්වා සිබ්බිතභාවං න සරාමීති අත්ථො. කථිතො විවරන්ති කථිතවිවරං,
කථිතවිවරම්පි හි වස්සාවාසිකගතිකමෙව. තස්මා තත්ථ “සිබ්බිතා නාහිජානාමි”ති
ආහ.

එත්තකං පනස්ස කාලං ගහපතිවිවරං අසාදියන්තස්ස ඡින්නසිබ්බනාදීනි
අකරොන්තස්ස කුතො විවරං උප්පජ්ජතිති. ද්විති නගරෙහි. ථෙරො හි මහායසස්සි,
තස්ස පුත්තධීතරො නත්තපනත්තකා සුබ්බමසාටකෙහි විවරානි කාරෙත්වා
රජාපෙත්වා සමුග්ගෙ පක්ඛිපිත්වා පහිණන්ති. ථෙරස්ස න්හානකාලෙ
න්හානකොට්ඨකෙ යපෙත්ති. ථෙරො තානි නිවාසෙති වෙව පාරුපති ව,
පුරාණවිවරානි සම්පත්තපබ්බජිතානං දෙති. ථෙරො තානි නිවාසෙත්වා ව පාරුපිත්වා
ව නවකම්මං න කරොති, කිඤ්ච ආයුහනකම්මං නත්ථි. ඵලසමාපත්තිං අප්පෙත්වා
අප්පෙත්වා නිසිදති. චතුසු මාසෙසු පත්තෙසු ලොමකිලිට්ඨානි භොන්ති, අප්පෙසු පුන
තෙනෙව නියාමෙන පහිණිත්වා දෙන්ති. අඬ්ඬමාසෙ අඬ්ඬමාසෙ පරිවත්තතිතිපි
වදන්තියෙව.

අනච්ඡරියඤ්ඤෙතං ථෙරස්ස මහාපුඤ්ඤස්ස මහාභිඤ්ඤස්ස සතසහස්සකප්පෙ
පුරිතපාරමිස්ස, අසොකධම්මරඤ්ඤො කුලුපකො නිග්‍රොධත්ථෙරො දිවසස්ස
නික්ඛත්තුං විවරං පරිවත්තෙසි. තස්ස හි තිවිවරං හත්ථික්ඛන්ධෙ යපෙත්වා පඤ්චහි
ව ගන්ධසමුග්ගසතෙහි පඤ්චහි ව මාලාසමුග්ගසතෙහි සද්ධිං පාතොව ආහරිසිත්ථ,
තථා දිවා වෙව සායඤ්ච. රාජා කිර දිවසස්ස නික්ඛත්තුං සාටකෙ පරිවත්තෙත්තො
“ථෙරස්ස විවරං නීත”න්ති පුච්ඡිත්වා “ආම නීත”න්ති සුත්වා ව පරිවත්තෙසි.
ථෙරොපි න හණ්ඩිකං ඛන්ධිත්වා යපෙසි, සම්පත්තසබ්බමචාරීනං අදාසි. තදා කිර
ජම්බුදිපෙ හික්ඛුසඬ්ඨස්ස යෙභුයොන නිග්‍රොධස්සෙව සන්තකං විවරං අභොසි.

අභො වත මං කොචි නිමන්තෙය්‍යාති කිං පන විත්තස්ස අනුප්පාදනං භාරියං,
උප්පන්නස්ස පහානන්ති. විත්තං නාම ලභ්‍යකපරිවත්තං, තස්මා අනුප්පාදනං භාරියං,
උප්පන්නස්ස පහානම්පි භාරියමෙව. අන්තරසරෙති මහාසකුලදායිසුත්තෙ (ම. නි.
2.237) ඉන්දබ්බිලකො පට්ඨාය අන්තරසරං නාම ඉධ නිම්බොදකපත්තට්ඨානං
අධිප්පෙතං. කුතො පනස්ස හික්ඛා උප්පජ්ජිත්ථාති. ථෙරො ද්විසු නගරෙසු
අභිඤ්ඤාතො, ගෙහද්වාරං ආගතස්සෙවස්ස පත්තං ගහෙත්වා නානාරසභොජනස්ස
පුරෙත්වා දෙන්ති. සො ලද්ධට්ඨානතො නිවත්තති, හත්තකිච්චකරණට්ඨානං

පනස්ස නිබ්බේදයෙහි අනුබ්‍යාසයෙහි පෙරෙන කිර රූපෙ නිමිත්තං ගහෙත්වා මාතුගාමො න ඔලොකිතපුබ්බො. මාතුගාමස්ස ධම්මන්ති මාතුගාමස්ස ඡප්පඤ්චවාචාහි ධම්මං දෙසෙතුං වට්ටති, පඤ්භං පුට්ඨොන ගාථාසහස්සමිපි වත්තුං වට්ටතියෙව. ථෙරො පන කප්පියමෙව න අකාසි. යෙභුයොන හි කුලපකට්ඨරානමෙනං කම්මං හොති. භික්ඛුනුපස්සයන්ති භික්ඛුනිඋපස්සයං. තං පන ගිලානපුච්ඡකෙන ගන්තුං වට්ටති, ථෙරො පන කප්පියමෙව න අකාසි. එස නයො සබ්බත්ථ. චුණ්ණොනාති කොසම්බචුණ්ණාදිනා. ගත්තපරිකම්මෙති සරිරසම්බාහනකම්මෙ. විචාරිතාති පයොජයිතා. ගද්දුහනමත්තන්ති ගාවිං ථනෙ ගහෙත්වා එකං බීරබිත්දුං දුහනකාලමත්තමිපි.

කෙන පන කාරණෙන ථෙරො නිරාබාධො අහොසි. පදුමුත්තරෙ කිර හගවති සතසහස්සභික්ඛුපරිවාරෙ වාරිකං වරමානෙ හිමවති විසරුක්ඛා පුප්ඵිංසු. භික්ඛුසතසහස්සානමිපි තිණපුප්ඵකරොගො උප්පජ්ජති. ථෙරො තස්මිං සමයෙ ඉද්ධිමා තාපසො හොති, සො ආකාසෙන ගච්ඡන්තො භික්ඛුසඤ්ඤා දිස්වා ඔතරිත්වා රොගං පුච්ඡිත්වා හිමවත්තතො ඔසධං ආහරිත්වා අදාසි. උපසිඤ්ඤාමත්තෙනෙව රොගො වූපසමි. කස්සපසම්මාසම්බුද්ධකාලෙපි පට්ඨවජ්ජපදිවසෙ වජ්ජං යපෙත්වා භික්ඛුසඤ්ඤා පරිහොගං අග්ගිසාලඤ්ඤෙව වච්චකුට්ඨඤ්ඤෙව කාරෙත්වා භික්ඛුසඤ්ඤා හෙසජ්ජවත්තං නිබන්ධි, ඉමිනා කම්මෙන නිරාබාධො අහොසි. උක්කට්ඨනෙසජ්ජකො පනෙස උක්කට්ඨාරඤ්ඤකො ව තස්මා “නාහිජානාමි අපස්සෙනකං අපස්සයිතා” තිආදිමාහ.

සරණාති සකිලෙසො. අඤ්ඤා උද්පාදීති අනුපසම්පන්නස්ස අඤ්ඤං බ්‍යාකාතුං න වට්ටති. ථෙරො කස්මා බ්‍යාකාසි? න ථෙරො අහං අරහාති ආහ, අඤ්ඤා උද්පාදීති පනාහ. අපිව ථෙරො අරහාති පාකටො, තස්මා එවමාහ.

212. පබ්බජ්ජන්ති ථෙරො සයං නෙව පබ්බාපෙසි, න උපසම්පාදෙසි අඤ්ඤෙහි පන භික්ඛුහි එවං කාරාපෙසි. අවාපුරණං ආදායාති කුඤ්චිකං ගහෙත්වා.

නිසින්නකොව පරිනිබ්බායීති අහං ධරමානොපි න අඤ්ඤස්ස භික්ඛුස්ස භාරො අහොසිං, පරිනිබ්බුතස්සාපි මෙ සරිරං භික්ඛුසඤ්ඤා පලිබොධො මා අහොසිති තෙජොධාතුං සමාපජ්ජිත්වා පරිනිබ්බායි. සරිරතො ජාලා උට්ඨති, ඡවිමංසලොහිතං සජ්ජි විය ඤායමානං පරික්ඛයං ගතං, සුමනමකුලසදිසා ධාතුයොව අවසෙසිංසු. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව. ඉදං පන සුත්තං දුතියසඨගහෙ සඨගිත්ති.

පපඤ්චසුද්ධියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

බාකුලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. දන්තභූමිසුත්තවණ්ණනා

213. එවං මෙ සුතන්ති දන්තභූමිසුත්තං. තත්ථ අරඤ්ඤකුටිකායන්ති තස්සෙව වෙච්චනස්ස එකස්මිං විචිත්තට්ඨානෙ පධානකම්මිකානං භික්ඛූනං අත්ථාය කතසෙනාසනෙ. රාජකුමාරොති බිම්බිසාරස්ස පුත්තො ඔරසකො.

චූසෙය්‍යාති ලභෙය්‍ය. එකග්ගතන්ති එවං පටිපන්නො සමාපත්තිං නාම ලහති, ඤානං නාම ලහතිති ඉදං මයා සුතන්ති වදති. කිලමථොති කායකිලමථො. විභෙසාති ස්වෙව කිලමථො වුත්තො. යථාසකෙ තිට්ඨෙය්‍යාසීති අත්තනො අජානනකොට්ඨාසෙයෙව තිට්ඨෙය්‍යාසීති.

214. දෙසෙසීති චිත්තෙකග්ගතං නාම එවං ලහති, සමාපත්තිං එවං නිබ්බත්තෙතිති අප්පනාඋපචාරං පාපෙත්වා එකකසිණපරිකම්මං කථෙසී. පච්චෙදෙත්වාති පකාසෙත්වා.

නෙක්ඛම්මෙන ඤාතබ්බන්ති කාමතො නිස්සට්ඨුණෙන ඤාතබ්බං. කාමතො නිස්සට්ඨුණෙ ධීතෙන පුග්ගලෙන එකග්ගං නාම ජාතිතබ්බන්ති අධිප්පායෙනෙනං වුත්තං. සෙසාති තස්සෙව වෙච්චනාති. කාමෙ පරිභුඤ්ජන්තොති දුට්ඨෙපි කාමෙ භුඤ්ජමානො.

215. භත්ථිදම්මා වා අස්සදම්මා වා ගොදම්මා වාති එත්ථ අදන්තභත්ථිදම්මාදයො විය චිත්තෙකග්ගරහිතා පුග්ගලා දට්ඨබ්බා. දන්තභත්ථිදාදයො විය චිත්තෙකග්ගසම්පන්නා. යථා අදන්තභත්ථිදම්මාදයො කුටාකාරං අකත්වා ධුරං අජඬ්ඬෙත්වා දන්තගමනං වා ගන්තුං, දන්තෙහි වා පත්තබ්බං භූමිං පාපුණ්තුං න සක්කොන්ති, එවමෙව චිත්තෙකග්ගරහිතා සම්පන්නචිත්තෙකග්ගෙහි නිබ්බත්තිතගුණං වා නිබ්බත්තෙතුං පත්තභූමිං වා පාපුණ්තුං න සක්කොන්ති.

216. භත්ථවිලඬ්ඬසකෙනාති භත්ථෙන භත්ථං ගහෙත්වා.

දට්ඨෙය්‍යන්ති පස්සිතබ්බයුත්තකං. ආවුතොති ආවරිතො. නිවුතොති නිවාරිතො. ඔවුටොති ඔනද්ධො.

217. නාගවනිකන්ති භත්ථිපදොපමෙ (ම. නි. 1.288 ආදයො) නාගවනවරකො පුරිසො “නාගවනිකො”ති වුත්තො, ඉධ භත්ථිසික්ඛාය කුසලො භත්ථිං ගහෙතුං සමත්ථො. අතිපස්සිත්වාති දිස්වා. එත්ථගෙධාති එතස්මිං පවත්තගෙධා. සරසඬ්ඬකප්පානන්ති ධාවනසඬ්ඬකප්පානං. මනුස්සකන්තෙසු සීලෙසු සමාදපනායාති එත්ථ යදා නාගො ඉත්ථිපුරිසෙහි කුමාරකුමාරිකාහි සොණ්ඩාදීසු ගහෙත්වා උපකෙළයමානො විකාරං න කරොති සුඛායති, තදානෙන මනුස්සකන්තාති සීලාති සමාදින්නාති නාම භොන්ති.

පෙමතීයාති තාත රාජා තෙ පසන්නො මඬ්ගලභත්ථිට්ඨානෙව ය්‍යපෙස්සති, රාජාරහාති භොජනාදීති ලභිස්සසීති එවරුපි නාගෙහි පියාපිතබ්බා කථා. සුස්සුසතීති

තං පෙමනීයකථං සොතුකාමො හොති. තිණසාසොදකන්ති තිණසාසඤ්චෙව
උදකඤ්ච, තිණසාසන්ති සාසිතබ්බං තිණං, බාදිතබ්බන්ති අත්ථො.

පණවොති ඩිණ්ඩිමො. සබ්බවඨකදොසනිහිතනින්තීතකසාවොති
නිහිතසබ්බවඨකදොසො චෙව අපනීතකසාවො ච. අඨගන්තෙව සඨං ගච්ඡති
අඨගසමො හොති.

219. ගෙහසිතසීලානන්ති පඤ්චකාමගුණනිස්සිතසීලානං. ඤායස්සාති
අට්ඨඨිතිකමග්ගස්ස.

222. අදන්තමරණං මහල්ලකො රඤ්ඤො නාගො කාලඨකතොති රඤ්ඤො
මහල්ලකො නාගො අදන්තමරණං මනො කාලං කතො හොති, අදන්තමරණං
කාලංකිරියං නාම කරියතීති අයමෙත්ථ අත්ථො. එස නයො සබ්බත්ථ. සෙසං
උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුද්ධියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

දන්තභූමිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. භූමිපසුත්තවණ්ණනා

223. එවං මෙ සුතන්ති භූමිපසුත්තං. තත්ථ භූමිජොති අයං ථෙරො
ජයසෙනරාජකුමාරස්ස මාතුලො. ආසඤ්ච අනාසඤ්චාති කාලෙන ආසං කාලෙන
අනාසං. සකෙන ථාලිපාකෙනාති පකතිපවත්තාය හික්ඛාය අත්තනො
නිට්ඨිතහත්තතොපි හත්තෙන පරිච්ඡි. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුද්ධියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

භූමිපසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අනුරුද්ධසුත්තවණ්ණනා

230. එවං මෙ සුතන්ති අනුරුද්ධසුත්තං. තත්ථ එවමාහංසුති තස්ස උපාසකස්ස
අථාසුකකාලො අහොසි, තදා උපසඨිකමිත්වා එවමාහංසු. අපණ්ණකන්ති අවිරාධිතං.
එකත්ථාති අප්පමාණාති වා මහග්ගතාති වා ඤානමෙව චිත්තෙකග්ගතායෙව එවං
වුච්චතීති ඉමං සන්ධාය එවමාහ.

231. යාවතා එකං රුක්ඛමූලං මහග්ගතන්ති එරිත්වා අධිමුච්චිත්වා විහරතීති
එකරුක්ඛමූලපමාණට්ඨානං කසිණනිමිත්තෙන ඔත්ථරිත්වා තස්මිං කසිණනිමිත්තෙන
මහග්ගතජ්ඣානං එරිත්වා අධිමුච්චිත්වා විහරති. මහග්ගතන්ති පනස්ස ආහොගො
නත්ථි, කෙවලං මහග්ගතජ්ඣානපවත්තිවසෙන පනෙනං වුත්තං. එස නයො
සබ්බත්ථ. ඉමිනා බො එතං ගහපති පරියායෙනාති ඉමිනා කාරණෙන. එත්ථ හි

අප්පමාණානි චුත්තානං බ්‍රහ්මචිහාරානං නිමිත්තං න වඩ්ඪති, උග්ගාටනං න ඡායති,
තානි ක්කානානි අභිඤ්ඤානං වා නිරොධස්ස වා පාදකානි න භොන්ති,
විපස්සනාපාදකානි පන වට්ටපාදකානි භවොක්කමනානි ව භොන්ති. “මහග්ගතා”ති
චුත්තානං පන කසිණඡ්ඤානානං නිමිත්තං වඩ්ඪති, උග්ගාටනං ඡායති, සමතික්කමා
භොන්ති, අභිඤ්ඤාපාදකානි නිරොධපාදකානි වට්ටපාදකානි භවොක්කමනානි ව
භොන්ති. එවමීමෙ ධම්මා නානත්ථා, අප්පමාණා මහග්ගතානි එවං නානාබ්‍යඤ්ජනා
ව.

232. ඉදානි මහග්ගතසමාපත්තියො නිහරිත්වා හවුපපත්තිකාරණං දස්සෙත්තො
වතස්සො බො ඉමානිආදිමාහ. පරිත්තාහානි ඵරිත්වා ඡානන්තස්ස අයමාභොගො
අත්ථි, පරිත්තාහෙසු පන දෙවෙසු නිබ්බත්තිකාරණං ක්කානං භාවෙත්තො එවං
චුත්තො. එස නයො සබ්බත්ථ. පරිත්තාහා සියා සංකිලිට්ඨාහා භොන්ති සියා
පරිසුද්ධාහා, අප්පමාණාහා සියා සංකිලිට්ඨාහා භොන්ති සියා පරිසුද්ධාහා. කථං?
සුප්පමත්තෙ වා සරාවමත්තෙ වා කසිණපරිකම්මං කත්වා සමාපත්තිං
නිබ්බත්තෙත්වා පඤ්චහාකාරෙහි ආවිණ්ණවසිභාවො පච්චනීකධම්මානං සුට්ඨු
අපරිසොධිතත්තා දුබ්බලමෙව සමාපත්තිං වළඤ්ජිත්වා අප්පගුණඡ්ඤානෙ ධීතො
කාලං කත්වා පරිත්තාහෙසු නිබ්බත්තති, වණ්ණො පනස්ස පරිත්තො වෙව භොති
සංකිලිට්ඨො ව. පඤ්චහි පනාකාරෙහි ආවිණ්ණවසිභාවො පච්චනීකධම්මානං සුට්ඨු
පරිසොධිතත්තා සුචිසුද්ධං සමාපත්තිං වළඤ්ජිත්වා පගුණඡ්ඤානෙ ධීතො කාලං
කත්වා පරිත්තාහෙසු නිබ්බත්තති, වණ්ණො පනස්ස පරිත්තො වෙව භොති
පරිසුද්ධො ව. එවං පරිත්තාහා සියා සංකිලිට්ඨාහා භොන්ති සියා පරිසුද්ධාහා.
කසිණෙ පන විපුලපරිකම්මං කත්වා සමාපත්තිං නිබ්බත්තෙත්වා පඤ්චහාකාරෙහි
ආවිණ්ණවසිභාවානි සබ්බං පුරිමසදිසමෙව වෙදිතබ්බං. එවං අප්පමාණාහා සියා
සංකිලිට්ඨාහා භොන්ති සියා පරිසුද්ධාහානි.

වණ්ණනානත්තන්ති සරීරවණ්ණස්ස නානත්තං. නො ව ආභානානත්තන්ති
ආලොකෙ නානත්තං න පඤ්ඤායති. අච්චිනානත්තන්ති දීඝරස්සඅණුථුලවසෙන
අච්චියා නානත්තං.

යත්ථ යත්ථාති උය්‍යානවිමානකප්පරුක්ඛනදීතීරපොක්ඛරණීතීරෙසු යත්ථ
යත්ථ. අභිනිවිසන්තීති වසන්ති. අභිරමන්තීති රමන්ති න උක්කණ්ඨන්ති. කාපේනාති
යාගුහත්තතෙලථාණිතමච්ඡමංසකාපේසු යෙන කෙනචි කාපේන. “කාවෙනාති”පි
පායො, අයමෙව අත්ථො. පිටකෙනාති පච්ඡියා. තත්ථ තත්ථෙථාති
සප්පිමධුථාණිතාදීනං සුලභට්ඨානතො ලොණපුනිමච්ඡාදීනං උස්සන්තට්ඨානං නීතා
“පුබ්බෙ අම්භාකං වසනට්ඨානං ඵාසුකං, තත්ථ සුඛං වසිම්භා, ඉධ ලොණං වා නො
බාධති පුනිමච්ඡගන්ධො වා සිසරොගං උප්පාදෙති”ති එවං චිත්තං අනුප්පාදෙත්වා
තත්ථ තත්ථෙව රමන්ති.

234. ආහානි ආහාසම්පන්නා. තදඬුගෙනානි තස්සා හවුපපත්තියා අඬුගෙන, හවුපපත්තිකාරණෙනානි අත්ථො. ඉදානි තං කාරණං පුච්ඡන්තො කො නු බො, හන්තෙනිආදිමාහ.

කායදුට්ඨල්ලන්ති කායාලසියභාවො. ක්කායතොති ජලතො.

235. දීඝරත්තං බො මෙනි ථෙරො කිර පාරමියො පුරෙන්නො ඉසිපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා සමාපත්තිං නිබ්බත්තෙන්වා නිරන්තරං තීණි අත්තභාවසනානි බ්‍රහ්මලොකෙ පටිලභි, තං සන්ධායෙනං ආහ. චුත්තම්පි චෙතං –

“අවොකිණ්ණං තීණි සතං, යං පබ්බජිං ඉසිපබ්බජ්ජං;
අසඬ්ඛනං ගවෙසන්තො, පුබ්බෙ සඤ්චරිතං මම”න්ති.

සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

අනුරුද්ධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. උපක්කිලෙසසුත්තවණ්ණනා

236. එවං මෙ සුතන්ති උපක්කිලෙසසුත්තං. තත්ථ එතදවොචාති නෙව හෙදාධිජ්ජායෙන න පියකම්මානාය, අථ බ්වාස්ස එතදහොසි – “ඉමෙ භික්ඛු මම චචනං ගහෙන්වා න ඔරම්ඝස්සන්ති, බුද්ධා ච නාම භිතානුකම්පකා, අද්ධා නෙසං හගවා එකං කාරණං කථෙස්සති, තං සුත්වා එතෙ ඔරම්ඝස්සන්ති, තතො තෙසං ඵාසුචිභාරො හවිස්සති”ති. තස්මා එතං “ඉධ, හන්තෙ”තිආදිචචනමවොච. මා හණ්ඩනන්තිආදීසු “අකත්ථා”ති පාඨසෙසං ගහෙන්වා “මා හණ්ඩනං අකත්ථා”ති එවං අත්ථො දට්ඨබ්බො. අඤ්ඤතරොති සො කිර භික්ඛු හගවතො අත්ථකාමො, අයං කිරස්ස අධිජ්ජායො – “ඉමෙ භික්ඛු කොධාභිභූතා සත්ථු චචනං න ගණ්හන්ති, මා හගවා එතෙ ඔවදන්තො කිලම්”ති, තස්මා එවමාහ.

පිණ්ඩාය පාවිසීති න කෙවලං පාවිසි, යෙනපි ජනෙන න දිට්ඨො, සො මං පස්සතුතිපි අධිට්ඨාසි. කිමත්ථං අධිට්ඨාසීති? තෙසං භික්ඛුනං දමනත්ථං. හගවා හි තදා පිණ්ඩපාතජ්ජට්ඨිකන්තො “පුටුසද්දො සමජනො”තිආදිගාථා භාසිත්වා කොසම්බිතො බාලකලොණකාරගාමං ගතො. තතො පාවීනවංසදායං, තතො පාලිලෙයාකවනසණ්ඩං ගන්ත්වා පාලිලෙයාහත්ථිනාගෙන උපට්ඨභියමානො තෙමාසං චසි. නගරවාසීනොපි – “සත්ථා විහාරං ගතො, ගච්ඡාම ධම්මස්සවනායා”ති ගන්ධපුප්ඵහත්ථා විහාරං ගන්ත්වා “කහං, හන්තෙ, සත්ථා”ති පුච්ඡිංසු. “කහං තුම්හෙ සත්ථාරං දක්ඛං, සත්ථා ‘ඉමෙ භික්ඛු සමග්ගෙ කරිස්සාමී’ති ආගතො, සමග්ගෙ කාතුං අසක්කොන්තො නික්ඛමිත්වා ගතො”ති. “මයං සතම්පි සහස්සම්පි දත්වා සත්ථාරං ආනෙතුං න සක්කොම, සො නො

අයාවිතො සයමෙව ආගතො, මයං ඉමෙ භික්ඛු නිස්සාය සත්ථු සම්මුඛා ධම්මකථං සොතුං න ලභිමිහා. ඉමෙ සත්ථාරං උද්දිස්ස පබ්බජිතා, තස්මිම්පි සාමග්ගිං කරොන්තෙ සමග්ගා න ජාතා, කස්සාඤ්ඤස්ස වචනං කරිස්සන්ති. අලං න ඉමෙසං භික්ඛා දාතබ්බා’ති සකලනගරෙ දණ්ඩං යපයිංසු. තෙ පුනදිවසෙ සකලනගරං පිණ්ඩාය වරින්වා කටච්ඡුමත්තම්පි භික්ඛං අලභින්වා විහාරං ආගමංසු. උපාසකාපි තෙ පුන ආහංසු – ‘‘යාව සත්ථාරං න බමාපෙථ, තාව වො තමෙව දණ්ඩකම්ම’’න්ති. තෙ ‘‘සත්ථාරං බමාපෙස්සාමා’’ති හගවති සාවත්ථියං අනුප්පත්තෙ තත්ථ අගමංසු. සත්ථා තෙසං අට්ඨාරස හෙදකරවත්ථුනි දෙසෙසීති අයමෙත්ථ පාළිමුත්තකකථා.

237. ඉදානි පුටුසද්දොතිආදිගාථාසු පුටු මහාසද්දො අස්සාති පුටුසද්දො. සමජනොති සමානො එකසදිසො ජනො, සබ්බොවායං භණ්ඩනකාරකජනො සමන්තනො සද්දනිච්ඡරණෙන පුටුසද්දො වෙව සදිසො වාති වුත්තං හොති. න බාලො කොච්ඡි මඤ්ඤාති තත්ත කොච්ඡි එකොපි අහං බාලොති න මඤ්ඤති, සබ්බෙපි පණ්ඩිතමානිනොයෙව. නාඤ්ඤං භියොයා අමඤ්ඤරුන්ති කොච්ඡි එකොපි අහං බාලොති න ව මඤ්ඤි, භියොයා ව සඩ්ඨස්මිං භිජ්ජමානෙ අඤ්ඤම්පි එකං ‘‘මය්හං කාරණා සඩ්ඨො භිජ්ජති’’ති ඉදං කාරණං න මඤ්ඤීති අත්ථො.

පරිමුට්ඨාති මුට්ඨස්සතිනො. වාචාගොවරභාණිනොති රාකාරස්ස රස්සාදෙසො කතො; වාචාගොවරාව, න සතිපට්ඨානගොවරා, භාණිනො ව, කථං භාණිනො? යාවිච්ඡන්ති මුඛායාමං, යාව මුඛං පසාරෙතුං ඉච්ඡන්ති, තාව පසාරෙත්වා භාණිනො, එකොපි සඩ්ඨගාරවෙන මුඛසඩ්ඨකොවනං න කරොතිති අත්ථො. යෙන නිකාති යෙන කලහෙන ඉමං නිල්ලජ්ජභාවං නිතා. න තං වීදු න තං ජානන්ති ‘‘එවං සාදිනවො අය’’න්ති.

යෙ ව තං උපනස්භන්තීති තං අක්කොච්ඡි මන්තිආදිකං ආකාරං යෙ උපනස්භන්ති. සනන්තනොති පොරාණො.

පරෙති පණ්ඩිතෙ යපෙත්වා තතො අඤ්ඤෙ භණ්ඩනකාරකා පරෙ නාම. තෙ එත්ථ සඩ්ඨමජ්ඣෙ කලහං කරොන්තා ‘‘මයං යමාමසෙ උපයමාම නස්සාම සතතං සමිතං මච්චුසන්තිකං ගච්ඡාමා’’ති න ජානන්ති. යෙ ව තත්ථ විජානන්තීති යෙ ව තත්ථ පණ්ඩිතා ‘‘මයං මච්චුනො සමීපං ගච්ඡාමා’’ති විජානන්ති. තතො සම්මන්ති මෙධගාති එවඤ්ඤි තෙ ජානන්තා යොනිසොමනසිකාරං උප්පාදෙත්වා මෙධගානං කලහානං වූපසමාය පටිපජ්ජන්ති.

අට්ඨිච්ඡන්තාති අයං ගාථා ජාතකෙ (ජා. 1.9.16) ආගතා, බ්‍රහ්මදත්තඤ්ච දීඝාචුකුමාරඤ්ච සන්ධාය වුත්තා. අයඤ්ඤෙත්ථ අත්ථො – තෙසමිපි තථා පවත්තවෙරානං හොති සඩ්ඨගි, කස්මා තුම්භාකං න හොති, යෙසං වො නෙව මාතාපිතුනං අට්ඨීති ඡින්නානි, න පාණා හටා න ගවාස්සධනානි හටානීති.

සමච ලභෙථාතිආදිගාථා පණ්ඩිතසභායස්ස ච බාලසභායස්ස ච
 වණ්ණාවණ්ණදීපනත්ථං වුත්තා. අභිභූයා සබ්බානි පරිස්සයානීති පාකට්ඨපරිස්සයෙ
 ච පටිච්ඡන්තපරිස්සයෙ ච අභිභවිත්වා තෙන සද්ධිං අත්තමනො සතිමා වරෙය්‍යාති.

රාජාව රටියං විජිතන්ති යථා අත්තනො විජිතරටියං මහාජනකරාජා ච
 අරින්දමමහාරාජා ච පභාය එකකා විවරිංසු, එවං විවරෙය්‍යාති අත්ථො.
 මාතඨගරඤ්ඤෙව නාගොති මාතඨගො අරඤ්ඤෙව නාගොව. මාතඨගොති හත්ථී
 වුච්චති. නාගොති මහන්තාධිවචනමෙතං. යථා හි මාතූපොසකො මාතඨගනාගො
 අරඤ්ඤෙව එකො වරි, න ච පාපානි අකාසි, යථා ච පාලිලෙය්‍යකො, එවං එකො
 වරෙ, න ච පාපානි කසිරාති වුත්තං හොති.

238. බාලකලොණකාරගාමොති උපාලිගහපතිස්ස හොගගාමො.
 තෙත්‍රපසඩකමීති කස්මා උපසඩකමි? ගණෙ කිරස්ස ආදිනවං දිස්වා එකවිහාරිං
 හික්ඛුං පස්සිතුකාමතා උදපාදි, තස්මා සිතාදිහි පිළිතො උණ්හාදිති පත්ථයමානො
 විය උපසඩකමි. ධම්මියා කථායාති එකිභාවෙ ආනිසංසප්පටිසංයුත්තාය. යෙන
 පාචිනවංසදායො, තත්ථ කස්මා උපසඩකමි? කලහකාරතෙ කිරස්ස දිට්ඨාදිනවත්තා
 සමග්ගවාසිනො හික්ඛු පස්සිතුකාමතා උදපාදි, තස්මා සිතාදිහි පිළිතො උණ්හාදිති
 පත්ථයමානො විය තත්ථ උපසඩකමි. ආයස්මා ච අනුරුද්ධොතිආදි වුත්තනයමෙව.

241. අත්ථී පන චොති පච්ඡිමපුච්ඡාය ලොකුත්තරධම්මං පුච්ඡෙය්‍යා. සො පන
 ථෙරානං නත්ථී, තස්මා තං පුච්ඡිතුං න යුත්තන්ති පරිකම්මොභාසං පුච්ඡති.
 ඔභාසඤ්චෙව සඤ්ජානාමාති පරිකම්මොභාසං සඤ්ජානාම. දස්සනඤ්ච රූපානන්ති
 දිබ්බවක්ඛුනා රූපදස්සනඤ්ච සඤ්ජානාම. තඤ්ච නිමිත්තං නප්පට්ඨිජ්ඣාමාති
 තඤ්ච කාරණං න ජානාම, යෙන නො ඔභාසො ච රූපදස්සනඤ්ච අන්තරධායති.

තං බො පන චො අනුරුද්ධා නිමිත්තං පට්ඨිජ්ඣිතබ්බන්ති තං චො කාරණං
 ජානිතබ්බං. අහමිපි සුදන්ති අනුරුද්ධා තුම්හෙ කිං න ආච්චෙස්සන්ති, අහමිපි ඉමෙහි
 එකාදසහි උපක්කිලෙසෙහි ආච්චිතපුබ්බොති දස්සෙතුං ඉමං දෙසනං ආරහි.
 විචිකිච්ඡා බො මෙතිආදීසු මහාසත්තස්ස ආලොකං වඩ්ඪෙත්වා දිබ්බවක්ඛුනා
 නානාවිධානි රූපානි දිස්වා “ඉදං බො කි”න්ති විචිකිච්ඡා උදපාදි. සමාධි වචීති
 පරිකම්මසමාධි වචි. ඔභාසොති පරිකම්මොභාසොපි අන්තරධායි, දිබ්බවක්ඛුනාපි
 රූපං න පස්සි. අමනසිකාරොති රූපානි පස්සතො විචිකිච්ඡා උප්පජ්ජති, ඉදානි
 කිඤ්චි න මනසිකරිස්සාමීති අමනසිකාරො උදපාදි.

ථිනම්ද්ධන්ති කිඤ්චි අමනසිකරොත්තස්ස ථිනම්ද්ධං උදපාදි.

ජම්භිතත්තන්ති හිමවත්තාහිමුඛං ආලොකං වඩ්ඪෙත්වා
 දානවරක්ඛසඅජගරාදයො අද්දස, අථස්ස ජම්භිතත්තං උදපාදි.

උප්පිලන්නි “මයා දිට්ඨිභයං පකතියා ඔලොකියමානං නත්ථී. අදිට්ඨෙ කිං නාම භය” න්ති වින්තයතො උප්පිලාවිතත්තං උදපාදි. සකිදෙවාති එකපයොගෙනෙව පඤ්ච නිධිකුම්භියොපි පස්සෙය්‍යා.

දුට්ඨුල්ලන්නි මයා වීරියං ගාල්භං පග්ගහිතං, තෙන මෙ උප්පිලං උප්පන්නන්ති වීරියං සිලීලමකාසි, තතො කායදරොපා කායදුට්ඨුල්ලං කායාලසියං උදපාදි.

අව්චාරද්ධවීරියන්ති මම වීරියං සිලීලං කරොතො දුට්ඨුල්ලං උප්පන්නන්ති පුන වීරියං පග්ගණ්හතො අව්චාරද්ධවීරියං උදපාදි. පතමෙය්‍යාති මරෙය්‍යා.

අතිලීනවීරියන්ති මම වීරියං පග්ගණ්හතො එවං ජාතන්ති පුන වීරියං සිලීලං කරොතො අතිලීනවීරියං උදපාදි.

අභිප්ප්පාති දෙවලොකාහිමුඛං ආලොකං වඩ්ඨෙත්වා දෙවසඩ්ඨං පස්සතො තණ්හා උදපාදි.

නානත්තසඤ්ඤාති මය්භං එකජාතිකං රූපං මනසිකරොන්තස්ස අභිප්ප්පා උප්පන්නා, නානාවිධරූපං මනසි කර්ස්සාමීති කාලෙන දෙවලොකාහිමුඛං කාලෙන මනුස්සලොකාහිමුඛං වඩ්ඨෙත්වා නානාවිධාති රූපාති මනසිකරොතො නානත්තසඤ්ඤා උදපාදි.

අතිනිප්ඤ්ඤාති මය්භං නානාවිධාති රූපාති මනසිකරොන්තස්ස නානත්තසඤ්ඤා උදපාදි, ඉට්ඨං වා අනිට්ඨං වා එකජාතිකමෙව මනසි කර්ස්සාමීති තවා මනසිකරොතො අතිනිප්ඤ්ඤාති රූපානං උදපාදි.

243. ඔභාසනිමිත්තං මනසි කරොමීති පරිකම්මොභාසමෙව මනසි කරොමි. න ච රූපාති පස්සාමීති දිබ්බචක්ඛුනා රූපාති න පස්සාමි. රූපනිමිත්තං මනසි කරොමීති දිබ්බචක්ඛුනා විසයරූපමෙව මනසි කරොමි.

පරිත්තඤ්ඤෙව ඔභාසන්ති පරිත්තකට්ඨානෙ ඔභාසං. පරිත්තානි ච රූපානීති පරිත්තකට්ඨානෙ රූපානි. විපරියායෙන දුතියවාරො වෙදිතබ්බො. පරිත්තො සමාධීති පරිත්තකො පරිකම්මොභාසො, ඔභාසපරිත්තතඤ්ඤි සන්ධාය ඉධ පරිකම්මසමාධි “පරිත්තො” ති චුත්තො. පරිත්තං මෙ තස්මි. සමයෙති තස්මි. සමයෙ දිබ්බචක්ඛුපි පරිත්තකං හොති. අප්පමාණවාරෙපි එසෙව නයො.

245. අවිතක්කම්පි විචාරමත්තන්ති පඤ්චකනයෙ දුතියඡ්ඤානසමාධිං. අවිතක්කම්පි අවිචාරන්ති චතුක්කනයෙපි පඤ්චකනයෙපි ඤානත්තයසමාධිං. සප්පිතිකන්ති දුකතිකඡ්ඤානසමාධිං. නිප්පිතිකන්ති දුකඡ්ඤානසමාධිං. සාතසහගතන්ති තිකචතුක්කඡ්ඤානසමාධිං. උපෙක්ඛාසහගතන්ති චතුක්කනයෙ චතුත්ථඡ්ඤානසමාධිං. පඤ්චකනයෙ පඤ්චමඡ්ඤානසමාධිං.

කදා පන හගවා ඉමං තිවිධං සමාධිං භාවෙති? මහාබෝධිමූලෙ නිසින්නො පච්ඡිමයාමෙ. හගවතො හි පඨමමග්ගො පඨමජ්ඣානිකො අහොසි, දුතියාදයො දුතියතතියවතුත්ථජ්ඣානිකා. පඤ්චකතයෙ පඤ්චමජ්ඣානස්ස මග්ගො නත්ථීති සො ලොකියො අහොසිති ලොකියලොකුත්තරමිස්සකං සන්ධායෙන චුත්තං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

උපක්කිලෙසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. බාලපණ්ඩිතසුත්තවණ්ණනා

246. එවං මෙ සුතන්ති බාලපණ්ඩිතසුත්තං. තත්ථ බාලලක්ඛණානීති බාලො අයන්ති එතෙහි ලක්ඛියති ඤායතිති බාලලක්ඛණානි. තානෙව තස්ස සඤ්ජානනකාරණානීති බාලනිමිත්තානි. බාලස්ස අපදානානීති බාලාපදානානි. දුච්චිත්තිතච්චිත්ති විත්තයන්තො අභිජ්ඣාබ්‍යාපාදමිච්ඡාදස්සනවසෙන දුච්චිත්තිතමෙව චිත්තෙති. දුබ්භාසිතභාසිති භාසමානොපි මුසාවාදාදිහෙදං දුබ්භාසිතමෙව භාසති. දුක්කට්ඨකම්මකාරීති කරොන්තොපි පාණාතිපාතාදිවසෙන දුක්කට්ඨකම්මමෙව කරොති. තත්‍ර චෙති යත්ථ නිසින්නො, තස්සං පරිසති. තජ්ජං තස්සාරුජ්ජන්ති තජ්ජාතිකං තදනුච්ඡවිකං, පඤ්චන්තං වෙරානං. දිට්ඨධම්මකසම්පරායිකආදීනවජ්ජපටිසංයුත්තන්ති අධිජ්ජායො. තත්‍රාති තාය කථාය කච්ඡමානාය. බාලන්තිආදීති සාමිඅත්ථෙ උපයොගවචනං.

248. ඔලම්බන්තීති උපට්ඨහන්ති. සෙසපද්ද්වයං තස්සෙව වෙවචනං, ඔලම්බනාදිආකාරොන හි තානි උපට්ඨහන්ති, තස්මා එවං චුත්තං. පථවියා ඔලම්බන්තීති පථවිතලෙ පත්ථරන්ති. සෙසපද්ද්වයං තස්සෙව වෙවචනං. පත්ථරණාකාරොයෙව හෙස. තත්‍ර, හික්ඛවෙ, බාලස්සාති තස්මිං උපට්ඨානාකාරො ආපාඨගතෙ බාලස්ස එවං හොති.

249. එතදවොචාති අනුසන්ධිකුසලො හික්ඛු ‘‘නිරයස්ස උපමා කාතුං න සක්කා’’ති න හගවා වදති, ‘‘න සුකරා’’ති පන වදති, න සුකරං පන සක්කා හොති කාතුං, හන්දාහං දසබලං උපමං කාරාපෙමීති වින්තෙත්වා එතං ‘‘සක්කා, හන්තෙ’’ති වචනං අවොච. හතෙය්‍යුන්ති විනිවිජ්ඣිත්වා ගමනවසෙන යථා එකස්මිං යානෙ ද්වෙ පහාරා නිපතන්ති, එවං හතෙය්‍යුං. තෙනස්ස ද්වෙ වණුමුඛසතානි හොන්ති. ඉතො උත්තරිපි එසෙව නයො.

250. පාණිමත්තන්ති අන්තොමුට්ඨියං යපනමත්තං. සඬ්ඛම්පි න උපෙතිති ගණනමත්තම්පි න ගච්ඡති. කලභාගම්පිති සතිමං කලං සහස්සිමං කලං සතසහස්සිමං වා කලං උපගච්ඡතිති විත්තබ්බතං න උපෙති. උපනිධම්පිති උපනික්ඛෙපනමත්තම්පි න උපෙති, ඔලොකෙන්තස්ස ඔලොකිතමත්තම්පි නත්ථී. තත්තං අයොබ්ලන්ති තිගාචුතං අත්තභාවං සම්පජ්ජලිතාය ලොහපථවියා

උත්තානකං නිපජ්ජාපෙත්වා තස්ස දක්ඛිණභත්තේ තාලජ්ජමාණං අයසුලං පවෙසෙත්ති, තථා වාමභත්තාදීසු. යථා ච උත්තානකං නිපජ්ජාපෙත්වා, එවං උරෙනපි දක්ඛිණපස්සෙනපි වාමපස්සෙනපි නිපජ්ජාපෙත්වා තං කම්මකාරණං කරොන්ති යෙව. සංවෙසෙත්වානි සම්පජ්ජලිතාය ලොභපථවියා තිගාචුතං අත්තභාවං නිපජ්ජාපෙත්වා. කුයාරිභීති මහතීහි ගෙහස්ස එකපක්ඛජ්ජනමත්තාහි කුයාරිභි තච්ඡන්ති. ලොහිතං නදී හුත්වා සන්දති, ලොභපථවිනො ජාලා උට්ඨන්තිවා තච්ඡිතට්ඨානං ගණ්හන්ති. මහාදුක්ඛං උජ්ජජ්ජති, තච්ඡන්තා පන සුත්තාහතං කරිත්වා දාරු විය අට්ඨංසමපි ඡළංසමපි කරොන්ති. වාසීභීති මහාසුජ්ජපමාණාහි වාසීහි. තාහි තච්ඡන්තා තචතො යාව අට්ඨීති සණ්කං තච්ඡන්ති, තච්ඡිතං තච්ඡිතං පටිපාකතිකං හොති. රථෙ යොජෙත්වානි සද්ධිං. සුගයොත්තපඤ්චරචක්කකුබ්බරපාවනෙහි සබ්බතො සම්පජ්ජලිතෙ රථෙ යොජෙත්වා. මහන්තන්ති මහාකුටාගාරජ්ජමාණං. ආරොපෙත්තීති සම්පජ්ජලිතෙහි අයමුග්ගරෙහි පොථෙත්තා ආරොපෙත්ති. සකිම්පි උද්ධන්ති සුපක්කුටීතාය උක්ඛලියා පක්ඛිත්තතණ්ඩුලා විය උද්ධං අධො තිරියඤ්ච ගච්ඡති.

භාගසො මිතොති භාගෙ යපෙත්වා යපෙත්වා විහත්තො. පරියන්තොති පරික්ඛිත්තො. අයසාති උපරි අයපට්ටෙන ඡාදිතො.

සමන්තා යොජනසතං එරිත්වා තිට්ඨතීති එවං එරිත්වා තිට්ඨති, යථා සමන්තා යොජනසතෙ යානෙ යත්වා ඔලොකෙන්තස්ස අක්ඛීති යමකගොළකා විය නික්ඛමන්ති.

න සුකරා අක්ඛානෙන පාපුණිතුන්ති නිරයො නාම එවම්පි දුක්ඛො එවම්පි දුක්ඛොති වස්සසතං වස්සසහස්සං කථෙත්තෙනාපි මත්ථකං පාපෙත්වා කථෙතුං න සුකරාති අත්ථො.

251. දන්තුල්ලෙහකන්ති දන්තෙහි උල්ලෙහිත්වා, ලුඤ්චිත්වානි චුත්තං හොති. රසාදොති රසගෙධෙන පරිභුත්තරසො.

252. අඤ්ඤමඤ්ඤබාදිකාති අඤ්ඤමඤ්ඤබාදනං.

දුබ්බණ්ණොති දුරුපො. දුද්දසිකොති දාරකානං භයාපනත්ථං කතයක්ඛො විය දුද්දසො. ඔකොට්මකොති ලකුණ්ඩකො පටිට්ඨගීවො මහොදරො. කාණොති එකක්ඛිකාණො වා උභයක්ඛිකාණො වා. කුණිති එකභත්ථකුණි වා උභයභත්ථකුණි වා. පක්ඛතොති පීඨසජ්ජි. සො කායෙනාති ඉදමස්ස දුක්ඛානුපබන්ධදස්සනත්ථං ආරද්ධං.

කලිග්ගහෙනාති පරාජයෙන. අධිබන්ධං නිගච්ඡෙය්‍යාති යස්මා බහුං ජිතො සබ්බසාපතෙය්‍යාමිපිස්ස නජ්ජහොති, තස්මා අත්තනාපි බන්ධං නිගච්ඡෙය්‍ය. කෙවලා පරිපූරා බාලභූමීති බාලො තිණි දුච්චරිතානි පුරෙත්වා නිරයෙ නිබ්බත්තති, තත්ථ

පක්කාවසෙසෙන මනුස්සත්තං ආගතො පඤ්චස්ස නිවකුලෙස්ස නිබ්බත්තිත්වා පුන
තීණි දුවරිතානි පුරෙත්වා නිරයෙ නිබ්බත්තතිති අයං සකලා පරිපුණ්ණා බාලභූමි.

253. පණ්ඩිතලක්ඛණානීති ආදී වුත්තානුසාරෙනෙව වෙදිතබ්බං.
සුවිත්තිතවිත්තිති ආදීනි වෙත්ථ මනොසුවරිතාදීනං වසෙන යොජෙතබ්බානි.

වක්කරතනවණ්ණනා

256. සීසං න්භාතස්සාති සීසෙන සද්ධිං ගන්ධොදකෙන න්භාතස්ස.
උපොසථිකස්සාති සමාදින්නඋපොසථචගස්ස. උපරිපාසාදවරගතස්සාති
පාසාදවරස්ස උපරි ගතස්ස සුභොජනං භුඤ්ජිත්වා පාසාදවරස්ස උපරි මහාතලෙ
සිරිගබ්භං පවිසිත්වා සීලානි ආවජ්ජන්තස්ස. තදා කිර රාජා පාතොව සතසහස්සං
විස්සජ්ජෙත්වා මහාදානං දත්වා පුනපි සොළසහි ගන්ධොදකසට්ඨෙහි සීසං න්භායිත්වා
කතපාතරාසො සුද්ධං උත්තරාසඬගං එකංසං කත්වා උපරිපාසාදස්ස සිරිසයනෙ
පල්ලඬිකං ආභුජිත්වා නිසින්නො අත්තනො දානමයපුඤ්ඤසමුදයං ආවජ්ජෙත්වා
නිසීදති, අයං සබ්බවක්කවත්තිනං ධම්මතා.

තෙසං තං ආවජ්ජන්තානංයෙව වුත්තප්පකාරපුඤ්ඤකම්මපච්චයං
උතුසමුට්ඨානං නීලමණිසඬ්ඝාටසදිසං පාවිනසමුද්දජලතලං ඡින්නමානං විය ආකාසං
අලඬිකුරුමානං විය දිබ්බං වක්කරතනං පාතුහවති. තයිදං දිබ්බානුභාවයුත්තත්තා
දිබ්බත්ති වුත්තං. සහස්සං අස්ස අරානන්ති සහස්සාරං. සහ නෙමියා සහ නාහියා
වාති සනෙමිකං සනාහිකං. සබ්බෙහි ආකාරෙහි පරිපුරන්ති සබ්බාකාරපරිපුරං.

තත්ථ වක්කඤ්ච තං රතිජනනට්ඨෙන රතනඤ්චාති වක්කරතනං. යාය පන තං
නාහියා “සනාහික”න්ති වුත්තං, සා ඉන්ද්‍රිකුලමණිමයා හොති. මජ්ඣෙ පනස්සා
රජතමයා පනාළි, යාය සුද්ධසිනිද්ධදන්තපන්තියා හසමානං විය විරොවති. මජ්ඣෙ
ඡිද්දෙන විය වන්දමණිඬලෙන උභොසුපි බාහිරන්තෙසු රජතපට්ටෙන
කතපරික්ඛෙපො හොති. තෙසු පනස්සා නාහිපනාළි පරික්ඛෙපපට්ටෙසු
යුත්තට්ඨානෙ පරිච්ඡෙදලෙඛා සුවිහත්තාව හුත්වා පඤ්ඤායන්ති. අයං තාවස්ස
නාහියා සබ්බාකාරපරිපුරතා.

යෙහි පන තං අරෙහි “සහස්සාර”න්ති වුත්තං, තෙ සත්තරතනමයා
සූරියරස්මියො විය පහාසම්පන්නා හොත්ති. තෙසම්පි සට්ඨමණිකපරිච්ඡෙදලෙඛාදීනි
සුවිහත්තානෙව පඤ්ඤායන්ති. අයමස්ස අරානං සබ්බාකාරපරිපුරතා.

යාය පන තං නෙමියා සහ “සනෙමික”න්ති වුත්තං, සා
බාලසූරියරස්මිකලාපසිරිං අවහසමානා විය සුරත්තසුද්ධසිනිද්ධපවාළමයා හොති.
සන්ධිසු පනස්සා සඤ්ඤාරාගසස්සිරිකරත්තපම්බොනදපට්ටා වට්ටපරිච්ඡෙදලෙඛා
ව සුවිහත්තා පඤ්ඤායන්ති. අයමස්ස නෙමියා සබ්බාකාරපරිපුරතා.

නෙමිමණ්ඩලපිටියට පනස්ස දසන්තං දසන්තං අරානමන්තරෙ ධමනවංසො
 විය අත්තොසුසිරො ඡද්දමණ්ඩලවිත්තො වාතගාහි පවාලදණ්ඩො හොති, යස්ස
 වාතෙන පහරිතස්ස සුකුසලසමන්තාහතස්ස පඤ්චඩ්භිකතුරියස්ස විය සද්දො වග්ග
 ව රජනියො ව කමනියො ව හොති. තස්ස ඛො පන පවාලදණ්ඩස්ස උපරි
 සෙනච්ඡත්තං, උභොසු පස්සෙසු සමොසරිතකුසුමදාමපන්තියොති එවං
 සමොසරිතකුසුමදාමපන්තියතද්වයපරිවාරෙන සෙනච්ඡත්තසතධාරිනා
 පවාලදණ්ඩසතෙන සමුපසොහිතනෙමිපරික්ඛෙපස්ස ද්විත්තමිපි නාහිපනාළිතං
 අත්තො ද්වෙ සීහමුඛාති හොත්ති, යෙහි තාලක්ඛන්ධජ්ජමාණා
 පුණ්ණුවන්දකිරණකලාපසස්සිරිකා
 තරුණරවිසමානරත්තකම්බලගෙණ්ඩුකපරියන්තා ආකාසගචගාගතිසොහං
 අභිභවමානා විය ද්වෙ මුත්තකලාපා ඔලම්බන්ති, යෙහි චක්කරතනෙන සද්ධිං
 ආකාසෙ සම්පරිවත්තමානෙහි තිණි චක්කාති එකතො පරිවත්තන්තාති විය
 බායන්ති. අයමස්ස සබ්බසො සබ්බාකාරපරිපූර්නා.

තං පනෙතං එවං සබ්බාකාරපරිපූරං පකතියා සායමාසහත්තං භුඤ්ජිත්වා
 අත්තනො අත්තනො සරද්වාරෙ පඤ්ඤත්තාසනෙසු නිසිදිත්වා
 පවත්තකථාසල්ලාපෙසු මනුස්සෙසු වීරීවතුක්කාදීසු කීළමානෙ දාරකජනෙ
 නාතිඋච්චෙන නාතිනීචෙන ව්‍යාසණ්ඩමත්ථකාසන්තෙන ආකාසජ්ජදෙසෙන
 උපසොහයමානං විය රුක්ඛසාඛග්ගාති, ද්වාදසයොජනතො පටියාය සුයාමානෙන
 මධුරස්සරෙන සත්තානං සොතාති ඔධාපයමානං යොජනතො පටියාය
 නානජ්ජහාසමුදයසමුජ්ජලෙන වණ්ණෙන නයනාති සමාකඩ්ඪත්තං රඤ්ඤො
 චක්කවත්තිස්ස පුඤ්ඤානුභාවං උග්ගොසයන්තං විය රාජධානිඅභිමුඛං ආගච්ඡති.

අථ තස්ස චක්කරතනස්ස සද්දස්සවනෙනෙව “කුතො නු ඛො, කස්ස නු ඛො
 අයං සද්දො”ති ආවජ්ජිතහදයානං පුරත්ථිමදිසං ඔලොකයමානානං තෙසං
 මනුස්සානං අඤ්ඤතරො අඤ්ඤතරං එවමාහ – “පස්ස හො අච්ඡරියං, අයං
 පුණ්ණුවන්දො පුබ්බෙ එකො උග්ගච්ඡති, අජ්ජ පන අත්තදුතියො උග්ගතො,
 එතඤ්භි රාජහංසමිට්ඨනං විය පුණ්ණුවන්දමිට්ඨනං පුබ්බාපරියෙන ගගනතලං
 අභිලඬ්ඪිති”ති. තමඤ්ඤො ආහ – “කිං කට්ඨෙසි සම්ම කහං නාම තයා ද්වෙ
 පුණ්ණුවන්දා එකතො උග්ගච්ඡන්තා දිට්ඨපුබ්බා, නනු එස තපනීයරංසිධාරො
 පිඤ්ජරකිරණො දිවාකරො උග්ගතො”ති. තමඤ්ඤො සිතං කත්වා එවමාහ – “කිං
 උම්මත්තොසි, නනු ඛො ඉදානිමෙව දිවාකරො අත්ථචගතො, සො කථං ඉමං
 පුණ්ණුවන්දං අනුබන්ධමානො උග්ගච්ඡස්සති, අද්ධා පනෙතං
 අනෙකරතනජ්ජහාසමුජ්ජලං එකස්ස පුඤ්ඤවතො විමානං භවිස්සති”ති. තෙ
 සබ්බෙපි අපසාදයන්තා අඤ්ඤො එවමාහංසු – “කිං බහුං විජ්ජලපථං, නෙවෙස
 පුණ්ණුවන්දො, න සුරියො න දෙවවිමානං. න හෙතෙසං එවරූපා සිරිසම්පත්ති අත්ථි,
 චක්කරතනෙන පනෙතෙන භවිතබ්බ”න්ති.

එවං පවත්තසල්ලාපස්සෙව තස්ස ජනස්ස වන්දමණ්ඩලං ඔභාය තං
 චක්කරතනං අභිමුඛං හොති. තතො තෙහි “කස්ස නු ඛො ඉදං නිබ්බත්ත”න්ති

වුත්තෙ හවත්ති වත්තාරො – “න කස්සපි අඤ්ඤස්ස, නනු අමිභාකං රාජා පුරිතචක්කවත්තිවත්තො, තස්සෙතං නිබ්බත්ත”න්ති. අථ සො ච මහාජනො, යො ච අඤ්ඤො පස්සති, සබ්බො චක්කරතනමෙව අනුගච්ඡති. තම්පි චක්කරතනං රඤ්ඤොයෙව අත්ථාය අත්තනො ආගතභාවං ඤාපෙතුකාමං විය සත්තක්ඛන්තුං පාකාරමත්ථකෙනෙව නගරං අනුසංයායිත්වා රඤ්ඤො අත්තෙපුරං පදක්ඛිණං කත්වා අත්තෙපුරස්ස උත්තරසීභපඤ්ජරආසන්නෙ යානෙ යථා ගන්ධපුප්ඵාදීහි සුබ්බෙත සක්කා හොති පුප්පෙතුං, එවං අක්ඛාහතං විය තිට්ඨති.

එවං ධීතස්ස පනස්ස වාතපානච්ඡිද්දාදීහි පවිසිත්වා නානාවිරාගරතනජපභාසමුප්ප්ලං අන්තො පාසාදං අලඬිකුරුමානං පභාසමුහං දිස්වා දස්සනත්ථාය සඤ්ජාතාහිලාසො රාජා හොති. පරිජනොපිස්ස පියවචනපාහතෙන ආගන්ත්වා තමත්ථං නිවෙදෙති. අථ රාජා බලවපිතිපාමොජ්ජඵට්ඨරිථො පල්ලඬිකං මොචෙත්වා උට්ඨායාසනා සීභපඤ්ජරසමීපං ගන්ත්වා තං චක්කරතනං දිස්වා “සුතං බො පන මෙත”න්තිආදිකං වින්තනං වින්තෙසි. තෙන වුත්තං – “දිස්වාන රඤ්ඤො ඛත්තියස්ස...පෙ.... අස්සං නු බො අහං රාජා චක්කවත්ති”ති. තත්ථ සො හොති රාජා චක්කවත්තීති කිත්තාවතා චක්කවත්ති හොති? එකඬිගුලද්වඬිගුලමත්තම්පි චක්කරතනෙ ආකාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා පවත්තෙ.

ඉදානි තස්ස පවත්තාපනත්ථං යං කාතබ්බං තං දස්සෙන්නො අථ බො, භික්ඛවෙනිආදිමාහ. තත්ථ උට්ඨායාසනාති නිසින්නාසනතො උට්ඨන්තිවා චක්කරතනසමීපං ආගන්ත්වා. භිඬිකාරං ගහෙත්වාති හත්ථිසොණ්ඩසදිසපනාලිං සුවණ්ණභිඬිකාරං උක්ඛිපිත්වා වාමහත්ථෙත උදකං ගහෙත්වා. පවත්තතු හවං චක්කරතනං, අභිවිජ්ජාතු හවං චක්කරතනන්ති. අන්වදෙව රාජා චක්කවත්ති සද්ධිං චතුරඬිගිනියා සෙනායාති සබ්බචක්කවත්තීනඤ්ඤි උදකෙන අභිසිඤ්චිත්වා “අභිවිජ්ජාතු හවං චක්කරතන”න්ති වචනසමනන්තරමෙව වෙහාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා චක්කරතනං පවත්තති, යස්ස පවත්තිසමකාලමෙව සො රාජා චක්කවත්ති නාම හොති.

පවත්තෙ පන චක්කරතනෙ තං අනුබන්ධමානොව රාජා චක්කවත්ති යානවරං ආරුය්හ වෙහාසං අබ්භුග්ගච්ඡති, අථස්ස ඡත්තවාමරාදිහත්ථො පරිජනො වෙව අත්තෙපුරජනො ව. තතො නානජපකාරකඤ්චුකකචවාදිසන්නාහවිභූසිතෙන විවිධාහරණජපභාසමුප්ප්ලිතෙන සමුස්සිතද්ධජපටාකපටිමණ්ඩිතෙන අත්තනො අත්තනො බලකායෙන සද්ධිං උපරාජසෙනාපති පභුතයොපි වෙහාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා රාජානමෙව පරිවාරෙත්ති. රාජයුත්තා පන ජනසඬිගහත්ථං නගරවීථිසු හෙරියො වරාපෙන්නි “තාතා අමිභාකං රඤ්ඤො චක්කරතනං නිබ්බත්තං, අත්තනො අත්තනො විහවානුරූපෙන මණ්ඩිතජපසාධිතා සන්නිපතථා”ති. මහාජනො පන පකතියා චක්කරතනසද්දෙනෙව සබ්බකිව්චානි පභාය ගන්ධපුප්ඵාදීනි ආදාය සන්නිපතිතොව, සොපි සබ්බො වෙහාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා රාජානමෙව පරිවාරෙති. යස්ස යස්ස හි රඤ්ඤො සද්ධිං ගන්තුකාමතා උප්පජ්ජති, සො සො ආකාසගතොව හොති. එවං ද්වාදසයොජනායාමවිත්ථාරා

පරිසර හොඳි. තත්ථ ඵකපුරිසොපි ඡිත්තභිත්තසරිරො වා කිලිට්ඨවත්ථො වා නත්ථි. සුච්චරිවාරො හි රාජා චක්කවත්ති. චක්කවත්තිපරිසරා නාම විජ්ජාධරපරිසරා විය ආකාසෙ ගච්ඡමානා ඉන්ද්‍රිලමණිකලෙ විජ්ජකිණ්ණරතනසදිසා හොති. තෙන චුත්තං “අන්වදෙව රාජා චක්කවත්ති සද්ධිං චතුරඤ්චිනියා සෙනායා”ති.

තම්පි චක්කරතනං රුක්ඛග්ගානං උපරුපරි නාතිඋච්චෙන ගගනපදෙසෙන පවත්තති, යථා රුක්ඛානං පුජ්චඵලපල්ලවෙහි අත්ථිකා තාති සුබ්බෙන ගහෙනුං සක්කොන්ති, භූමියං ධීතා “එස රාජා, එස උපරාජා, එස සෙනාපති”ති සල්ලක්ඛෙනුං සක්කොන්ති. යානාදීසුපි ඉරියාපට්ඨෙසු යො යෙන ඉච්ඡති, සො තෙනෙව ගච්ඡති. විත්තකම්මාදිසිප්පසසුතා වෙන්ථ අත්තනො අත්තනො කිච්චං කරොන්තායෙව ගච්ඡන්ති. යට්ඨෙ හි භූමියං, තථා නෙසං සබ්බකිච්චානි ආකාසෙ ඉජ්ඣන්ති. එවං චක්කවත්තිපරිසරං ගහෙත්වා තං චක්කරතනං වාමපස්සෙන සිනෙරුං පහාය සමුද්දස්ස උපරිභාගෙන අට්ඨයොජනසහස්සප්පමාණං පුබ්බවිදෙහං ගච්ඡති.

තත්ථ යො විනිබ්බෙධෙන ද්වාදසයොජනාය පරික්ඛෙපතො ඡත්තිංසයොජනපරිසරාය සන්තිවෙසක්ඛමො සුලභාභාරූපකරණො ඡායුදකසම්පන්නො සුච්චමතලො රමණීයො භූමිභාගො, තස්ස උපරිභාගෙ තං චක්කරතනං ආකාසෙ අක්ඛාහනං විය තිට්ඨති. අථ තෙන සඤ්ඤාණෙන සො මහාජනො ඔතරිත්වා යථාරූචි න්භානභොජනාදීනි සබ්බකිච්චානි කරොන්තො වාසං කප්පෙති, තෙන චුත්තං “යස්මිං බො පන, භික්ඛවෙ, පදෙසෙ තං චක්කරතනං පතිට්ඨාති, තත්ථ රාජා චක්කවත්ති වාසං උපෙති සද්ධිං චතුරඤ්චිනියා සෙනායා”ති.

එවං වාසං උපගතෙ චක්කවත්තිමිහි යෙ තත්ථ රාජානො, තෙ “පරචක්කං ආගත”න්ති සුත්වාපි න බලකායං සන්තිපාතෙත්වා යුද්ධසජ්ජා හොන්ති. චක්කරතනස්ස උප්පත්තිසමනන්තරමෙව නත්ථි සො සත්තො නාම, යො පච්චත්ථිකසඤ්ඤාය රාජානං ආරබ්භ ආවුධං උක්ඛිපිතුං විසහෙය්‍ය. අයමනුභාවො චක්කරතනස්ස.

චක්කානුභාවෙන හි තස්ස රඤ්ඤො,
අරි අසෙසා දමථං උපෙන්නි;
අරින්දමං නාම නරාධිපස්ස,
තෙනෙව තං චුච්චති තස්ස චක්කං.

තස්මා සබ්බෙපි තෙ රාජානො අත්තනො අත්තනො රජ්ජසිරිවිහවානුරූපං පාහනං ගහෙත්වා තං රාජානං උපගම්ම ඔනතසිරා අත්තනො මොළියමණිප්පහාහිසෙකෙනස්ස පාදපූජං කරොන්තො “එහි බො මහාරාජා”තිආදීහි වචනෙහි තස්ස කිඨ්ඨකාරප්පට්ඨස්සාවිතං ආපජ්ජන්ති. තෙන චුත්තං යෙ බො පන, භික්ඛවෙ, පුරත්ථිමාය...පෙ.... අනුසාස මහාරාජාති.

තත්ථ ස්වාගතන්ති සුආගමනං. එකස්මිඤ්ඤි ආගතෙ සොචන්ති, ගතෙ නන්දන්ති. එකස්මිං ආගතෙ නන්දන්ති, ගතෙ සොචන්ති. තාදියො ත්වං ආගතනන්දනො ගමනසොචනො, තස්මා තච ආගමනං සුආගමනන්ති චුත්තං හොති. එවං චුත්තෙ පන චක්කවත්ති නාපි “එත්තකං නාම මෙ අනුවස්සං බලිං උපකප්පෙථා”ති වදති, නාපි අඤ්ඤස්ස හොගං අවිජ්න්දිත්වා අඤ්ඤස්ස දෙති. අත්තනො පන ධම්මරාජභාවස්ස අනුරූපාය පඤ්ඤාය පාණාතිපාතාදීනි උපපරික්ඛිත්වා පෙමනියෙන මඤ්ජුනා සරෙන “පස්සථ තාතා, පාණාතිපාතො නාමෙස ආසෙවිතො භාවිතො බහුලිකතො නිරයසංවත්තනිකො හොති”ති ආදිනා නයෙන ධම්මං දෙසෙත්වා “පාණො න හන්තබ්බො”ති ආදිකං ඔවාදං දෙති. තෙන චුත්තං රාජා චක්කවත්ති එවමාහ පාණො න හන්තබ්බො...පෙ.... යථාභුත්තඤ්ච භුඤ්ජථාති.

කිං පන සබ්බෙපි රඤ්ඤො ඉමං ඔවාදං ගණ්හන්තිති. බුද්ධස්සපි තාව සබ්බෙ න ගණ්හන්ති, රඤ්ඤො කිං ගණ්හිස්සන්ති. තස්මා යෙ පණ්ඩිතා විභාවිතො, තෙ ගණ්හන්ති. සබ්බෙ පන අනුයන්තා භවන්ති. තස්මා “යෙ බො පන, හික්ඛවෙ”ති ආදිමාහ.

අථ තං චක්කරතනං එවං පුබ්බවිදෙහවාසීනං ඔවාදෙ දිත්තෙ කතපාතරාසෙ චක්කවත්තිබලෙන වෙහාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා පුරත්ථිමං සමුද්දං අජ්ඣොගාහති. යථා යථා ච තං අජ්ඣොගාහති, තථා තථා අගදගන්ධං සායිත්වා සංඛිත්තඵණො නාගරාජා විය සංඛිත්තඌමිවිජ්ජාරං හුත්වා ඔගච්ඡමානං මහාසමුද්දසලිලං යොජනමත්තං ඔගන්ත්වා අන්තොසමුද්දෙ වෙචරියහිත්ති විය තිට්ඨති. තඬ්ඛණඤ්ඤෙව ච තස්ස රඤ්ඤො පුඤ්ඤසිරිං දට්ඨුකාමානි විය මහාසමුද්දතලෙ විජ්ජකිණ්ණානි නානාරතනානි තතො තතො ආගන්ත්වා තං පදෙසං පුරයන්ති. අථ සා රාජපරිසා තං නානාරතනපරිපූරං මහාසමුද්දතලං දිස්වා යථාරූචි උච්ඡඩ්ගාදීහි ආදියති, යථාරූචි ආදින්නරතනාය පන පරිසාය තං චක්කරතනං පටිනිවත්තති. පටිනිවත්තමානෙ ච තස්මිං පරිසා අග්ගතො හොති, මජ්ඣෙ රාජා, අත්තෙ චක්කරතනං. තම්පි ජලනිධිජලං පලොභියමානම්ච චක්කරතනසිරියා, අසහමානම්ච ච තෙන වියොගං, නෙමිමණ්ඩලපරියන්තං අභිහනන්තං නිරන්තරමෙව උපගච්ඡති.

257. එවං රාජා චක්කවත්ති පුරත්ථිමසමුද්දපරියන්තං පුබ්බවිදෙහං අභිවිජ්ජිත්වා දක්ඛිණසමුද්දපරියන්තං ජම්බුදීපං විජෙතුකාමො චක්කරතනදෙසිතෙන මග්ගෙන දක්ඛිණසමුද්දාහිමුබ්බො ගච්ඡති. තෙන චුත්තං අථ බො තං, හික්ඛවෙ, චක්කරතනං පුරත්ථිමසමුද්දං අජ්ඣොගාහෙත්වා පච්චුත්තරිත්වා දක්ඛිණං දිසං පවත්තති. එවං පවත්තමානස්ස පන තස්ස පවත්තනවිධානං සෙනාසන්නිවෙසො පටිරාජගමනං තෙසං අනුසාසනිජ්ජදානං දක්ඛිණසමුද්දං අජ්ඣොගාහනං සමුද්දසලිලස්ස ඔගච්ඡනං රතනාදානන්ති සබ්බං පුරිමනායෙනෙව වෙදිතබ්බං.

විජිනිත්වා පන තං දසසහස්සයොජනප්පමාණං ජම්බුදීපං දක්ඛිණසමුද්දතොපි පච්චුත්තරිත්වා සත්තයොජනසහස්සප්පමාණං අපරගොයානං විජේතුං පුබ්බෙ චුත්තනගෙනෙව ගන්ත්වා තම්පි සමුද්දපරියන්තං තථෙව අභිවිජිනිත්වා පච්ඡිමසමුද්දතොපි පච්චුත්තරිත්වා අට්ඨයොජනසහස්සප්පමාණං උත්තරකුරුං විජේතුං තථෙව ගන්ත්වා තම්පි සමුද්දපරියන්තං තථෙව අභිවිජිය උත්තරසමුද්දතොපි පච්චුත්තරති.

එත්තාවතා රඤ්ඤා චක්කවත්තිනා වාතුරන්තාය පඨවියා ආධිපථිවං අධිගතං හොති. සො එවං විජිතවිජයො අත්තනො රජ්ජසිරිසම්පත්තිදස්සනත්ථං සපරිසො උද්ධං ගගනතලං අභිලඬිසිත්වා සුවිකසිතපදුමුප්පලපුණ්ඩරිකවනවිවිත්තෙ චත්තාරො ජාතස්සරෙ විය පඤ්චසතපඤ්චසතපරිත්තදීපපරිවාරෙ චත්තාරො මහාදීපෙ ඔලොකෙත්වා චක්කරතනදෙසිතෙනෙව මග්ගෙන යථානුක්කමං අත්තනො රාජධානිමෙව පච්චාගච්ඡති. අථ තං චක්කරතනං අත්තෙපුරද්වාරං සොභයමානං විය භුත්වා තිට්ඨති.

එවං පතිට්ඨිතෙ පන තස්මිං චක්කරතනෙ රාජන්තෙපුරෙ උක්කාහි වා දීපිකාහි වා කිඤ්චි කරණියං න හොති, චක්කරතනොභාසොයෙව රත්තිං අන්ධකාරං විධමති. යෙ ච පන රත්තිං අන්ධකාරත්ථිකා හොන්ති, තෙසං අන්ධකාරමෙව හොති. තෙන චුත්තං දක්ඛිණසමුද්දං අප්ප්ඤ්ඤාගාහෙත්වා...පෙ.... එවරූපං චක්කරතනං පාතුහවතීති.

හත්ථීරතනවණ්ණනා

258. එවං පාතුභූතචක්කරතනස්ස පනස්ස චක්කවත්තිනො අමච්චා පකතිමඬිගලහත්ථීට්ඨානං සුවිභූමිභාගං කාරෙත්වා හරිවන්දනාදීහි සුරහිගන්ධෙහි උපලිම්පාපෙත්වා හෙට්ඨා විවිත්තවණ්ණසුරහිකුසුමසමාකිණ්ණං උපරි සුවණ්ණතාරකානං අත්තරන්තරා සමොසරිතමනුඤ්ඤ-කුසුමදාමජ්ජටිමණ්ඩිතවිතානං දෙවච්චානං විය අභිසඬ්ඛරිත්වා “එවරූපස්ස නාම දෙව හත්ථීරතනස්ස ආගමනං වින්තෙථා” ති වදන්ති. සො පුබ්බෙ චුත්තනගෙනෙව මහාදානං දත්වා සීලානි සමාදාය තං පුඤ්ඤසම්පත්තිං ආවජ්ජන්තො නිසීදති, අථස්ස පුඤ්ඤානුභාවචොදිතො ඡද්දන්තකුලා වා උපොසඨකුලා වා තං සක්කාරවිසෙසං අනුභවිතුකාමො තරුණරවිමණ්ඩලාහිරත්තවරණ-ගීවමුඛජ්ජටිමණ්ඩිතවිසුද්ධසෙනසරීරො සත්තප්පතිට්ඨො සුසණ්ඨිතඬිගපච්චඬිගසන්නිවෙසො විකසිතරත්ත-පදුමවාරූපොක්ඛරො ඉද්ධිමා යොගී විය වෙහාසං ගමනසමත්ථො මනොසීලාචුණ්ණරඤ්ජිතපරියන්තො විය රජතපබ්බතො හත්ථීසෙට්ඨො තස්මිං පදෙසෙ පතිට්ඨාති. සො ඡද්දන්තකුලා ආගච්ඡන්තො සබ්බකතිට්ඨො ආගච්ඡති, උපොසඨකුලා සබ්බපෙට්ඨො. පාළියං පන “උපොසථො නාගරාජා” ඉච්චෙව ආගච්ඡති. ස්වායං සූරිතචක්කවත්තිවත්තානං චක්කවත්තිනං සුත්තෙ චුත්තනගෙනෙව වින්තයන්තානං ආගච්ඡති, න ඉතරෙසං. සයමෙව පකතිමඬිගලහත්ථීට්ඨානං ආගන්ත්වා

මඩගලහත්ථිං අපනෙත්වා තත්ථ තිට්ඨති. තෙන චුත්තං පුන වපරං,
භික්ඛවෙ...පෙ.... නාගරාජාති.

එවං පාතුභූතං පන තං හත්ථීරතනං දිස්වා හත්ථීගොපකාදයො හට්ඨතුට්ඨා
වෙගෙන ගන්ත්වා රඤ්ඤො ආරොචෙත්ති. රාජා තුරිතතුරිතං ආගන්ත්වා තං දිස්වා
පසන්නචිත්තො “භද්දකං වත හො හත්ථියානං, සවෙ දමථං උපෙය්‍යා” ති
චිත්තයන්තො හත්ථං පසාරෙති. අථ සො සරධෙත්‍රුවච්ඡකො විය කණ්ණෙ
ඔලම්බෙන්වා සුරතභාවං දස්සෙන්තො රාජානං උපසඬකමති, රාජා තං
අභිරුහිතුකාමො හොති. අථස්ස පරිජනා අධිජ්ජායං ඤාත්වා තං හත්ථීරතනං
සොවණ්ණද්ධජං සොවණ්ණාලඬකාරං හෙමජාලපට්ච්ඡන්තං කත්වා උපනෙත්ති.
රාජා තං අනිසිදාපෙත්වා ච සත්තරතනමයාය නිස්සෙණියා අභිරුජ්ඣ ආකාසං
ගමනනිත්තචිත්තො හොති. තස්ස සහ චිත්තුජ්ජාදෙනෙව සො හත්ථීරාජා
රාජහංසො විය ඉන්දනීලමණිජ්ජභාජාලනීලගගනතලං අභිලඬිසති, තතො
චක්කවාරිකාය චුත්තනයෙනෙව සකලරාජපරිසා. ඉති සපරිසො රාජා
අන්තොපාතරාසෙයෙව සකලපථවිං අනුසංයායිත්වා රාජධානිං පච්චාගච්ඡති, එවං
මහිද්ධිකං චක්කවත්තිත්තො හත්ථීරතනං හොති. තෙන චුත්තං දිස්වාන රඤ්ඤො
චක්කවත්තිස්ස...පෙ.... එවරූපං හත්ථීරතනං පාතුභවතීති.

අස්සරතනවණ්ණනා

එවං පාතුභූතහත්ථීරතනස්ස පන චක්කවත්තිත්තො පරිසා
පකතිමඩගලඅස්සට්ඨානං සුච්ඡිමතලං කාරෙත්වා අලඬිකරිත්වා ච පුරිමනයෙනෙව
රඤ්ඤො තස්ස ආගමනචිත්තනත්ථං උස්සාහං ජනෙත්ති. සො පුරිමනයෙනෙව
කතදානසක්කාරො සමාදින්නසීලොව පාසාදතලෙ නිසින්නො පුඤ්ඤසම්පත්තිං
සමනුස්සරති, අථස්ස පුඤ්ඤානුභාවවොදිතො සින්ධවකුලතො
විජ්ජුල්ලතාවිනද්ධසරදකාලසෙනවලාහකරාසිසස්සිරිකො රත්තපාදො
රත්තතුණ්ඩො චන්දජ්ජභාපුඤ්ජසදිසසුද්ධසිනිද්ධසනසඬ්ඝාතසරිරො කාකගිවා විය
ඉන්දනීලමණි විය ච කාලවණ්ණෙන සීසෙන සමන්තාගතත්තා කාලසීසො සුට්ඨ
කජ්ජෙත්වා යපිතෙහි විය මුඤ්ජසදිසෙහි සණ්භවට්ඨජුගතිගතෙහි කෙසෙහි
සමන්තාගතත්තා මුඤ්ජකෙසො වෙහාසඬගමො වලාහකො නාම අස්සරාජා
ආගන්ත්වා තස්මිං යානෙ පතිට්ඨාති. සෙසං සබ්බං හත්ථීරතනෙ චුත්තනයෙනෙව
වෙදිතබ්බං. එවරූපං අස්සරතනං සන්ධාය හගවා පුන වපරන්තිආදිමාහ.

මණිරතනවණ්ණනා

එවං පාතුභූතඅස්සරතනස්ස පන රඤ්ඤො චක්කවත්තිස්ස චතුහත්ථායාමං
සකට්ඨාහිසමජ්ජමාණං උභොසු අන්තෙසු කණ්ණිකපරියන්තතො
විනිග්ගතසුපරිසුද්ධමුත්තාකලාපෙහි ද්විති කඤ්චනපදුමෙහි අලඬිකතං
චතුරාසිතිමණිසහස්සපරිවාරං තාරාගණපරිචුතස්ස පුණ්ණවන්දස්ස සිරිං
පටිජ්ඣරමානං විය වෙජුල්ලපබ්බතතො මණිරතනං ආගච්ඡති. තස්සෙව ආගතස්ස
මුත්තාජාලකෙ යපෙත්වා වෙළුපරම්පරාය සට්ඨිහත්ථජ්ජමාණං ආකාසං

ආරොපිතස්ස රත්තිභාගෙ සමන්තා යොජනප්පමාණං ඔකාසං ආභා ඵරති, යාය සබ්බො සො ඔකාසො අරුණුග්ගමනාවෙලා විය සඤ්ජාතාලොකො හොති. තතො කස්සකා කසිකම්මං, වාණිජා ආපණුග්ගාටනං, තෙ තෙ ව සිප්පිනො තං තං කම්මන්තං පයොජෙන්නි දිවාති මඤ්ඤමානා. තෙන චුත්තං පුන වපරං, හික්ඛවෙ...පෙ.... මණ්ණරතනං පාතුහවතීති.

ඉත්ථීරතනවණ්ණනා

එවං පාතුහුතමණ්ණරතනස්ස පන චක්කවත්තිස්ස විසයසුඛවිසෙසකාරණං ඉත්ථීරතනං පාතුහවති. මද්දරාජකුලතො වා හිස්ස අග්ගමහෙසිං ආනෙන්නි, උත්තරකුරුතො වා පුඤ්ඤානුභාවෙන සයං ආගච්ඡති. අවසෙසා පනස්සා සම්පත්ති “පුන වපරං, හික්ඛවෙ, රඤ්ඤො චක්කවත්තිස්ස ඉත්ථීරතනං පාතුහවති අභිරුපා දස්සනීයා” තිආදිනා නයෙන පාළියංයෙව ආගතා.

තත්ථ සණ්ඨානපාරිපුරියා අධිකං රූපං අස්සාති අභිරුපා. දිස්සමානා ච චක්ඛුති පිණයති, තස්මා අඤ්ඤං කිච්චවික්ඛෙපං හිත්වාපි දට්ඨබ්බාති දස්සනීයා. දිස්සමානා ච සොමනස්සවසෙන චිත්තං පසාදෙතීති පාසාදිකා. පරමායාති එවං පසාදාවහත්තා උත්තමාය. වණ්ණපොක්ඛරතායාති වණ්ණසුන්දරතාය. සමන්තාගතාති උපෙතා. අභිරුපා වා යස්මා නාතිදිසා නාතිරස්සා දස්සනීයා යස්මා නාතිකිසා නාතිපුලා, පාසාදිකා යස්මා නාතිකාලිකා නච්චොදාතා. පරමාය වණ්ණපොක්ඛරතාය සමන්තාගතා යස්මා අතික්කන්තා මානුසං වණ්ණං අප්පත්තා දිබ්බවණ්ණං. මනුස්සානඤ්ඤි වණ්ණාභා බහි න නිච්ඡරති, දෙවානං අතිදුරං නිච්ඡරති, තස්සා පන ද්වාදසහත්ථප්පමාණං පදෙසං සරිරාභා ඔභාසෙති.

නාතිදිසාදීසු වස්සා පඨමයුගලෙන ආරොහසම්පත්ති, දුතියයුගලෙන පරිණාහසම්පත්ති, තතියයුගලෙන වණ්ණසම්පත්ති චුත්තා. ඡහි වාපි එතෙහි කායවිපත්තියා අභාවො, අතික්කන්තා මානුසං වණ්ණන්ති ඉමිනා කායසම්පත්ති චුත්තා.

තුලපිචුනො වා කප්පාසපිචුනො වාති සප්පිමණ්ඨෙ පක්ඛිපිත්වා යපිතස්ස සතවිහතස්ස තුලපිචුනො වා සතවිහතස්ස කප්පාසපිචුනො වා කායසම්ඵස්සො හොති. සීතෙති රඤ්ඤො සීතකාලෙ. උණ්හෙති රඤ්ඤො උණ්හකාලෙ. චන්දනගන්ධොති නිච්චකාලමෙව සුපිසිතස්ස අභිනවස්ස චතුප්ජාතිසමායොජිතස්ස හරිචන්දනස්ස ගන්ධො කායතො වායති. උප්පලගන්ධොති හසිතකථිතකාලෙසු මුඛතො නික්ඛන්තො තඨ්ඨණං විකසිතස්සෙව නීලුප්පලස්ස අතිසුරහිගන්ධො වායති.

එවං රූපසම්ඵස්සගන්ධසම්පත්තියුත්තාය පනස්සා සරිරසම්පත්තියා අනුරූපං ආචාරං දස්සෙතුං තං බො පනාතිආදි චුත්තං. තත්ථ රාජානං දිස්වා නිසින්තාසනතො අග්ගිද්ධිසා විය පඨමමෙව උට්ඨාතීති පුබ්බුට්ඨායිති. තස්මිං නිසින්තො තස්ස රඤ්ඤො තාලවණ්ටෙන බීජනාදිකිච්චං කත්වා පච්ඡා නිපතති නිසීදතීති

පවිජානිපාතිනී. කිං කරොමි දෙවාති තස්ස කිංකාරං පටිස්සාවෙනිති
 කිංකාරපටිස්සාවිනී. රඤ්ඤො මනාපමෙව වරති කරොතීති මනාපවාරිනී. යං
 රඤ්ඤො පියං, තදෙව වදනීති පියවාදිනී.

ඉදානි ස්වාස්සා ආචාරො භාවසුද්ධියා එව, න සායෙය්‍යනාති දස්සෙතුං තං බො
 පනාතිආදිමාහ. තත්ථ නො අතිවරතීති න අතික්කමිත්වා වරති, අඤ්ඤං පුරිසං
 විත්තෙනපි න පත්ථෙතීති චුත්තං හොති. තත්ථ යෙ තස්සා ආදිමිති
 “අභිරූපා” තිආදෙයො අන්තෙ “පුබ්බුට්ඨායිනී” තිආදෙයො ගුණා චුත්තා, තෙ
 පකතිගුණා එව “අතික්කන්තා මානුසං චණ්ණ” න්තිආදෙයො පන චක්කවත්තීනො
 පුඤ්ඤං උපනිස්සාය චක්කරතනපාතුභාවතො පටියාය පුරිමකම්මානුභාවෙන
 නිබ්බත්තන්තීති වෙදිතබ්බා. අභිරූපනාදිකාපි වා චක්කරතනපාතුභාවතො පටියාය
 සබ්බාකාරපාරිපුරා ජාතා. තෙනාහ එවරූපං ඉත්ථීරතනං පාතුභවතීති.

ගහපතිරතනවණ්ණනා

එවං පාතුභුතඉත්ථීරතනස්ස පන රඤ්ඤො චක්කවත්තීස්ස ධනකරණීයානං
 කිව්වානං යථාසුඛප්පවත්තනත්ථං ගහපතිරතනං පාතුභවති. සො පකතියාව
 මහාහොගො මහාහොගකුලෙ ජාතො රඤ්ඤො ධනරාසිවඩ්ඪකො සෙට්ඨි ගහපති
 හොති, චක්කරතනානුභාවසහිතං පනස්ස කම්මවිපාකජං දිබ්බචක්ඛු පාතුභවති,
 යෙන අන්තොපථවියං යොජනබ්හන්තරෙ නිධිං පස්සති. සො තං සම්පත්තිං දිස්වා
 තුට්ඨහදෙයො ගන්ත්වා රාජානං ධනෙන පවාරෙත්වා සබ්බානි ධනකරණීයානි
 සම්පාදෙති. තෙන චුත්තං පුන චපරං, භික්ඛවෙ...පෙ.... එවරූපං ගහපතිරතනං
 පාතුභවතීති.

පරිණායකරතනවණ්ණනා

එවං පාතුභුතගහපතිරතනස්ස පන රඤ්ඤො චක්කවත්තීස්ස
 සබ්බකිව්චසංවිධානසමත්ථං පරිණායකරතනං පාතුභවති. සො රඤ්ඤො
 ජෙට්ඨපුත්තොව හොති. පකතියා එව පණ්ඩිතො ඛ්‍යත්තො මෙධාවී, රඤ්ඤො
 පුඤ්ඤානුභාවං නිස්සාය පනස්ස අත්තනො කම්මානුභාවෙන පරචිත්තඤාණං
 උප්පජ්ජති. යෙන ද්වාදසයොජනාය රාජපරිසාය විත්තාවාරං ඤත්වා රඤ්ඤො
 අහිතෙ හිතෙ ව චවත්ථපෙතුං සමත්ථො හොති. සොපි තං අත්තනො ආනුභාවං
 දිස්වා තුට්ඨහදෙයො රාජානං සබ්බකිව්වානුසාසනෙන පවාරෙති. තෙන චුත්තං පුන
 චපරං...පෙ.... පරිණායකරතනං පාතුභවතීති. තත්ථ ය්‍යෙතබ්බං ය්‍යෙතුන්ති තස්මිං
 තස්මිං යානන්තරෙ ය්‍යෙතබ්බං ය්‍යෙතුං.

259. සමවෙපාකිනියාතිආදි හෙට්ඨා චුත්තමෙව.

260. කට්ඨගහෙනාති ජයග්ගාහෙන. මහන්තං හොගක්ඛන්ධන්ති

එකප්පහාරෙනෙව ද්වෙ වා තිණි වා සතසහස්සානි. කෙවලා පරිපුරා පණ්ඩිතභූමීති
 පණ්ඩිතො තිණි සුචරිතානි පුරෙත්වා සග්ගෙ නිබ්බත්තති, තතො මනුස්සලොකං

ආගවිජන්තො කුලරූපභොගසම්පත්තියං නිබ්බත්තති, තත්ථ යීතො තීණි ව
සුවරිතානි පුරෙත්වා පුන සග්ගෙ නිබ්බත්තතිති අයං සකලා පරිපුණ්ණා පණ්ඩිතභූමි.
සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුද්ධියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

බාලපණ්ඩිතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දෙවදුතසුත්තවණ්ණනා

261. එවං මෙ සුතන්ති දෙවදුතසුත්තං. තත්ථ ද්වෙ අභාරාතිආදි අස්සපුරසුත්තෙ
විත්ථාරිතමෙව.

262. නිරයං උපපන්නාති භගවා කත්ථවි නිරයතො පට්ඨාය දෙසනං
දෙවලොකෙන ඔසාපෙති, කත්ථවි දෙවලොකතො පට්ඨාය නිරයෙන ඔසාපෙති.
සවෙ සග්ගසම්පත්තිං විත්ථාරෙත්වා කට්ඨකාමො හොති, නිරයදුක්ඛං
එකදෙසතො කට්ඨති, තිරච්ඡානායොනිදුක්ඛං පෙත්තිවිසයදුක්ඛං
මනුස්සලොකසම්පත්තිං එකදෙසතො කට්ඨති, සග්ගසම්පත්තිමෙව විත්ථාරෙති.
සවෙ නිරයදුක්ඛං විත්ථාරෙත්වා කට්ඨකාමො හොති, දෙවලොකමනුස්සලොකෙසු
සම්පත්තිං තිරච්ඡානායොනිපෙත්තිවිසයෙසු ව දුක්ඛං එකදෙසතො කට්ඨති,
නිරයදුක්ඛමෙව විත්ථාරෙති. සො ඉමස්මිං සුත්තෙ නිරයදුක්ඛං විත්ථාරෙතුකාමො,
තස්මා දෙවලොකතො පට්ඨාය දෙසනං නිරයෙන ඔසාපෙති.
දෙවලොකමනුස්සලොකසම්පත්තියො තිරච්ඡානායොනිපෙත්තිවිසයදුක්ඛානි ව
එකදෙසතො කට්ඨත්වා නිරයදුක්ඛමෙව විත්ථාරෙන කට්ඨං තමෙනං, භික්ඛවෙ,
නිරයපාලාතිආදිමාහ.

තත්ථ එකච්චෙ ථෙරා “නිරයපාලා නාම නත්ථී, යන්තරූපං විය කම්මමෙව
කාරණං කාරෙති”ති වදන්ති. තෙසං තං “අත්ථී නිරයෙ නිරයපාලාති, ආමන්තා,
අත්ථී ව කාරණිකා”තිආදිනා නයෙන අභිධම්මෙ (කථා. 866) පටිසෙධිතමෙව. යථා
හි මනුස්සලොකෙ කම්මකාරණකාරකා අත්ථී, එවමෙව නිරයෙ නිරයපාලා අත්ථීති.
යමස්ස රඤ්ඤොති යමරාජා නාම වෙමානිකපෙතරාජා, එකස්මිං කාලෙ
දිබ්බවිමානෙ දිබ්බකප්පරුක්ඛදිබ්බඋය්‍යානදිබ්බනාටකාදිසම්පත්තිං අනුභවති,
එකස්මිං කාලෙ කම්මවිපාකං, ධම්මිකො රාජා. න වෙස එකොව හොති, වතුසු පන
ද්වාරෙසු වත්තාරො ජනා හොන්ති. නාද්දසන්ති අත්තතො සන්තිකෙ පෙසිතස්ස
කස්සවි දෙවදුතස්ස අභාවං සන්ධාය එවං වදති. අථ නං යමො “නායං භාසිතස්ස
අත්ථං සල්ලක්ඛෙති”ති ඤාත්වා සල්ලක්ඛාපෙතුකාමො අම්භොතිආදිමාහ.

ජාතිධම්මොති ජාතිසභාවො, අපරිමුත්තො ජාතියා, ජාති නාම මය්භං
අබ්භන්තරෙයෙව අත්ථීති. පරතො ජරාධම්මොතිආදීසුපි එසෙව නයො.

263. පයමං දෙවදුතං සමනුයුඤ්ජිත්වාති එත්ථ දහරකුමාරො අත්ථතො එවං වදති නාම “පස්සථ, හො, මය්හම්පි තුම්හාකං විය හත්ථපාදා අත්ථී, සකෙ පනම්හි මුත්තකරීසෙ පලිපන්තො, අත්තතො ධම්මතාය උට්ඨහිත්වා න්හායිතුං න සක්කොම්, අහං කිලිට්ඨගත්තොම්හි, න්හාපෙථ මන්ති වත්තුම්පි න සක්කොම්, ජාතිතොම්හි අපරිමුත්තතාය එදිසො ජාතො. න ඛො පනාහමෙව, තුම්හෙපි ජාතිතො අපරිමුත්තාව. යථෙව හි මය්හං, එවං තුම්හාකම්පි ජාති ආගම්ස්සති, ඉති තස්සා පුරෙ ආගමනාව කල්‍යාණං කරොථා”ති. තෙනෙස දෙවදුතො නාම ජාතො, වචනත්ථො පන මසදෙවසුත්තෙ වුත්තොව.

දුතියං දෙවදුතන්ති එත්ථාපි ජරාජිණ්ණසත්තො අත්ථතො එවං වදති නාම – “පස්සථ, හො, අහම්පි තුම්හෙ විය තරුණො අහොසිං උරුබලබාහුබලජවනසම්පන්නො, තස්ස මෙ තා බලජවනසම්පත්තියො අන්තරහිතා, විජ්ජමානාපි මෙ හත්ථපාදා හත්ථපාදකිව්වං න කරොන්ති, ජරායම්හි අපරිමුත්තතාය එදිසො ජාතො. න ඛො පනාහමෙව, තුම්හෙපි ජරාය අපරිමුත්තාව. යථෙව හි මය්හං, එවං තුම්හාකම්පි ජරා ආගම්ස්සති, ඉති තස්සා පුරෙ ආගමනාව කල්‍යාණං කරොථා”ති. තෙනෙස දෙවදුතො නාම ජාතො.

තතියං දෙවදුතන්ති එත්ථාපි ගිලානසත්තො අත්ථතො එව වදති නාම – “පස්සථ, හො, අහම්පි තුම්හෙ විය නිරොගො අහොසිං, සොම්හි එතරහි ඛ්‍යාධිතා අහිහතො සකෙ මුත්තකරීසෙ පලිපන්තො, උට්ඨාතුම්පි න සක්කොම්, විජ්ජමානාපි මෙ හත්ථපාදා හත්ථපාදකිව්වං න කරොන්ති, ඛ්‍යාධිතොම්හි අපරිමුත්තතාය එදිසො ජාතො. න ඛො පනාහමෙව, තුම්හෙපි ඛ්‍යාධිතො අපරිමුත්තාව. යථෙව හි මය්හං, එවං තුම්හාකං ඛ්‍යාධි ආගම්ස්සති, ඉති තස්ස පුරෙ ආගමනාව කල්‍යාණං කරොථා”ති. තෙනෙස දෙවදුතො නාම ජාතො.

265. චතුත්ථං දෙවදුතන්ති එත්ථ පන කම්මකාරණා වා දෙවදුතාති කාතබ්බා කම්මකාරණිකා වා. තත්ථ පන කම්මකාරණපක්ඛෙ ඛාත්තිංස තාව කම්මකාරණා අත්ථතො එවං වදන්ති නාම – “මයං නිබ්බත්තමානා න රුක්ඛෙ වා පාසාණෙ වා නිබ්බත්තාම, තුම්හාදිසානං සරීරෙ නිබ්බත්තාම, ඉති අම්හාකං පුරෙ නිබ්බත්තිතොව කල්‍යාණං කරොථා”ති. තෙනෙනෙ දෙවදුතා නාම ජාතා. කම්මකාරණිකාපි අත්ථතො එවං වදන්ති නාම – “මයං ද්වත්තිංස කම්මකාරණා කරොන්තා න රුක්ඛාදීසු කරොම, තුම්හාදිසෙසු සත්තෙසුයෙව කරොම, ඉති අම්හාකං තුම්හෙසු පුරෙ කම්මකාරණාකරණතොව කල්‍යාණං කරොථා”ති. තෙනෙනෙපි දෙවදුතා නාම ජාතා.

266. පඤ්චමං දෙවදුතන්ති එත්ථ මතකසත්තො අත්ථතො එවං වදති නාම – “පස්සථ හො මං ආමකසුසානෙ ඡඩ්ඨිතං උද්ධුමාතකාදිභාවං පත්තං, මරණතොම්හි අපරිමුත්තතාය එදිසො ජාතො. න ඛො පනාහමෙව, තුම්හෙපි මරණතො අපරිමුත්තාව. යථෙව හි මය්හං, එවං තුම්හාකම්පි මරණං ආගම්ස්සති, ඉති තස්ස පුරෙ ආගමනාව කල්‍යාණං කරොථා”ති. තෙනෙස දෙවදුතො නාම ජාතො.

ඉමං පන දෙවද්දුතානුයොගං කො ලහති, කො න ලහති? යෙන තාව බහුං පාපං කතං, සො ගන්ත්වා නිරයෙ නිබ්බත්තනියෙව. යෙන පන පරිත්තං පාපකම්මං කතං, සො ලහති. යථා හි සහණ්ඩං වොරං ගහෙත්වා කත්තබ්බමෙව කරොන්ති, න විනිවිජ්ජන්ති. අනුවිජ්ජිත්වා ගහිතං පන විනිවිජ්ජයට්ඨානං නයන්ති, සො විනිවිජ්ජයං ලහති. එවංසම්පදමෙනං. පරිත්තපාපකම්මා හි අත්තනො ධම්මතායපි සරන්ති, සාරියමානාපි සරන්ති.

තත්ථ දීඝජයන්තදම්මෙලො නාම අත්තනො ධම්මතාය සරි. සො කිර දම්මෙලො සුමනගිරිවිහාරෙ ආකාසවෙනියං රත්තපටෙන පුපෙසි. අථ නිරයෙ උස්සදසාමන්තෙ නිබ්බත්තො අග්ගිජාලසද්දං සුත්වාච අත්තනො පුජිතපටං අනුස්සරි, සො ගන්ත්වා සග්ගෙ නිබ්බත්තො. අපරොපි පුත්තස්ස දහරහික්ඛුනො බලිසාටකං දෙන්තො පාදමුලෙ යපෙසි, මරණකාලම්හි පටපටාති සද්දෙ නිමිත්තං ගණ්හි, සොපි උස්සදසාමන්තෙ නිබ්බත්තො ජාලසද්දෙන තං සාටකං අනුස්සරිත්වා සග්ගෙ නිබ්බත්තො. එවං තාව අත්තනො ධම්මතාය කුසලං කම්මං සරිත්වා සග්ගෙ නිබ්බත්තති.

අත්තනො ධම්මතාය අසරන්තෙ පන පඤ්ච දෙවද්දුතෙ පුච්ඡති. තත්ථ කොචි පයමෙන දෙවද්දුතෙන සරති, කොචි දුතියාදිහි. යො පන පඤ්චහිපි න සරති, තං යමො රාජා සයං සාරෙති. එකො කිර අමචිවො සුමනපුජ්චකුම්භෙන මහාවෙනියං පුපෙත්වා යමස්ස පත්තිං අදාසි, තං අකුසලකම්මෙන නිරයෙ නිබ්බත්තං යමස්ස සන්තිකං නයිංසු. තස්මිං පඤ්චහිපි දෙවද්දුතෙහි කුසලෙ අසරන්තෙ යමො සයං ඔලොකෙන්තො දිස්වා – “නනු ත්වං මහාවෙනියං සුමනපුජ්චකුම්භෙන පුපෙත්වා මය්හං පත්තිං අදාසි” ති සාරෙසි, සො තස්මිං කාලෙ සරිත්වා දෙවලොකං ගතො. යමො පන සයං ඔලොකෙන්වාපි අපස්සන්තො – “මහාදුක්ඛං නාම අනුභවිස්සති අයං සත්තො” ති තුණ්හි හොති.

267. මහානිරයෙති අවිචිමහානිරයම්හි. කිං පනස්ස පමාණං? අබ්භන්තරං. ආයාමෙන ච විත්ථාරෙන ච යොජනසතං හොති. ලොහපථවි ලොහජදනං එකෙකා ච හිත්ති නවනවයොජනිකා හොති. පුරත්ථිමාය හිත්තියා අවිචි උට්ඨිතා පච්ඡිමං හිත්තිං ගහෙත්වා තං විනිවිජ්ඣිත්වා පරතො යොජනසතං ගච්ඡති. සෙසදිසාසුපි එසෙව නයො. ඉති ජාලපරියන්තවසෙන ආයාමවිත්ථාරතො අට්ඨාරසයොජනාධිකාති තීණි යොජනසතාති, පරික්ඛෙපතො පන නවයොජනසතාති චතුපණ්ණාසයොජනාති, සමන්තා පන උස්සදෙහි සද්ධිං දසයොජනසහස්සං හොති.

268. උබ්භතං තාදිසමෙව හොතීති එත්ථ අක්කන්තපදං යාව අට්ඨිතො දළ්භං උද්ධරිතුමෙව න සක්කා. අයං පනෙත්ථ අත්ථො – හෙට්ඨිතො පට්ඨාය ඩය්භති, උපරිතො පට්ඨාය ඤායති, ඉති අක්කමනකාලෙ ඩය්භමානං පඤ්ඤායති, උද්ධරණකාලෙ තාදිසමෙව, තස්මා එවං වුත්තං. බහුසම්පත්තොති බහුති වස්සසතවස්සසහස්සාති සම්පත්තො.

කස්මා පනෙස නරකො අවිච්ඡි සඬ්ඛං ගතොති. චිචි නාම අන්තරං වුච්චති,
තත්ථ ව අග්ගිජාලානං වා සත්තානං වා දුක්ඛස්ස වා අන්තරං නත්ථී. තස්මා සො
අවිච්ඡි සඬ්ඛං ගතොති. තස්ස හි පුරත්ථිමහිත්තිතො ජාලා උට්ඨිතා සංසිඛ්ඛමානා
යොජනසතං ගන්ත්වා පච්ඡිමහිත්තිං විනිවිජ්ඣිත්වා පරතො යොජනසතං ගච්ඡති.
සෙසදිසාසුපි එසෙව නයො.

ඉමෙසං ඡන්තං ජාලානං මජ්ඣෙකි නිබ්බන්තො දෙවදත්තො, තස්ස
යොජනසතජ්ජමාණො අත්තභාවො, ද්වෙ පාදා යාව ගොජ්ජකා ලොහපථවිං.
පච්චියා, ද්වෙ හත්ථා යාව මණ්ඩන්ධා ලොහහිත්තියො පච්චියා, සීසං යාව
හමුකට්ඨිතො ලොහජදනෙ පච්චියං, අධොභාගෙන එකං ලොහසුලං පච්ඡිත්වා කායං
විනිවිජ්ඣන්තං ඡදනෙ පච්චියං, පාචිනහිත්තිතො නික්ඛන්තසුලං හදයං
විනිවිජ්ඣිත්වා පච්ඡිමහිත්තිං පච්චියං, උත්තරහිත්තිතො නික්ඛන්තසුලං එසුකා
විනිවිජ්ඣිත්වා දක්ඛිණහිත්තිං පච්චියං. නිච්චලෙ තථාගතමිහි අපරද්ධන්තා
නිච්චලොව හුත්වා පච්චතීති කම්මසරික්ඛතාය එදිසො ජාතො. එවං ජාලානං
නිරන්තරතාය අවිචි නාම.

අබ්භන්තරෙ පනස්ස යොජනසතිකෙ යානෙ නාළියං කොට්ටෙන්වා පූරිතපිට්ඨං
විය සත්තා නිරන්තරා, “ඉමස්මිං යානෙ සත්තො අත්ථී, ඉමස්මිං නත්ථී”ති න
වත්තඛිං, ගච්ඡන්තානං ධීතානං නිසින්තානං නිපන්තානං අන්තො නත්ථී,
ගච්ඡන්තෙ වා ධීතෙ වා නිසින්තෙ වා නිපන්තෙ වා අඤ්ඤමඤ්ඤං න බාධන්ති. එවං
සත්තානං නිරන්තරතාය අවිචි.

කායද්වාරෙ පන ඡ උපෙක්ඛාසහගතානි විත්තානි උජ්ජජන්ති, එකං
දුක්ඛසහගතං. එවං සන්තෙපි යථා ජීවිහග්ගෙ ඡ මුඛිත්තද්වි යපෙන්වා එකස්මිං.
තම්බලොහබ්න්දුමිහි යපිතෙ අනුදහනබලවතාය තදෙව පඤ්ඤායති, ඉතරානි
අබ්බොහාරිකානි භොන්ති, එවං අනුදහනබලවතාය දුක්ඛමෙවෙන්ථ නිරන්තරං,
ඉතරානි අබ්බොහාරිකානීති. එවං දුක්ඛස්ස නිරන්තරතාය අවිචි.

269. මහන්තොති යොජනසතිකො. සො තත්ථ පතතීති එකො පාදො
මහානිරයෙ භොති, එකො ගුථනිරයෙ නිපතති. සුචිමුඛානි සුචිසදිසමුඛා, තෙ
හත්ථිගිවජ්ජමාණා එකදොණිකනාචාජ්ජමාණා වා භොන්ති.

කුක්කුලනිරයොති යොජනසතජ්ජමාණොව අන්තො
කුටාගාරමත්තවිතච්චිතඅඬ්ඟාරපුණ්ණො ආදිත්තජාරිකනිරයො, යත්ථ පතිතපතිතා
කුදුසකරාසිමිහි බිත්තථාලවාසිසිලාදීනි විය හෙට්ඨිමතලමෙව ගණ්හන්ති.

ආරොපෙන්තීති අයදණ්ඩෙහි පොථෙන්තා ආරොපෙන්ති. තෙසං
ආරොහනකාලෙ තෙ කණ්ටකා අධොමුඛා භොන්ති, ඔරොහනකාලෙ උද්ධංමුඛා.

වාතෙරිතානීති කම්මමයෙන වාතෙන චලිතානි. හත්ථම්පි ඡින්දන්තීති එලකෙ මංසං විය කොට්ටයමානානි ඡින්දන්ති. සචෙ උට්ඨාය පලායති, අයොපාකාරො සමුට්ඨනිත්වා පරික්ඛිපති, හෙට්ඨා බුරධාරා සමුට්ඨාති.

බාරොදකා නදීති වෙතරණි නාම තම්බලොහනදී. තත්ථ අයොමයානි බරවාලික-පොක්බරපත්තානි, හෙට්ඨා බුරධාරා උභොසු තීරෙසු වෙන්තලතා ච කුසතිණානි ව. සො තත්ථ දුක්ඛා තිබ්බා බරාති සො තත්ථ උද්ධඤ්ච අධො ව වුස්භමානො පොක්බරපත්තෙසු ඡිජ්ජති. සිඬ්ඝාටකසංශ්ඨානාය බරවාලිකාය කණ්ටකෙහි විජ්ඣියති, බුරධාරාහි එාලියති, උභොසු තීරෙසු කුසතිණෙහි විලෙබ්බති, වෙන්තලතාහි ආකඩ්ඪියති, තික්ඛසත්තීහි එාලියති.

270. තත්තෙන අයොසඬ්ඤානාති තෙන ඡගච්ඡිතොම්හිති වුත්තෙ මහන්තං ලොහපච්ඡිං ලොහගුළානං පුරෙත්වා තං උපගච්ජන්ති, සො ලොහගුළභාවං ඤත්වා දන්තෙ සම්ඵුසෙති, අඨස්ස තෙ තත්තෙන අයොසඬ්ඤානා මුඛං විවරන්ති, තම්බලොහධාරෙහි මහන්තෙන ලොහකටාහෙන තම්බලොහං උපනෙත්වා එවමෙවං කරොන්ති. පුන මහානිරයෙති එවං පඤ්චවිධබන්ධනතො පට්ඨාය යාව තම්බලොහපානා තම්බලොහපානතො පට්ඨාය පුන පඤ්චවිධබන්ධනාදීති කාරෙත්වා මහානිරයෙ පක්ඛිපන්ති. තත්ථ කොච්චි පඤ්චවිධබන්ධනෙනෙව මුච්චති, කොච්චි දුතියෙන, කොච්චි තතියෙන, කොච්චි තම්බලොහපානෙන මුච්චති, කම්මෙ පන අපරික්ඛිණෙ පුන මහානිරයෙ පක්ඛිපන්ති.

ඉදං පන සුත්තං ගණ්හන්තො එකො දහරහික්ඛු, – ‘‘හන්තෙ, එත්තකං දුක්ඛමනුභවිතසත්තං පුනපි මහානිරයෙ පක්ඛිපන්ති’’ති ආහ. ආම, ආවුසො, කම්මෙ අපරික්ඛිණෙ පුනප්පුනං එවං කරොන්තිති. තිට්ඨතු, හන්තෙ, උද්දෙසො, කම්මට්ඨානමෙව කපෙථාති කම්මට්ඨානං කථාපෙත්වා සොතාපන්තො හුත්වා ආගම්ම උද්දෙසං අග්ගහෙසි. අඤ්ඤෙසම්පි ඉමස්මිං පදෙසෙ උද්දෙසං යපෙත්වා අරහත්තං පත්තානං ගණනා නත්ථී. සබ්බබුද්ධානඤ්චෙතං සුත්තං අවිජහිතමෙව හොති.

271. භීතකායුපගාති භීතකායං උපගතා හුත්වා. උපාදානෙති තණ්හාදිට්ඨිගහණෙ. ජාතිමරණසම්භවෙති ජාතියා ච මරණස්ස ච කාරණභූතෙ. අනුපාදාති චතුහි උපාදානෙහි අනුපාදිසිත්වා. ජාතිමරණසඬ්ඛයෙති ජාතිමරණසඬ්ඛයසඬ්ඛාතෙ නිබ්බානෙ විමුච්චන්ති.

දිට්ඨධම්මාහිනිබ්බුතාති දිට්ඨධම්මෙ ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ සබ්බකිලෙසනිබ්බානෙන නිබ්බුතා. සබ්බදුක්ඛං උපච්චගුන්ති සබ්බදුක්ඛාතික්කන්තා නාම හොන්ති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

දෙවදුතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තනියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. විභවගවග්ගො

1. භද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනා

272. එවං මෙ සුතන්ති භද්දෙකරත්තසුත්තං. තත්ථ භද්දෙකරත්තස්සාති විපස්සනානුයොගසමන්තාගතත්තා භද්දකස්ස ඵකරත්තස්ස. උද්දෙසන්ති මාතිකං. විභවගන්ති විත්ථාරභාජනීයං.

අතීතන්ති අතීතෙ පඤ්චක්ඛන්තො. නාත්වාගමෙය්‍යාති තණ්හාදිට්ඨිහි නානුගච්ඡෙය්‍ය. නප්පට්ඨකඛිකෙති තණ්හාදිට්ඨිහි න පත්තෙය්‍ය. යදතීතන්ති ඉදමෙත්ථ කාරණවචනං. යස්මා යං අතීතං, තං පභීතං නිරුද්ධං අත්ථඛිගතං, තස්මා තං පුන නානුගච්ඡෙය්‍ය. යස්මා ච යං අනාගතං, තං අප්පත්තං අජාතං අනිබ්බත්තං, තස්මා තම්පි න පත්තෙය්‍ය.

තත්ථ තත්ථාති පච්චුප්පන්තම්පි ධම්මං යත්ථ යත්තෙව උප්පන්නො, තත්ථ තත්තෙව ච නං අනිච්චානුපස්සනාදීහි සත්තහි අනුපස්සනාහි යො විපස්සති අරඤ්ඤාදීසු වා තත්ථ තත්තෙව විපස්සති. අසංභීරං අසංකුප්පන්ති ඉදං විපස්සනාපටිවිපස්සනාදස්සනත්ථං වුත්තං. විපස්සනා හි රාගාදීහි න සංභීරති න සංකුප්පතිති අසංභීරං අසංකුප්පං, තං අනුබුභයෙ වඩ්ඪෙය්‍ය, පටිවිපස්සෙය්‍යාති වුත්තං හොති. අථ වා නිබ්බානං රාගාදීහි න සංභීරති න සංකුප්පතිති අසංභීරං අසංකුප්පං. තං විද්වා පණ්ඩිතො හික්ඛු අනුබුභයෙ, පුනප්පුනං තදාරම්මණං තං තං ඵලසමාපත්තිං අප්පෙන්නො වඩ්ඪෙය්‍යාති අත්තො.

තස්ස පන අනුබුභන්තස්ස අත්ථාය – අප්පෙව කිච්චමාතප්පන්ති කිලෙසානං ආතාපනපරිතාපනෙන ආතප්පන්ති ලද්ධනාමං වීරියං අප්පෙව කාතබ්බං. කො ජඤ්ඤා මරණං සුචෙති ස්වෙ ජීවිතං වා මරණං වා කො ජානාති. අප්පෙව දානං වා දස්සාමි, සීලං වා රක්ඛිස්සාමි, අඤ්ඤතරං වා පන කුසලං කරිස්සාමිති හි “අප්ප තාව පපඤ්චො අත්ථි, ස්වෙ වා පුනදිවසෙ වා කරිස්සාමි”ති විත්තං අනුප්පාදෙත්වා අප්පෙව කරිස්සාමිති එවං වීරියං කාතබ්බන්ති දස්සෙති. මහාසෙනෙනාති අග්ගිවිසසත්ථාදීති අනෙකාති මරණකාරණාති තස්ස සෙනා, තාය මහතියා සෙනාය වසෙන මහාසෙනෙන ඵවරුපෙන මච්චුනා සද්ධිං “කතිපාහං තාව ආගමෙහි යාවාහං බුද්ධපුජාදිං අත්තෙනො අවස්සයකම්මං කරොමි”ති. එවං මිත්තසන්ථවාකාරසඛිබාතො වා, “ඉදං සතං වා සහස්සං වා ගහෙත්වා කතිපාහං ආගමෙහි”ති එවං ලඤ්ජානුප්පදානසඛිබාතො වා, “ඉමිනාහං බලරාසිනා පටිබාහිස්සාමි”ති එවං බලරාසිසඛිබාතො වා සඛිගරො නත්ථි. සඛිගරොති හි මිත්තසන්ථවාකාරලඤ්ජානුප්පදානබලරාසීනං නාමං, තස්මා අයමත්තො වුත්තො.

අතන්දිතන්ති අනලසං උට්ඨාහකං. එවං පටිපන්නත්තා හද්දො එකරත්තො අස්සාති හද්දෙකරත්තො. ඉති තං එවං පටිපන්නපුග්ගලං “හද්දෙකරත්තො අය”න්ති. රාගාදීනං සන්තතාය සන්තො බුද්ධමුනි ආචික්ඛති.

273. එවංරූපොතිආදීසු කාලොපි සමානො ඉන්ද්‍රීලමණිවණ්ණො අභොසින්ති එවං මනුඤ්ඤරූපවසෙනෙව එවංරූපො අභොසිං.
කුසලසුඛසොමනස්සවෙදනාවසෙනෙව එවංවෙදනො. තංසම්පයුත්තානංයෙව සඤ්ඤාදීනං වසෙන එවංසඤ්ඤො එවංසඬ්ඛාරො එවංවිඤ්ඤාණො අභොසිං අනිතමද්ධානන්ති.

තත්ථ නන්දිං සමන්වානෙතීති තෙසු රූපාදීසු තණ්හං සමන්වානෙති අනුපවත්තෙති. භීතරූපාදිවසෙන පන එවංරූපො අභොසිං...පෙ.... එවංවිඤ්ඤාණො අභොසින්ති න මඤ්ඤති.

නන්දිං න සමන්වානෙතීති තණ්හං වා තණ්හාසම්පයුත්තදිට්ඨිං වා නානුපවත්තයති.

274. එවංරූපො සියන්තිආදීසුපි තංමනුඤ්ඤරූපාදිවසෙනෙව තණ්හාදිට්ඨිපවත්තසඬ්ඛාතා නන්දිසමන්වානායනාව වෙදිතඛ්ඛා.

275. කථඤ්ච, භික්ඛවෙ, පච්චුප්පන්නෙසු ධම්මෙසු සංභීරතීති ඉදං “පච්චුප්පන්නඤ්ච යො ධම්මං, තත්ථ තත්ථ විපස්සති. අසංභීරං අසංකුප්ප”න්ති උද්දෙසස්ස නිද්දෙසත්ථං වුත්තං. කාමඤ්චෙත්ථ “කථඤ්ච, භික්ඛවෙ, පච්චුප්පන්නං ධම්මං න විපස්සති”තිආදි වත්තඛ්ඛං සියා, යස්මා පන අසංභීරාති ච අසංකුප්පාති ච විපස්සනා වුත්තා, තස්මා තස්සා එව අභාවඤ්ච භාවඤ්ච දස්සෙතුං සංභීරතීති මාතිකං උද්ධරිත්වා විත්ථාරො වුත්තො. තත්ථ සංභීරතීති විපස්සනාය අභාවතො තණ්හාදිට්ඨිහි ආකඬ්ඪියති. න සංභීරතීති විපස්සනාය භාවෙන තණ්හාදිට්ඨිහි නාකඬ්ඪියති. සෙසං සඛ්ඛත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

හද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ආනන්දහද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනා

276. එවං මෙ සුතන්ති ආනන්දහද්දෙකරත්තසුත්තං. තත්ථ පටිසල්ලානා වුට්ඨිතොති ඵලසමාපත්තිතො වුට්ඨිතො. කො නු ඛො, භික්ඛවෙති ජානන්තොව කථාසමුට්ඨාපනත්ථං පුච්ඡි.

278. සාධු සාධුති ටෙරස්ස සාධුකාරමදාසි. සාධු බො ත්වන්ති පරිමණ්ඩලෙහි පදබ්‍යඤ්ජනෙහි පරිසුද්ධෙහි කලීතත්තා දෙසනං පසංසන්තො ආහ. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

ආනන්දභද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. මහාකච්චානභද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනා

279. එවං මෙ සුතන්ති මහාකච්චානභද්දෙකරත්තසුත්තං. තත්ථ තපොදාරාමොති තත්තොදකස්ස රහදස්ස වසෙන එවංඋද්ධනාමෙ ආරාමෙ. වෙහාරපබ්බතස්ස කිර හෙට්ඨා භූමට්ඨකනාගානං පඤ්චයොජනසතිකං නාගභවනං දෙවලොකසදිසං මණ්ඩයෙන තලෙන ආරාමඋය්‍යානෙහි ව සමන්තාගතං, තත්ථ නාගානං කීළනට්ඨානෙ මහාඋදකරභදො, තතො තපොදා නාම නදී සන්දති කුලීතා උණ්හොදකා. කස්මා පනෙසා එදිසා ජාතා? රාජගභං කිර පරිවාරෙත්වා මහා පෙතලොකො, තත්ථ ද්විත්තං මහාලොභකුම්භිනිරයානං අන්තරෙන අයං තපොදා ආගච්ඡති, තස්මා සා කුලීතා සන්දති. චුත්තම්පි චෙතං – “යතායං, හික්ඛවෙ, තපොදා සන්දති, සො දහො අවිජොදකො සීතොදකො සාතොදකො සෙතොදකො සුප්පතිත්ථො රමණීයො පහුතමච්ඡකච්ඡපො, වක්කමත්තාති ව පදුමාති පුප්ඵන්ති. අපිවායං, හික්ඛවෙ, තපොදා ද්විත්තං මහානිරයානං අන්තරිකාය ආගච්ඡති, තෙනායං තපොදා කුලීතා සන්දති” ති (පාරා. 231). ඉමස්ස පන ආරාමස්ස අභිසම්මුඛට්ඨානෙ තතො මහාඋදකරභදො ජාතො, තස්ස නාමවසෙනායං විහාරො තපොදාරාමොති වුච්චති.

280. සම්ඤ්ඤිති තස්ස කිර ටෙරස්ස අත්තභාවො සම්ඤ්ඤො අභිරුපො පාසාදිකො, තස්මා සම්ඤ්ඤිත්වෙව සබ්බං ගතො. ආදිබ්‍රහ්මවරියකොති මග්ගබ්‍රහ්මවරියස්ස ආදි පුබ්බභාගප්පට්පත්තිභූතො. ඉදං චත්ථාන සුගතො උට්ඨායාසනාති මධුපිණ්ඩකසුත්තෙ (ම. නි. 1.199 ආදයො) චුත්තනායෙනෙව විත්ථාරෙතබ්බං.

282. ඉති මෙ චක්ඛුන්ති ඉමස්මිං කිර සුත්තෙ භගවා ද්වාදසායතනවසෙනෙව මාතිකං යපෙසි. ටෙරොපි “භගවතා හෙට්ඨා ද්වීසු, උපරි චතුත්ථෙ වාති ඉමෙසු තීසු සුත්තෙසු පඤ්චක්ඛන්ධවසෙන මාතිකා ව විහඬිගො ව කතො, ඉධ පන ද්වාදසායතනවසෙනෙව විහජනත්ථං මාතිකා යපිතා” ති නයං පටිලභිත්වා එවමාහ. ඉමං පන නයං ලහන්තෙන ටෙරෙන භාරියං කතං, අපදෙ පදං දස්සිතං, ආකාසෙ පදං කතං, තෙන නං භගවා ඉමමෙව සුත්තං සන්ධාය – “එතදග්ගං, හික්ඛවෙ, මම සාවකානං හික්ඛුනං සංඛිත්තෙන භාසිතස්ස විත්ථාරෙන අත්ථං විහජන්තානං යදිදං මහාකච්චානො” ති (අ. නි. 1.197) එතදග්ගෙ යපෙසි. එත්ථ පන චක්ඛුති චක්ඛුපසාදො. රූපාති චතුසමුට්ඨානිකරූපා. ඉමිනා නායෙන සෙසායතනානිපි

වෙදිතබ්බානි. විඤ්ඤාණන්ති නිකන්තිවිඤ්ඤාණං. තදභිනන්දනීති තං චක්ඛුඤ්ඤේව රූපඤ්ඤා තණ්හාදිට්ඨිවසෙන අභිනන්දනි. අන්වාගමෙනීති තණ්හාදිට්ඨිහි අනුගච්ඡති.

ඉති මෙ මනො අහොසි අතීතමද්ධානං ඉති ධම්මාති එත්ථ පන මනොති භවඬගච්ඡත්තං. ධම්මාති තෙභූමකධම්මාරම්මණං.

283. පණ්ඩුකම්බලසීලායන්ති පත්ථනාවසෙන යපෙසි. පණ්ඩුකම්බලසීලායන්ති පත්ථනාට්ඨපනකාරණා. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

මහාකච්චානහද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ලොමසකම්බලසීලායහද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනා

286. එවං මෙ සුතන්ති ලොමසකම්බලසීලායහද්දෙකරත්තසුත්තං. තත්ථ ලොමසකම්බලසීලායොති අඬගපේරො කිර නාමෙස, කායස්ස පන ඊසකලොමසාකාරතාය ලොමසකම්බලසීලායොති පාකටො ජාතො. චන්දනො දෙවපුත්තොති කස්සපසම්මාසම්බුද්ධකාලෙ කිරෙස චන්දනො නාම උපාසකො අඬඬො මහද්ධනො තීණි රතනානි චතුහි පච්චයෙහි පූජෙත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බත්තො, පුරිමනාමෙන චන්දනො දෙවපුත්තොත්ථෙව සඬ්ඛං ගතො. පණ්ඩුකම්බලසීලායන්ති රත්තකම්බලසීලායං. තස්සා කිර රත්තකම්බලසීලෙව ජයසුමනපුප්ඵරාසි විය වණ්ණො, තස්මා “පණ්ඩුකම්බලසීලා”ති වුච්චති.

කදා පන තත්ථ භගවා විභාසීති? බොධිපත්තීතො සත්තමෙ සංවච්ඡරෙ සාවත්ථීයං ආසාළ්භිමාසපුණ්ණමාය ද්වාදසයොජනාය පරිසාය මජ්ඣෙ යමකපාටිභාරියං කත්වා ඔරුය්හ කණ්ඩම්බමුලෙ පඤ්ඤත්තවරබුද්ධාසනෙ නිසිදිත්වා ධම්මදෙසනාය මහාජනං මහාවිදුග්ගතො උද්ධරිත්වා බුද්ධා නාම යස්මා පාටිභාරියං කත්වා මනුස්සපථෙ න වසන්ති, තස්මා පස්සමානස්සෙව තස්ස ජනස්ස පදච්ඡිකමං කත්වා තාවතිංසභවනෙ පාරිච්ඡත්තකමුලෙ පණ්ඩුකම්බලසීලායං වස්සං උපගතො, තස්මිං සමයෙ විභාසි.

තත්ථ භගවාති තත්ථ විහරන්තො භගවා යෙභුයොන දසහි චක්කවාලසහස්සෙහි සන්තිපතිතාහි දෙවතාහි පරිවුතො මාතරං කායසක්ඛිං කත්වා අභිධම්මපිටකං කථෙත්තො ගම්භිරං නිපුණං තිලක්ඛණාහතං රූපාරූපපරිච්ඡෙදකථං පටිච්ඡ්ඣිකුං අසක්කොන්තානං දෙවානං සංවෙගජනනත්ථං අන්තරන්තරා හද්දෙකරත්තස්ස උද්දෙසඤ්ඤා විභඬගඤ්ඤා අභාසි. තත්ථායං දෙවපුත්තො උග්ගණ්හන්තො ඉමා ගාථා සද්ධිං විභඬගෙන උග්ගණ්හි, දෙවත්තස්ස පන පමාදාධිට්ඨානත්තා දිබ්බෙහි ආරම්මණෙහි නිජ්ජිළියමානො අනුපුබ්බෙන සුත්තං සම්මුට්ඨො ගාථාමත්තමෙව ධාරෙසි. තෙනාහ “එවං බො අහං භික්ඛු ධාරෙමි හද්දෙකරත්තියො ගාථා”ති.

උග්ගණ්භානි ත්වන්තිආදීසු තුණ්හිභූතො නිසිදිත්වා සුණන්තො උග්ගණ්භානි නාම, වාචාය සජ්ඣායං කරොන්තො පරියාපුණාති නාම, අඤ්ඤෙසං වාචෙන්තො ධාරෙති නාම. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

ලොමසකඬ්ඨියභද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. චූළකම්මවිහඬගසුත්තවණ්ණනා

289. එවං මෙ සුතන්ති චූළකම්මවිහඬගසුත්තං. තත්ථ සුභොති සො කිර දස්සනීයො අභොසි පාසාදිකො, තෙනස්ස අඬගසුභතාය සුභොත්ථෙව නාමං අකංසු. මාණුවොති පන තං තරුණකාලෙ වොහරිංසු, සො මහල්ලකකාලෙපි තෙනෙව වොහාරෙන වොහරියති. තොදෙයාපුත්තොති තොදෙයාස්ස නාම පසෙනදිරඤ්ඤො පුරොහිතබ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො. සො කිර සාවත්ථියා අවිදුරෙ තුදිගාමො නාම අත්ථි, තස්ස අධිපතිත්තා තොදෙයොනි සඬ්ඛං ගතො. මහාධනො පන භොති සත්තාසිතිකොට්ඨිභවො පරමමච්ඡරී, “දදතො භොගානං අපරික්ඛයො නාම නත්ථි” ති වින්තෙත්වා කස්සචි කිඤ්චි න දෙති. චූත්තම්පි චෙතං –

“අඤ්ජනානං ඛයං දිස්වා, වම්මිකානඤ්ච සඤ්චයං;
මධුනඤ්ච සමාහාරං, පණ්ඩිතො සරමාවසෙ” ති.

එවං අදානමෙව සික්ඛාපෙසි. ධුරවිහාරෙ වසතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස යාගුඋච්ඬගමත්තං වා හත්තකට්ඨජුමත්තං වා අදත්වා ධනලොභෙන කාලං කත්වා තස්මිංයෙව සරෙ සුනබො හුත්වා නිබ්බත්තො. සුභො තං සුනබං අතිවිය පියායති, අත්තනො භුඤ්ජනකහත්තංයෙව භොජෙති, උක්ඛිපිත්වා වරසයනෙ සයාපෙති. අථ භගවා එකදිවසං පච්චුසසමයෙ ලොකං වොලොකෙන්තො තං සුනබං දිස්වා – “තොදෙයාබ්‍රාහ්මණො ධනලොභෙන අත්තනොව සරෙ සුනබො හුත්වා නිබ්බත්තො, අජ්ජ මයි සුභස්ස සරං ගතෙ මං දිස්වා සුනබො භුක්කාරං කරිස්සති, අථස්සාහං එකං වචනං වක්ඛාමි, සො ‘ජානාති මං සමණො ගොතමො’ ති ගන්ත්වා උද්ධනට්ඨානෙ නිපජ්ජිස්සති. තතොනිදානං සුභස්ස මයා සද්ධිං එකො කථාසල්ලාපො භවිස්සති, සො ධම්මං සුත්වා සරණෙසු පතිට්ඨහිස්සති, සුනබො පන කාලං කත්වා නිරයෙ නිබ්බත්තිස්සති” ති ඉමං මාණවස්ස සරණෙසු පතිට්ඨානභාවං ඤත්වා භගවා තං දිවසං සරීරපටිජග්ගනං කත්වා එකකොව ගාමං පවිසිත්වා නික්ඛන්තෙ මාණුවෙ තං සරං පිණ්ඩාය පාවිසි.

සුනබො භගවත්තං දිස්වා භුක්කාරං කරොන්තො භගවතො සමීපං ගතො. තතො නං භගවා එතදවොච – “තොදෙයා ත්වං පුබ්බෙපි මං භො භොති පරිභවිත්වා සුනබො ජාතො, ඉදානිපි භුක්කාරං කත්වා අවිචිං ගමිස්සසි” ති. සුනබො තං සුත්වා – “ජානාති මං සමණො ගොතමො” ති විජ්ජට්ඨාරී හුත්වා ගීවං ඔනාමෙත්වා උද්ධනන්තරෙ ඡාරිකායං නිපන්තො. මනුස්සා උක්ඛිපිත්වා සයනෙ සයාපෙතුං

නාසක්ඛිංසු. සුභො ආගන්ත්වා – “කෙනායං සුනඛො සයනා ඔරොපිතො” ති ආහ. මනුස්සා න කෙනවීති වත්වා තං පවත්තිං ආරොවෙසුං. මාණවො සුත්වා – “මම පිතා බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තො, තොදෙය්‍යො නාම සුනඛො නත්ථි. සමණො පන ගොතමො පිතරං සුනඛං කරොති, යංකිඤ්චි එස මුබාරුළ්භං භාසති” ති කුජ්ඣිත්වා හගවන්තං මුසාවාදෙන නිග්ගහෙතුකාමො විහාරං ගන්ත්වා තං පවත්තිං පුච්ඡි.

හගවාපි තස්ස තට්ඨ වත්වා අවිසංවාදනත්ථං ආහ – “අත්ථි පන තෙ මාණව පිතරා අනක්ඛාතං ධන” ති. අත්ථි, හො ගොතම, සතසහස්සග්ගනිකා සුවණ්ණමාලා සතසහස්සග්ගනිකා සුවණ්ණපාදුකා සතසහස්සග්ගනිකා සුවණ්ණපාති සතසහස්සඤ්ච කභාපණන්ති. ගච්ඡ තං සුනඛං අප්පොදකපායාසං භොජාපෙත්වා සයනෙ ආරොපෙත්වා ඊසකං නිද්දං ඔක්කන්තකාලෙ පුච්ඡ, සබ්බං තෙ ආවික්ඛිස්සති. අථ නං ජානෙය්‍යාසි “පිතා මෙ එසො” ති. මාණවො – “සවෙ සච්චං හවිස්සති, ධනං ලච්ඡාමි, නො වෙ, සමණං ගොතමං මුසාවාදෙන නිග්ගණ්හිස්සාමි” ති ද්විති පි කාරණෙහි තුට්ඨො ගන්ත්වා තථා අකාසි. සුනඛො – “ඤාතොමහි ඉමිනා” ති රොදිත්වා හුං හුන්ති කරොන්තො ධනනිධානට්ඨානං ගන්ත්වා පාදෙන පට්ඨං බණ්ණිත්වා සඤ්ඤං අදාසි, මාණවො ධනං ගහෙත්වා – “භවපට්ඨිජන්තං නාම එවං සුබ්බමං පටිසන්ධිඅන්තරං පාකටං සමණස්ස ගොතමස්ස, අද්ධා එස සබ්බඤ්ඤා” ති හගවති පසන්තවිත්තො වුද්දස පඤ්ඤෙ අභිසම්බරි. අධිගච්ඡ්ජාපායකො කිරෙස, තෙනස්ස එතදභොසි – “ඉදං ධම්මපණ්ණාකාරං ගහෙත්වා සමණං ගොතමං පඤ්ඤෙ පුච්ඡිස්සාමි” ති දුතියගමනෙන යෙන හගවා තෙනුපසම්බුතමි, තෙන පුට්ඨපඤ්ඤෙ පන හගවා එකප්පහාරෙතෙව විස්සජ්ජෙත්තො කම්මස්සකාතිආදිමාහ.

තත්ථ කම්මං එතෙසං සකං අත්තනො භණ්ඩකන්ති කම්මස්සකා. කම්මස්ස දායාදාති කම්මදායාදා, කම්මං එතෙසං දායජ්ජං භණ්ඩකන්ති අත්ථො. කම්මං එතෙසං යොනි කාරණන්ති කම්මයොනී. කම්මං එතෙසං බන්ධුති කම්මබන්ධු, කම්මඤ්ඤාතකාති අත්ථො. කම්මං එතෙසං පටිසරණං පතිට්ඨාති කම්මපටිසරණා. යදිදං භීතජ්ජණිකතායාති යං ඉදං “ත්ථං භීතො භව, ත්ථං පණිතො, ත්ථං අප්පායුකො, ත්ථං දීඝායුකො...පෙ.... ත්ථං දුප්පඤ්ඤො භව, ත්ථං පඤ්ඤවා” ති එවං භීතජ්ජණිකතාය විභජ්ජනං, තං න අඤ්ඤො කොචි කරොති, කම්මමෙව එවං සත්තෙ විභජ්ජති අත්ථො. න මාණවො කට්ඨිකස්ස අත්ථං සඤ්ජානාසි, සනදුස්සපට්ටෙනස්ස මුඛං බන්ධිත්වා මධුරං පුරතො යපිතං විය අභොසි. මානනිස්සිතො කිරෙස පණ්ඩිතමානී, අත්තනා සමං න පස්සති. අථස්ස “කිං සමණො ගොතමො කට්ඨික, යමහං ජානාමි, තදෙව කට්ඨිකී අයං මානො මා අභොසි” ති මානහඤ්ජනත්ථං හගවා “ආදිතොව දුප්පට්ඨිජ්ඣං කත්වා කට්ඨස්සාමි, තතො ‘නාහං භො ගොතම ජානාමි, විත්ථාරෙන මෙ පාකටං කත්වා කට්ඨො’ ති මං යාවිස්සති, අථස්සාහං යාවිතකාලෙ කට්ඨස්සාමි, එවඤ්ඤස්ස සාත්ථකං හවිස්සති” ති දුප්පට්ඨිජ්ඣං කත්වා කට්ඨසි.

ඉදානි සො අත්තනො අප්පට්ඨිද්ධිභාවං පකාසෙත්තො න ඛො අහන්තිආදිමාහ.

290. සමත්තෙනාති පරිපුණ්ණෙන. සමාදින්නෙනාති ගහිතෙන පරාමට්ඨෙන.
අප්පායුකසංවත්තනිකා එසා, මාණව, පටිපදා යදිදං පාණාතිපාතීති යං ඉදං
පාණාතිපාතකම්මං, එසා අප්පායුකසංවත්තනිකා පටිපදාති.

කථං පනෙසා අප්පායුකතං කරොති? චත්තාරි හි කම්මානි උපපිළකං
උපච්ඡෙදකං ජනකං උපත්ථම්භකන්ති. බලවකම්මෙන හි නිබ්බත්තං පචත්තෙ
උපපිළකං ආගන්ත්වා අත්ථතො එවං වදති නාම – “සවාහං පට්ඨකරං ජානෙය්‍යං,
න තෙ ඉධ නිබ්බත්තිතුං දදෙය්‍යං, චතුසුයෙව තං අපායෙසු නිබ්බත්තාපෙය්‍යං.
හොතු, ත්වං යත්ථ කත්ථවි නිබ්බත්ත, අහං උපපිළකකම්මං නාම තං පිළෙත්වා
නිරොජං නියුසං කසටං කරිස්සාමි” ති. තතො පට්ඨාය තං තාදිසං කරොති. කිං
කරොති? පරිස්සයං උපනෙති, හොගෙ විනාසෙති.

තත්ථ දාරකස්ස මාතුකුච්ඡියං නිබ්බත්තකාලතො පට්ඨාය මාතු අස්සාදො වා
සුඛං වා න හොති, මාතෘපිතූනං පිළාව උප්පජ්ජති. එවං පරිස්සයං උපනෙති.
දාරකස්ස පන මාතුකුච්ඡිමිති නිබ්බත්තකාලතො පට්ඨාය ගෙහෙ හොගා උදකං
පත්වා ලොණං විය රාජාදීනං වසෙන නස්සන්ති, කුම්භදොහනධෙනුයො බීරං න
දෙන්ති, සුරතා ගොණා චණ්ඩා හොන්ති, කාණා හොන්ති, බුජ්ජා හොන්ති,
ගොමණ්ඩලෙ රොගො පතති, දාසාදයො වචනං න කරොන්ති, වාපිතං සස්සං න
ජායති, ගෙහගතං ගෙහෙ, අරඤ්ඤගතං අරඤ්ඤෙ නස්සති, අනුපුබ්බෙන
සාසච්ඡාදනමත්තං දුල්ලහං හොති, ගබ්භපරිහාරො න හොති, විජාතකාලෙ
මාතුථඤ්ඤං ඡිජ්ජති, දාරකො පරිහාරං අලහන්තො පිළිතො නිරොජො නියුසො
කසටො හොති, ඉදං උපපිළකකම්මං නාම.

දීඝායුකකම්මෙන පන නිබ්බත්තස්ස උපච්ඡෙදකකම්මං ආගන්ත්වා ආයුං
ඡින්දති. යථා හි පුරිසො අට්ඨස්සගමනං කත්වා සරං බිපෙය්‍ය තමඤ්ඤො ධනුතො
විමුත්තමත්තං මුග්ගරෙන පහරිත්වා තත්ථෙව පාතෙය්‍ය, එවං දීඝායුකකම්මෙන
නිබ්බත්තස්ස උපච්ඡෙදකකම්මං ආයුං ඡින්දති. කිං කරොති? වොරානං අට්ඨං
පට්ඨෙසති, වාළමච්ඡෙදකං ඕතාරෙති, අඤ්ඤතරං වා පන සපරිස්සයට්ඨානං
උපනෙති, ඉදං උපච්ඡෙදකකම්මං නාම, “උපසාතක” න්තිපි එතස්සෙව නාමං.

පටිසන්ධිනිබ්බත්තකං පන කම්මං ජනකකම්මං නාම. අප්පහොගකුලාදීසු
නිබ්බත්තස්ස හොගසම්පදාදිකරණෙන උපත්ථම්භකකම්මං උපත්ථම්භකකම්මං
නාම.

ඉමෙසු චතුසු පුරිමානි ද්වෙ අකුසලානෙව, ජනකං කුසලම්පි අකුසලම්පි,
උපත්ථම්භකං කුසලමෙව. තත්ථ පාණාතිපාතකම්මං උපච්ඡෙදකකම්මෙන
අප්පායුකසංවත්තනිකං හොති. පාණාතිපාතිනා වා කතං කුසලකම්මං උළාරං න
හොති, දීඝායුකපටිසන්ධිං ජනෙතුං න සක්කොති. එවං පාණාතිපාතො
අප්පායුකසංවත්තනිකො හොති. පටිසන්ධිමෙව වා නියාමෙත්වා අප්පායුකං

කරොති, සන්නිට්ඨානවේතනාය වා නිරයෙ නිබ්බත්තති, පුබ්බාපරවේතනාහි
චුත්තනයෙන අප්පායුකො හොති.

දීඝායුකසංවත්තනිකා එසා මාණව පටිපදාති එත්ථ පරිත්තකම්මෙනපි
නිබ්බත්තං පවත්තෙ එතං පාණාතිපාතා විරතිකම්මං ආගන්ත්වා අත්ථතො එවං වදති
නාම – “සවාහං පයම්මරං ජානෙයාං, න තෙ ඉධ නිබ්බත්තිතුං දදෙයාං,
දෙවලොකෙයෙව තං නිබ්බත්තාපෙයාං. හොතු, ත්වං යත්ථ කත්ථවි නිබ්බත්ති, අහං
උපත්ථම්භකකම්මං නාම ටම්භං තෙ කරිස්සාමි” ති උපත්ථම්භං කරොති. කිං
කරොති? පරිස්සයං නාසෙති, හොගෙ උප්පාදෙති.

තත්ථ දාරකස්ස මාතුකුච්ඡියං නිබ්බත්තකාලතො පට්ඨාය මාතෘපිතුනං සුඛමෙව
සාතමෙව හොති. යෙපි පකතියා මනුස්සාමනුස්සපරිස්සයා හොන්ති, තෙ සබ්බෙ
අපගච්ඡන්ති. එවං පරිස්සයං නාසෙති. දාරකස්ස පන මාතුකුච්ඡිමිහි
නිබ්බත්තකාලතො පට්ඨාය ගෙහෙ හොගානං පමාණං න හොති, නිධිකුම්භියො
පුරතොපි පච්ඡතොපි ගෙහං පවට්ටමානා පවිසන්ති. මාතෘපිතරො පරෙහි
යපිතධනස්සාපි සම්මුඛිභාවං ගච්ඡන්ති. ධෙනුයො බහුබ්බරා හොන්ති, ගොණා
සුඛසීලා හොන්ති, වස්පට්ඨානෙ සස්සානි සම්පජ්ජන්ති. වඩ්ඪියා වා සම්පයුත්තං,
තාවකාලිකං වා දිත්තං ධනං අවොදිතා සයමෙව ආහරිත්වා දෙන්ති, දාසාදයො
සුවවා හොන්ති, කම්මන්තා න පරිභායන්ති. දාරකො ගබ්භතො පට්ඨාය පරිහාරං
ලහති, කොමාරිකවෙජ්ජා සන්නිහිතාව හොන්ති. ගහපතිකුලෙ ජාතො
සෙට්ඨිට්ඨානං, අමච්චකුලාදීසු ජාතො සෙනාපතිට්ඨානාදීනි ලහති. එවං හොගෙ
උප්පාදෙති. සො අපරිස්සයො සහොගො විරං ජීවතීති. එවං අපාණාතිපාතකම්මං
දීඝායුකසංවත්තනිකං හොති.

අපාණාතිපාතිතා වා කතං අඤ්ඤම්පි කුසලං උළාරං හොති, දීඝායුකපටිසන්ධිං
ජනෙතුං සක්කොති, එවම්පි දීඝායුකසංවත්තනිකං හොති. පටිසන්ධිමෙව වා
නියාමෙත්වා දීඝායුකං කරොති. සන්නිට්ඨානවේතනාය වා දෙවලොකෙ
නිබ්බත්තති, පුබ්බාපරවේතනාහි චුත්තනයෙන දීඝායුකො හොති. ඉමිනා නයෙන
සබ්බපඤ්ඤවිස්සජ්ජනෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො.

විහෙයනකම්මාදීනිපි හි පවත්තෙ ආගන්ත්වා අත්ථතො තට්ඨ වදමානානි විය
උපපිළනෙන නිබ්බොගතං ආපාදෙන්වා පටිජග්ගනං අලහන්තස්ස රොගුප්පාදනාදීහි
වා, විහෙයකාදීහි කතස්ස කුසලස්ස අනුළාරතාය වා, ආදිතොව
පටිසන්ධිනියාමනෙන වා, චුත්තනයෙනෙව පුබ්බාපරවේතනාවසෙන වා
බන්ධාබාධනාදීනි කරොන්ති, අපාණාතිපාතො විය ව අවිහෙයනාදීනිපි
අප්පාබාධනාදීනිති.

293. එත්ථ පන ඉස්සාමනකොති ඉස්සාසම්පයුත්තවිත්තො. උපදුස්සතීති
ඉස්සාවසෙනෙව උපක්කොසන්තො දුස්සති. ඉස්සං බන්ධනීති යවකලාපං
බන්ධන්තො විය යථා න නස්සති එවං බන්ධිත්වා විය යපෙති. අප්පෙසක්ඛොති

අප්පරිවාරො, රත්තිං බිත්තො විය සරො න පඤ්ඤායති, උච්ඡිට්ඨහත්ථො නිසිදිත්වා උදකදායකම්පි න ලහති.

294. න දාතා භොතිති මච්ඡරියවසෙන න දාතා භොති. තෙන කම්මෙනාති තෙන මච්ඡරියකම්මෙන.

295. අභිවාදෙනබ්බන්ති අභිවාදනාරහං බුද්ධං වා පච්චෙකබුද්ධං වා අරියසාවකං වා. පච්චුට්ඨාතබ්බාදීසුපි එසෙව නයො. ඉමස්මිං පන පඤ්ඤාවිස්සජ්ජනෙ උපපිළකඋපත්ථම්භකකම්මානි න ගහෙතබ්බානි. න හි පවත්තෙ නිවකුලිනං වා උච්චාකුලිනං වා සක්කා කාතුං, පටිසන්ධිමෙව පන නියාමෙත්වා නිවකුලියං කම්මං නිවකුලෙ නිබ්බත්තෙති, උච්චාකුලියං කම්මං උච්චාකුලෙ.

296. න පරිපුච්ඡතා භොතිති එත්ථ පන අපරිපුච්ඡනෙන නිරයෙ න නිබ්බත්තති. අපරිපුච්ඡකො පන “ඉදං කාතබ්බං, ඉදං න කාතබ්බං”න්ති න ජානාති, අජානන්තො කාතබ්බං න කරොති, අකාතබ්බං කරොති. තෙන නිරයෙ නිබ්බත්තති, ඉතරො සග්ගෙ. ඉති බො, මාණව...පෙ.... යදිදං භීතජ්ජනිකතායාති සත්ථා දෙසනං යථානුසන්ධිං පාපෙසි. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

චූළකම්මචිහඩගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සුභසුත්තන්තිපි වුවවති.

6. මහාකම්මචිහඩගසුත්තවණ්ණනා

298. එවං මෙ සුතන්ති මහාකම්මචිහඩගසුත්තං. තත්ථ මොසන්ති තුව්ඡං අඵලං. සච්චන්ති තථං භූතං. ඉදඤ්ච එතෙන න සම්මුඛා සුතං, උපාලිසුත්තෙ (ම. නි. 2.56) පන – “මනොකම්මං මහාසාවජ්ජතරං පඤ්ඤපෙම් පාපස්ස කම්මස්ස කිරියාය පාපස්ස කම්මස්ස පවත්තියා, නො තථා කායකම්මං නො තථා වච්ඡකම්මං”න්ති භගවතා වුත්තං අත්ථි, සා කථා තිත්ථියානං අන්තරෙ පාකටා ජාතා, තං ගහෙත්වා එස වදති. අත්ථි ව සා සමාපත්තීති ඉදං – “කථං නු බො, භො, අභිසඤ්ඤානිරොධො භොති”ති පොට්ඨපාදසුත්තෙ (දී. නි. 1.406 ආදයො) උප්පන්නං අභිසඤ්ඤානිරොධකථං සන්ධාය වදති. න කිඤ්චි වෙදියතීති එකවෙදනම්පි න වෙදියති. අත්ථි ව බොති ථෙරො නිරොධසමාපත්තිං සන්ධාය අනුජානාති. පරිරක්ඛිතබ්බන්ති ගරහතො මොවනෙන රක්ඛිතබ්බං. සඤ්චෙතනා අස්ස අත්ථිති සඤ්චෙතනිකං, සාහිසන්ධිකං සඤ්චෙතනිකකම්මං කත්වාති අත්ථො. දුක්ඛං සොති ථෙරො “අකුසලමෙව සන්ධාය පරිබ්බාජකො පුච්ඡති”ති සඤ්ඤාය එවං වදති.

දස්සනම්පි බො අහන්ති භගවා චතුරඤ්ඤාපි අන්ධකාරෙ සමන්තා යොජනට්ඨානෙ තිලමත්තම්පි සඬ්ඛාරං මංසවක්ඛුනාව පස්සති, අයඤ්ච

පරිබ්බාජකො න දුරෙ ගාවුතමත්තබ්බන්තරෙ වසති, කස්මා භගවා එවමාහාති?
සමාගමදස්සනං සන්ධායෙවමාහ.

299. උදායීති ලාලුදායී. තං දුක්ඛස්මිත්ති සබ්බං තං දුක්ඛමෙව. ඉති ඉමං
වට්ටදුක්ඛං කිලෙසදුක්ඛං සඨ්ඛාරදුක්ඛං සන්ධාය “සචෙ භාසිතං භවෙය්‍ය භගවා”ති
ප්‍රච්ඡති.

300. උම්මඨගන්ති පඤ්භාඋම්මඨගං. උම්මුජ්ජමානොති සීසං නීහරමානො.
අයොනියො උම්මුජ්ජස්සතිති අනුපායෙන සීසං නීහරිස්සති. ඉදඤ්ච පන භගවා
ජානන්තො නෙව දිබ්බවක්ඛුනා න චෙතොපරියඤාණෙන න සබ්බඤ්ඤාඤාණෙන
ජානි, අධිජ්ජායෙනෙව පන අඤ්ඤාසී. කට්ඨේතස්ස හි අධිජ්ජායො නාම සුච්ඡානො
හොති, කට්ඨකාමො ගීවං පග්ගණ්හාති, හනුකං වාලෙති, මුඛමස්ස එන්දති,
සන්තිසීදිතුං න සක්කොති. භගවා තස්ස තං ආකාරං දිස්වා “අයං උදායී සන්තිසීදිතුං
න සක්කොති, යං අභූතං, තදෙව කට්ඨස්සති”ති ඔලොකෙන්වාච අඤ්ඤාසී. ආදිං
යෙවාතිආදීම්භියෙව. තිස්සො වෙදනාති “කිං සො වෙදියති”ති? ප්‍රච්ඡන්තෙන
“තිස්සො වෙදනා පුච්ඡාමී”ති එවං වචන්ට්ඨපෙත්වාච තිස්සො වෙදනා පුච්ඡිතා.
සුඛවෙදනියන්ති සුඛවෙදනාය පච්චයභූතං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

එත්ථ ව කාමාවචරකුසලතො සොමනස්සභගතචිත්තසම්පයුත්තා චතස්සො
වෙනනා, හෙට්ඨා තිකජ්ඣානවෙනනාති එවං පටිසන්ධිපචත්තෙසු සුඛවෙදනාය
ජනනතො සුඛවෙදනියං කම්මං නාම. කාමාවචරඤ්චෙත්ථ පටිසන්ධියංයෙව
එකන්තෙන සුඛං ජනෙති, පචත්තෙ ඉට්ඨමජ්ඣාත්තාරම්මණෙ අදුක්ඛමසුඛම්පි.

අකුසලවෙනනා පටිසන්ධිපචත්තෙසු දුක්ඛස්සෙව ජනනතො දුක්ඛවෙදනියං
කම්මං නාම. කායද්වාරෙ පචත්තෙයෙව වෙනං එකන්තෙන දුක්ඛං ජනෙති,
අඤ්ඤත්ථ අදුක්ඛමසුඛම්පි, සා පන වෙදනා අනිට්ඨානිට්ඨමජ්ඣාත්තෙසුයෙව
ආරම්මණෙසු උජ්ජජනනො දුක්ඛාත්ථෙව සඨ්ඛං ගතා.

කාමාවචරකුසලතො පන උපෙක්ඛාසභගතචිත්තසම්පයුත්තා චතස්සො
වෙනනා, රූපාවචරකුසලතො චතුත්ථජ්ඣානවෙනනාති එවං පටිසන්ධිපචත්තෙසු
තතියවෙදනාය ජනනතො අදුක්ඛමසුඛවෙදනියං කම්මං නාම. එත්ථ ව කාමාවචරං
පටිසන්ධියංයෙව එකන්තෙන අදුක්ඛමසුඛං ජනෙති, පචත්තෙ ඉට්ඨාරම්මණෙ
සුඛම්පි. අපිච සුඛවෙදනියකම්මං පටිසන්ධිපචත්තිවසෙන වට්ටති, තථා
අදුක්ඛමසුඛවෙදනියං, දුක්ඛවෙදනියං පචත්තිවසෙනෙව වට්ටති. එතස්ස පන වසෙන
සබ්බං පචත්තිවසෙනෙව වට්ටති.

එතස්ස භගවාති ථෙරො තථාගතෙන මහාකම්මවිහඬිගකථනත්ථං ආලයො
දස්සිතො, තථාගතං යාවිත්වා මහාකම්මවිහඬිගඤාණං භික්ඛුසඬ්ඨස්ස පාකට්ඨං
කරිස්සාමිති චිත්තෙන්වා අනුසන්ධිකුසලතාය එවමාහ. තත්ථ මහාකම්මවිහඬිගන්ති
මහාකම්මවිහජනං. කතමෙ වත්තාරො...පෙ.... ඉධානන්ද, එකච්චො

පුග්ගලො...පෙ.... නිරයං උපපජ්ජති ඉදං න මහාකම්මවිහඩගඤ්ඤාණභාජනං,
මහාකම්මවිහඩගඤ්ඤාණභාජනත්ථාය පන මාතිකාට්ඨපනං.

301. ඉධානන්ද, එකච්චො සමණො වාති පාටියෙක්කො අනුසන්ධි. ඉදඤ්ඨි
භගවා – “දිබ්බවක්ඛුකා සමණබ්‍රාහ්මණා ඉදං ආරම්මණං කත්වා ඉමං පච්චයං
ලභිත්වා ඉදං දස්සනං ගණ්හන්ති” ති පකාසනත්ථං ආරභි. තත්ථ ආතප්පන්තිආදීනි
පඤ්චපි වීරියස්සෙව නාමානි. චෙතොසමාධිත්ති දිබ්බවක්ඛුසමාධිං. පස්සති “සො
සත්තො කුභිං නිබ්බත්තො” ති ඔලොකෙන්තො පස්සති. යෙ අඤ්ඤාථාති යෙ
“දසන්තං කුසලානං කම්මපථානං පුරිතත්තා නිරයං උපපජ්ජති” ති ජානන්ති, මිච්ඡා
තෙසං ඤාණන්ති වදන්ති. ඉමිනා නයෙන සබ්බවාරෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො.
විදිතන්ති පාකටං. ථාමසාති දිට්ඨිථාමෙන. පරාමාසාති දිට්ඨිපරාමාසෙන. අභිනිවිස්ස
වොහරතිති අධිට්ඨන්තිවා ආදියිත්වා වොහරති.

302. තත්‍රානන්දාති ඉදම්පි න මහාකම්මවිහඩගඤ්ඤාණස්ස භාජනං, අථ බ්වස්ස
මාතිකාට්ඨපනමෙව. එත්ථ පන එතෙසං දිබ්බවක්ඛුකානං වචනෙ එත්තකා
අනුඤ්ඤාතා, එත්තකා අනනුඤ්ඤාතාති ඉදං දස්සිතං. තත්ථ තත්‍රාති තෙසු චතුසු
සමණබ්‍රාහ්මණෙසු. ඉදමස්සාති ඉදං වචනං අස්ස. අඤ්ඤාථාති අඤ්ඤාතාකාරෙන.
ඉති ඉමෙසං සමණබ්‍රාහ්මණානං වාදෙ ද්විසු යානෙසු අනුඤ්ඤාතා, තිසු
අනනුඤ්ඤාතාති එවං සබ්බත්ථ අනුඤ්ඤා නානුඤ්ඤා වෙදිතබ්බො.

303. එවං දිබ්බවක්ඛුකානං වචනෙ අනුඤ්ඤා ව අනනුඤ්ඤා ව දස්සෙන්වා
ඉදානි මහාකම්මවිහඩගඤ්ඤාණං විහජන්තො තත්‍රානන්ද, ය්වායං පුග්ගලොතිආදිමාහ.

පුබ්බෙ වාස්ස තං කතං හොතීති යං ඉමිනා දිබ්බවක්ඛුකෙන් කම්මං
කරොන්තො දිට්ඨො, තතො පුබ්බෙ කතං. පුබ්බෙ කතෙනපි හි නිරයෙ නිබ්බත්තති,
පච්ඡා කතෙනපි නිබ්බත්තති, මරණකාලෙ වා පන – “බන්දො සෙට්ඨො සිවො
සෙට්ඨො, පිතාමහො සෙට්ඨො, ඉස්සරාදීහි වා ලොකො විසට්ඨො” තිආදීනා
මිච්ඡාදස්සනෙනපි නිබ්බත්තතෙව. දිට්ඨෙව ධම්මෙති යං තත්ථ දිට්ඨධම්මවෙදනීයං
හොති, තස්ස දිට්ඨෙව ධම්මෙ, යං උපපජ්ජවෙදනීයං, තස්ස උපපජ්ජිත්වා, යං
අපරාපරියවෙදනීයං, තස්ස අපරස්මිං පරියායෙ විපාකං පටිසංවෙදෙති.

ඉති අයං සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා එකං කම්මරාසිං එකඤ්ච විපාකරාසිං
අද්දස, සම්මාසම්බුද්ධො ඉමිනා අදිට්ඨෙ තයො කම්මරාසි, ද්වෙ ව විපාකරාසි
අද්දස. ඉමිනා පන දිට්ඨෙ අදිට්ඨෙ ව චත්තාරො කම්මරාසි තයො ව විපාකරාසි
අද්දස. ඉමානි සත්ත යානානි ජානනඤ්ඤාණං තථාගතස්ස මහාකම්මවිහඩගඤ්ඤාණං
නාම. දුතියවාරෙ දිබ්බවක්ඛුකෙන් කිඤ්චි න දිට්ඨං, තථාගතෙන පන තයො
කම්මරාසි, ද්වෙ ව විපාකරාසි දිට්ඨාති. ඉමානිපි පඤ්ච පච්චත්තට්ඨානානි
ජානනඤ්ඤාණං තථාගතස්ස මහාකම්මවිහඩගඤ්ඤාණං නාම. සෙසවාරද්වයෙපි එසෙව
තයො.

අහඹිබන්ති භූතවිරහිතං අකුසලං. අහඹිබාහාසන්ති අහඹිබං ආභාසති අභිභවති පටිබාහතීති අත්ථො. බහුකස්මිඤ්ඤි අකුසලකම්මෙ ආයුහිතෙ බලවකම්මං දුබ්බලකම්මස්ස විපාකං පටිබාහිත්වා අත්තනො විපාකස්ස ඔකාසං කරොති ඉදං අහඹිබඤ්ඤේව අහඹිබාහාසඤ්ඤි. කුසලං පන ආයුහිත්වා ආසන්නෙ අකුසලං කතං හොති, තං කුසලස්ස විපාකං පටිබාහිත්වා අත්තනො විපාකස්ස ඔකාසං කරොති, ඉදං අහඹිබං භබ්බාහාසං. බහුමිහි කුසලෙ ආයුහිතෙපි බලවකම්මං දුබ්බලකම්මස්ස විපාකං පටිබාහිත්වා අත්තනො විපාකස්ස ඔකාසං කරොති, ඉදං භබ්බඤ්ඤේව භබ්බාහාසඤ්ඤි. අකුසලං පන ආයුහිත්වා ආසන්නෙ කුසලං කතං හොති, තං අකුසලස්ස විපාකං පටිබාහිත්වා අත්තනො විපාකස්ස ඔකාසං කරොති, ඉදං භබ්බං අහඹිබාහාසං.

අපිව උපට්ඨානාකාරෙනපෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉදඤ්ඤි චුත්තං හොති, අහඹිබතො ආභාසති උපට්ඨාතීති අහඹිබාහාසං. තත්ථ “ය්වායං පුග්ගලො ඉධ පාණාතිපාති” තිආදිනා නයෙන චත්තාරො පුග්ගලා චුත්තා, තෙසු පට්ඨස්ස කම්මං අහඹිබං අහඹිබාහාසං, තඤ්ඤි අකුසලත්තා අහඹිබං, තස්ස ච නිරයෙ නිබ්බත්තත්තා තත්ථ නිබ්බත්තිකාරණභූතං අකුසලං හුත්වා උපට්ඨාති. දුතියස්ස කම්මං අහඹිබං භබ්බාහාසං, තඤ්ඤි අකුසලත්තා අහඹිබං. තස්ස පන සග්ගෙ නිබ්බත්තත්තා අඤ්ඤතිත්ථියානං සග්ගෙ නිබ්බත්තිකාරණභූතං කුසලං හුත්වා උපට්ඨාති. ඉතරස්මිමිපි කම්මද්වයෙ එසෙව නයො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්ඤාසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

මහාකම්මවිහඬගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සළායතනවිහඬගසුත්තවණ්ණනා

304. එවං මෙ සුතන්ති සළායතනවිහඬගසුත්තං. තත්ථ වෙදිතබ්බාතීති සහවිපස්සනෙන මග්ගෙන ජාතිතබ්බාති. මනොපච්චාරාති විතක්කච්චාරා. විතක්කුප්පාදකඤ්ඤි මනො ඉධ මනොති අධිප්පෙනං, මනස්ස උපච්චාරාති මනොපච්චාරා. සත්තපදාති වට්ඨවිවට්ඨතිස්සිතානං සත්තානං පදා. එත්ථ හි අට්ඨාරස වට්ඨපදා නාම, අට්ඨාරස විවට්ඨපදා නාම, තෙපි සහවිපස්සනෙන මග්ගෙනෙව වෙදිතබ්බො. යොග්ගාවරියානන්ති හත්ථියොග්ගාදිආචාරසික්ඛාපකානං, දමෙතබ්බදමකානන්ති අත්ථො. සෙසං විහඬගෙයෙව ආවිභවිස්සති. අයමුද්දෙයොති ඉදං මාතිකාට්ඨපනං.

305. චක්ඛායතනාදිති විසුද්ධිමග්ගෙ විත්ථාරිතාති. චක්ඛුවිඤ්ඤාණන්ති කුසලාකුසලවිපාකතො ද්වෙ චක්ඛුවිඤ්ඤාණාති. සෙසපසාදවිඤ්ඤාණෙසුපි එසෙව නයො. ඉමාති පන දස යපෙත්වා සෙසං ඉධ මනොවිඤ්ඤාණං නාම.

චක්ඛුසම්ඵස්සොති චක්ඛුමිහි සම්ඵස්සො.
චක්ඛුවිඤ්ඤාණසම්පයුත්තසම්ඵස්සස්සෙනං අධිවචනං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

වක්ඛනා රූපං දිස්වාති වක්ඛවිඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වා. එසෙව නයො සබ්බත්ථං. සොමනස්සට්ඨානියන්ති සොමනස්සස්ස ආරම්මණවසෙන කාරණභූතං. උපවිවරතීති තත්ථ විවාරපවත්තනෙන උපවිවරති, විතක්කො තංසම්පයුත්තො වාති ඉමිනා නයෙන අට්ඨාරස විතක්කවිවාරසඛ්ඛාතා මනොපවිවාරා වෙදිතබ්බා. ඡ සොමනස්සුපවිවාරාති එත්ථ පන සොමනස්සෙන සද්ධිං උපවිවරන්තීති සොමනස්සුපවිවාරා. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො.

306. ගෙහසිතානීති කාමගුණනිස්සිතානි. නෙක්ඛම්මසිතානීති විපස්සනානිස්සිතානි. ඉට්ඨානන්ති පරියෙසිතානං. කන්තානන්ති කාමිතානං. මනොරමානන්ති මනො එතෙසු රමතීති මනොරමානි, තෙසං මනොරමානං. ලොකාමිසපට්ඨංයුත්තානන්ති තණ්හාපට්ඨංයුත්තානං. අතීතන්ති පටිලද්ධං. පච්චුප්පන්තං තාව ආරබ්භ සොමනස්සං උප්පජ්ජතු, අතීතෙ කථං උප්පජ්ජතීති. අතීතෙපි – “යථාහං එතරහි ඉට්ඨාරම්මණං අනුභවාමි, එවං පුබ්බෙපි අනුභවි”න්ති අනුස්සරන්තස්ස බලවසොමනස්සං උප්පජ්ජති.

අනිච්චතන්ති අනිච්චාකාරං. විපරිණාමවිරාගනිරොධන්ති පකතිවිජ්ඣනෙන විපරිණාමං, විගච්ඡනෙන විරාගං, නිරුජ්ඣනෙන නිරොධං. සම්මපඤ්ඤායාති විපස්සනාපඤ්ඤාය. ඉදං වූච්චති නෙක්ඛම්මසිතං සොමනස්සන්ති ඉදං රඤ්ඤො විය අත්තනො සිරිසම්පත්තිං ඔලොකෙන්තස්ස විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නිසින්තස්ස සඛ්ඛාරානං හෙදං පස්සතො සඛ්ඛාරගතමහි තික්ඛෙ සුරෙ විපස්සනාඤාණෙ වහන්තෙ උප්පන්තසොමනස්සං “නෙක්ඛම්මසිතං සොමනස්ස”න්ති වූච්චති. වුත්තම්පි චෙතං –

“සුඤ්ඤාගාරං පට්ඨස්ස, සන්තවිත්තස්ස හික්ඛුනො;
අමානුසී රතී හොති, සම්මා ධම්මං විපස්සතො.

යතො යතො සම්මසති, ඛන්ධානං උදයබ්බයං;
ලහතී පිතිපාමොජ්ජං, අමතන්තං විජානත”න්ති. (ධ. ප. 373-374);

ඉමානීති ඉමානි ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාඨගතෙ අනිච්චාදිවසෙන විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නිසින්තස්ස උප්පන්නානි ඡ නෙක්ඛම්මසිතානි සොමනස්සානි.

307. අතීතන්ති පච්චුප්පන්තං තාව පත්ථෙත්වා අලහන්තස්ස දොමනස්සං උප්පජ්ජතු, අතීතෙ කථං උප්පජ්ජතීති. අතීතෙපි “යථාහං එතරහි ඉට්ඨාරම්මණං පත්ථෙත්වා න ලභාමි, එවං පුබ්බෙපි පත්ථෙත්වා න ලභි”න්ති අනුස්සරන්තස්ස බලවදොමනස්සං උප්පජ්ජති.

අනුත්තරෙසු විමොක්ඛෙසුති අනුත්තරවිමොක්ඛො නාම අරහත්තං, අරහත්තෙ පත්ථනං පට්ඨපෙත්තස්සාති අත්ථො. ආයතනන්ති අරහත්තායතනං. පිහං උපට්ඨාපයතොති පත්ථනං පට්ඨපෙත්තස්ස. තං පනෙතං පත්ථනං පට්ඨපෙත්තස්ස

උප්පජ්ජති, ඉති පත්ථනාමුලකත්තා “පිහං උපට්ඨාපයතො” ති චුත්තං. ඉමානි ඡ නෙක්ඛම්මසිතානි දොමනස්සානීති ඉමානි එවං ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාඨගතෙ අරහත්තෙ පිහං පට්ඨපෙත්වා තදධිගමාය අනිච්චාදිවසෙන විපස්සනං උපට්ඨපෙත්වා උස්සුක්කාපෙතං අසක්කොන්තස්ස – “ඉමම්පි පක්ඛං ඉමම්පි මාසං ඉමම්පි සංවච්ඡරං අරහත්තං පාපුණ්තුං නාසක්ඛි” න්ති අනුසොවතො ගාමන්තපබ්භාරවාසිමහාසිවත්ථෙරස්ස විය අස්සුධාරාපවත්තනවසෙන උප්පන්නදොමනස්සානි ඡ නෙක්ඛම්මසිතදොමනස්සානීති වෙදිතබ්බානි. චත්ථු පන සුමඬගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථාය සක්කපඤ්චවණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ. 2.361) විත්ථාරිතං, ඉච්ඡන්තෙන තතො ගහෙතබ්බං.

308. උප්පජ්ජති උපෙක්ඛාති එත්ථ උපෙක්ඛා නාම අඤ්ඤාණුපෙතා.
 අනොධිජ්ජනස්සානි කිලෙසොධිං ජිනිත්වා යීතත්තා බිණ්ණාසවො ඔධිජ්ජනො නාම, තස්මා අබිණ්ණාසවස්සානි අත්ථො. අවිපාකජිනස්සානි එත්ථපි ආයතිං විපාකං ජිනිත්වා යීතත්තා බිණ්ණාසවොව විපාකජිනො නාම, තස්මා අබිණ්ණාසවස්සෙවාති අත්ථො. අනාදීනවදස්සාවිනොතිආදීනවතො උපද්දවතො අපස්සන්තස්ස. ඉමා ඡ ගෙහසිතා උපෙක්ඛාති ඉමා එවං ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාඨගතෙ ගුළුපිණ්ඩකෙ නිලීනමක්ඛිකා විය රූපාදීනි අනතිවත්තමානා තත්ථ ලග්ගා ලග්ගිතා හුත්වා උප්පන්නා උපෙක්ඛා ඡ ගෙහසිතා උපෙක්ඛාති වෙදිතබ්බා.

රූපං සා අතිවත්තති රූපං සා අනතික්කමති, තත්ථ නිකන්තිවසෙන න තිට්ඨති. ඉමා ඡ නෙක්ඛම්මසිතා උපෙක්ඛාති ඉමා එවං ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨාදිආරම්මණෙ ආපාඨගතෙ ඉට්ඨෙ අරජ්ජන්තස්ස, අනිට්ඨෙ අදුස්සන්තස්ස, අසම්පෙක්ඛතෙ අසම්මුය්හන්තස්ස, උප්පන්නවිපස්සනා-ඤ්ඤාණසම්පයුත්තා ඡ නෙක්ඛම්මසිතා උපෙක්ඛාති වෙදිතබ්බා.

309. තත්ත ඉදං නිස්සාය ඉදං පජ්ඣාති තෙසු ඡත්තිංසසත්තපදෙසු අට්ඨාරස නිස්සාය අට්ඨාරස පජ්ඣාති අත්ථො. තෙනෙව – “තත්ත, භික්ඛවෙ, යානි ඡ නෙක්ඛම්මසිතානී” තිආදිමාහ. නිස්සාය ආගම්මාති පවත්තනවසෙන නිස්සාය වෙව ආගම්ම ව. එවමෙනෙසං සමතික්කමො හොතීති එවං නෙක්ඛම්මසිතානං පවත්තනෙන ගෙහසිතානි අතික්කන්තානි නාම හොන්ති.

එවං සරික්ඛකෙනෙව සරික්ඛකං ජහාපෙත්වා ඉදානි බලවතා දුබ්බලං ජහාපෙත්තො – “තත්ත, භික්ඛවෙ, යානි ඡ නෙක්ඛම්මසිතානි සොමනස්සානී” තිආදිමාහ. එවං නෙක්ඛම්මසිතසොමනස්සෙහි නෙක්ඛම්මසිතදොමනස්සානි, නෙක්ඛම්මසිතඋපෙක්ඛාහි ව නෙක්ඛම්මසිතසොමනස්සානි ජහාපෙත්තෙන බලවතා දුබ්බලජ්ජහානං කථිතං.

එත්ථ පන යත්වා උපෙක්ඛාකථා වෙදිතබ්බා – අට්ඨසු හි සමාපත්තිසු පයමාදීනි ව තිණි ඤානානි, සුද්ධසඬ්ඛාරෙ ව පාදකෙ කත්වා විපස්සනං ආරද්ධානං චතුන්නං භික්ඛුනං පුබ්බභාගවිපස්සනා සොමනස්සසහගතා වා හොති උපෙක්ඛාසහගතා වා,

වුට්ඨානගාමිනී පන සොමනස්සසහගතාව. චතුත්ථජ්ඣානාදීනි පාදකානි කත්වා විපස්සනං ආරද්ධානං පඤ්චන්තං පුබ්බභාගවිපස්සනා පුරිමසදිසාව. වුට්ඨානගාමිනී පන උපෙක්ඛාසහගතා හොති. ඉදං සන්ධාය – “යා ඡ නෙක්ඛම්මසිනා උපෙක්ඛා, තා නිස්සාය තා ආගම්ම, යානි ඡ නෙක්ඛම්මසිනානි සොමනස්සානි, තානි පජ්ඣං” ති වුත්තං. න කෙවලඤ්ච එවංපටිපත්තස්ස භික්ඛුනො අයං විපස්සනාය වෙදනාවිසෙසොව හොති, අරියමග්ගෙපි පන ඤානඛගබොජ්ඣාඛගමග්ගඛගානම්පි විසෙසො හොති.

කො පනෙතං විසෙසං නියමෙති? කෙවි තාව ථෙරා විපස්සනාපාදකජ්ඣානං නියමෙතිනි වදන්ති, කෙවි විපස්සනාය ආරම්මණභූතා ඛන්ධා නියමෙත්තිනි වදන්ති, කෙවි පුග්ගලජ්ඣාසයො නියමෙතිනි වදන්ති. තෙසම්පි වාදෙ අයමෙව පුබ්බභාගෙ වුට්ඨානගාමිනීවිපස්සනා නියමෙතිනි වෙදිතබ්බා. විනිච්ඡයකථා පනෙත්ථ විසුද්ධිමග්ගෙ සඬබ්බාරූපෙක්ඛානිද්දෙසෙ වුත්තාව.

310. නානත්තානි නානා බහු අනෙකජ්ජකාරා. නානත්තසිතානි
නානාරම්මණනිස්සිතා. එකත්තානි එකා. එකත්තසිතානි එකාරම්මණනිස්සිතා.
කතමා පනායං උපෙක්ඛාති? හෙට්ඨා තාව අඤ්ඤාණුපෙක්ඛා වුත්තා, උපරි ඡළඬගුපෙක්ඛා වක්ඛති, ඉධ සමථඋපෙක්ඛා, විපස්සනුපෙක්ඛානි ද්වෙ උපෙක්ඛා ගහිතා.

තත්ථ යස්මා අඤ්ඤාව රූපෙසු උපෙක්ඛා, අඤ්ඤාව සද්දාදීසු, න භි යා රූපෙ උපෙක්ඛා, සා සද්දාදීසු හොති. රූපෙ උපෙක්ඛා ව රූපමෙව ආරම්මණං කරොති, න සද්දාදියො. රූපෙ උපෙක්ඛාභාවඤ්ච අඤ්ඤා සමථඋපෙක්ඛා පථවිකසිණං ආරම්මණං කත්වා උප්පජ්ජති, අඤ්ඤා ආපොකසිණාදීනි. තස්මා නානත්තං නානත්තසිතං විභජන්තො අත්ථී, භික්ඛවෙ, උපෙක්ඛා රූපෙසුතිආදිමාහ. යස්මා පන ද්වෙ වා තිණි වා ආකාසානඤ්චායතනානි වා විඤ්ඤාණඤ්චායතනාදීනි වා නත්ථී, තස්මා එකත්තං එකත්තසිතං විභජන්තො අත්ථී, භික්ඛවෙ, උපෙක්ඛා ආකාසානඤ්චායතනනිස්සිතානිආදිමාහ.

තත්ථ ආකාසානඤ්චායතනඋපෙක්ඛා සම්පයුත්තවසෙන ආකාසානඤ්චායතනනිස්සිතා, ආකාසානඤ්චායතනඛන්ධෙ විපස්සන්තස්ස විපස්සනුපෙක්ඛා ආරම්මණවසෙන ආකාසානඤ්චායතනනිස්සිතා. සෙසාසුපි එසෙව නයො.

තං පජ්ඣංති එත්ථ අරූපාවචරසමාපත්තිඋපෙක්ඛාය රූපාවචරසමාපත්තිඋපෙක්ඛං පජ්ඣාපෙති, අරූපාවචරවිපස්සනුපෙක්ඛාය රූපාවචරවිපස්සනුපෙක්ඛං.

අතම්මයතන්ති එත්ථ තම්මයතා නාම තණ්හා, තස්සා පරියාදානතො වුට්ඨානගාමිනීවිපස්සනා අතම්මයතානි වුච්චති. තං පජ්ඣංති ඉධ

ව්‍යවස්ථාපිතවිධිවිසරය අරුපාවචරසමාපත්තිඋපෙක්ඛඤ්ච විපස්සනුපෙක්ඛඤ්ච පජනාපෙනි.

311. යදරියොති යෙ සතිපට්ඨානෙ අරියො සම්මාසම්බුද්ධො සෙවති. තත්ථ තිස්ස ඥානසු සතිං පට්ඨපෙන්නො සතිපට්ඨානෙ සෙවතීති වෙදිතබ්බො. න සුස්සුසන්තීති සද්දහිත්වා සොතුං න ඉච්ඡන්ති. න අඤ්ඤාති ජානනත්ථාය චිත්තං න උපට්ඨපෙන්නි. වොක්කම්මාති අතික්කම්මිත්වා. සත්ථු සාසනාති සත්ථු ඔවාදං ගහෙතබ්බං පුරෙතබ්බං න මඤ්ඤන්තීති අත්ථො. න ච අත්තමනොති න සකමනො. එත්ථ ච ගෙහසිතදොමනස්සවසෙන අප්පතීතො හොතීති න එවමත්ථො දට්ඨබ්බො, අප්පට්ඨපන්නකෙසු පන අත්තමනතාකාරණස්ස අභාවෙනෙතං වුත්තං. අනවස්සුතොති පටිසඤ්ඤාවෙන අනවස්සුතො. සතො සම්පජානොති සතියා ච ඤාණෙන ච සමන්තාගතො. උපෙක්ඛකොති ඡළඬගුපෙක්ඛාය උපෙක්ඛකො. අත්තමනොති ඉධාපි ගෙහසිතසොමනස්සවසෙන උප්ප්ලාවිතොති න එවමත්ථො දට්ඨබ්බො, පට්ඨපන්නකෙසු පන අනත්තමනතාකාරණස්ස අභාවෙනෙතං වුත්තං. අනවස්සුතොති රාගාවස්සවෙන අනවස්සුතො.

312. සාරිතොති දමිතො. එකමෙව දිසං ධාවතීති අනිවත්තිත්වා ධාවන්තො එකංයෙව දිසං ධාවති, නිවත්තිත්වා පන අපරං ධාවිතුං සක්කොති. අට්ඨ දිසා විධාවතීති එකපල්ලඬකෙන නිසින්නො කායෙන අනිවත්තිත්වාච විමොක්ඛවසෙන එකප්පහාරෙනෙව අට්ඨ දිසා විධාවති, පුරත්ථාහිමුඛො වා දක්ඛිණාදිසු අඤ්ඤතරදිසාහිමුඛො වා නිසිදිත්වා අට්ඨ සමාපත්තියො සමාපජ්ජතියෙවාති අත්ථො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුද්ධියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

සළායතනවිහඬගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. උද්දෙසවිහඬගසුත්තවණ්ණනා

313. එවං මෙ සුතන්ති උද්දෙසවිහඬගසුත්තං. තත්ථ උද්දෙසවිහඬගන්ති උද්දෙසඤ්ච විහඬගඤ්ච, මාතිකඤ්ච විහජනඤ්චාති අත්ථො. උපපරික්ඛෙය්‍යාති තුලෙය්‍ය තීරෙය්‍ය පරිග්ගණ්හෙය්‍ය පරිච්ඡින්නදෙය්‍ය. බහිද්ධාති බහිද්ධාආරම්මණෙසු. අචික්ඛිත්තං අවිසටන්ති නිකන්තිවසෙන ආරම්මණෙ තිට්ඨමානං චික්ඛිත්තං විසටං නාම හොති, තං පටිසෙධෙන්නො එවමාහ. අප්ඤ්ඤාත්තං අසණ්ඨිතන්ති ගොචරප්ඤ්ඤාත්තෙ නිකන්තිවසෙන අසණ්ඨිතං. අනුපාදාය න පරිතස්සෙය්‍යාති අනුපාදිසිත්වා අග්ගහෙත්වා තං විඤ්ඤාණං න පරිතස්සෙය්‍ය. යථා විඤ්ඤාණං බහිද්ධා අචික්ඛිත්තං අවිසටං, අප්ඤ්ඤාත්තං අසණ්ඨිතං අනුපාදාය න පරිතස්සෙය්‍ය, එවං භික්ඛු උපපරික්ඛෙය්‍යාති වුත්තං හොති. ජාතිජරාමරණදුක්ඛසමුදයසම්භවොති ජාතිජරාමරණස්ස වෙච අවසෙසස්ස ච දුක්ඛස්ස නිබ්බන්ති න හොතීති අත්ථො.

316. රූපනිමිත්තානුසාරීති රූපනිමිත්තං අනුස්සරති අනුධාවතීති රූපනිමිත්තානුසාරී.

318. එවං බො, ආවුසො, අජ්ඣන්තං අසංශ්ඨිතන්ති නිකන්තිවසෙන අසංශ්ඨිතං. නිකන්තිවසෙන හි අතිට්ඨමානං භානභාගියං න භොති, විසෙසභාගියමෙව භොති.

320. අනුපාදා පරිතස්සනාති සත්ථාරා ඛන්ධියවග්ගෙ “උපාදාපරිතස්සනඤ්ච වො, හික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමි අනුපාදාපරිතස්සනඤ්චා”ති (සං. නි. 3.7) එවං ගහෙත්වා පරිතස්සනා, අග්ගහෙත්වාච අපරිතස්සනා ච කථිතා, තං මහාථෙරො උපාදාපරිතස්සනමෙව අනුපාදාපරිතස්සනන්ති කත්වා දස්සෙන්තො එවමාහ. කථං පනෙසා අනුපාදාපරිතස්සනා භොතීති. උපාදාතඛිබ්බස්ස අභාවතො. යදි හි කොච්ඡි සඬ්ඛාරො නිච්චො වා ධූවො වා අත්තා වා අත්තනියො වාති ගහෙතඛිබ්බයුත්තකො අභවිස්ස, අයං පරිතස්සනා උපාදාපරිතස්සනාච අස්ස. යස්මා පන එවං උපාදාතඛිබ්බො සඬ්ඛාරො නාම නත්ථි, තස්මා රූපං අත්තාතිආදිනා නයෙන රූපාදයො උපාදිත්තාපි අනුපාදිත්තාච භොන්ති. එවමෙසා දිට්ඨිවසෙන උපාදාපරිතස්සනාපි සමානා අත්ථතො අනුපාදාපරිතස්සනායෙව නාම භොතීති වෙදිතඛිබ්බා.

අඤ්ඤා භොතීති පරිවත්තති පකතිජහනෙන නස්සති,
රූපවිපරිණාමානුපරිවත්තීති “මම රූපං විපරිණත”න්ති වා, “යං අහු, තං වත මෙ නත්ථි”ති වා ආදිනා (ම. නි. 1.242) නයෙන කම්මවිඤ්ඤාණං රූපස්ස හෙදානුපරිවත්ති භොති. විපරිණාමානුපරිවත්තජාති විපරිණාමස්ස අනුපරිවත්තනතො විපරිණාමාරම්මණවත්තතො ජාතා. පරිතස්සනා ධම්මසමුප්පාදාති තණ්හාපරිතස්සනා ච අකුසලධම්මසමුප්පාදා ච. චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨන්තීති කුසලචිත්තං පරියාදිගිත්වා ගහෙත්වා බෙපෙත්වා තිට්ඨන්ති. උත්තාසවාති භයතාසෙනපි සඋත්තාසො තණ්හාතාසෙනපි සඋත්තාසො. විසාතවාති සවිසාතො සදුක්ඛො. අපෙක්ඛවාති සාලයො සසිනෙහො. එවං බො, ආවුසො, අනුපාදා පරිතස්සනා භොතීති එවං මණ්ඩකරණධිකසඤ්ඤාය තුව්ඡකරණධිකං ගහෙත්වා තස්මිං නට්ඨෙ පච්ඡා විසාතං ආපජ්ජන්තස්ස විය පච්ඡා අග්ගහෙත්වා පරිතස්සනා භොති.

321. න ච රූපවිපරිණාමානුපරිවත්තීති ඛිණ්ණසවස්ස කම්මවිඤ්ඤාණමෙව නත්ථි, තස්මා රූපහෙදානුපරිවත්ති න භොති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

උද්දෙසවිහඬගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. අරණවිහඬගසුත්තවණ්ණනා

323. එවං මෙ සුතන්ති අරණවිහඬගසුත්තං. තත්ථ නෙවුස්සාදෙය්‍ය න අපසාදෙය්‍යාති ගෙහසීතවසෙන කඤ්චි පුග්ගලං නෙව උක්ඛිපෙය්‍ය න අවක්ඛිපෙය්‍ය. ධම්මමෙව දෙසෙය්‍යාති සභාවමෙව කථෙය්‍ය. සුඛවිනිවිජයන්ති විනිවිජිතසුඛං. රහො වාදන්ති පරම්මුඛා අවණ්ණං, පිසුණුවාවන්ති අත්ථො. සම්මුඛා න ඛිණන්ති සම්මුඛාපි ඛිණං ආකිණ්ණං සංකිලිට්ඨං වාවං න භණ්ණෙය්‍ය. නාහිනිවෙසෙය්‍යාති න අධිට්ඨන්තිවා ආදාය වොහරෙය්‍ය. සමඤ්ඤන්ති ලොකසමඤ්ඤං ලොකපණ්ණන්ති. නාතිධාවෙය්‍යාති නාතික්කමෙය්‍ය.

324. කාමපට්ඨන්ධිසුඛිනොති කාමපට්ඨන්ධිනා කාමුපසංභිතෙන සුඛෙන සුඛිතස්ස. සදුක්ඛොති විපාකදුක්ඛෙන සංකිලෙසදුක්ඛෙනපි සදුක්ඛො. සඋපසාතොති විපාකූපසාතකිලෙසුපසාතෙනෙව සඋපසාතො. තථා සපරිළාහො. මිච්ඡාපට්ඨදාති අයාථාවපට්ඨදා අකුසලපට්ඨදා.

326. ඉත්ථෙකෙ අපසාදෙති එවං ගෙහසීතවසෙන එකච්චෙ පුග්ගලෙ අපසාදෙති. උස්සාදනෙපි එසෙව නයො. භවසංයොජනන්ති භවබන්ධනං, තණ්හායෙනං නාමං.

සුභුතිත්ථෙපරො කිර ඉමං චතුක්කං නිස්සාය එතදග්ගෙ යිපිනො. භගවතො හි ධම්මං දෙසෙන්තස්ස පුග්ගලානං උස්සාදනාඅපසාදනා පඤ්ඤායන්ති, තථා සාරිපුත්තත්ථෙපරාදීනං. සුභුතිත්ථෙපරස්ස පන ධම්මදෙසනාය “අයං පුග්ගලො අප්පට්ඨන්තොකො අනාරාධකො”ති වා, “අයං සීලවා ගුණවා ලජ්ජිපෙසලො ආචාරසම්පන්නො”ති වා නත්ථි, ධම්මදෙසනාය පනස්ස “අයං මිච්ඡාපට්ඨදා, අයං සම්මාපට්ඨදා”ත්ථෙව පඤ්ඤායති. තස්මා භගවා “එතදග්ගං, හික්ඛවෙ, මම සාවකානං හික්ඛුනං අරණවිහාරීනං යදිදං සුභුති”ති ආහ.

329. කාලඤ්ඤ අස්සාති අසම්පත්තෙ ව අතික්කන්තෙ ව කාලෙ අකථෙත්වා “ඉදානි වුච්චමානං මහාජනො ගණ්හිස්සති”ති යුත්තපත්තකාලං ඤත්වා ව පරම්මුඛා අවණ්ණං භාසෙය්‍ය. ඛිණවාදෙපි එසෙව නයො.

330. උපහඤ්ඤති සාතියති. සරොපි උපහඤ්ඤති සද්දොපි හිජ්ජති. ආතුරියති ආතුරො හොති ගෙලඤ්ඤප්පත්තො සාබ්බො. අවිස්සට්ඨන්ති විස්සට්ඨං අපලිබුද්ධං න හොති.

331. තදෙවාති තංයෙව භාජනං. අහිනිවිස්ස වොහරති පත්තන්ති සඤ්ජානනජනපදං ගන්ත්වා “පත්තං ආහරථ ධොවථා”ති සුත්වා “අන්ධබලපුපුජ්ජනො, නයිදං පත්තං, පාති නමෙසා, එවං වදාහි”ති අහිනිවිස්ස වොහරති. එවං සබ්බපදෙහි යොජෙතබ්බං. අතිසාරොති අතිධාවනං.

332. තථා තථා වොහරති අපරාමසන්ති අම්භාකං ජනපදෙ භාජනං පාතීති වුච්චති, ඉමෙ පන නං පත්තන්ති වදන්ති තතො පට්ඨාය ජනපදවොහාරං

මුඤ්චිත්වා පත්තං පත්තන්තෙව අපරාමසන්තො වොහරති. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො.

333. ඉදානි මරියාදභාජනීයං කරොන්තො තත්‍ර, භික්ඛවෙනිආදිමාහ. තත්ථ සරණොති සරණො සකිලෙසො. අරණොති අරණො නික්කිලෙසො. සුභුති ව පන, භික්ඛවෙනි අයං ටෙරො ද්විසු යානෙසු එතදග්ගං ආරුල්හො “අරණවිහාරිනං යදිදං සුභුති, දක්ඛිණෙය්‍යානං යදිදං සුභුති”ති (අ. නි. 1.202).

ධම්මසෙනාපති කිර වත්ථුං සොධෙති, සුභුතිත්ථෙරො දක්ඛිණං සොධෙති. තථා හි ධම්මසෙනාපති පිණ්ඩාය වරන්තො ගෙහද්වාරෙ යිතො යාව භික්ඛං ආහරන්ති, තාව පුබ්බභාගෙ පරිච්ඡින්නදිත්වා නිරොධං සමාපජ්ජති, නිරොධා වුට්ඨාය දෙය්‍යධම්මං පටිග්ගණ්හාති. සුභුතිත්ථෙරො ව තථෙව මෙත්තාක්‍ෂානං සමාපජ්ජති, මෙත්තාක්‍ෂානා වුට්ඨාය දෙය්‍යධම්මං පටිග්ගණ්හාති. එවං පන කාතුං සක්කාති. ආම සක්කා, නෙව අච්ඡරියඤ්චෙනං, යං මහාභිඤ්ඤජ්ජන්තා සාවකා එවං කරෙය්‍යුං. ඉමස්මිම්පි හි තම්බපණ්ණිදීපෙ පොරාණකරාජකාලෙ පිඨගලබුද්ධරක්ඛිතත්ථෙරො නාම උත්තරගාමං නිස්සාය විහාසි. තත්ථ සත්ත කුලසතානි හොන්ති, එකම්පි තං කුලද්වාරං නත්ථි, යත්ථ ටෙරො සමාපත්තිං න සමාපජ්ජී. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

අරණවිහරිතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ධාතු විහරිතසුත්තවණ්ණනා

342. එවං මෙ සුතන්ති ධාතු විහරිතසුත්තං. තත්ථ වාරිකන්ති තුරිතගමනවාරිකං. සචෙ තෙ හග්ගව අගරුති සචෙ තුය්හං භාරියං අථාසුකං කිඤ්චි නත්ථි. සචෙ සො අනුජානාතීති හග්ගවස්ස කිර එතදහොසි – “පබ්බජිතා නාම නානාඅජ්ඣාසයා, එකො ගණාහිරතො හොති, එකො එකාහිරතො. සචෙ සො එකාහිරතො හවිස්සති, ‘ආවුසො, මා පාවිසි, මයා සාලා ලද්ධා’ති වක්ඛති. සචෙ අයං එකාහිරතො හවිස්සති, ‘ආවුසො, නික්ඛම, මයා සාලා ලද්ධා’ති වක්ඛති. එවං සන්තෙ අහං උභින්නං විවාදකාරොතා නාම හවිස්සාමි, දින්නං නාම දින්නමෙව වට්ටති, කතං කතමෙවා”ති. තස්මා එවමාහ.

කුලපුත්තොති ජාතිකුලපුත්තොපි ආචාරකුලපුත්තොපි. වාසුපගතොති වාසං උපගතො. කුතො ආගන්ත්වාති? තක්කසීලනගරතො.

තත්‍රායං අනුපුබ්බිකථා – මජ්ඣිමප්පදෙසෙ කිර රාජගහනගරෙ බිම්බිසාරෙ රජ්ජං කාරොන්තෙ පච්චන්තෙ තක්කසීලනගරෙ පුක්කුසාති රාජා රජ්ජං කාරෙසි. අථ තක්කසීලනො හණ්ඩං ගහෙත්වා වාණිජා රාජගහං ආගතා පණ්ණාකාරං ගහෙත්වා රාජානං අද්දසංසු. රාජා තෙ වන්දිත්වා යිතෙ “කත්ථවාසිනො තුම්හෙ”ති පුච්ඡී.

තක්කසීලවාසීනෝ දෙව්වානි. අථ නෙ රාජා ජනපදස්ස ඛෙමසුභික්ඛතාදීනි නගරස්ස ව පවත්තිං පුච්ඡිත්වා “කො නාම තුම්භාකං රාජා”ති පුච්ඡි. පුක්කුසාති නාම දෙව්වානි. ධම්මිකොති? ආම දෙව ධම්මිකො. චතුභි සඬගභවත්ථුභි ජනං සඬගණ්භාති, ලොකස්ස මාතෘපිතිට්ඨානෙ යීනො, අඬගෙ නිපන්තදාරකං විය ජනං තොසෙතීති. කතරස්මිං වයෙ වත්තතීති? අථස්ස වයං ආවික්ඛිංසු. වයෙසුපි ඛිම්ඛිසාරොන සමවයො ජාතො. අථ නෙ රාජා ආහ – “තාතා තුම්භාකං රාජා ධම්මිකො, වයෙන ව මෙ සමානො, සක්කුණෙය්‍යාථ තුම්භාකං රාජානං මම මිත්තං කාතු”න්ති. සක්කොම දෙව්වානි. රාජා තෙසං සුඬිකං විස්සජ්ජෙත්වා ගෙහඤ්ච දාපෙත්වා – “ගච්ඡථ හණ්ඩං වික්කිණිත්වා ගමනකාලෙ මං දිස්වා ගච්ඡෙය්‍යාථා”ති ආහ. තෙ තථා කත්වා ගමනකාලෙ රාජානං අද්දසංසු. “ගච්ඡථ තුම්භාකං රාජානං මම වචනෙන පුනථපුනං ආරොග්‍යං පුච්ඡිත්වා ‘රාජා තුම්භෙහි සද්ධිං මිත්තභාවං ඉච්ඡති’ති වද්වා”ති ආහ.

තෙ සාධුති පටිස්සුණිත්වා ගන්ත්වා හණ්ඩං පටිසාමෙත්වා භුත්තපාතරාසා රාජානං උපසඬකමිත්වා වන්දිංසු. රාජා “කහං හණෙ තුම්භෙ එත්තකෙ ඉමෙ දිවසෙ න දිස්සා”ති පුච්ඡි. තෙ සබ්බං පවත්තිං ආරොවෙසුං. රාජා – “සාධු, තාතා, තුම්භෙ නිස්සාය මයා මජ්ඣිමප්පදෙසෙ රාජා මිත්තො ලද්ධො”ති අත්තමනො අහොසි. අපරභාගෙ රාජගභවාසීනොපි වාණිජා තක්කසීලං අගමංසු. තෙ පණ්ණාකාරං ගහෙත්වා ආගතෙ පුක්කුසාති රාජා “කුතො ආගතත්වා”ති පුච්ඡිත්වා “රාජගභතො”ති සුත්වා “මය්හං සභායස්ස නගරතො ආගතා තුම්භෙ”ති. ආම දෙව්වානි. ආරොග්‍යං මෙ සභායස්සාති ආරොග්‍යං පුච්ඡිත්වා “අජ්ජ පට්ඨාය යෙ මය්හං සභායස්ස නගරතො ජඬිසසත්ථෙන වා සකට්ඨසත්ථෙන වා වාණිජා ආගච්ඡන්ති, සබ්බෙසං මම විසයං පට්ටියකාලතො පට්ඨාය වසනගෙහාති, රාජකොට්ඨාගාරතො නිවාපඤ්ච දෙන්තු, සුඬිකං විස්සජ්ජෙත්තු, කිඤ්චි උපද්දවං මා කරොන්තු”ති හෙරිං වරාපෙසි. ඛිම්ඛිසාරොපි අත්තනො නගරෙ තථෙව හෙරිං වරාපෙසි.

අථ ඛිම්ඛිසාරො පුක්කුසාතිස්ස පණ්ණං පහිණි – “පච්චන්තදෙසෙ නාම මණ්ඩුත්තාදීනි රතනානි උප්පජ්ජන්ති, යං මය්හං සභායස්ස රජ්ජෙ දස්සනීයං වා සවනීයං වා රතනං උප්පජ්ජති, තත්ථ මෙ මා මච්ඡරායතු”ති. පුක්කුසාතිපි – “මජ්ඣිමදෙසො නාම මහාජනපදො, යං තත්ථ ඵවරූපං රතනං උප්පජ්ජති, තත්ථ මෙ සභායො මා මච්ඡරායතු”ති පටිපණ්ණං පහිණි. ඵවං තෙ ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං අදිස්වාපි දළ්භමිත්තා අහෙසුං.

ඵවං තෙසං කතිකං කත්වා වසන්තානං පයමතරං පුක්කුසාතිස්ස පණ්ණාකාරො උප්පජ්ජි. රාජා කිර අට්ඨ පඤ්චවණ්ණෙ අනග්ගකම්ඛලෙ ලභි. සො – “අනිසුන්දරා ඉමෙ කම්ඛලා, අහං සභායස්ස පෙසිස්සාමි”ති ලාබාගුළුමත්තෙ අට්ඨ සාරකරණ්ඩකෙ ලිබාපෙත්වා තෙසු තෙ කම්ඛලෙ පක්ඛිපිත්වා ලාබාය වට්ටාපෙත්වා සෙතවත්ථෙන වෙයෙත්වා සමුග්ගෙ පක්ඛිපිත්වා වත්ථෙන වෙයෙත්වා රාජමුද්දිකාය ලඤ්ඤෙත්වා “මය්හං සභායස්ස දෙවා”ති අමච්චෙ පෙසෙසි.

සාසනඤ්ච අදාසි - “අයං පණ්ණාකාරො නගරමජ්ඣෙ අමච්චාදිපරිවුතෙන දට්ඨබ්බො” ති. තෙ ගන්ත්වා බිම්බිසාරස්ස අදංසු.

සො සාසනං සුත්වා අමච්චාදයො සන්නිපතන්තුති හෙරිං වරාපෙත්වා නගරමජ්ඣෙ අමච්චාදිපරිවුතො සෙතච්ඡත්තෙන ධාරියමානෙන පල්ලඬ්ඛකවරෙ නිසින්තො ලඤ්ඡනං භින්දිත්වා වත්ථං අපනෙත්වා සමුග්ගං විවරිත්වා අන්තො භණ්ඩිකං මුඤ්චිත්වා ලාබාගුලෙ දිස්වා “මයං සභායො පුක්කුසාති ‘ජුතචිත්තකො මෙ සභායො’ ති මඤ්ඤමානො මඤ්ඤෙ ඉමං පණ්ණාකාරං පභිණි” ති එකං ගුලං ගහෙත්වා හත්ථෙන වට්ටෙන්වා තුලයන්තොව අන්තො දුස්සභණ්ඩිකං අත්ථිති අඤ්ඤාසි. අථ නං පල්ලඬ්ඛකපාදෙ පහරිත්වා තාවදෙව ලාබා පරිපති, සො නබෙන කරණ්ඩකං විවරිත්වා අන්තො කම්බලරතනං දිස්වා ඉතරෙපි විවරාපෙසි, සබ්බෙපි කම්බලා අහෙසුං. අථ තෙ පත්ථරාපෙසි, තෙ වණ්ණසම්පන්නා එස්සසම්පන්නා දීසතො සොළසහත්ථා තිරියං අට්ඨහත්ථා අහෙසුං. මහාජනො දිස්වා අඬගුලියො පොයෙසි, වෙලුක්ඛෙපං අකාසි, - “අම්භාකං රඤ්ඤො අදිට්ඨසභායො පුක්කුසාති අදිස්වාච එවරුපං පණ්ණාකාරං පෙසෙසි, යුත්තං එවරුපං මිත්තං කාතු” ත්ති අත්තමනො අහොසි. රාජා එකමෙකං කම්බලං අග්ඝාපෙසි, සබ්බෙ අනග්ඝා අහෙසුං. තෙසු වත්තාරො සම්මාසම්බුද්ධස්ස පෙසෙසි, වත්තාරො අත්තනො සරෙ අකාසි. තතො චිත්තෙසි - “පච්ඡා පෙසෙන්නෙන පට්ඨං පෙසිතපණ්ණාකාරතො අතිරෙකං පෙසෙතුං වට්ටති, සභායෙන ව මෙ අනග්ඝො පණ්ණාකාරො පෙසිතො, කිං නු බො පෙසෙමි” ති?

කිං පන රාජගහෙ තතො අධිකං රතනං නත්ථිති? නො නත්ථි, මහාපුඤ්ඤො රාජා, අපිච බො පනස්ස සොතාපන්නකාලතො පට්ඨාය යපෙත්වා තීණි රතනානි අඤ්ඤං රතනං සොමනස්සං ජනෙතුං සමත්ථං නාම නත්ථි. සො රතනං විචිතිතුං ආරද්ධො - රතනං නාම සවිඤ්ඤාණකං අවිඤ්ඤාණකන්ති දුට්ඨං. තත්ථ අවිඤ්ඤාණකං සුවණ්ණරජතාදි, සවිඤ්ඤාණකං ඉන්ද්‍රියබද්ධං. අවිඤ්ඤාණකං සවිඤ්ඤාණකස්සෙව අලඬ්ඛාරාදිවසෙන පරිභොගං භොති, ඉති ඉමෙසු ද්වීසු රතනෙසු සවිඤ්ඤාණකං සෙට්ඨං. සවිඤ්ඤාණකමිති දුට්ඨං තිරච්ඡානරතනං මනුස්සරතනන්ති. තත්ථ තිරච්ඡානරතනං හත්ථිඅස්සරතනං, තමිති මනුස්සානං උපභොගත්ථමෙව නිබ්බත්තති, ඉති ඉමෙසුපි ද්වීසු මනුස්සරතනං සෙට්ඨං. මනුස්සරතනමිති දුට්ඨං ඉත්ථිරතනං පුරිසස්සෙව උපභොගං. ඉති ඉමෙසුපි ද්වීසු පුරිසරතනමෙව සෙට්ඨං.

පුරිසරතනමිති දුට්ඨං අගාරියරතනං අනගාරියරතනඤ්ච. තත්ථ අගාරියරතනෙසුපි චක්කවත්තිරාජා අජ්ජ පබ්බජිතසාමණෙරං පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දති, ඉති ඉමෙසුපි ද්වීසු අනගාරියරතනමෙව සෙට්ඨං. අනගාරියරතනමිති දුට්ඨං සෙක්ඛරතනඤ්ච අසෙක්ඛරතනඤ්ච. තත්ථ සතසභස්සමිති සෙක්ඛානං අසෙක්ඛස්ස පදෙසං න පාපුණාති, ඉති ඉමෙසුපි ද්වීසු අසෙක්ඛරතනමෙව සෙට්ඨං. තමිති දුට්ඨං.

බුද්ධරතනං සාවකරතනන්ති. තත්ථ සතසහස්සමිපි සාවකරතනානං බුද්ධරතනස්ස පදෙසං න පාපුණාති, ඉති ඉමෙසුපි ද්විසු බුද්ධරතනමෙව සෙට්ඨං.

බුද්ධරතනමිපි දුට්ඨං පච්චෙකබුද්ධරතනං සබ්බඤ්ඤබුද්ධරතනන්ති. තත්ථ සතසහස්සමිපි පච්චෙකබුද්ධරතනං සබ්බඤ්ඤබුද්ධරතනං පදෙසං න පාපුණාති, ඉති ඉමෙසුපි ද්විසු සබ්බඤ්ඤබුද්ධරතනං යෙව සෙට්ඨං. සදෙවකස්මිඤ්ඤි ලොකෙ බුද්ධරතනසමං රතනං නාම නත්ථි. තස්මා අසදිසමෙව රතනං මය්හං සභායස්ස පෙසෙස්සාමිති චිත්තෙන්වා තක්කසිලවාසිනො පුච්ඡි – “තාතා තුම්භාකං ජනපදෙ බුද්ධො ධම්මො සඬ්ඝොති ඉමාති තිණි රතනාති දිස්සන්ති” ති. සොසොපි සො මහාරාජ තාව තත්ථ නත්ථි, දස්සනං පන කුතොති.

“සුන්දරං තාතා” ති රාජා තුට්ඨො චිත්තෙසි – “සක්කා භවෙය්‍ය ජනසඬගහත්ථාය මය්හං සභායස්ස වසනට්ඨානං සම්මාසම්බුද්ධං පෙසෙතුං, බුද්ධා පන පච්චන්තිමෙසු ජනපදෙසු න අරුණං උට්ඨපෙන්නි. තස්මා සත්ථාරා ගන්තුං න සක්කා. සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානාදයො මහාසාවකෙ පෙසෙතුං සක්කා භවෙය්‍ය. මයා පන ‘ථෙරා පච්චන්තෙ වසන්ති’ ති සුත්වාපි මනුස්සෙ පෙසෙත්වා තෙ අත්තනො සමීපං ආණාපෙත්වා උපට්ඨාතුමෙව යුත්තං. තස්මා න ථෙරෙහිපි සක්කා ගන්තුං. යෙන පනාකාරෙන සාසනෙ පෙසිතෙ සත්ථා ව මහාසාවකා ව ගතා විය හොන්ති, තෙනාකාරෙන සාසනං පහිණිස්සාමි” ති. චිත්තෙන්වා චතුරතනායාමං විදන්ටිමත්තපුපුලං නාතිතනුං නාතිබහලං සුවණ්ණපට්ටං කාරාපෙත්වා “තත්ථ අජ්ජ අක්ඛරාති ලිබ්බිසාමි” ති. පාතොව සීසං න්භායිත්වා උපොසඨඞ්ගාති අධිට්ඨාය භුත්තපාතරාසො අපනීතගන්ධමාලාභරණො සුවණ්ණසරකෙන ජාතිහිඬගුලිකං ආදාය හෙට්ඨනො පට්ඨාය ද්වාරාති පිදහන්තො පාසාදමාරුය්හ පුබ්බදිසාමුඛං සීහපඤ්ජරං විවරිත්වා ආකාසතලෙ නිසිදිත්වා සුවණ්ණපට්ටෙ අක්ඛරාති ලිබ්බන්තො – “ඉධ තථාගතො ලොකෙ උජ්ජන්තො අරහං සම්මාසම්බුද්ධො විජ්ජාවරණසම්පන්නො සුගතො ලොකවිදු අනුත්තරො පුරිසදම්මසාරථී සත්ථා දෙවමනුස්සානං බුද්ධො භගවා” ති. බුද්ධගුණො තාව එකදෙසෙන ලිබ්බි.

තතො “එවං දස පාරමියො පුරෙත්වා තුසිතභවනතො චචිත්වා මාතුකුච්ඡිමිහි පටිසන්ධිං ගණ්හි, එවං ලොකච්චරණං අහොසි, මාතුකුච්ඡියං වසමානෙ ඉදං නාම අහොසි, අගාරමජ්ඣෙක වසමානෙ ඉදං නාම අහොසි, එවං මහාහිනික්ඛමනං නික්ඛන්තො එවං මහාපධානං පදහි. එවං දුක්කරකාරිකං කත්වා මහාබොධිමණ්ඩං ආරුය්හ අපරාජිතපල්ලඬකෙ නිසින්නො සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණං පටිවිජ්ඣාසි, සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණං පටිවිජ්ඣාත්තස්ස එවං ලොකච්චරණං අහොසි. සදෙවකෙ ලොකෙ අඤ්ඤං එවරුපං රතනං නාම නත්ථිති.

යංකිඤ්චි විත්තං ඉධ වා හුරං වා,
සග්ගෙසු වා යං රතනං පණිතං;
න නො සමං අත්ථි තථාගතෙන,
ඉදම්පි බුද්ධෙ රතනං පණිතං;

එතෙන සච්චෙන සුවත්ථි හොතු’’ති. (බු. පා. 6.3; සු. නි. 226) –

එවං එකදෙසෙන බුද්ධගුණෙපි ලිඛිත්වා දුතියං ධම්මරතනං ථොමෙත්තො –
“ස්වාක්ඛාතො භගවතා ධම්මො...පෙ.... පච්චත්තං වෙදිතඛ්ඛො විඤ්ඤුහි’’ති.
“චත්තාරො සතිපට්ඨානා...පෙ.... අරියො අට්ඨඨගිකො මග්ගො’’ති. “සත්ථාරා
දෙසිතධම්මො නාම එවරුපො ච එවරුපො වා’’ති සත්තතිංස ඛොධිපක්ඛියෙ
එකදෙසෙන ලිඛිත්වා –

“යං බුද්ධසෙට්ඨො පරිවණ්ණයි සුචිං,
සමාධිමානන්තරිකඤ්ඤමාහු;
සමාධිනා තෙන සමො න විජ්ජති,
ඉදම්පි ධම්මෙ රතනං පණිතං;
එතෙන සච්චෙන සුවත්ථි හොතු’’ති. (බු. පා. 6.5; සු. නි. 228) –

එවං එකදෙසෙන ධම්මගුණෙ ලිඛිත්වා තතියං සඬ්ඝරතනං ථොමෙත්තො –
“සුප්පට්ඨන්තො භගවතො සාවකසඬ්ඝො...පෙ.... පුඤ්ඤක්ඛෙන්තං
ලොකස්සා’’ති. “කුලපුත්තා නාම සත්ථු ධම්මකථං සුත්වා එවං නික්ඛමිත්වා
පබ්බජන්ති, කෙවි සෙතච්ඡත්තං පභාය පබ්බජන්ති, කෙවි උපරජ්ජං, කෙවි
සෙනාපතිට්ඨානාදීනි පභාය පබ්බජන්ති. පබ්බජිත්වා ච පන ඉමඤ්ච පට්ඨන්ති.
පුරෙත්ති’’ති වුළුසීලමජ්ඣිමසීලමහාසීලාදීනි එකදෙසෙන ලිඛිත්වා ඡද්චාරසංවරං
සතිසම්පජ්ඤං චතුපච්චයසන්තොසං නවවිධං සෙනාසනං, නිවරණජ්ජභානං
පරිකම්මං ඤානාභිඤ්ඤා අට්ඨතිංස කම්මට්ඨානානි යාව ආසවක්ඛයා එකදෙසෙන
ලිඛි, සොළසවිධං ආනාපානස්සතිකම්මට්ඨානං විත්ථාරෙතෙව ලිඛිත්වා “සත්ථු
සාවකසඬ්ඝො නාම එවරුපෙහි ච ගුණෙහි සමන්තාගතො.

යෙ පුග්ගලා අට්ඨසනං පසට්ඨා,
චත්තාරි එතානි යුගානි හොන්ති;
තෙ දක්ඛිණෙය්‍යා සුගතස්ස සාවකා,
එතෙසු දින්නානි මහජ්ඣලානි;
ඉදම්පි සඬ්ඝෙ රතනං පණිතං,
එතෙන සච්චෙන සුවත්ථි හොතු’’ති. (බු. පා. 6.6; සු. නි. 229) –

එවං එකදෙසෙන සඬ්ඝගුණෙ ලිඛිත්වා – “භගවතො සාසනං ස්වාක්ඛාතං
නිය්‍යානිකං, සවෙ මය්‍හං සභායො සක්කොති, නික්ඛමිත්වා පබ්බජතු’’ති ලිඛිත්වා
සුවණ්ණපට්ටං සංහරිත්වා සුබ්‍රමකම්බලෙන වෙයෙත්වා සාරසමුග්ගෙ පක්ඛිපිත්වා
තං සමුග්ගං සුවණ්ණමයෙ, සුවණ්ණමයං, රජතමයෙ රජතමයං මණිමයෙ, මණිමයං
පවාළමයෙ, පවාළමයං ලොහිතඬ්ඛකමයෙ, ලොහිතඬ්ඛකමයං මසාරගල්ලමයෙ,
මසාරගල්ලමයං එලිකමයෙ, එලිකමයං දන්තමයෙ, දන්තමයං සබ්බරතනමයෙ,
සබ්බරතනමයං කිලඤ්ජමයෙ, කිලඤ්ජමයං සමුග්ගං සාරකරණ්ඩකෙ යිපෙසි.

පුන සාරකරණ්ඩකං සුවණ්ණකරණ්ඩකෙනි පුරිමනයෙනෙව හරිත්වා සබ්බරත්තමයං කරණ්ඩකං කිලඤ්ජමයෙ කරණ්ඩකෙ යපෙසි. තතො කිලඤ්ජමයං කරණ්ඩකං සාරමයපෙළායාති පුන චුත්තනයෙනෙව හරිත්වා සබ්බරත්තමයං පෙළං කිලඤ්ජමයපෙළාය යපෙත්වා බහි වත්ථෙන වෙයෙත්වා රාජමුද්දිකාය ලඤ්ජෙත්වා අමච්චෙ ආණාපෙසි – “මම ආණාපවත්තිට්ඨානෙ මග්ගං අලඬිකාරාපෙථ මග්ගො අට්ඨසහවිත්ථතො හොතු, චතුරසහට්ඨානං සොධිතමත්තකමෙව හොතු, මජ්ඣෙ චතුරසහං රාජානුභාවෙන පටියාදෙථා” ති. තතො මඬිගලහත්ථිං අලඬිකාරාපෙත්වා තස්ස උපරි පල්ලඬිකං පඤ්ඤපෙත්වා සෙතච්ඡත්තං උස්සාපෙත්වා නගරවිට්ඨියො සිත්තසම්මට්ඨා සමුස්සිතද්ධපපටාකා කදලිපුණ්ණසට්ඨන්ධ්වමපුප්ඵාදිහි සුප්පටිමණ්ඩිතා කාරෙත්වා “අත්තනො අත්තනො විසයප්පදෙසෙ ඵවරූපං පූජං කාරෙත්තු” ති අත්තරහොගිකානං ජවනදුතෙ පෙසෙත්වා සයං සබ්බාලඬිකාරෙන අලඬිකරිත්වා – “සබ්බතාළාවචරසම්මිස්සබ්බලකායපරිවුතො පණ්ණාකාරං පෙසෙමි” ති අත්තනො විසයපරියන්තං ගන්ත්වා අමච්චස්ස මුඛසාසනං අදාසි – “තාත මය්හං සභායො පුක්කුසාති ඉමං පණ්ණාකාරං පටිච්ඡන්තො ඔරොධමජ්ඣෙ අපටිච්ඡිත්වා පාසාදං ආරුය්හ පටිච්ඡතු” ති. ඵලං සාසනං දත්වා පච්චන්තදෙසං සත්ථා ගච්ඡති පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දිත්වා නිවත්ති. අත්තරහොගිකා තෙනෙව නියාමෙන මග්ගං පටියාදෙත්වා පණ්ණාකාරං නයිංසු.

පුක්කුසාතිපි අත්තනො රජ්ජමිමතො පට්ඨාය තෙනෙව නියාමෙන මග්ගං පටියාදෙත්වා නගරං අලඬිකාරාපෙත්වා පණ්ණාකාරස්ස පච්චුග්ගමනං අකාසි. පණ්ණාකාරො තක්කසිලං පාපුණන්තො උපොසථදිවසෙ පාපුණි, පණ්ණාකාරං ගහෙත්වා ගතඅමච්චොපි රඤ්ඤො චුත්තසාසනං ආරොවෙසි. රාජා තං සුත්වා පණ්ණාකාරෙන සද්ධිං ආගතානං කත්තබ්බකිච්චං විචාරෙත්වා පණ්ණාකාරං ආදාය පාසාදං ආරුය්හ “මා ඉධ කොචි පවිසතු” ති ද්වාරෙ ආරක්ඛං කාරෙත්වා සිහපඤ්ජරං විවරිත්වා පණ්ණාකාරං උච්චාසනෙ යපෙත්වා සයං නිවාසනෙ නිසින්තො ලඤ්ජනං හින්දිත්වා නිවාසනං අපනෙත්වා කිලඤ්ජපෙළතො පට්ඨාය අනුපුබ්බෙන විවරන්තො සාරමයං සමුග්ගං දිස්වා චින්තෙසි – “මහාපරිභාරො නායං අඤ්ඤස්ස රතනස්ස භවිස්සති, අද්ධා මජ්ඣිමදෙසෙ සොතබ්බයුත්තකං රතනං උප්පන්න” ති. අථ තං සමුග්ගං විවරිත්වා රාජලඤ්ජනං හින්දිත්වා සුඛුමකම්බලං උභතො වියුහිත්වා සුවණ්ණපට්ඨං අද්දස.

සො තං පසාරෙත්වා – “මනාපානි වත අක්ඛරානි සමසිසානි සමපන්තිනි චතුරස්සානි” තිආදිතො පට්ඨාය වාචෙතුං ආරභි. තස්ස – “ඉධ තථාගතො ලොකෙ උප්පන්නො” ති බුද්ධගුණෙ වාචෙන්තස්ස බලවසොමනස්සං උප්පජ්ජි, නවනචුතිලොමකූපසහස්සානි උද්ධග්ගලොමානි අගෙසු. අත්තනො ධීතභාවං වා නිසින්තභාවං වා න ජානාති. අථස්ස – “කප්පකොට්ඨසතසහස්සෙහිපි ඵතං දුල්ලභසාසනං සභායං නිස්සාය සොතුං ලභාමි” ති හිශ්ශො බලවපිති උදපාදි. සො හි උපරි වාචෙතුං අසක්කොන්තො යාව පිතිවෙගපස්සද්ධියා නිසිදිත්වා පරතො – “ස්වාක්ඛාතො භගවතා ධම්මො” ති ධම්මගුණෙ ආරභි. තත්තාපිස්ස තථෙව අහොසි. සො පුන යාව පිතිවෙගපස්සද්ධියා නිසිදිත්වා පරතො “සුප්පටිපන්නො” ති

සඬිසගුණ ආරභි. තත්ථාපිස්ස තථෙව අහොසි. අථ සබ්බපරියන්තෙ ආනාපානස්සතිකම්මට්ඨානං වාචෙත්වා චතුක්කපඤ්චකජ්ඣානානි නිබ්බන්තෙසි, සො ඤානසුඛෙනෙව විනිනාමෙසි. අඤ්ඤො කොච දට්ඨං න ලහති, එකොව වුළුපට්ඨාකො පටිසති. එවං අද්ධමාසමත්තං විනිනාමෙසි.

නාගරා රාජඬිගුණ සන්නිපතිත්වා උක්කුටියිං අකංසු “පණ්ණාකාරං පටිච්ඡිතදිවසතො පට්ඨාය බලදස්සනං වා නාටකදස්සනං වා නත්ථී, විනිච්ඡයදානං නත්ථී, රාජා සභායෙන පහිතං පණ්ණාකාරං යස්සිච්ඡති තස්ස දස්සෙතු, රාජානො නාම එකච්චස්ස පණ්ණාකාරවසෙනපි වඤ්චෙත්වා රජ්ජං අත්තනො කාතුං වායමන්ති. කිං නාම අම්භාකං රාජා කරොති” ති? රාජා උක්කුටියිසද්දං සුත්වා – “රජ්ජං නු ඛො ධාරෙමි, උදාහු සත්ථාර” න්ති වින්තෙසි. අථස්ස එතදහොසි – “රජ්ජකාරිතඅත්තභාවො නාම නෙව ගණකෙන, න ගණකමභාමත්තෙන ගණතුං සක්කො. සත්ථුසාසනං ධාරෙස්සාමි” ති සයනෙ යටිතං අසිං ගහෙත්වා කෙසෙ ඡින්දිත්වා සිහපඤ්ජරං විවරිත්වා – “එතං ගහෙත්වා රජ්ජං කාරොථා” ති සද්ධිං වුළාමණිනා කෙසකලාපං පරිසමජ්ඣෙය් පාතෙසි, මහාජනො තං උක්ඛිපිත්වා – “සභායකසන්නිකා ලද්ධපණ්ණාකාරා නාම රාජානො තුම්භාදිසා භොන්ති දෙවා” ති එකජ්ජභාරෙතෙව විරවි. රඤ්ඤොපි ද්වඩ්ගුලමත්තං කෙසමස්සු අහොසි. ඛොධිසත්තස්ස පබ්බජ්ජාසදිසමෙව කිර ජාතං.

තතො වුළුපට්ඨාකං පෙසෙත්වා අන්තරාපණා ද්වෙව කාසායවත්ථානි මත්තිකාපත්තඤ්ච ආභරාපෙත්වා – “යෙ ලොකෙ අරහන්තො, තෙ උද්දිස්ස මය්හං පබ්බජ්ජා” ති සත්ථාරං උද්දිස්ස එකං කාසාවං නිවාසෙත්වා එකං පාරුපිත්වා පත්තං වාමඅංසකුටෙ කත්වා කත්තරදණ්ඩං ගහෙත්වා – “සොහති නු ඛො මෙ පබ්බජ්ජා නො වා” ති මහාතලෙ කතිපයවාරෙ අපරාපරං වඩ්ඤ්මිත්වා – “සොහති මෙ පබ්බජ්ජා” ති ද්වාරං විවරිත්වා පාසාදා ඔතරි. ඔතරන්තං පන නං තීසු ද්වාරෙසු ධීතනාටකාදීනි දිස්වාපි න සඤ්ජානිංසු. “එකො පච්චෙකඛුද්ධො අම්භාකං රඤ්ඤො ධම්මකථං කථෙතුං ආගතො” ති කිර වින්තයිංසු. උපරිපාසාදං පන ආරුය්හ රඤ්ඤො ධීතනිසින්නට්ඨානානි දිස්වා රාජා ගතොති ඤත්වා සමුද්දමජ්ඣෙ ඔසිදමානාය නාවාය ජනො විය එකජ්ජභාරෙතෙව විරවිංසු. කුලපුත්තං භූමිතලං ඔතිණ්ණමත්තං අට්ඨාරසසෙනියො සබ්බෙ නාගරා බලකායා ච පරිවාරෙත්වා මහාවිරවං විරවිංසු. අමච්චාපි තං එතදවොචුං – “දෙව මජ්ඣිමදෙසරාජානො නාම බහුමායා, සාසනං පෙසෙත්වා බුද්ධරත්තං නාම ලොකෙ උජ්ජන්තං වා නො වාති ඤත්වා ගමිස්සථ, නිවත්තථ දෙවා” ති. සද්දභාමහං මය්හං සභායකස්ස, තස්ස මයා සද්ධිං ද්වෙජ්ඣවචනං නාම නත්ථී, තිට්ඨථ තුම්භෙති. තෙ අනුගච්ඡන්තියෙව.

කුලපුත්තො කත්තරදණ්ඩෙන ලෙඛං කත්වා – “ඉදං රජ්ජං කස්සා” ති ආභ? තුම්භාකං දෙවාති. යො ඉමං ලෙඛං අන්තරං කරොති, රාජාණාය කාරෙතබ්බොති. මහාජනකජාතකෙ ඛොධිසත්තෙන කතලෙඛං සිවලිදෙවී අන්තරං කාතුං අවිසහන්ති විචත්තමානා අගමාසි. තස්සා ගතමග්ගෙන මහාජනො අගමාසි. තං පන ලෙඛං මහාජනො අන්තරං කාතුං න විසභි, ලෙඛං උස්සිසකං කත්වා විචත්තමානා විරවිංසු.

කුලපුත්තො “අයං මෙ ගතට්ඨානෙ දන්තකට්ඨං වා මුබ්බෙදකං වා දස්සති” ති අන්තමසො එකවෙට්කමිපි අග්ගහෙත්වා පක්කාමි. එවං කිරස්ස අහොසි “මම සත්ථා ව මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිත්වා එකකොව පබ්බජිතො” ති එකකොව අගමාසි. “සත්ථු ලජ්ජාමි” ති ව – “සත්ථා කිර මෙ පබ්බජිත්වා යානං නාරුල්ලො” ති ව අන්තමසො එකපට්ඨකමිපි උපාහනං නාරුහි, පණ්ණවිජත්තකමිපි න ධාරෙසි. මහාජනො රුක්ඛපාකාරට්ටාලකාදීනි ආරුය්හ එස අම්භාකං රාජා ගව්ජතීති ඔලොකෙසි. කුලපුත්තො – “දුරං ගන්තබ්බං, න සක්කා එකෙන මග්ගො නිත්ථරිතු” ති එකං සත්ථවාහං අනුබන්ධි. සුබ්බමාලස්ස කුලපුත්තස්ස කඨිනතත්තාය පට්ඨියා ගජන්තස්ස පාදනලෙසු ඵොටා උට්ඨහිත්වා හිජ්ජන්ති, දුක්ඛා වෙදනා උප්පජ්ජන්ති. සත්ථවාහෙ ඛන්ධාවාරං ඛන්ධිත්වා නිසින්නො කුලපුත්තො මග්ගා ඔක්කමිම එකස්මිං රුක්ඛමුලෙ නිසිදති. නිසින්නට්ඨානෙ පාදපරිකමිමං වා පිට්ඨිපරිකමිමං වා කත්තා නාම නත්ථි, කුලපුත්තො ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානං සමාපජ්ජිත්වා මග්ගදරට්ඨකිලමට්පරිලාහං වික්ඛම්හෙත්වා ඝාතාරතියා විතිනාමෙති.

පුනදිවසෙ උට්ඨිතෙ අරුණෙ සරීරපට්ඨග්ගනං කත්වා පුන සත්ථවාහං අනුබන්ධති. පාතරාසකාලෙ කුලපුත්තස්ස පත්තං ගහෙත්වා බාදනීයං හොජනීයං පත්තෙ පක්ඛිපිත්වා දෙන්ති. තං උත්තණ්ඩුලමිපි හොති කිලින්තමිපි සමසක්ඛරමිපි අලොණාතිලොණමිපි, කුලපුත්තො පවිසනට්ඨානං පච්චවෙක්ඛිත්වා අමතං විය පරිභුඤ්ජිත්වා එතෙන නියාමෙන අට්ඨහි උභනකානි ද්වෙ යොජනසතානි ගතො. ඡෙතවනද්වාරකොට්ඨකස්ස පන සමීපෙන ගව්ජන්තොපි – “කහං සත්ථා වසති” ති නාපුච්ඡි. කස්මා? සත්ථුගාරවෙන චෙව රඤ්ඤො පෙසිතසාසනවසෙන ව. රඤ්ඤො හි – “ඉධ තථාගතො ලොකෙ උප්පජ්ජති” ති සත්ථාරං රාජගහෙ උප්පන්නං විය කත්වා සාසනං පෙසිතං, තස්මා නං අපුච්ඡිත්වා ව පඤ්චවත්තාලීසයොජනමත්තං මග්ගං අතික්කන්තො. සො සුරියත්ථඨගමනවෙලාය රාජගහං පත්වා සත්ථා කහං වසතීති පුච්ඡි. කුතො නු, හන්තෙ, ආගතොති? ඉතො උත්තරතොති. සත්ථා තුය්හං ආගතමග්ගෙ ඉතො පඤ්චවත්තාලීසයොජනමත්තෙ සාවත්ථි නාම අත්ථි, තත්ථ වසතීති. කුලපුත්තො වින්තෙසි – “ඉදානි අකාලො න සක්කා ගන්තුං, අජ්ජ ඉධෙව වසිත්වා ස්වෙ සත්ථු සන්තිකං ගමිස්සාමි” ති. තතො – “විකාලෙ සමිපත්තපබ්බජිතා කහං වසන්ති” ති පුච්ඡි. ඉමාය කුම්භකාරසාලාය, හන්තෙති. අට්ඨ සො තං කුම්භකාරං යාවිත්වා තත්ථ වාසත්ථාය පවිසිත්වා නිසිදි.

භගවාපි තංදිවසං පච්චුසකාලෙ ලොකං වොලොකෙන්තො පුක්කුසානිං දිස්වා වින්තෙසි – “අයං කුලපුත්තො සභායෙන පෙසිතං සාසනමත්තකං වාවෙත්වා අතිරෙකතියොජනසතිකං මහාරජ්ජං පහාය මං උද්දිස්ස පබ්බජිත්වා අට්ඨහි උභනකානි ද්වෙ යොජනසතානි අතික්කමිම රාජගහං පාපුණ්ණස්සති, මයි අගවිජන්තෙ පන තිණි සාමඤ්ඤඵලානි අප්පට්ඨිජ්ඣිත්වා එකරත්තිවාසෙන අනාඨකාලකිරියං කරිස්සති, මයි පන ගතෙ තිණි සාමඤ්ඤඵලානි පට්ඨිජ්ඣිස්සති. ජනසඨගහත්ථායෙව පන මයා සතසහස්සකප්පාධිකානි චත්තාරි අසඨබ්බොයානි පාරමියො පුරිතා, කරිස්සාමි තස්ස සඨගහ” ති පාතොව සරීරපට්ඨග්ගනං කත්වා

හික්බුසඬිසපරිවුනො සාවත්ථියං පිණ්ඩාය වරින්වා පච්ඡාහත්තං
 පිණ්ඩපාතප්පටික්කන්තො ගන්ධකුටිං පටිසිත්වා මුහුත්තං අත්තදරුච්ඡිලමථං
 පටිපස්සම්හෙත්වා – “කුලපුත්තො මගි ගාරවෙන දුක්කරං අකාසි,
 අතිරෙකයොජනසතං රජ්ජං පභාය අත්තමසො මුඛධොවනදායකම්පි වෙට්ඨං
 අග්ගහෙත්වා එකකොව නික්ඛන්තො” ති සාරිපුත්තමහාමොග්ගල්ලානාදිසු කඤ්චි
 අනාමන්තෙත්වා සයමෙව අත්තනො පත්තථිවරං ගහෙත්වා එකකොව
 නික්ඛන්තො. ගච්ඡන්තො ච නෙව ආකාසෙ උප්පති, න පථවිං සංඛිපි, –
 “කුලපුත්තො මම ලජ්ජමානො හත්ථිඅස්සරුච්ඡුවණ්ණසිවිකාදිසු එකයානෙපි
 අනිසිදිත්වා අත්තමසො එකපට්ඨිකං උපාහනම්පි අනාරුග්ග පණ්ණවිජත්තකම්පි
 අග්ගහෙත්වා නික්ඛන්තො, මයාපි පදසාව ගන්තුං වට්ටති” ති පන චිත්තෙත්වා
 පදසාව අගමාසි.

සො අසීති අනුබ්බාසද්දන්තානි බ්බාමප්පභා බාත්තිංස මහාපුරිසලක්ඛණානීති ඉමං
 බුද්ධසිරිං පටිච්ඡාදෙත්වා වලාහකපටිච්ඡන්තො පුණ්ණවන්දො විය
 අඤ්ඤතරහික්ඛුවෙසෙන ගච්ඡන්තො එකපච්ඡාහත්තෙනෙව පඤ්චවත්තාලිස
 යොජනානි අතික්කම්ම සුරියත්ථගිමලිවෙලාය කුලපුත්තෙ පටිවිධමත්තෙයෙව තං
 කුම්භකාරසාලං පාපුණ්. තං සන්ධාය වුත්තං – “තෙන බො පන සමයෙන,
 පුක්කුසාති, නාම කුලපුත්තො හගවත්තං උද්දිස්ස සද්ධාය අගාරස්මා අනගාරියං
 පබ්බජිතො, සො තස්මිං කුම්භකාරාවෙසනෙ පඨමං වාසුපගතො හොති” ති.

එවං ගන්ත්වාපි පන හගවා – “අහං සම්මාසම්බුද්ධො” ති පසස්භ
 කුම්භකාරසාලං අපටිසිත්වා ද්වාරෙ යිතොව කුලපුත්තං ඔකාසං කාරෙත්තො සචෙ
 තෙ හික්ඛුතිආදිමාහ. උරුන්දන්ති විචිත්තං අසම්බාධං. විහරතායස්මා යථාසුඛන්ති
 යෙන යෙන ඉරියාපටෙන ඵාසු හොති, තෙන තෙන යථාසුඛං ආයස්මා විහරතුති
 ඔකාසං අකාසි. අතිරෙකනියොජනසතඤ්ඤි රජ්ජං පභාය පබ්බජිතො කුලපුත්තො
 පරස්ස ඡඩ්ඛිතපතිතං කුම්භකාරසාලං කිං අඤ්ඤස්ස සබ්බමචාරිතො
 මච්ඡරායිස්සති. එකච්චෙව පන මොසපුරිසා සාසනෙ පබ්බජිත්වා ආවාසමච්ඡරියාදීනි
 අභිභූතා අත්තනො වසනට්ඨානෙ මය්ගං කුටි මය්ගං පරිවෙණන්ති අඤ්ඤෙසං
 අවාසාය පරක්කමන්ති. නිසිදිති අච්චන්තසුබ්බමාලො ලොකනාටො දෙවච්චිමානසදිසං
 ගන්ධකුටිං පභාය තත්ථ තත්ථ විජ්ජකිණ්ණඡාරිකාය
 හින්තභාජනතිණපලාසකුක්කුටසුකරවච්චාදිසංකිලිට්ඨාය සඬිකාරට්ඨානසදිසාය
 කුම්භකාරසාලාය තිණසන්ථාරං සන්ථරිත්වා පංසුකුලථිවරං පඤ්ඤපෙත්වා
 දෙවච්චිමානසදිසං දිබ්බගන්ධසුගන්ධං ගන්ධකුටිං පටිසිත්වා නිසිදන්තො විය නිසිදි.

ඉති හගවාපි අසම්භින්තමහාසම්මතවංසෙ උප්පන්තො, කුලපුත්තොපි
 ඛත්තියගබ්භෙ වඩ්ඪිතො. හගවාපි අභිනිහාරසම්පන්නො, කුලපුත්තොපි
 අභිනිහාරසම්පන්නො. හගවාපි රජ්ජං පභාය පබ්බජිතො, කුලපුත්තොපි. හගවාපි
 සුවණ්ණවණ්ණො, කුලපුත්තොපි. හගවාපි සමාපත්තිලාභී, කුලපුත්තොපි. ඉති
 ද්වෙපි ඛත්තියා ද්වෙපි අභිනිහාරසම්පන්නා ද්වෙපි රාජපබ්බජිතා ද්වෙපි
 සුවණ්ණවණ්ණා ද්වෙපි සමාපත්තිලාභිනො කුම්භකාරසාලං පටිසිත්වා නිසින්නාති

තෙහි කුම්භකාරසාලා අතිවිය සොහනි, ද්විති සිහාදිහි පවිට්ඨගුහාදිහි ආහරිත්වා දිපෙනබ්බං. තෙසු පන ද්විසු භගවා – “සුබ්බමාලො අහං පරමසුබ්බමාලො එකපච්ඡාහත්තෙන පඤ්චවත්තාලීස යොජනානි ආගතො, මුහුත්තං තාව සිහසෙය්‍යාං කප්පෙත්වා මග්ගදරථං පටිපස්සමිහෙමි” ති චිත්තමපි අනුප්පාදෙත්වා නිසිදත්තොව ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජී. කුලපුත්තොපි – “ද්වානවුතියොජනසතං ආගතොමිහි, මුහුත්තං තාව නිපජ්ජිත්වා මග්ගදරථං විනොදෙමි” ති චිත්තං අනුප්පාදෙත්වා නිසිදමානොව ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානං සමාපජ්ජී. ඉදං සන්ධාය අට්ඨං භගවා බහුදෙව රත්තිත්තිආදි වුත්තං.

නනු ව භගවා කුලපුත්තස්ස ධම්මං දෙසෙස්සාමිති ආගතො, කස්මා න දෙසෙසිති? කුලපුත්තස්ස මග්ගදරථො අප්පටිපස්සද්ධො, න සක්ඛිස්සති ධම්මදෙසනං සම්පට්ඨිත්තුං, සො තාවස්ස පටිපස්සමිහතුති න දෙසෙසි. අපරෙ – “රාජගහං නාම ආකිණ්ණමනුස්සං අවිචිත්තං දසහි සද්දෙහි, සො සද්දො දියඬිඬියාමමත්තෙන සන්තිසිදති, තං ආගමෙත්තො න දෙසෙසි” ති වදන්ති. තං අකාරණං, බ්‍රහ්මලොකප්පමාණමපි හි සද්දං භගවා අත්තනො ආනුභාවෙන වූපසමෙතුං සක්කොති, මග්ගදරථවූපසමං ආගමෙත්තොයෙව පන න දෙසෙසි.

තත්ථ බහුදෙව රත්තිත්ති දියඬිඬියාමමත්තං. එතදහොසිති භගවා ඵලසමාපත්තිනො වුට්ඨාය සුවණ්ණචිමානෙ මණ්ඩිහපඤ්ජරං විවරන්තො විය පඤ්චපසාදප්පටිමණ්ඩිතානි අක්ඛිති උමිමිලෙන්වා ඔලොකෙසි, අට්ඨස්ස හත්ථකුක්කුච්චපාදකුක්කුච්චසිසකම්පනවිරහිතං සුනිබ්බානුන්දබ්බිලං විය නිච්චලං අවිබ්බන්තං සුවණ්ණපටිමං විය නිසින්නං කුලපුත්තං දිස්වා එතං – “පාසාදිකං බො” තිආදි අහොසි. තත්ථ පාසාදිකන්ති පසාදාවහං. භාවනපුංසකං පනෙතං, පාසාදිකෙන ඉරියාපටෙන ඉරියති. යථා ඉරියතො ඉරියාපටො පාසාදිකො හොති, එවං ඉරියතිති අයමෙත්ථ අත්ථො. චතුසු හි ඉරියාපටෙසු තයො ඉරියාපථා න සොහන්ති. ගච්ඡන්තස්ස හි හික්ඛුනො හත්ථා වලන්ති, පාදා වලන්ති, සීසං වලති, ධීතස්ස කායො ථද්ධො හොති, නිපන්තස්සාපි ඉරියාපටො අමනාපො හොති, පච්ඡාහත්තෙ පන දිවාට්ඨානං සම්මජ්ජිත්වා වම්මබණ්ඩං පඤ්ඤපෙත්වා සුධොතහත්ථපාදස්ස චතුසන්ධිකපල්ලඬිකං ආභුජිත්වා නිපන්තස්සෙව ඉරියාපටො සොහති. අයඤ්ච කුලපුත්තො පල්ලඬිකං ආභුජිත්වා ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානං අප්පෙත්වා නිසිදි. ඉතිස්ස ඉරියාපටෙනෙව පසන්තො භගවා – “පාසාදිකං බො” ති පරිචිතක්කෙසි.

යංනුනාහං පුච්ඡෙය්‍යන්ති කස්මා පුච්ඡති? කිං භගවා අත්තානං උද්දිස්ස පබ්බෙත්තභාවං න ජානාතිති? නො න ජානාති, අපුච්ඡිතෙ පන කථා න පතිට්ඨාති, අපතිට්ඨිතාය කථාය කථා න සඤ්ජායතිති කථාපතිට්ඨාපනත්ථං පුච්ඡී.

දිස්වා ව පන ජානෙය්‍යාසිති තථාගතං බුද්ධසිරියා විරොවන්තං අයං බුද්ධොති සබ්බෙ ජානන්ති. අනච්ඡරියමෙතං ජානනං, බුද්ධසිරිං පන පටිච්ඡාදෙත්වා අඤ්ඤතරපිණ්ඩපාතිකවෙසෙන වරන්තො දුජ්ජානො හොති. ඉච්චායස්මා,

පුක්කුසානි, “න ජානෙය්‍ය” න්ති සභාවමෙව කටෙති. තථා හි නං
එකකුම්භකාරසාලාය නිසින්නම්පි න ජානාති.

එතදහොසිති මග්ගදරට්ඨස්ස වූපසමභාවං ඤාත්වා අහොසි. එවමාවුසොති
කුලපුත්තො සභායෙන පෙසිතං සාසනමත්තං වාචෙන්වා රජ්ජං පභාය පබ්බජමානො
– “දසබ්බලස්ස මධුරධම්මදෙසනං සොතුං ලභිස්සාමි” ති. පබ්බජිතො, පබ්බජිත්වා
එත්තකං අද්ධානං ආගච්ඡන්තො – “ධම්මං තෙ භික්ඛු දෙසෙස්සාමි” ති පදමත්තස්ස
වත්තාරං නාලත්ථ, සො “ධම්මං තෙ භික්ඛු දෙසෙස්සාමි” ති වුත්තං කිං සක්කච්චං
න සුඡිස්සති. පිපාසිතසොණ්ඨො විය හි පිපාසිතහත්ථී විය වායං, තස්මා සක්කච්චං
සවනං පටිජානන්තො “එවමාවුසො” ති ආහ.

343. ඡධාතුරො අයන්ති භගවා කුලපුත්තස්ස පුබ්බභාගපටිපදං අකටෙන්වා
ආදිතොව අරහත්තස්ස පදට්ඨානභූතං අවචන්තසුඤ්ඤතං විපස්සනාලක්ඛණමෙව
ආචික්ඛිතුං ආරද්ධො. යස්ස හි පුබ්බභාගපටිපදා අපරිසුද්ධා හොති, තස්ස පයමමෙව
සීලසංවරං ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතං හොජනෙ මත්තඤ්ඤතං ජාගරියානුයොගං
සත්ත සද්ධම්මෙ වත්තාරි කුමානානිති ඉමං පුබ්බභාගපටිපදං ආචික්ඛති. යස්ස
පනෙසා පරිසුද්ධා, තස්ස තං අකටෙන්වා අරහත්තස්ස පදට්ඨානභූතං විපස්සනමෙව
ආචික්ඛති. කුලපුත්තස්ස ච පුබ්බභාගපටිපදා පරිසුද්ධා. තථා හි අනෙත සාසනං
වාචෙන්වා පාසාදවරගතෙනෙව ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තිතං, යදස්ස
ද්වානවුතියොජනසහං ආගච්ඡන්තස්ස යානකිච්චං සාධෙසි, සාමණෙරසීලම්පිස්ස
පරිපුණ්ණං. තස්මා පුබ්බභාගපටිපදං අකටෙන්වා අරහත්තස්ස පදට්ඨානභූතං
අවචන්තසුඤ්ඤතං විපස්සනාලක්ඛණමෙවස්ස ආචික්ඛිතුං ආරද්ධො.

තත්ථ ඡධාතුරොති ධාතුයො විජ්ජමානා, පුරිසො අවිජ්ජමානො. භගවා හි
කත්ථවි විජ්ජමානෙන අවිජ්ජමානං දස්සෙති, කත්ථවි අවිජ්ජමානෙන විජ්ජමානං,
කත්ථවි විජ්ජමානෙන විජ්ජමානං, කත්ථවි අවිජ්ජමානෙන අවිජ්ජමානන්ති
සබ්බාසවෙ වුත්තනායෙනෙව චිත්ථාරොතබ්බං. ඉධ පන විජ්ජමානෙන අවිජ්ජමානං
දස්සෙන්නො එවමාහ. සවෙ හි භගවා පුරිසොති පණ්ණත්තිං විස්සජ්ජෙන්වා
ධාතුයො ඉච්චෙව වත්වා චිත්තං උපට්ඨාපෙය්‍ය, කුලපුත්තො සන්දෙහං කරෙය්‍ය,
සම්මොහං ආපජ්ජෙය්‍ය, දෙසනං සම්පට්චිජ්තුං න සක්කුණෙය්‍ය. තස්මා තථාගතො
අනුපුබ්බෙන පුරිසොති පණ්ණත්තිං පභාය “සත්තොති වා පුරිසොති වා පුග්ගලොති
වා පණ්ණත්තිමත්තමෙව, පරමත්ථතො සත්තො නාම නත්ථී, ධාතුමත්තෙයෙව
චිත්තං යපාපෙත්වා තිණි ඵලානි පටිවිජ්ඣාපෙස්සාමි” ති අනඬගණසුත්තෙ (ම. නි.
1.57 ආදයො) වුත්තභාසන්තරකුසලො තාය තාය භාසාය සිජ්ජං
උග්ගණ්භාපෙන්තො ආවරියො විය එවමාහ.

තත්ථ ඡ ධාතුයො අස්සාති ඡධාතුරො. ඉදං වුත්තං හොති – යං ත්වං පුරිසොති
සඤ්ජානාසි, සො ඡධාතුකො, න චෙත්ථ පරමත්ථතො පුරිසො අත්ථී, පුරිසොති පන
පණ්ණත්තිමත්තමෙවාති. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. චතුරාධිට්ඨානොති එත්ථ
අධිට්ඨානං වුච්චති පතිට්ඨා, චතුපතිට්ඨානොති අත්ථො. ඉදං වුත්තං හොති – ස්වායං

හික්බු පුරිසො ජධාතුරො ජඵස්සායනනො අට්ඨාරසමනොපච්චාරො, සො ඵත්තොව විට්ඨිත්වා උත්තමසිද්ධිභූතං අරහත්තං ගණ්හමානො ඉමෙසු චතුසු යානෙසු පතිට්ඨාය ගණ්හාතීති චතුරාධිට්ඨානොති. යත්ථ ඨිතන්ති යෙසු අධිට්ඨානෙසු පතිට්ඨිතං. මඤ්ඤස්ස වා නප්පවත්තන්තීති මඤ්ඤස්ස වා මානස්ස වා නප්පවත්තන්ති. මුනි සන්තොති වුවචතීති ඛිණාසවමුනි උපසන්තො නිබ්බුතොති වුවචති. පඤ්ඤං නප්පමජ්ජෙය්‍යාති අරහත්තඵලපඤ්ඤාය පටිච්ඡිකුන්තන්ථං ආදිතොව සමාධිවිපස්සනාපඤ්ඤං නප්පමජ්ජෙය්‍ය. සච්චමනුරක්ඛෙය්‍යාති පරමත්ථසච්චස්ස නිබ්බානස්ස සච්ඡිකිරියත්ථං ආදිතොව වච්ඡව්චං රක්ඛෙය්‍ය. වාගමනුබ්බුගෙය්‍යාති අරහත්තමග්ගෙන සබ්බකිලෙසපරිච්චාගකරණත්ථං ආදිතොව කිලෙසපරිච්චාගං බුගෙය්‍ය. සන්තිමෙව සො සික්ඛෙය්‍යාති අරහත්තමග්ගෙන සබ්බකිලෙසවූපසමනත්ථං ආදිතොව කිලෙසවූපසමනං සික්ඛෙය්‍ය. ඉති පඤ්ඤාධිට්ඨානාදීනං අධිගමත්ථාය ඉමානි සමථවිපස්සනාපඤ්ඤාදීනි පුබ්බහාගාධිට්ඨානානි වුත්තානි.

345. ඵස්සායනනන්ති ඵස්සස්ස ආයතනං, ආකරොති අත්ථො. පඤ්ඤාධිට්ඨානන්තිආදීනි පුබ්බෙ වුත්තානං අරහත්තඵලපඤ්ඤාදීනං වසෙන චෙදිතබ්බානි.

348. ඉදානි නික්ඛිත්තමාතිකාවසෙන “යත්ථ ඨිතං මඤ්ඤස්ස වා නප්පවත්තන්ති” ති වත්තබ්බං භවෙය්‍ය, අරහත්තෙ පන පත්තෙ පුන “පඤ්ඤං නප්පමජ්ජෙය්‍යා” තිආදීහි කිච්චං නත්ථි. ඉති භගවා මාතිකං උප්පට්ඨාට්ඨාතුකං යපෙත්වාපි යථාධම්මවසෙනෙව විහඬිගං විහජන්තො පඤ්ඤං නප්පමජ්ජෙය්‍යාතිආදිමාහ. තත්ථ කො පඤ්ඤං පමජ්ජති, කො නප්පමජ්ජති? යො තාව ඉමස්මිං සාසනෙ පබ්බජිත්වා චෙජ්ජකම්මාදිවසෙන ඵකච්ඡතිවිධාය අනෙසනාය ජීවිකං කප්පෙන්නො පබ්බජ්ජානුරූපෙන චිත්තුප්පාදං යපෙතුං න සක්කොති, අයං පඤ්ඤං පමජ්ජති නාම. යො පන සාසනෙ පබ්බජිත්වා සීලෙ පතිට්ඨාය බුද්ධච්චනං උග්ගණ්හිත්වා සප්පායං ධූතඬිගං සමාදාය චිත්තරූචිතං කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා විචිත්තං සෙනාසනං නිස්සාය කසිණපරිකම්මං කත්වා සමාපත්තිං පත්වා අජ්ජෙව අරහත්තන්ති විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා විවරති, අයං පඤ්ඤං නප්පමජ්ජති නාම. ඉමස්මිං පන සුත්තෙ ධාතුකම්මට්ඨානවසෙන ඵස පඤ්ඤාය අප්පමාදො වුත්තො. ධාතුකම්මට්ඨානෙ පනෙත්ථ යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා හත්ථිපදොපමසුත්තාදීසු වුත්තමෙව.

354. අථාපරං විඤ්ඤාණංයෙව අවසිස්සතීති අයම්පෙත්ථ පාටියෙක්කො අනුසන්ධි. හෙට්ඨො හි රූපකම්මට්ඨානං කථිතං, ඉදානි අරූපකම්මට්ඨානං චෙදනාවසෙන නිබ්බත්තෙත්වා දස්සෙතුං අයං දෙසනා ආරද්ධා. යං වා පනෙතං ඉමස්ස හික්බුනො පට්ඨිමාතුආදීසු ආගමනියවිපස්සනාවසෙන කම්මකාරකවිඤ්ඤාණං, තං විඤ්ඤාණධාතුවසෙන භාජෙත්වා දස්සෙන්නොපි ඉමං දෙසනං ආරහි. තත්ථ අවසිස්සතීති කිමත්ථාය අවසිස්සති? සත්ථු කථනත්ථාය කුලපුත්තස්ස ව පටිච්ඡිකුන්තන්ථාය අවසිස්සති. පරිසුද්ධන්ති නිරූපක්කිලෙසං.

පරියොදානන්ති පහස්සරං. සුඛන්තිපි විජානාතීති සුඛවෙදනං වෙදයමානො
 සුඛවෙදනං වෙදයාමීති පජානාති. සෙසපදද්වයෙසුපි එසෙව නයො. සවෙ පනායං
 වෙදනාකථා හෙට්ඨා න කථිතා භවෙයා, ඉධ යත්වා කථෙතුං වට්ටෙයා.
 සතිපට්ඨානෙ පනෙසා කථිතාවාති තත්ථ කථිතනායෙනෙව වෙදිතබ්බා.
 සුඛවෙදනියන්ති එවමාදි පච්චයවසෙන උදයත්ථඨගමනදස්සනත්ථං වුත්තං. තත්ථ
 සුඛවෙදනියන්ති සුඛවෙදනාය පච්චයභුතං. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො.

360. උපෙක්ඛායෙව අවසිස්සතීති එත්තාවතා හි යථා නාම ඡෙකෙන
 මණිකාරාවරියෙන වජිරසුචියා විජ්ඣන්තවා වම්මබණ්ඩෙ පාතෙත්වා පාතෙත්වා
 දිත්තමුත්තං අන්තෙවාසිකො ගහෙත්වා ගහෙත්වා සුත්තගතං කරොන්තො
 මුත්තොලම්බකමුත්තජාලාදිති කරොති, එවමෙව භගවතා කථෙත්වා කථෙත්වා
 දිත්තං කම්මට්ඨානං අයං කුලපුත්තො මනසිකරොන්තො මනසිකරොන්තො
 පගුණං අකාසීති රූපකම්මට්ඨානම්පිස්ස අරූපකම්මට්ඨානම්පි පගුණං ජානං, අථ
 භගවා “අථාපරං උපෙක්ඛායෙව අවසිස්සතී”ති ආහ.

කිමත්ථං පන අවසිස්සතීති? සත්ථු කථනත්ථං. කුලපුත්තස්ස
 පටිවිජ්ඣනත්ථන්තිපි වදන්ති, තං න ගහෙතබ්බං. කුලපුත්තෙන හි සභායස්ස
 සාසනං වාචෙත්වා පාසාදතලෙ ධීතෙනෙව ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බන්තිතං,
 යදස්ස එත්තකං මග්ගං ආගච්ඡන්තස්ස යානකිච්චං සාධෙති. සත්ථු කථනත්ථංයෙව
 අවසිස්සති. ඉමස්මිඤ්ඤි යානෙ සත්ථා කුලපුත්තස්ස රූපාවචරජ්ඣානෙ වණ්ණං
 කථෙසි. ඉදඤ්ඤි වුත්තං හොති “භික්ඛු පගුණං තච ඉදං
 රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣාන”න්ති. පරිසුද්ධාතිආදි තස්සායෙව උපෙක්ඛාය
 වණ්ණභණ්ණං. උක්කං බන්ධෙය්‍යාති අභිගාරකපල්ලං සජ්ජෙය්‍ය. ආලිම්පෙය්‍යාති
 තත්ථ අභිගාරෙ පක්ඛිපිත්වා අග්ගිං දත්වා නාළිකාය ධමෙත්තො අග්ගිං ජාලෙය්‍ය.
 උක්කාමුඛෙ පක්ඛිපෙය්‍යාති අභිගාරෙ වියුහිත්වා අභිගාරමත්ථකෙ වා යපෙය්‍ය,
 තත්තකෙ වා පක්ඛිපෙය්‍ය. නිහටන්ති නිහටදොසං. නින්තීතකසාවන්ති
 අපනීතකසාවං. එවමෙව බොති යථා තං සුවණ්ණං ඉච්ඡතිච්ඡිතාය
 පිළන්ධනවිකතියා සංවත්තති, එවමෙව අයං තාව චතුත්ථජ්ඣානුපෙක්ඛා විපස්සනා
 අභිඤ්ඤා නිරොධො භවොක්කන්තීති ඉමෙසු යං ඉච්ඡති, තස්සත්ථාය හොතීති
 වණ්ණං කථෙසි.

කස්මා පන භගවා ඉමස්මිං රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානෙ නිකන්තිපරියොදානත්ථං
 අවණ්ණං අකථෙත්වා වණ්ණං කථෙසිති. කුලපුත්තස්ස හි චතුත්ථජ්ඣානෙ
 නිකන්තිපරියුට්ඨානං බලවං. සවෙ අවණ්ණං කථෙය්‍ය, – “මය්‍හං පබ්බජිත්වා
 ද්වානවුතියොජනසතං ආගච්ඡන්තස්ස ඉමං චතුත්ථජ්ඣානං යානකිච්චං සාධෙසි,
 අහං එත්තකං මග්ගං ආගච්ඡන්තො ඥානසුඛෙන ඥානරතියා ආගතො, එවරූපස්ස
 නාම පණ්ණිකම්මස්ස අවණ්ණං කථෙති, ජානං නු බො කථෙති අජාන”න්ති
 කුලපුත්තො සංසයං සම්මොහං ආපජ්ජෙය්‍ය, තස්මා භගවා වණ්ණං කථෙසි.

361. තදනුධම්මන්ති එත්ථ අරුපාවචරජ්ඣානං ධම්මො නාම, තං අනුගතත්තා රුපාවචරජ්ඣානං අනුධම්මොති චුත්තං. විපාකජ්ඣානං වා ධම්මො, කුසලජ්ඣානං අනුධම්මො. තදුපාදානාති තග්ගහණා. චිරං දීඝමද්ධානන්ති විසතිකප්පසහස්සානි. විපාකවසෙන හෙතං චුත්තං. ඉතො උත්තරිමිපි එසෙව නයො.

362. එවං චතුහි වාරෙහි අරුපාවචරජ්ඣානස්ස වණ්ණං කථෙත්වා ඉදානි තස්සෙව ආදීනවං දස්සෙන්නො සො එවං පජානාතීතිආදිමාහ. තත්ථ සඬ්ඛතමෙතන්ති කිඤ්චාපි එත්ථ විසතිකප්පසහස්සානි ආයු අත්ථී, එතං පන සඬ්ඛතං පකප්පිතං ආයුහිතං, කරොන්නෙන කරියති, අනිච්චං අධුචං අසස්සතං තාවකාලිකං, වචනපරිභෙදනවිද්ධංසනධම්මං, ජාතියා අනුගතං, ජරාය අනුසං, මරණෙන අබ්භාහතං, දුක්ඛෙ පතිට්ඨිතං, අතාණං අලෙණං අසරණං අසරණිභූතන්ති. විඤ්ඤාණඤ්චායතනාදීසුපි එසෙව නයො.

ඉදානි අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං ගණ්හන්තො සො නෙව තං අභිසඬ්ඛරොතීතිආදිමාහ. යථා හි ඡෙකො හිසක්කො විසවිකාරං දිස්වා වමනං කාරෙත්වා විසං යානතො වාවෙත්වා උපරි ආරොපෙත්වා ඛන්ධං වා සීසං වා ගහෙතුං අදත්වා විසං ඔතාරෙත්වා පට්ටියං පාතෙය්‍ය, එවමෙව හගවා කුලපුත්තස්ස අරුපාවචරජ්ඣානෙ වණ්ණං කථෙසි. තං සුත්වා කුලපුත්තො රුපාවචරජ්ඣානෙ නිකන්තිං පරියාදාය අරුපාවචරජ්ඣානෙ පත්ථනං යපෙසි.

හගවා තං ඤත්වා තං අසම්පත්තස්ස අප්පට්ලද්ධස්සෙව හික්ඛුනො “අත්ථෙසා ආකාසානඤ්චායතනාදීසු සම්පත්ති නාම. තෙසඤ්චි පයමබ්බන්මලොකෙ විසතිකප්පසහස්සානි ආයු, දුතියෙ වත්තාලිසං, තතියෙ සට්ඨි, චතුත්ථෙ චතුරාසීති කප්පසහස්සානි ආයු. තං පන අනිච්චං අධුචං අසස්සතං තාවකාලිකං, වචනපරිභෙදනවිද්ධංසනධම්මං, ජාතියා අනුගතං, ජරාය අනුසං, මරණෙන අබ්භාහතං, දුක්ඛෙ පතිට්ඨිතං, අතාණං අලෙණං අසරණං අසරණිභූතං, එත්තකං කාලං තත්ථ සම්පත්තිං අනුභවිත්වාපි පුපුජ්ජනකාලකිරියං කත්වා පුන චතුසු අපායෙසු පතිතබ්බ”න්ති සබ්බමෙතං ආදීනවං එකපදෙනෙව “සඬ්ඛතමෙත”න්ති කථෙසි. කුලපුත්තො තං සුත්වා අරුපාවචරජ්ඣානෙ නිකන්තිං පරියාදියි, හගවා තස්ස රුපාවචරාරුපාවචරෙසු නිකන්තියා පරියාදින්නභාවං ඤත්වා අරහත්තනිකූටං ගණ්හන්තො “සො නෙව තං අභිසඬ්ඛරොතී”තිආදිමාහ.

යථා වා පනෙකො මහායොධො එකං රාජානං ආරාධෙත්වා සතසහස්සුට්ඨානකං ගාමවරං ලභෙය්‍ය, පුන රාජා තස්සානුභාවං සරිත්වා – “මහානුභාවො යොධො, අප්පකං තෙන ලද්ධ”න්ති – “නායං තාත ගාමො තුය්හං අනුච්ඡවිකො, අඤ්ඤං චතුසතසහස්සුට්ඨානකං ගණ්හාහී”ති දදෙය්‍ය සො සාධු දෙවාති තං විස්සජ්ජෙත්වා ඉතරං ගාමං ගණ්හෙය්‍ය. රාජා අසම්පත්තමෙව ච නං පක්කොසාපෙත්වා – “කිං තෙ තෙන, අභිවාතරොගො එත්ථ උප්පජ්ජති? අසුකස්මිං පන යානෙ මහන්තං නගරං අත්ථී, තත්ථ ඡත්තං උස්සාපෙත්වා රජ්ජං කාරෙහී”ති පභිණෙය්‍ය, සො තථා කරෙය්‍ය.

තත්ථ රාජා විය සම්මාසම්බුද්ධො දට්ඨබ්බො, මහායොධො විය පුක්කුසාති කුලපුත්තො, පට්මලද්ධගාමො විය ආනාපානවතුත්ථජ්ඣානං, තං විස්සජ්ජෙත්වා ඉතරං ගාමං ගණ්භාහිති වුත්තකාලො විය ආනාපානවතුත්ථජ්ඣානෙ නිකන්තිපරියාදානං කත්වා ආරුප්පකට්ඨං, තං ගාමං අසම්පත්තමෙව පක්කොසාපෙත්වා “කිං තෙ තෙන, අභිවාතරොගො එත්ථ උප්පජ්ජති? අසුකස්මිං යානෙ නගරං අත්ථී, තත්ථ ඡත්තං උස්සාපෙත්වා රජ්ජං කාරෙහි” ති වුත්තකාලො විය අරුපෙ සඬ්ඛතමෙතන්ති ආදීනවකට්ඨෙන අප්පත්තාසුයෙව තාසු සමාපත්තිසු පත්ථනං නිවත්ථාපෙත්වා උපරි අරහත්තනිකුටෙන දෙසනාගහණං.

තත්ථ නෙව අභිසඬ්ඛරොතිති නායුහති න රාසිං කරොති. න අභිසඤ්චෙතයතිති න කප්පෙති. භවාය වා විභවාය වාති වුද්ධියා වා පරිභානියා වා, සස්සතුච්ඡෙදවසෙනපි යොජෙනබ්බං. න කිඤ්චි ලොකෙ උපාදියතිති ලොකෙ රුපාදීසු කිඤ්චි එකධම්මමපි තණ්හාය න ගණ්භාති, න පරාමසති. නාපරං ඉත්ථත්තායාති පජානාතිති භගවා අත්තනො බුද්ධවිසයෙ යත්වා දෙසනාය අරහත්තනිකුටං ගණ්භි. කුලපුත්තො පන අත්තනො යථොපනිස්සයෙන තිණි සාමඤ්ඤඵලානි පටිවිජ්ඣාමි. යථා නාම රාජා සුවණ්ණභාජනෙන නානාරසභොජනං භුඤ්ජන්තො අත්තනො පමාණෙන පිණ්ඩං වට්ටෙත්වා අඬිකෙ නිසින්තෙන රාජකුමාරෙන පිණ්ඩමිහි ආලයෙ දස්සිතෙ තං පිණ්ඩං උපනාමෙය්‍ය, කුමාරො අත්තනො මුඛප්පමාණෙනෙව කබලං කරෙය්‍ය, සෙසං රාජා සයං වා භුඤ්ජෙය්‍ය, පාතියං වා පක්ඛිපෙය්‍ය, එවං ධම්මරාජා තථාගතො අත්තනො පමාණෙන අරහත්තනිකුටං ගණ්භන්තො දෙසනං දෙසෙසි, කුලපුත්තො අත්තනො යථොපනිස්සයෙන තිණි සාමඤ්ඤඵලානි පටිවිජ්ඣාමි.

ඉතො පුබ්බෙ පනස්ස ඛන්ධා ධාතුයො ආයතනානීති එවරූපං අවිචන්තසුඤ්ඤතං තිලක්ඛණාහතං කථං කථෙත්තස්ස නෙව කඬ්ඛා, න විමති, නාපි – “එවං කිර තං, එවං මෙ ආවරියෙන වුත්ත” න්ති ඉති කිර න දන්ධායිතත්තං න විත්ථායිතත්තං අත්ථී. එකච්චෙසු ව කිර යානෙසු බුද්ධා අඤ්ඤාතකචෙසෙන විචරන්ති, සම්මාසම්බුද්ධො නු බො එසොති අභුදෙව සංසයො, අභු විමති. යතො අනෙත අනාගාමිඵලං පටිවිද්ධං, අථ අයං මෙ සත්ථාති නිට්ඨං ගතො. යදි එවං කස්මා අවිචයං න දෙසෙසිති. ඔකාසාභාවතො. භගවා හි යථානික්ඛිත්තාය මාතිකාය අවිජ්ජන්තධාරං කත්වා ආකාසගඬ්ඨං ඔතාරෙත්තො විය දෙසනං දෙසෙසියෙව.

363. සොති අරහා. අනජ්ඣොසිතාති ගිලිත්වා පරිනිට්ඨාපෙත්වා ගහෙනුං න යුත්ථාති පජානාති. අනභිනන්දිතාති තණ්හාදිට්ඨිවසෙන අභිනන්දිතුං න යුත්තාති පජානාති.

364. විසංයුත්තො නං වෙදෙතීති සවෙ භිස්ස සුඛවෙදනං ආරබ්භ රාගානුසයො, දුක්ඛවෙදනං ආරබ්භ පටිඝානුසයො, ඉතරං ආරබ්භ අවිජ්ජානුසයො උප්පජ්ජෙය්‍ය, සංයුත්තො වෙදියෙය්‍ය නාම. අනුප්පජ්ජනතො පන විසංයුත්තො නං වෙදෙති නිස්සට්ඨා විජ්ජමුත්තො. කායපරියන්තිකන්ති කායකොට්ඨං. යාව කායපවත්තා

උප්පජ්ජිත්වා තතො පරං අනුප්පජ්ජනවෙදනන්ති අත්ථො. දුතියපදෙපි එසෙව නයො. අනභිනන්දිතානි සිතීභවිස්සන්තීති ද්වාදසස්ස ආයතනෙස්ස කිලෙසානං විසෙවනස්ස නත්ථිතාය අනභිනන්දිතානි හුත්වා ඉධ ද්වාදසස්සයෙව ආයතනෙස්ස නිරුජ්ඣස්සන්ති. කිලෙසා හි නිබ්බානං ආගම්ම නිරුද්ධාපි යත්ථ නත්ථි, තත්ථ නිරුද්ධානි වුව්වන්ති. ස්වායමත්ථො – ‘එත්ථෙසා තණ්හා නිරුජ්ඣමානා නිරුජ්ඣති’ති සමුදයපඤ්ඤෙන දිපෙනබ්බො. තස්මා භගවා නිබ්බානං ආගම්ම සිතීභුතානිපි ඉධෙව සිතීභවිස්සන්තීති ආහ. නනු ච ඉධ වෙදයිතානි වුත්තානි, න කිලෙසානි. වෙදයිතානිපි කිලෙසාභාවෙනෙව සිතීභවන්ති. ඉතරථා නෙසං සිතීභාවො නාම නත්ථිති සුචුත්තමෙතං.

365. එවමෙව බොති එත්ථ ඉදං ඔපම්මසංසන්දනං – යථා හි එකො පුරිසො තෙලපදීපස්ස ඤායතො තෙලෙ ඛිණෙ තෙලං ආසිඤ්චති, වට්ටියා ඛිණාය වට්ටිං පක්ඛිපති, එවං දීපසිඛාය අනුපච්ඡෙදොව හොති, එවමෙව පුටුජ්ජනො එකස්මිං භවෙ යිතො කුසලාකුසලං කරොති, සො තෙන සුගතියඤ්ච අපායෙස්ස ච නිබ්බන්තතියෙව, එවං වෙදනානං අනුපච්ඡෙදොව හොති. යථා පනෙකො දීපසිඛාය උක්කණ්ඨිතො – ‘‘ඉමං පුරිසං ආගම්ම දීපසිඛා න උපච්ඡිජ්ජති’’ති නිලිනො තස්ස පුරිසස්ස සීසං ඡිත්ථෙයා, එවං වට්ටියා ච තෙලස්ස ච අනුපභාරා දීපසිඛා අනාභාරා නිබ්බායති, එවමෙව වට්ටෙ උක්කණ්ඨිතො යොගාවචරො අරහත්තමග්ගෙන කුසලාකුසලං සමුවිජ්ජන්ති, තස්ස සමුවිජ්ජන්තන්තා ඛිණාසවස්ස භික්ඛුනො කායස්ස හෙදා පුන වෙදයිතානි න උප්පජ්ජන්තීති.

තස්මාති යස්මා ආදිමිහි සමාධිවිපස්සනාපඤ්ඤාහි අරහත්තඵලපඤ්ඤා උත්තරිතරා, තස්මා. එවං සමන්තාගතොති ඉමිනා උත්තමෙන අරහත්තඵලපඤ්ඤාධිට්ඨානෙන සමන්තාගතො. සබ්බදුක්ඛක්ඛයෙ ඤාණං නාම අරහත්තමග්ගෙ ඤාණං, ඉමස්මිං පන සුත්තෙ අරහත්තඵලෙ ඤාණං අධිජ්ජෙතං. තෙනෙවාහ තස්ස සා විමුත්ති සච්චෙ යිතා අකුප්පා හොතීති.

366. එත්ථ හි විමුත්තීති අරහත්තඵලවිමුත්ති, සච්චන්ති පරමත්ථසච්චං නිබ්බානං. ඉති අකුප්පාරම්මණකරණෙන අකුප්පානි වුත්තා. මුසානි විතථං. මොසධම්මන්ති තස්සනසභාවං. තං සච්චන්ති තං අවිතථං සභාවො. අමොසධම්මන්ති අනස්සනසභාවං.

තස්මාති යස්මා ආදිතො සමථිවිපස්සනාවසෙන වටීසච්චතො දුක්ඛසච්චසමුදයසච්චෙහි ච පරමත්ථසච්චං නිබ්බානමෙව උත්තරිතරං, තස්මා. එවං සමන්තාගතොති ඉමිනා උත්තමෙන පරමත්ථසච්චාධිට්ඨානෙන සමන්තාගතො.

367. පුබ්බෙති පුටුජ්ජනකාලෙ. උපධි හොන්තීති බන්ධුපධි කිලෙසුපධි අභිසම්බාරූපධි පඤ්චකාමගුණුපධිති ඉමෙ උපධයො හොන්ති. සමත්තා සමාදිත්තානි පරිපූරා ගහිතා පරමට්ඨා. තස්මාති යස්මා ආදිතො සමථිවිපස්සනාවසෙන කිලෙසපරිච්චාගතො, සොතාපත්තිමග්ගාදිහි ච

කිලෙසපරිව්වාගතො අරහත්තමග්ගෙනෙව කිලෙසපරිව්වාගො උත්තරිතරො,
තස්මා. එවං සමන්තාගතොති ඉමිනා උත්තමෙන වාගාධිට්ඨානෙන සමන්තාගතො.

368. ආසානොතිආදීසු ආසාතකරණවසෙන ආසානො, බ්‍යාපජ්ජනවසෙන
බ්‍යාපාදො, සම්පද්‍රස්සනවසෙන සම්පදොයොති තිහි පදෙහි දොසාකුසලමූලමෙව
වුත්තං. තස්මාති යස්මා ආදිතො සමථවිපස්සනාවසෙන කිලෙසවූපසමතො,
සොතාපත්තිමග්ගාදීහි කිලෙසවූපසමතො ච අරහත්තමග්ගෙනෙව කිලෙසවූපසමො
උත්තරිතරො, තස්මා. එවං සමන්තාගතොති ඉමිනා උත්තමෙන උපසමාධිට්ඨානෙන
සමන්තාගතො.

369. මඤ්ඤිතමෙතන්ති තණ්හාමඤ්ඤිතං මානමඤ්ඤිතං දිට්ඨිමඤ්ඤිතන්ති
තිවිධමිති වට්ටති. අයමහමස්මීති එත්ථ පන අයමහන්ති එකං තණ්හාමඤ්ඤිතමෙව
වට්ටති. රොගොතිආදීසු ආබාධට්ඨෙයන රොගො, අන්තොදොසට්ඨෙයන ගණ්ඨො,
අනුපවිට්ඨට්ඨෙයන සල්ලං. මුනි සන්තොති වුව්වතීති බිණාසවමුනි සන්තො
නිබ්බුතොති වුව්වති. යත්ථ ධීතන්ති යස්මිං යානෙ ධීතං. සංඛිත්තෙනාති බුද්ධානං
කිර සබ්බාපි ධම්මදෙසනා සංඛිත්තාව, විත්ථාරදෙසනා නාම නත්ථි,
සමන්තපට්ඨානකථාපි සංඛිත්තායෙව. ඉති හගවා දෙසනං යථානුසන්ධිං පාපෙසි.
උග්ගාටිතඤ්ඤාතිආදීසු පන චතුසු පුග්ගලෙසු පුක්කසාති කුලපුත්තො
විපඤ්චිතඤ්ඤා, ඉති විපඤ්චිතඤ්ඤාවසෙන හගවා ඉමං ධාතුච්ඡිදගසුත්තං කථෙසි.

370. න බො මෙ, හත්තෙ, පරිපුණ්ණං පත්තචීවරන්ති කස්මා කුලපුත්තස්ස
ඉද්ධිමයපත්තචීවරං න නිබ්බත්තන්ති. පුබ්බෙ අට්ඨන්තං පරික්ඛාරානං අදින්නත්තා.
කුලපුත්තො හි දින්නදානො කතාහිනිහාරො, න දින්නත්තාති න චත්තබ්බං.
ඉද්ධිමයපත්තචීවරං පන පච්ඡිමභවිකානංයෙව නිබ්බත්තති, අයඤ්ච
පුනපට්ඨන්තිකො, තස්මා න නිබ්බත්තන්ති. අථ හගවා සයං පරියෙසිත්වා කස්මා න
උපසම්පාදෙසීති. ඔකාසාභාවතො. කුලපුත්තස්ස ආයු පරික්ඛිණං, සුද්ධාචාසිකො
අනාගාමී මහාබ්‍රහ්මා කුම්භකාරසාලං ආගන්ත්වා නිසින්නො විය අහොසි. තස්මා
සයං න පරියෙසි.

පත්තචීවරපරියෙසනං පක්කාමීති කාය වෙලාය පක්කාමී? උට්ඨිතෙ අරුණෙ.
හගවතො කිර ධම්මදෙසනාපරිනිට්ඨානඤ්ච අරුණුට්ඨානඤ්ච රස්මිවිස්සජ්ජනඤ්ච
එකක්ඛණෙ අහොසි. හගවා කිර දෙසනං නිට්ඨපෙත්වා ඡබ්බණ්ණරස්මියො
විස්සජ්ජි, සකලකුම්භකාරනිවෙසනං එකපජ්ජොතං අහොසි, ඡබ්බණ්ණරස්මියො
ජාලජාලා පුඤ්ජපුඤ්ජා හුත්වා විධාවන්තියො සබ්බදිසාභාගෙ
සුවණ්ණපට්ඨපරියොනද්ධෙ විය ච නානාවණ්ණකුසුමරතනවිසරසමුජ්ජලෙ විය ච
අකංසු. හගවා ‘නගරවාසිනො මං පස්සන්තු’ති අධිට්ඨාසි. නගරවාසිනො
හගවන්තං දිස්වා ච ‘සත්ථා කිර ආගතො, කුම්භකාරසාලාය කිර නිසින්නො’ති
අඤ්ඤාමඤ්ඤස්ස ආරොචෙත්වා රඤ්ඤො ආරොචෙසුං.

රාජා ආගන්ත්වා සත්ථාරං වන්දිත්වා, “හත්තෙ, කාය වෙලාය ආගතත්ථා” ති පුච්ඡි. භියොයා සුරියත්ථඨගමනවෙලාය මහාරාජාති. කෙන කම්මෙන හගවාති? තුම්භාකං සභායො පුක්කුසාති රාජා තුම්භෙහි පහිතං සාසනං සුත්වා නික්ඛමිත්වා පබ්බජිත්වා මං උද්දිස්ස ආගච්ඡන්තො සාවත්ථිං අතික්කම්ම පඤ්චවත්තාලීස යොජනානි ආගන්ත්වා ඉමං කුම්භකාරසාලං පටිසිත්වා නිසීදි, අහං තස්ස සඨගහත්ථං ආගන්ත්වා ධම්මකථං කථෙසිං, කුලපුත්තො තීණි ඵලානි පටිච්ඡක්ඛි මහාරාජාති. ඉදානි කහං, හත්තෙති? උපසම්පදං යාවිත්වා අපරිපුණ්ණපත්තචීවරතාය පත්තචීවරපරියෙසනත්ථං ගතො මහාරාජාති. රාජා කුලපුත්තස්ස ගතදිසාභාගෙන අගමාසි. හගවාපි ආකාසෙනාගන්ත්වා ජෙනවනගන්ධකුට්ඨිහියෙව පාතුරහොසි.

කුලපුත්තොපි පත්තචීවරං පරියෙසමානො නෙව බිම්බිසාරරඤ්ඤො න තක්කසිලකානං ජඩ්ඝවාණිජානං සන්තිකං අගමාසි. ඵලං කිරස්ස අහොසි – “න ඛො මෙ කුක්කුටස්ස විය තත්ථ තත්ථ මනාපාමනාපමෙව විචිතිත්වා පත්තචීවරං පරියෙසිතුං යුත්තං, මහන්තං නගරං චජ්ජිත්වා උදකතිත්ථසුසානසඨකාරට්ඨානඅන්තරවිලීසු පරියෙසිස්සාමි” ති අන්තරවිලීයං සඨකාරකුටෙසු තාව පිලොතිකං පරියෙසිතුං ආරද්ධො.

ජීවිතා වොරොපෙසීති ඵතස්මිං සඨකාරකුටෙ පිලොතිකං ඔලොකෙන්තං විබ්භන්තා තරුණචච්ඡා ගාවී උපධාවිත්වා සිඨගෙන විජ්ඣිත්වා ඝාතෙසි. ඡාතකජ්ඣක්තො කුලපුත්තො ආකාසෙයෙව ආයුක්ඛයං පත්වා පතිතො. සඨකාරට්ඨානෙ අධොමුඛට්ඨපිතා සුවණ්ණපටිමා විය අහොසි, කාලඬිකතො ච පන අවිභාබුභ්මලොකෙ නිබ්බන්ති, නිබ්බන්තමත්තොව අරහත්තං පාපුණි. අවිභාබුභ්මලොකෙ කිර නිබ්බන්තමත්තොව සත්ත ජනා අරහත්තං පාපුණිංසු. චුත්තඤ්ඤෙහෙතං –

“අවිහං උපපන්නාසෙ, විමුත්තා සත්ත භික්ඛවො;
රාගදොසපරික්ඛිණා, තිණ්ණා ලොකෙ විසත්තිකං.

කෙ ව තෙ අතරුං පඬිකං, මච්චුධෙය්‍යං සුදුත්තරං;
කෙ භිත්වා මානුසං දෙහං, දිබ්බයොගං උපච්චගුං.

උපකො පලගණ්ඨො ච, පුක්කුසාති ච තෙ තයො;
හද්දියො ඛණ්ඩදෙවො ච, බාහුරග්ගි ච සිඬ්ඨියො;
තෙ භිත්වා මානුසං දෙහං, දිබ්බයොගං උපච්චගු”න්ති. (සං. නි. 1.50, 105);

බිම්බිසාරොපි “මය්‍යං සභායො මයා පෙසිතසාසනමත්තං වාවෙත්වා හත්ථගතං රජ්ජං පභාය ඵත්තකං අද්ධානං ආගතො, දුක්කරං කතං කුලපුත්තෙන, පබ්බජිතසක්කාරෙන තං සක්කරිස්සාමි” ති “පරියෙසථ මෙ සභායක” න්ති තත්ථ තත්ථ පෙසෙසි. පෙසිතා තං අද්දසංසු සඨකාරට්ඨානෙ පතිතං, දිස්වා ආගම්ම රඤ්ඤො ආරොවෙසුං. රාජා ගන්ත්වා කුලපුත්තං දිස්වා – “න වත, හො, ලහිම්භා සභායකස්ස සක්කාරං කාතුං, අනාථො මෙ ඡාතො සභායකො” ති. පරිදෙවිත්වා

කුලපුත්තං මඤ්චකෙන ගණ්භාපෙත්වා යුත්තොකාසෙ යපෙත්වා අනුපසම්පන්නස්ස සක්කාරං කාතුං ජානනාභාවෙන න්භාපකකප්පකාදයො පක්කොසාපෙත්වා කුලපුත්තං සීසං න්භාපෙත්වා සුද්ධවත්ථානී නිවාසාපෙත්වා රාජවෙසෙන අලඬිකාරාපෙත්වා සොවණ්ණසිවිකං ආරොපෙත්වා සබ්බතාළාවචරගන්ධමාලාදීහි පූජං කරොන්තො නගරා නිහරිත්වා බහුහි ගන්ධකට්ඨෙහි මහාවිතකං කාරෙත්වා කුලපුත්තස්ස සරීරකිව්චං කත්වා ධාතුයො ආදාය වෙතියං පතිට්ඨපෙසී. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුද්ධියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

ධාතුවිභවගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. සච්චවිභවගසුත්තවණ්ණනා

371. එවං මෙ සුතන්ති සච්චවිභවගසුත්තං. තත්ථ ආචික්ඛනාති ඉදං දුක්ඛං අරියසච්චං නාම...පෙ.... අයං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා අරියසච්චං නාමාති. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. අපිචෙත්ථ පඤ්ඤාපනා නාම දුක්ඛසච්චාදීනං යපනා. ආසනං යපෙන්නො හි ආසනං පඤ්ඤපෙතීති වුච්චති. පටියපනාති පඤ්ඤාපනා. විචරණාති විචට්ඨකරණං. විභජනාති විභාගකිරියා. උත්තානීකම්මන්ති පාකට්ඨාවකරණං.

අනුග්ගාහකාති ආමිසසඬගහෙන ධම්මසඬගහෙනාති ද්විතීයි සඬගහෙහි අනුග්ගාහකා. ජනෙතාති ජනිකා මාතා. ආපාදෙතාති පොසෙතා. පොසිකමාතා විය මොග්ගල්ලානොති දීපෙති. ජනිකමාතා හි නව වා දස වා මාසෙ ලොණමබ්ලාදීති පරිහරමානා කුච්ඡියා දාරකං ධාරෙත්වා කුච්ඡිතො නික්ඛන්තං පොසිකමාතරං ධාතිං පටිච්ඡාපෙති. සා ධීරනවනීතාදීහි දාරකං පොසෙත්වා වඩ්ඤති, සො වුද්ධිමාගම්ම යථාසුඛං විචරති. එවමෙව සාරිපුත්තො අත්තනො වා පරෙසං වා සන්තිකෙ පබ්බජිතෙ ද්විතී සඬගහෙහි සඬගණ්භන්තො ගිලානෙ පටිජග්ගන්තො කම්මට්ඨානෙ යොජෙත්වා සොතාපන්නභාවං ඤත්වා අපායභයෙහි වුට්ඨිතකාලතො පටියාය – “ඉදානි පච්චත්තපුරිසකාරෙන උපරිමග්ගෙ නිබ්බත්තෙස්සන්ති” ති තෙසු අනපෙක්ඛො හුත්වා අඤ්ඤෙ නවෙ නවෙ ඔවදති. මහාමොග්ගල්ලානොපි අත්තනො වා පරෙසං වා සන්තිකෙ පබ්බජිතෙ තට්ඨ සඬගණ්භන්තො කම්මට්ඨානෙ යොජෙත්වා හෙට්ඨා තීණි එලානි පත්තෙසුපි අනපෙක්ඛතං න ආපජ්ජති. කස්මා? එවං කිරස්ස හොති – වුත්තං භගවතා – “සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, අප්පමත්තකොපි ගූථො දුග්ගන්ධො හොති...පෙ.... අප්පමත්තකම්පි මුත්තං... බෙළො... පුබ්බො... ලොහිතං දුග්ගන්ධං හොති, එවමෙව ඛො අහං, භික්ඛවෙ, අප්පමත්තකම්පි භවං න වණ්ණෙමි අත්තමසො අච්ඡරාසඬසතමත්තම්පි” ති (අ. නි. 1.320-321). තස්මා යාව අරහත්තං න පාපුණන්ති, තාව තෙසු අනපෙක්ඛතං අනාපජ්ජිත්වා අරහත්තං පත්තෙසුයෙව ආපජ්ජති. තෙනාහ භගවා – “සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, ජනෙතා එවං සාරිපුත්තො. සෙය්‍යථාපි ජාතස්ස ආපාදෙතා, එවං මොග්ගල්ලානො. සාරිපුත්තො,

හික්බවෙ, සොතාපත්තිඵලෙ විනෙති, මොග්ගල්ලානො උත්තමත්ථෙ’’ති. පහොතීති සක්කොති.

දුක්ඛෙ ඤාණන්ති සවනසම්මසනපටිවෙධඤාණං, තථා දුක්ඛසමුදයෙ.
දුක්ඛනිරෝධෙ සවනපටිවෙධඤාණන්ති චට්ටති, තථා දුක්ඛනිරෝධගාමිනියා පටිපදාය. නෙක්ඛම්මසඬකප්පාදිසු කාමපච්චතීකට්ඨෙන, කාමතො නිස්සට්ඨාවෙන වා, කාමං සම්මසන්නස්ස උප්පන්නොති වා, කාමපදසාතං කාමවූපසමං කරොන්නො උප්පන්නොති වා, කාමච්චිත්තන්තෙ උප්පන්නොති වා නෙක්ඛම්මසඬකප්පො. සෙසපද්ද්වයෙපි එසෙව නයො. සබ්බෙපි වෙනෙ පුබ්බභාගෙ නානාචිත්තෙසු, මග්ගක්ඛණෙ එකච්චිත්තෙ ලබ්භන්ති. තත්ත්ව භි මිච්ඡාසඬකප්පවෙනනාය සමුග්ගාතකො එකොව සඬකප්පො ලබ්භති, න නානා ලබ්භති. සම්මාචාචාදයොපි පුබ්බභාගෙ නානාචිත්තෙසු, චුත්තනයෙනෙව මග්ගක්ඛණෙ එකච්චිත්තෙ ලබ්භන්ති. අයමෙත්ථ සඬබ්බෙපො, විත්ථාරෙන පන සච්චකථා විසුද්ධිමග්ගෙ ව සම්මාදිට්ඨිසුත්තෙ (ම. නි. 1.89 ආදයො) ව චුත්තනයෙවාවාති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

සච්චවිහඬගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. දක්ඛිණාවිහඬගසුත්තවණ්ණනා

376. එවං මෙ සුතන්ති දක්ඛිණාවිහඬගසුත්තං. තත්ථ මහාපජාපති ගොතමීති ගොතමීති ගොත්තං. නාමකරණදිවසෙ පනස්සා ලද්ධසක්කාරා බ්‍රාහ්මණා ලක්ඛණසම්පත්තිං දිස්වා – ‘‘සථෙ අයං ධීතරං ලභිස්සති, චක්කවත්තිරඤ්ඤො අග්ගමහෙසී හවිස්සති. සථෙ පුත්තං ලභිස්සති, චක්කවත්තිරාජා හවිස්සතිති උභයථාපි මහතීයෙවස්සා පජා හවිස්සති’’ති බ්‍යාකරිංසු. අථස්සා මහාපජාපතීති නාමං අකංසු. ඉධ පන ගොත්තෙන සද්ධිං සංසන්දිත්වා මහාපජාපතිගොතමීති චුත්තං. නවත්ති අහතං. සාමං වාසිතන්ති න සහත්ථෙතෙව වාසිතං, එකදිවසං පන ධාතිගණපරිවුතා සිප්පිකානං වායනට්ඨානං ආගන්ත්වා වෙමකොටිං ගහෙත්වා වායනාකාරං අකාසී. තං සන්ධායෙන චුත්තං.

කදා පන ගොතමියා හගවතො දුස්සයුගං දාතුං චිත්තං උප්පන්නන්ති. අභිසම්බොධිං පත්වා පයමගමනෙන කපිලපුරං ආගතකාලෙ. තදා හි පිණ්ඩාය පච්චිධං සත්ථාරං ගහෙත්වා සුද්ධොදනමහාරාජා සකං නිවෙසනං පවෙසෙසී, අථ හගවතො රූපසොහග්ගං දිස්වා මහාපජාපතිගොතමී චිත්තෙසි – ‘‘සොහති වත මෙ පුත්තස්ස අත්තභාවො’’ති. අථස්සා බලවසොමනස්සං උප්පජ්ජී. තතො චිත්තෙසි – ‘‘මම පුත්තස්ස එකුනතිංස වස්සාති අගාරමජ්ඣෙ වසත්තස්ස අත්තමසො මොචඵලමත්තමපි මයා දිත්තකමෙව අහොසී, ඉදානිපිස්ස විවරසාටකං දස්සාමි’’ති. ‘‘ඉමස්මිං බො පන රාජගෙහෙ බහුනි මහග්ගානි වත්ථානි අත්ථී, තානි මං න

තොසෙන්ති, සහත්ථා කතමෙව මං තොසෙනි, සහත්ථා කත්වා දස්සාමි” ති චිත්තං උප්පාදෙසි.

අටන්තරාපණා කප්පාසං ආහරාපෙත්වා සහත්ථෙතෙව පිසිත්වා පොථෙත්වා සුබ්බමසුත්තං කන්තිත්වා අන්තොවත්ථුස්මිංයෙව සාලං කාරාපෙත්වා සිප්පිකෙ පක්කොසාපෙත්වා සිප්පිකානං අත්තනො පරිභොගබ්බාදනීයභොජනීයමෙව දත්වා වායාපෙසි, කාලානුකාලඤ්ච ධාතිගණපරිවුතා ගන්ත්වා වෙමකොටිං අග්ගහෙසි. නිට්ඨිතකාලෙ සිප්පිකානං මහාසක්කාරං කත්වා දුස්සයුගං ගන්ධසමුග්ගෙ පක්ඛිපිත්වා වාසං ගාහාපෙත්වා – “මය්හං පුත්තස්ස වීරසාටකං ගහෙත්වා ගමිස්සාමි” ති රඤ්ඤො ආරොවෙසි. රාජා මග්ගං පටියාදාපෙසි, වීරියො සම්මජ්ජිත්වා පුණ්ණසංථෙ යපෙත්වා ධජපටාකා උස්සාපෙත්වා රාජසරද්වාරතො පටියාය යාව නිග්‍රොධාරාමා මග්ගං පටියාදාපෙත්වා පුප්ඵාහිකිණ්ණං අකංසු. මහාපජාපතිපි සබ්බාලඤ්චාරං අලඤ්චාරිත්වා ධාතිගණපරිවුතා සමුග්ගං සීසෙ යපෙත්වා භගවතො සන්තිකං ගන්ත්වා ඉදං මෙ, භන්තෙ, නවං දුස්සයුගන්තිආදිමාහ.

දුතියමිපි බොති “සඬ්ඨෙස ගොතමි දෙහි” ති වුත්තෙ – “පහොමහං, භන්තෙ, දුස්සකොටියාගාරතො භික්ඛුසත්ස්සාපි භික්ඛුසහස්සස්සාපි භික්ඛුසත්ස්සාපි වීරදුස්සානි දාතුං, ඉදං පන මෙ භගවන්තං උද්දිස්ස සාමං කන්තං සාමං වායිතං, තං මෙ, භන්තෙ, භගවා පටිග්ගණ්හාතු” ති නිමන්තයමානා ආහ. එවං යාවතතියං යාචි, භගවාපි පටික්ඛිපියෙව.

කස්මා පන භගවා අත්තනො දියාමානං භික්ඛුසඬ්ඨස්ස දාපෙතිති? මාතරි අනුකම්පාය. එවං කිරස්ස අහොසි – “ඉමිස්සා මං ආරබ්භ පුබ්බචෙතනා මුඤ්චචෙතනා පරචෙතනාති තිස්සො චෙතනා උප්පන්නා, භික්ඛුසඬ්ඨමිපිස්සා ආරබ්භ උප්පජ්ජන්තු, එවමස්සා ඡ චෙතනා එකතො හුත්වා දීඝරත්තං භිතාය සුඛාය පවත්තිස්සන්ති” ති. විතණ්ඩවාදී පනාහ – “සඬ්ඨෙස දින්නං මහජ්ඵලන්ති තස්මා එවං වුත්ත” ත්ති. සො චත්තබ්බො – “කිං ත්වං සත්ථු දින්නතො සඬ්ඨෙස දින්නං මහජ්ඵලතරං වදසි” ති ආම වදාමිති. සුත්තං ආහරාති. සඬ්ඨෙස ගොතමි දෙහි, සඬ්ඨෙස තෙ දින්නෙ අහඤ්චෙව පුජිතො භවිස්සාමි සඬ්ඨෙසො වාති. කිං පනස්ස සුත්තස්ස අයමෙව අත්ථොති? ආම අයමෙවාති. යදි එවං “තෙන භානන්ද, විසාසාදානං පුචං දෙහි” ති ව (පාවි. 269) “තෙන හි ත්ව, කච්චාන, විසාසාදානං ගුළං දෙහි” ති (මහාව. 284) ව චවනතො විසාසාදානං දින්නං මහජ්ඵලතරඤ්ච භවෙය්‍ය. එවමිපි හි “සත්ථා අත්තනො දියාමානං දාපෙති” ති. රාජරාජමහාමත්තාදයොපි අත්තනො ආගතං පණ්ණාකාරං හත්ථිගොපකාදීනං දාපෙන්ති, තෙ රාජාදිහි මහන්තතරා භවෙය්‍යුං. තස්මා මා එවං ගණ්හ –

“නයිමස්මිං ලොකෙ පරස්මිං වා පන,
බුද්ධෙන සෙට්ඨො සදිසො වා විජ්ජති;
යමාහුතෙය්‍යානමග්ගතං ගතො,

පුඤ්ඤත්ථිකානං විපුලඵලෙසින'න්ති. -

වචනතො හි සත්ථාරා උත්තරිතරො දක්ඛිණෙය්‍යො නාම නත්ථි. එවමස්සා ඡ වෙනනා එකතො හුත්වා දීඝරත්තං නිත්‍ය සුඛාය භවිස්සන්තිති සන්ධාය යාවතතියං පටිබාහිත්වා සඬ්ඝස්ස දාපෙසි.

පච්ඡිමාය ජනතාය සඬ්ඝෙ විත්තිකාරජනනත්ථං වාපි එවමාහ. එවං කිරස්ස අහොසි - “අහං න චිරට්ඨිතිකො, මය්‍හං පන සාසනං භික්ඛුසඬ්ඝෙ පතිට්ඨන්තිස්සති, පච්ඡිමා ජනතා සඬ්ඝෙ විත්තිකාරං ජනෙතු”ති යාවතතියං පටිබාහිත්වා සඬ්ඝස්ස දාපෙසි. එවඤ්ඤි සති - “සත්ථා අත්තතො දියාමානම්පි සඬ්ඝස්ස දාපෙසි, සඬ්ඝො නාම දක්ඛිණෙය්‍යො”ති පච්ඡිමා ජනතා සඬ්ඝෙ විත්තිකාරං උප්පාදෙන්වා වත්තාරො පච්චයෙ දාතබ්බෙ මඤ්ඤිස්සති, සඬ්ඝො චතුහි පච්චයෙහි අකිලමන්තො බුද්ධවචනං උග්ගහෙන්වා සමණධම්මං කරිස්සති. එවං මම සාසනං පඤ්ච වස්සභස්සානි යස්සතිති. “පටිග්ගණ්හාතු, හන්තෙ, භගවා”ති වචනතොපි වෙනං වෙදිතබ්බං “සත්ථාරා උත්තරිතරො දක්ඛිණෙය්‍යො නාම නත්ථි”ති. න හි ආනන්දත්ථෙරස්ස මහාපජාපනියා ආසාතො වා වෙරං වා අත්ථි. න ථෙරො - “තස්සා දක්ඛිණා මා මහජ්ඣලා අහොසි”ති ඉච්ඡති. පණ්ඩිතො හි ථෙරො බහුස්සුතො සෙක්ඛපටිසම්භිදාපත්තො, සො සත්ථු දින්නස්ස මහජ්ඣලභාවෙ සම්පස්සමානොව පටිග්ගණ්හාතු, හන්තෙ, භගවාති ගහණත්ථං යාචි.

පුන විතණ්ඩවාදී ආහ - “සඬ්ඝෙ තෙ දින්නෙ අහඤ්ඤෙව පුජිතො භවිස්සාමි සඬ්ඝො වා”ති වචනතො සත්ථා සඬ්ඝපරියාපන්නො වාති. සො වත්තබ්බො - “ජානාසි පන ත්වං කති සරණානි, කති අවෙච්චජ්ජසාදා”ති ජානන්තො තිණ්හි වක්ඛති, තතො වත්තබ්බො - තච ලද්ධියා සත්ථු සඬ්ඝපරියාපන්නත්තා ද්වෙයෙව භොන්ති. එවං සන්තෙ ව - “අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, ඉමෙහි තිහි සරණගමනෙහි පබ්බජ්ජං උපසම්පද”න්ති (මහාව. 34) එවං අනුඤ්ඤාතා පබ්බජ්ජාපි උපසම්පදාපි න රුහති. තතො ත්වං නෙව පබ්බජිතො අසි, න ගිහි. සම්මාසම්බුද්ධෙ ව ගන්ධකුටියං නිසින්තෙ භික්ඛු උපොසථම්පි පචාරණම්පි සඬ්ඝකම්මානිපි කරොන්ති, තානි සත්ථු සඬ්ඝපරියාපන්නත්තා කුප්පානි භවෙය්‍යුං, න ව භොන්ති. තස්මා න වත්තබ්බමෙතං “සත්ථා සඬ්ඝපරියාපන්නො”ති.

377. ආපාදිකාති සංවඩ්ඪිකා, තුම්භාකං හත්ථපාදෙසු හත්ථපාදකිච්චං.

අසාධෙත්තෙසු හත්ථෙ ව පාදෙ ව වඩ්ඪෙත්වා පටිජග්ගිකාති අත්ථො. පොසිකාති දිවස්ස ද්වෙ තයො වාරෙ න්භාපෙත්වා භොජෙත්වා පායෙත්වා තුම්භෙ පොසෙසි. ථඤ්ඤං පායෙසිති නන්දකුමාරො කිර බොධිසත්තතො කතිපාහෙනෙව දහරො, තස්මිං ජාතෙ මහාපජාපනි අත්තතො පුත්තං ධාතීතං දත්වා සයං බොධිසත්තස්ස ධාතිකිච්චං සාධයමානා අත්තතො ථඤ්ඤං පායෙසි. තං සන්ධාය ථෙරො එවමාහ. ඉති මහාපජාපනියා බහුපකාරතං කථෙත්වා ඉදානි තථාගතස්ස බහුපකාරතං දස්සෙන්නො භගවාපි, හන්තෙතිආදිමාහ. තත්ථ භගවන්තං, හන්තෙ, ආගම්මාති භගවන්තං පටිච්ච නිස්සාය සන්ධාය.

378. අථ භගවා ද්විසු උපකාරෙසු අතිරෙකතරං අනුමොදන්තො
එවමෙතන්තිආදිමාහ. තත්ථ යං භානන්ද, පුග්ගලො පුග්ගලං ආගම්මාති යං
ආවරියපුග්ගලං අන්තෙවාසිකපුග්ගලො ආගම්ම. ඉමස්සානන්ද, පුග්ගලස්ස ඉමිනා
පුග්ගලෙනාති ඉමස්ස ආවරියපුග්ගලස්ස ඉමිනා අන්තෙවාසිකපුග්ගලෙන. න
සුප්පටිකාරං වදාමිති පච්චුපකාරං න සුකරං වදාමි, අභිවාදනාදිසු ආවරියං දිස්වා
අභිවාදනකරණං අභිවාදනං නාම. යස්මිං වා දිසාභාගෙ ආවරියො වසති, ඉරියාපටෙ
වා කප්පෙන්නො තදභිමුඛො වන්දිත්වා ගච්ඡති, වන්දිත්වා නිසිදති, වන්දිත්වා
නිපජ්ජති, ආවරියං පන දුරතොව දිස්වා පච්චුට්ඨාය පච්චුග්ගමනකරණං පච්චුට්ඨානං
නාම. ආවරියං පන දිස්වා අඤ්ජලිං පග්ගය්හ සිසෙ යපෙත්වා ආවරියං නමස්සති,
යස්මිං වා දිසාභාගෙ සො වසති, තදභිමුඛොපි තටෙව නමස්සති, ගච්ඡන්තොපි
ධිතොපි නිසින්නොපි අඤ්ජලිං පග්ගය්හ නමස්සතියෙවාති ඉදං අඤ්ජලිකම්මං නාම.
අනුච්ඡවිකකම්මස්ස පන කරණං සාමිච්ඡිකම්මං නාම. චීවරාදිසු චීවරං දෙන්නො න
යං වා තං වා දෙති, මහග්ගං සතමුලිකම්පි පඤ්චසතමුලිකම්පි සහස්සමුලිකම්පි
දෙතියෙව. පිණ්ඩපාතාදිසුපි එසෙව නයො. කිං ඛුනා, චතුභි පණ්ණපච්චයෙහි
චක්කවාළන්තරං පුරෙත්වා සිතෙරුපබ්බතෙන කුටං ගහෙත්වා දෙන්නොපි
ආවරියස්ස අනුච්ඡවිකං කිරියං කාතුං න සක්කොතියෙව.

379. චුද්දස ඛො පනිමාති කස්මා ආරභි? ඉදං සුත්තං පාටිපුග්ගලිකං දක්ඛිණං
ආරබ්භ සමුට්ඨිතං. ආනන්දත්ථෙපරොපි “පටිග්ගණ්භාතු, භන්තෙ, භගවා” ති
පාටිපුග්ගලිකදක්ඛිණංයෙව සමාදායෙති, චුද්දසසු ව යානෙසු දින්තදානං
පාටිපුග්ගලිකං නාම භොතිති දස්සෙතුං ඉමං දෙසනං ආරභි. අයං පයිමාති අයං
දක්ඛිණා ගුණවසෙනපි පයිමා ජෙට්ඨකවසෙනපි. අයඤ්භි පයිමා අග්ගා ජෙට්ඨිකා,
ඉමස්සා දක්ඛිණාය පමාණං නාම නත්ථි. දුතියතතියාපි පරමදක්ඛිණායෙව, සෙසා
පරමදක්ඛිණභාවං න පාපුණන්ති. බාහිරකෙ කාමෙසු චීතරාගෙති
කම්මවාදිකිරියවාදිමිති ලොකියපඤ්චාහිඤ්ඤ. පුපුප්පනසීලවන්තෙති
පුපුප්පනසීලවා නාම ගොසීලධාතුකො භොති, අසයො අමායාවී පරං අපිළෙත්වා
ධම්මෙන සමෙන කසියා වා චණ්ඨජාය වා ජීවිකං කප්පෙතා. පුපුප්පනදුස්සීලෙති
පුපුප්පනදුස්සීලා නාම කෙවට්ටමච්ඡබන්ධාදයො පරං පිළාය ජීවිකං කප්පෙතා.

ඉදානි පාටිපුග්ගලිකදක්ඛිණාය විපාකං පරිච්ඡින්නන්තො තත්ත්වානන්දාතිආදිමාහ.
තත්ථ තීරච්ඡානගතෙති යං ගුණවසෙන උපකාරවසෙන පොසනත්ථං දින්තං, ඉදං න
ගහිතං. යමිපි ආලොපඅඩ්ඨආලොපමත්තං දින්තං, තමිපි න ගහිතං. යං පන
සුනබ්බකරකුක්කුටකාකාදිසු යස්ස කස්සවි සම්පත්තස්ස ඵලං පටිකඩ්ඛිත්වා
යාවදන්තං දින්තං, ඉදං සන්ධාය වුත්තං “තීරච්ඡානගතෙ දානං දත්වා” ති.
සතගුණාති සතානිසංසා. පාටිකඩ්ඛිතබ්බාති ඉච්ඡිතබ්බා. ඉදං වුත්තං භොති – අයං
දක්ඛිණා ආයුසතං චණ්ණසතං සුඛසතං බලසතං පටිභානසතන්ති පඤ්ච
ආනිසංසසතාති දෙති, අත්තභාවසතෙ ආයුං දෙති, චණ්ණං, සුඛං, බලං, පටිභානං
දෙති, නිජ්ජර්තසං කරොති. භවසතෙපි වුත්තෙ අයමෙව අත්ථො. ඉමිනා උපායෙන
සබ්බත්ථ නයො නෙතබ්බො.

සොතාපත්තිඵලසවිජිකිරියාය පටිපන්නොති එත්ථ හෙට්ඨිමකොටියා තිසරණං ගතො උපාසකොපි සොතාපත්තිඵලසවිජිකිරියාය පටිපන්නො නාම, තස්මිං දින්නදානම්පි අසඬ්ඛොයායං අප්පමෙයායං. පඤ්චසිලෙ පතිට්ඨිතස්ස තතො උත්තරි මහජ්ජලං, දසසිලෙ පතිට්ඨිතස්ස තතො උත්තරි, තද්වුපබ්බජිතස්ස සාමණෙරස්ස තතො උත්තරි, උපසම්පන්නභික්ඛුනො තතො උත්තරි, උපසම්පන්නස්සෙව චත්තසම්පන්නස්ස තතො උත්තරි, විපස්සකස්ස තතො උත්තරි, ආරද්ධවිපස්සකස්ස තතො උත්තරි, උත්තමකොටියා පන මග්ගසමඬ්ඨි සොතාපත්තිඵලසවිජිකිරියාය පටිපන්නො නාම. එතස්ස දින්නදානං තතො උත්තරි මහජ්ජලමෙව.

කිං පන මග්ගසමඬ්ඨිස්ස සක්කා දානං දාතුන්ති? ආම සක්කා. ආරද්ධවිපස්සකො හි පත්තච්චරමාදාය ගාමං පිණ්ඩාය පවිසති, තස්ස ගෙහද්වාරෙ ධීතස්ස හත්ථතො පත්තං ගහෙත්වා බාදනීයභොජනීයං පක්ඛිපන්ති. තස්මිං ඛණෙ භික්ඛුනො මග්ගවුට්ඨානං හොති, ඉදං දානං මග්ගසමඬ්ඨිනො දින්නං නාම හොති. අථ වා පනෙස ආසනසාලාය නිසින්තො හොති, මනුස්සා ගන්ත්වා පත්තෙ බාදනීයභොජනීයං යපෙන්නි, තස්මිං ඛණෙ තස්ස මග්ගවුට්ඨානං හොති, ඉදම්පි දානං මග්ගසමඬ්ඨිනො දින්නං නාම. අථ වා පනස්ස විහාරෙ වා ආසනසාලාය වා නිසින්තස්ස උපාසකා පත්තං ආදාය අත්තනො සරං ගන්ත්වා බාදනීයභොජනීයං පක්ඛිපන්ති, තස්මිං ඛණෙ තස්ස මග්ගවුට්ඨානං හොති, ඉදම්පි දානං මග්ගසමඬ්ඨිනො දින්නං නාම. තත්ථ සොණ්ඩියං උදකස්ස විය සොතාපත්තිඵලසවිජිකිරියාය පටිපන්නෙ දින්නදානස්ස අසඬ්ඛොයායනා චෙදිතබ්බා. තාසු තාසු මහානදීසු මහාසමුද්දෙ ව උදකස්ස විය සොතාපන්නාදීසු දින්නදානස්ස උත්තරිතරවසෙන අසඬ්ඛොයායනා චෙදිතබ්බා. පථවියා බයමණ්ඩලමත්තෙ පදෙසෙ පංසුං ආදිං කත්වා යාව මහාපථවියා පංසුනො අප්පමෙයායායපි අයමත්ථො දීපෙනබ්බො.

380. සත්ත බො පනිමාති කස්මා ආරහි? “සඬ්ඛෙ ගොතම් දෙහි, සඬ්ඛෙ තෙ දින්නෙ අහඤ්චෙව පුජිතො භවිස්සාමි සඬ්ඛො වා” ති හි වුත්තං, තත්ථ සත්තසු යානෙසු දින්නදානං සඬ්ඛෙ දින්නං නාම හොතීති දස්සෙතුං ඉමං දෙසනං ආරහි. තත්ථ බුද්ධජ්ජමුඛෙ උභතොසඬ්ඛෙති එකතො භික්ඛුසඬ්ඛො, එකතො භික්ඛුනිසඬ්ඛො, සත්ථා මජ්ඣෙ නිසින්තො හොතීති අයං බුද්ධජ්ජමුඛො උභතොසඬ්ඛො නාම. අයං පයමාති ඉමාය දක්ඛිණාය සමජ්ජමාණා දක්ඛිණා නාම නත්ථි. දුතියදක්ඛිණාදයො පන එතං පරමදක්ඛිණං න පාපුණන්ති.

කිං පන තථාගතෙ පරිනිබ්බුතෙ බුද්ධජ්ජමුඛස්ස උභතොසඬ්ඛස්ස දානං දාතුං සක්කාති? සක්කා. කථං? උභතොසඬ්ඛස්ස හි පමුඛෙ සධාතුකං පටිමං ආසනෙ යපෙත්වා ආධාරකං යපෙත්වා දක්ඛිණොදකං ආදිං කත්වා සබ්බං සත්ථු පයමං දත්වා උභතොසඬ්ඛස්ස දාතබ්බං, එවං බුද්ධජ්ජමුඛස්ස උභතොසඬ්ඛස්ස දානං දින්නං නාම හොති. තත්ථ යං සත්ථු දින්නං, තං කිං කාතබ්බන්ති? යො සත්ථාරං පටිජග්ගති චත්තසම්පන්නො භික්ඛු, තස්ස දාතබ්බං. පිතුසන්තකඤ්ඨි පුත්තස්ස පාපුණාති, භික්ඛුසඬ්ඛස්ස දාතුම්පි වට්ටති, සජ්ජිතෙලානි පන ගහෙත්වා දීපා

ජලිතබ්බා, සාටකං ගහෙත්වා පටාකා ආරොපෙනබ්බාති. භික්ඛුසඤ්ඤාති අපරිච්ඡින්නකමහාභික්ඛුසඤ්ඤා. භික්ඛුනිසඤ්ඤාපි එසෙව නයො.

ගොත්‍රභූතොති ගොත්තමත්තකමෙව අනුභවමානා, නාමමත්තසමණාති අත්ථො. කාසාවකණ්ඨාති කාසාවකණ්ඨනාමකා. තෙ කිර එකං කාසාවකණ්ඨං හත්ථෙ වා ගීවාය වා බන්ධිත්වා විවරිස්සන්ති. සරද්ධාරං පන තෙසං පුත්තහරියා කසිවණ්ඡජාදිකම්මාති ව පාකතිකානෙව හවිස්සන්ති. තෙසු දුස්සීලෙසු සඤ්ඤා උද්දිස්ස දානං දස්සන්ති එත්ථ දුස්සීලසඤ්ඤාති න චුත්තං. සඤ්ඤා හි දුස්සීලො නාම නත්ථි. දුස්සීලා පන උපාසකා තෙසු දුස්සීලෙසු භික්ඛුසඤ්ඤා උද්දිස්ස සඤ්ඤාසීල දෙමාති දානං දස්සන්ති. ඉති හගවතා බුද්ධජපමුඛෙ සඤ්ඤා දින්නදක්ඛිණාපි ගුණසඤ්ඤාය අසඤ්ඤායාති චුත්තං. කාසාවකණ්ඨසඤ්ඤා දින්නදක්ඛිණාපි ගුණසඤ්ඤායෙව අසඤ්ඤායාති චුත්තා. සඤ්ඤාගතා දක්ඛිණා හි සඤ්ඤා විත්තිකාරං කාතුං සක්කොත්තස්ස හොති, සඤ්ඤා පන විත්තිකාරො දුක්කරො හොති.

යො හි සඤ්ඤාගතං දක්ඛිණං දස්සාමිති දෙයාධම්මං පටියාදෙත්වා විහාරං ගන්ත්වා, – “හන්තෙ, සඤ්ඤා උද්දිස්ස එකං ථෙරං දෙවා”ති වදන්ති, අථ සඤ්ඤාතො සාමණෙරං ලභිත්වා “සාමණෙරො මෙ ලද්ධො”ති අඤ්ඤාපත්තං ආපජ්ජති, තස්ස දක්ඛිණා සඤ්ඤාගතා න හොති. මහාථෙරං ලභිත්වාපි “මහාථෙරො මෙ ලද්ධො”ති සොමනස්සං උප්පාදෙත්තස්සාපි න හොතියෙව. යො පන සාමණෙරං වා උපසම්පන්නං වා දහරං වා ථෙරං වා බාලං වා පණ්ඩිතං වා යංකිඤ්ඤි සඤ්ඤාතො ලභිත්වා නිබ්බෙමතිකො හුත්වා සඤ්ඤාසීල දෙමිති සඤ්ඤා විත්තිකාරං කාතුං සක්කොති, තස්ස දක්ඛිණා සඤ්ඤාගතා නාම හොති. පරසමුද්දවාසිනො කිර එවං කරොන්ති.

තත්ථ හි එකො විහාරසාමි කුටුම්භිකො “සඤ්ඤාගතං දක්ඛිණං දස්සාමි”ති සඤ්ඤාතො උද්දිස්සිත්වා එකං භික්ඛුං දෙවාති යාචි. සො එකං දුස්සීලභික්ඛුං ලභිත්වා නිසින්නට්ඨානං ඔපුඤ්ජාපෙත්වා ආසනං පඤ්ඤාපෙත්වා උපරි විතානං බන්ධිත්වා ගන්ධධුමපුප්පෙහි පුප්පෙත්වා පාදෙ ධොවිත්වා තෙලෙන මක්ඛෙත්වා බුද්ධස්ස නිපච්චකාරං කරොත්තො විය සඤ්ඤා විත්තිකාරෙන දෙයාධම්මං අදාසි. සො භික්ඛු පච්ඡාහත්තං විහාරජග්ගනත්ථාය කුදාලකං දෙවාති සරද්ධාරං ආගතො, උපාසකො නිසින්නොව කුදාලං පාදෙන බිපිත්වා “ගණ්ඨා”ති අදාසි. තමෙනං මනුස්සා ආහංසු – “කුම්භෙහි පානොව එතස්ස කතසක්කාරො වත්තුං න සක්කා, ඉදාති උපචාරමත්තකම්පි නත්ථි, කිං නාමෙන”න්ති. උපාසකො – “සඤ්ඤාසීල සො අය්‍යා විත්තිකාරො, න එතස්සා”ති ආහ. කාසාවකණ්ඨසඤ්ඤාසීල දින්නදක්ඛිණං පන කො සොධෙතීති? සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානාදයො අසීති මහාථෙරො සොධෙත්තීති. අපිව ථෙරො විරපරිනිබ්බුතා, ථෙරෙ ආදිං කත්වා යාවජ්ජ ධරමානා ඛිණාසවා සොධෙත්තියෙව.

න ත්වෙවාහං, ආනන්ද, කෙනාපි පරියායෙන සඤ්ඤාගතාය දක්ඛිණායාති එත්ථ අත්ථි බුද්ධජපමුඛො සඤ්ඤා, අත්ථි එතරහි සඤ්ඤා, අත්ථි අනාගතෙ

කාසාවකණ්ඨසඬුසො. බුද්ධජ්ජමුඛො සඬුසො එතරහි සඬුසෙන න උපනෙතබ්බො, එතරහි සඬුසො අනාගතෙ කාසාවකණ්ඨසඬුසෙන සද්ධිං න උපනෙතබ්බො. තෙන තෙනෙව සමයෙන කථෙතබ්බං. සඬුසතො උද්දිසිත්වා ගහිතසමණපුට්ඨජනො හි පාටිපුග්ගලිකො සොනාපන්නො, සඬුසෙ විත්තිකාරං කාතුං සක්කොන්නස්ස පුට්ඨජනසමණෙ දින්නං මහජ්ඵලතරං. උද්දිසිත්වා ගහිතො සොනාපන්නො පාටිපුග්ගලිකො සකදාගාමිතිආදිසුපි එසෙව නයො. සඬුසෙ විත්තිකාරං කාතුං සක්කොන්නස්ස හි බිණාසවෙ දින්නදානතො උද්දිසිත්වා ගහිතෙ දුස්සිලෙපි දින්නං මහජ්ඵලතරමෙව. යං පන චුත්තං “සීලවතො ඛො, මහාරාජ, දින්නං මහජ්ඵලං, නො තථා දුස්සිලෙ”ති, තං ඉමං නයං පභාය “චතස්සො ඛො ඉමානන්ද, දක්ඛිණා විසුද්ධියො”ති ඉමස්මිං චතුක්කෙ දට්ඨබ්බං.

381. දායකතො විසුජ්ඣානිති මහජ්ඵලභාවෙන විසුජ්ඣානි, මහජ්ඵලා භොතිති අත්ථො. කල්‍යාණධම්මොති සුවිධම්මො, න පාපධම්මො. දායකතො විසුජ්ඣානිති චෙත්ථ චෙස්සන්තරමහාරාජා කථෙතබ්බො. සො හි ජුජ්ඣානිමණස්ස දාරකෙ දත්වා පථවිං කම්පෙසි.

පටිග්ගාහකතො විසුජ්ඣානිති එත්ථ කල්‍යාණිනදිමුඛද්වාරවාසිකෙවට්ටො කථෙතබ්බො. සො කිර දීඝසොමත්ථෙරස්ස තික්ඛත්තුම්පි පිණ්ඩපාතං දත්වා මරණමඤ්චෙ නිපන්නො “අයාස්ස මං දීඝසොමත්ථෙරස්ස දින්නපිණ්ඩපාතො උද්ධරති”ති ආහ.

තෙව දායකතොති එත්ථ වඩ්ඪමානවාසීලුද්දකො කථෙතබ්බො. සො කිර පෙතදක්ඛිණං දෙන්නො එකස්ස දුස්සිලස්සෙව නයො වාගෙ අදාසි, තතියවාගෙ “අමනුස්සො දුස්සිලො මං විලුම්පති”ති විරවි, එකස්ස සීලවන්තහික්ඛුනො දත්වා පාපිතකාලෙයෙවස්ස පාපුණි.

දායකතො චෙව විසුජ්ඣානිති එත්ථ අසදිසදානං කථෙතබ්බං.

සා දක්ඛිණා දායකතො විසුජ්ඣානිති එත්ථ යථා නාම ඡෙකො කස්සකො අසාරම්පි ඛෙත්තං ලහිත්වා සමයෙ කසිත්වා පංසුං අපනෙත්වා සාරබ්භානි පතිට්ඨපෙත්වා රත්තින්දිවං ආරක්ඛෙ පමාදං අනාපජ්ජන්නො අඤ්ඤස්ස සාරඛෙත්තතො අධිකතරං ධඤ්ඤං ලහති, එවං සීලවා දුස්සිලස්ස දත්වාපි ඵලං මහන්නං අධිගච්ඡති. ඉමිනා උපායෙන සබ්බපදෙසු විසුජ්ඣානං චෙදිතබ්බං.

වීතරාගො වීතරාගෙසුති එත්ථ වීතරාගො නාම අනාගාමී, අරහා පන එකන්තවීතරාගොව, තස්මා අරහතා අරහතො දින්නදානමෙව අග්ගං. කස්මා? භවාලයස්ස භවපත්ථනාය අභාවතො. නනු බිණාසවො දානඵලං න සද්දහතිති? දානඵලං සද්දහන්තා බිණාසවසදිසා න භොන්ති. බිණාසවෙන කතකම්මං පන නිවිජන්දරාගත්තා කුසලං වා අකුසලං වා න භොති, කිරියට්ඨානෙ තිට්ඨති, තෙනෙවස්ස දානං අග්ගං භොතිති වදන්ති.

කිං පන සම්මාසම්බුද්ධොධන සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස දින්නං මහජ්ඣලං, උදාහු
සාරිපුත්තත්ථෙරොන සම්මාසම්බුද්ධස්ස දින්නන්ති. සම්මාසම්බුද්ධොධන
සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස දින්නං මහජ්ඣලන්ති වදන්ති. සම්මාසම්බුද්ධඤ්ඤි ය්‍යෙත්වා
අඤ්ඤො දානස්ස විපාකං ජානිතුං සමත්ථො නාම නත්ථි. දානඤ්ඤි චතුභි සම්පදාභි
දාතුං සක්කොන්තස්ස තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ විපාකං දෙති. තත්ත්වා සම්පදා –
දෙය්‍යධම්මස්ස ධම්මෙන සමෙන පරං අපිළෙත්වා උප්පන්නතා,
පුබ්බචෙතනාදිවසෙන චෙතනාය මහත්තතා, බිණ්ණාසවභාවෙන ගුණාතිරෙකතා,
තංදිවසං නිරොධතො වුට්ඨිතභාවෙන චත්ථසම්පන්නතාති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

දක්ඛිණාවිහඬගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුත්ථවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සළායතනවග්ගො

1. අනාඨපිණ්ඩිකොවාදසුත්තවණ්ණනා

383. එවං මෙ සුතන්ති අනාඨපිණ්ඩිකොවාදසුත්තං. තත්ථ බාළ්භගිලානොති
අධිමත්තගිලානො මරණසෙය්‍යං උපගතො. ආමන්තෙසීති ගහපතිස්ස කිර යාව පාදා
චහිංසු, තාව දිවසෙ සකිං වා ද්වික්ඛත්තුං වා තික්ඛත්තුං වා බුද්ධුපට්ඨානං අබණ්ඩං
අකාසි. යත්තකඤ්ඤස්ස සත්ථු උපට්ඨානං අහොසි, තත්තකංයෙව මහාථෙරානං.
සො අප්ප ගමනපාදස්ස පච්ඡින්නත්තා අනුට්ඨානසෙය්‍යං උපගතො සාසනං
පෙසෙතුකාමො අඤ්ඤතරං පුරිසං ආමන්තෙසි. තෙනුපසඬකමීති භගවන්තං
ආපුච්ඡත්වා සූරියත්ථගිගමනවෙලාය උපසඬකමි.

384. පටික්කමන්තීති ඔසක්කන්ති, තනුකා භවන්ති. අභික්කමන්තීති
අභිවඩ්ඪන්ති ඔත්ථරන්ති, බලවතියො භොන්ති.

අභික්කමොසානං පඤ්ඤායති නො පටික්කමොති යස්මිඤ්ඤි සමයෙ
මාරණන්තිකා වෙදනා උප්පජ්ජති, උපරිවාතෙ ජලිතග්ගි විය භොති, යාව උස්මා න
පරියාදියති, තාව මහතාපි උපක්කමෙන න සක්කා වූපසමෙතුං, උස්මාය පන
පරියාදින්නාය වූපසමමති.

385. අථායස්මා සාරිපුත්තො වින්තෙසි – “අයං මහාසෙට්ඨස්ස වෙදනා
මාරණන්තිකා, න සක්කා පටිබාහිතුං, අවසෙසා කථා නිරත්ථකා, ධම්මකථමස්ස
කථෙස්සාමි” ති. අථ නං තං කථෙත්තො තස්මාතිභාතිආදිමාහ. තත්ථ තස්මාති
යස්මා චක්ඛුං තීහි ගාහෙහි ගණ්හන්තො උප්පන්නං මාරණන්තිකං වෙදනං
පටිබාහිතුං සමත්ථො නාම නත්ථි, තස්මා. න චක්ඛුං උපාදිසිස්සාමිති චක්ඛුං තීහි
ගාහෙහි න ගණ්හිස්සාමි. න ච මෙ චක්ඛුනිස්සිතං විඤ්ඤාණන්ති විඤ්ඤාණඤ්ඤාචාපි

මෙ වක්ඛනිස්සිතං න භවිස්සති. න රූපන්ති හෙට්ඨා ආයතනරූපං කථිතං, ඉමස්මිං යානෙ සබ්බමිපි කාමභවරූපං කථෙන්නො ඵවමාහ.

386. න ඉධලොකන්ති වසනට්ඨානං වා සාසවිජාදනං වා න උපාදිශිස්සාමිති අත්ථො. ඉදඤ්ඨි පච්චයෙසු අපරිතස්සනත්ථං කථිතං. න පරලොකන්ති ඵත්ථ පන මනුස්සලොකං යපෙත්වා සෙසා පරලොකා නාම. ඉදං – “අසුකදෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අසුකට්ඨානෙ භවිස්සාමි, ඉදං නාම බාදිස්සාමි භුඤ්ජිස්සාමි නිවාසෙස්සාමි පාරුපිස්සාමි” ති ඵවරූපාය පරිතස්සනාය පහානත්ථං චුත්තං. තම්පි න උපාදිශිස්සාමි, න ච මෙ තන්තිස්සිතං විඤ්ඤාණං භවිස්සතීති ඵවං තීහි ගාහෙහි පරිමොචෙත්වා ථෙරො දෙසනං අරහත්තනිකුටෙන නිට්ඨපෙසි.

387. ඔලියසීති අත්තනො සම්පත්තිං දිස්වා ආරම්මණෙසු බජ්ඣසි අල්ලියසීති. ඉති ආයස්මා ආනන්දො – “අයම්පි නාම ගහපති ඵවං සද්ධො පසන්නො මරණභයස්ස භායති, අඤ්ඤො කො න භායිස්සතී” ති මඤ්ඤමානො තස්ස ගාළ්භං කත්වා ඔවාදං දෙන්නො ඵවමාහ. න ච මෙ ඵවරූපි ධම්මිකථා සුතපුබ්බාති අයං උපාසකො – “සත්ථු සන්තිකාපි මෙ ඵවරූපි ධම්මිකථා න සුතපුබ්බා” ති වදති, කිං සත්ථා ඵවරූපි සුබ්බමං ගම්භිරකථං න කථෙතීති? නො න කථෙති. ඵවං පන ඡ අජ්ඣත්තිකානි ආයතනානි ඡ බාහිරානි ඡ විඤ්ඤාණකායෙ ඡ ඵස්සකායෙ ඡ වෙදනාකායෙ ඡ ධාතුයො පඤ්චක්ඛන්ධෙ වත්තාරො අරූපෙ ඉධලොකඤ්ච පරලොකඤ්ච දස්සෙත්වා දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතවසෙන අරහත්තෙ පක්ඛිපිත්වා කථිතකථා ඵතෙන න සුතපුබ්බා, තස්මා ඵවං වදති.

අපිවායං උපාසකො දානාධිමුත්තො දානාහිරතො බුද්ධානං සන්තිකං ගච්ඡන්තො තුවඡ්භත්ථො න ගතපුබ්බො. පුරෙහත්තං ගච්ඡන්තො යාගුබජ්ජකාදීනි ගාභාපෙත්වා ගච්ඡති, පච්ඡාහත්තං සජ්ජිමධුථාණිකාදීනි. තස්මිං අසති වාලිකං ගාභාපෙත්වා ගන්ධකුට්පරිවෙණෙ ඔකිරාපෙති, දානං දත්වා සීලං රක්ඛිත්වා ගෙහං ගතො. බොධිසත්තගතිකො කිරෙස උපාසකො, තස්මා භගවා චතුර්විසති සංවච්ඡරාති උපාසකස්ස යෙභුයොන දානකථමෙව කථෙසි – “උපාසක, ඉදං දානං නාම බොධිසත්තානං ගතමග්ගො, මය්හම්පි ගතමග්ගො, මයා සතසහස්සකජ්ජාධිකාති වත්තාරි අසඬ්බොයානි දානං දින්නං, ත්වං මයා ගතමග්ගමෙව අනුගච්ඡසී” ති. ධම්මසෙනාපතිආදයො මහාසාවකාපි අත්තනො අත්තනො සන්තිකං ආගතකාලෙ දානකථමෙවස්ස කථෙන්නි. තෙනෙවාහ න බො ගහපති ගිහීනං ඔදාතවසනානං ඵවරූපි ධම්මිකථා පටිභාතීති. ඉදං චුත්තං හොති – ගහපති ගිහීනං නාම බෙත්තවත්ථුහිරඤ්ඤසුචණ්ණදාසිදාසපුත්තහරියාදීසු තිබ්බො ආලයො තිබ්බං නිකන්තිපරිපුට්ඨානං, තෙසං – “ඵත්ථ ආලයො න කාතබ්බො, නිකන්ති න කාතබ්බා” ති කථා න පටිභාති න රූච්චතීති.

යෙන භගවා තෙනුපසඬ්කමීති කස්මා උපසඬ්කමී? තුසිතභවනෙ කිරස්ස නිබ්බත්තමත්තස්සෙව තිගාචුතජ්ජමාණං සුචණ්ණක්ඛන්ධං විය විජ්ජොතමානං අත්තභාවං උය්‍යානවිමානාදිසම්පත්තිඤ්ච දිස්වා – “මහතී අයං මය්හං සම්පත්ති, කිං

නු බො මෙ මනුස්සපටෙ කම්මං කත''න්ති ඔලොකෙන්තො තිසු රතනෙසු අධිකාරං දිස්වා වින්තෙසි ''පමාදට්ඨානමිදං දෙවත්තං නාම, ඉමාය හි මෙ සම්පත්තියා මොදමානස්ස සතිසම්මොසොපි සියා, හන්දාහං ගන්ත්වා මම ජෙනවනස්ස වෙව හික්ඛුසඬ්ඝස්ස ව තථාගතස්ස ව අරියමග්ගස්ස ව සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස ව වණ්ණං කටෙත්වා තතො ආගන්ත්වා සම්පත්තිං අනුභවිස්සාමි''ති. සො තථා අකාසි. තං දස්සෙතුං අප්ථ බො අනාඨපිණ්ඩිකොතිආදි වුත්තං.

තත්ථ ඉසිසඬ්ඝනියෙවිතන්ති හික්ඛුසඬ්ඝනියෙවිතං. එවං පට්ඨගාථාය ජෙනවනස්ස වණ්ණං කටෙත්වා ඉදානි අරියමග්ගස්ස වණ්ණං කටෙන්තො කම්මං විජ්ජා වාතිආදිමාහ. තත්ථ කම්මන්ති මග්ගවෙනනා. විජ්ජාති මග්ගපඤ්ඤා. ධම්මොති සමාධිපක්ඛිකො ධම්මො. සීලං ජීවිතමුත්තමන්ති සීලෙ පතිට්ඨිතස්ස ජීවිතං උත්තමන්ති දස්සෙති. අප්ථ වා විජ්ජාති දිට්ඨිසඬ්ඝප්පො. ධම්මොති වායාමසතිසමාධයො. සීලන්ති වාචාකම්මන්තාජීවා. ජීවිතමුත්තමන්ති එතස්මිං සීලෙ පතිට්ඨිතස්ස ජීවිතං නාම උත්තමං. එතෙන මව්වා සුජ්ඣන්තිති එතෙන අට්ඨඬ්ඟිකෙන මග්ගෙන සත්තා විසුජ්ඣන්ති.

තස්මාති යස්මා මග්ගෙන සුජ්ඣන්ති, න ගොත්තධනෙහි, තස්මා. යොනිසො විචිනෙ ධම්මන්ති උපායෙන සමාධිපක්ඛියං ධම්මං විචිනෙය්‍ය. එවං තත්ථ විසුජ්ඣන්තිති එවං තස්මිං අරියමග්ගෙ විසුජ්ඣති. අප්ථ වා යොනිසො විචිනෙ ධම්මන්ති උපායෙන පඤ්චක්ඛන්ධධම්මං විචිනෙය්‍ය. එවං තත්ථ විසුජ්ඣන්තිති එවං තෙසු චතුසු සච්චෙසු විසුජ්ඣති.

ඉදානි සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස වණ්ණං කටෙන්තො සාරිපුත්තො වාතිආදිමාහ. තත්ථ සාරිපුත්තො වාති අවධාරණවචනං. එතෙහි පඤ්ඤාදීහි සාරිපුත්තොව සෙය්‍යොති වදති. උපසමෙතාති කිලෙසඋපසමෙන. පාරඬ්ඟතොති නිබ්බානං ගතො. යො කොචි නිබ්බානං පත්තො හික්ඛු, සො එතාවපරමො සියා, න ථෙරෙන උත්තරිතරො නාම අත්ථිති වදති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

අනාඨපිණ්ඩිකොවාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ඡන්තොවාදසුත්තවණ්ණනා

389. එවං මෙ සුතන්ති ඡන්තොවාදසුත්තං. තත්ථ ඡන්තොති එවංනාමකො ථෙරො, න අහිනික්ඛමනං නික්ඛන්තත්ථෙරො. පටිසල්ලානාති ඵලසමාපත්තිතො. ගිලානපුච්ඡකාති ගිලානුපට්ඨානං නාම බුද්ධවණ්ණිකං, තස්මා එවමාහ. සත්ථන්ති ජීවිතභාරකසත්ථං. නාවකඬ්ඛාමිති ඉච්ඡාමි.

390. අනුපවජ්ජන්ති අනුජපත්තිකං අප්පට්ඨන්තිකං.

391. එතං මමාතිආදීනි තණ්හාමානදිට්ඨිගාභවසෙන චුත්තානි. නිරොධං දිස්වාති බයවයං ඤාත්වා. තෙනං මම නෙසොභමස්මි න මෙසො අත්තාති සමනුපස්සාමීති අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තාති සමනුපස්සාමි.

393. තස්මාති යස්මා මාරණන්තිකවෙදනං අධිවාසෙතූං අසක්කොන්තො සත්ථං ආභරාමීති වදති, තස්මා. පුච්ඡජ්ජනො ආයස්මා, තෙන ඉදම්පි මනසි කරොහීති දීපෙති. නිච්චකප්පන්ති නිච්චකාලං. නිස්සිතස්සාති තණ්හාදිට්ඨිති නිස්සිතස්ස. චලිතන්ති විජ්ජන්දිතං හොති. පස්සද්ධිති කායචිත්තපස්සද්ධි, කිලෙසපස්සද්ධි නාම හොතීති අත්ථො. නතීති තණ්හානාති. නතියා අසතීති භවත්ථාය ආලයනිකන්තිපරිශුච්ඡාදනෙසු අසති. ආගතිගති න හොතීති පටිසන්ධිවසෙන ආගති නාම න හොති, චුතිවසෙන ගමනං නාම න හොති. චුතුපපාතොති වචනවසෙන චුති, උපපජ්ජනවසෙන උපපාතො. නෙවිධ න හුරං න උභයමන්තරොනාති නයිධ ලොකෙ, න පරලොකෙ, න උභයත්ථ හොති. එසෙවන්තො දුක්ඛස්සාති වට්ඨදුක්ඛකිලෙසදුක්ඛස්ස අයමෙව අන්තො අයං පරිච්ඡෙදො පරිවට්ඨමහාවො හොති. අයමෙව හි එත්ථ අත්ථො. යෙ පන “න උභයමන්තරොනා”ති වචනං ගහෙත්වා අන්තරාභවං ඉච්ඡන්ති, තෙසං උත්තරං හෙට්ඨා චුත්තමෙව.

394. සත්ථං ආභරෙසීති ජීවිතභාරකං සත්ථං ආහරි, කණ්ඨනාලිං ඡින්දි. අථස්ස තස්මිං බණ්ණ මරණභයං ඔක්කමි, ගතීනිමිත්තං උපට්ඨාසි. සො අත්තනො පුච්ඡජ්ජනභාවං ඤාත්වා සංවිග්ගො විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා සඬ්ඛාරෙ පරිග්ගණන්තො අරහත්තං පත්වා සමසීසී හුත්වා පරිනිබ්බාසි. සම්මුඛායෙව අනුපවජ්ජනා බ්‍යාකතාති කිඤ්චාපි ඉදං ථෙරස්ස පුච්ඡජ්ජනකාලෙ බ්‍යාකරණං හොති, එතෙන පන බ්‍යාකරණෙන අනන්තරායමස්ස පරිනිබ්බානං අහොසි. තස්මා භගවා තමෙව බ්‍යාකරණං ගහෙත්වා කථෙසි. උපවජ්ජකුලානීති උපසඬ්ඛිකමිත්තබ්බකුලානි. ඉමිනා ථෙරො, – “භන්තෙ, එවං උපට්ඨාකෙසු ව උපට්ඨාසිකාසු ව විජ්ජමානාසු සො හික්ඛු තුම්භාකං සාසනෙ පරිනිබ්බාසිස්සතී”ති ප්‍රච්ඡති. අථස්ස භගවා කුලෙසු සංසග්ගාභාවං දීපෙන්නො හොන්ති හෙතෙ සාරිපුත්තාතිආදිමාහ. ඉමස්මිං කිර යානෙ ථෙරස්ස කුලෙසු අසංසට්ඨභාවො පාකටො අහොසි. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

ජන්තොවාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පුණ්ණොවාදසුත්තවණ්ණනා

395. එවං මෙ සුතන්ති පුණ්ණොවාදසුත්තං. තත්ථ පටිසල්ලානාති එකිභාවා. තං චෙති තං වක්ඛුඤ්චෙව රූපඤ්ච. නන්දීසමුදයා දුක්ඛසමුදයොති නන්දියා තණ්හාය සමොධානෙන පඤ්චක්ඛන්ධදුක්ඛස්ස සමොධානං හොති. ඉති ඡසු ද්වාරෙසු දුක්ඛං සමුදයොති ද්විත්තං සච්චානං වසෙන වට්ඨං මත්ථකං පාපෙත්වා දස්සෙසි. දුතියනෙය නිරොධො මග්ගොති ද්විත්තං සච්චානං වසෙන විච්චිට්ඨං මත්ථකං.

පාපෙන්වා දස්සෙසි. ඉමිනා ව ත්වං පුණ්ණාති පාටියෙක්කො අනුසන්ධි. එවං තාව
වට්ටව්වට්ටවසෙන දෙසනං අරහත්තෙ පක්ඛිපිත්වා ඉදානි පුණ්ණත්තෙරං සත්තසු
යානෙසු සීහනාදං නදාපෙතුං ඉමිනා ව ත්වන්තිආදිමාහ.

396. චණ්ඩාති දුට්ඨා කිබ්බිසා. එරුසාති කක්ඛලා. අක්කොසිස්සන්තිති දසහි
අක්කොසවත්ථුහි අක්කොසිස්සන්ති. පරිභාසිස්සන්තිති කිං සමණො නාම ත්වං,
ඉදඤ්ච ඉදඤ්ච තෙ කරිස්සාමාති තජ්ජෙස්සන්ති. එවමෙත්ථාති එවං මය්හං එත්ථ
භවිස්සති.

දණ්ඩෙනාති චතුරත්තෙරා දණ්ඩෙන වා සට්ඨකමුග්ගරෙන වා. සත්ථෙන්නාති
එකතොධාරාදිනා. සත්ථභාරකං පරියෙසන්තිති ජීවිතභාරකං සත්ථං පරියෙසන්ති.
ඉදං ථෙරො තතියපාරාජිකවත්ථුස්මිං අසුභකථං සුත්වා අත්තභාවෙන ජිගුච්ඡන්තානං
හික්ඛුනං සත්ථභාරකපරියෙසනං සන්ධායාහ. දමුපසමෙනාති එත්ථ දමොති
ඉන්ද්‍රියසංවරාදීනං එතං නාමං. “සච්චෙන දන්තො දමසා උපෙනො, වෙදන්තගු
වුසිතබ්බන්තවරියො”ති (සං. නි. 1.195; සු. නි. 467) එත්ථ හි ඉන්ද්‍රියසංවරො දමොති
වුත්තො. “යදි සච්චා දමා වාගා, ඛන්තා හියොධා විජ්ජති”ති (සං. නි. 1.246; සු.
නි. 191) එත්ථ පඤ්ඤා දමොති වුත්තො. “දානෙන දමෙන සංයමෙන
සච්චවජ්ජෙනා”ති (දී. නි. 1.166; ම. නි. 2.226) එත්ථ උපොසථකම්මං දමොති
වුත්තං. ඉමස්මිං පන සුත්තෙ ඛන්ති දමොති වෙදිතබ්බා. උපසමොති තස්සෙව
වෙච්චනං.

397. අථ බො ආයස්මා පුණ්ණොති කො පනෙස පුණ්ණො, කස්මා පනෙත්ථ
ගන්තුකාමො අහොසිති. සුනාපරන්තවාසිකො එව එසො, සාවත්ථියං පන
අසජ්ජායවිහාරං සල්ලක්ඛෙත්වා තත්ථ ගන්තුකාමො අහොසි.

තත්‍රායං අනුපුබ්බිකථා – සුනාපරන්තරට්ඨෙ කිර එකස්මිං වාණිජකගාමෙ එතෙ
ද්වෙ භාතරො. තෙසු කදාචි ජෙට්ඨො පඤ්ච සකට්ඨනාති ගහෙත්වා ජනපදං
ගන්ත්වා භණ්ඩං ආහරති, කදාචි කනිට්ඨො. ඉමස්මිං පන සමයෙ කනිට්ඨං සරෙ
ය්පෙත්වා ජෙට්ඨභාතිකො පඤ්ච සකට්ඨනාති ගහෙත්වා ජනපදවාරිකං වරන්තො
අනුපුබ්බෙන සාවත්ථිං පත්වා ජෙතවනස්ස නාතිදුරෙ සකට්ඨත්ථං නිවාසෙත්වා
භුත්තපාතරාසො පරිජනපරිවුතො එසුකට්ඨානෙ නිසීදි.

තෙන ව සමයෙන සාවත්ථිවාසිනො භුත්තපාතරාසා උපොසථභිගාති අධිට්ඨාය
සුද්ධුත්තරාසභිගා ගන්ධපුප්ඵාදිහත්ථා යෙන බුද්ධො යෙන ධම්මො යෙන සභිසො,
තන්තින්තා තජ්ජොණා තජ්ජාබ්භාරා භුත්වා දක්ඛිණද්වාරෙන නික්ඛමිත්වා
ජෙතවනං ගච්ඡන්ති. සො තෙ දිස්වා “කහං ඉමෙ ගච්ඡන්ති”ති එකමනුස්සං පුච්ඡි.
කිං ත්වං අයොගා න ජානාසි, ලොකෙ බුද්ධධම්මසභිසරතනාති නාම උජ්ජන්තාති,
ඉච්චෙස මහාජනො සත්ථු සන්තිකෙ ධම්මකථං සොතුං ගච්ඡතිති. තස්ස බුද්ධොති
වචනං ඡච්චම්මාදීනි ඡින්දිත්වා අට්ඨිමිඤ්ජං ආභව්ව අට්ඨාසි. අථ අත්තනො
පරිජනපරිවුතො තාය පරිසාය සද්ධිං විහාරං ගන්ත්වා සත්ථු මධුරස්සරෙන ධම්මං
දෙසෙත්තස්ස පරිසපරියන්තෙ ධිතො ධම්මං සුත්වා පබ්බජ්ජාය විත්තං උජ්ජාදෙසි.

අප්‍රේමය නම් කාලය විඳින්නා පරිසරය උපයෝජනය සත්කාරය උපසංකල්පය වන්නේද යන්න ස්වභාවය නිමැවීමෙන්ද දැනටදී මනසට කාලයේදී ආසන්නතාවය පැහැදිලිව පෙන්වා දීමට සමත්වීම සම්පූර්ණයෙන්ම මහාදායකය. දන්වා භුක්තපාත්‍රයකට උපයෝජනය වීමට අධිකාරිය හඳුන්වාදීමට පක්ෂයෙන්ද, එක්තරා භාවයක් විස්තරයෙන්ද, එක්තරා නිවැරදිවීමක් සිදුවීමට ආවේය. – “ඉමං සාපතෙය්‍යං මයං කනිට්ඨස්ස දෙවි” නි සම්මං නියාමනෙත්වා සත්ත්ව සන්නිකේ පබ්බතේවා කම්මට්ඨානපරායණො අහොසි.

අප්‍රේමය කම්මට්ඨානං මනසිකරොත්තස්ස කම්මට්ඨානං න උපට්ඨාති. තතො චිත්තෙසි – “අයං ජනපදො මයං අසප්පායො, යංනුනාහං සත්ත්ව සන්නිකේ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා සකට්ඨානමෙව ගච්ඡෙය්‍ය” නි. අප්‍රේමය පිණිස වරින්දී සායන්හසමයෙ පටිසල්ලානා වුට්ඨන්තිවා භගවත්තං උපසංකල්පය කම්මට්ඨානං කපාපෙන්වා සත්ත සිහනාදෙ නදිත්වා පක්කාමි. තෙන වුත්තං – “අප්‍රේමො ආයස්මා පුණ්ණො...පෙ.... විහරති” නි.

කත්ථ පනායං විහාසිති? චතුස්ස ධාතෙස්ස විහාසි, සුනාපරන්තරට්ඨං තාව පටිසිත්වා අප්‍රේමයත්ථ පබ්බතෙ නාම පටිසිත්වා වාණිජගාමං පිණිසා පාටිසි. අප්‍රේමය කනිට්ඨභාතා සඤ්ජානිත්වා හික්ඛං දන්වා, “භන්තෙ, අඤ්ඤත්ථ අගන්ත්වා ඉධෙව වසා” නි පටිඤ්ඤං කාරෙත්වා තත්ථෙව වසාපෙසි.

තතො සමුද්දගිරිවිහාරං නාම අගමාසි. තත්ථ අයකන්තපාසාණෙහි පරිච්ඡින්නදිත්වා කතවකිකමො අත්ථි, තං කොච්චිකම්තුං සමත්ථො නාම නත්ථි. තත්ථ සමුද්දගිරියො ආගන්ත්වා අයකන්තපාසාණෙස්ස පහරිත්වා මහාසද්දං කරොත්ති. ථෙරොනං – “කම්මට්ඨානං මනසිකරොත්තානං ඵාසුච්චාරො හොතු” නි සමුද්දං නිස්සද්දං කත්වා අධිට්ඨාසි.

තතො මාතුලගිරිං නාම අගමාසි. තත්ථ සකුණසංඝො උස්සන්තො, රත්තිඤ්ච දිවා ව සද්දො ඵකාබද්ධොව හොති, ථෙරො ඉමං ධානං අභාසුකන්ති තතො මකුලකාරාමවිහාරං නාම ගතො. සො වාණිජගාමස්ස නාතිදුරො නව්වාසන්තො ගමනාගමනසම්පන්නො විචිත්තො අප්‍රේමයද්දො. ථෙරො ඉමං ධානං ඵාසුකන්ති තත්ථ රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානවකිකමනාදිති කාරෙත්වා වස්සං උපගච්ඡි. ඵං චතුස්ස ධාතෙස්ස විහාසි.

අප්‍රේමයෙහි තස්මිංයෙව අන්තොවස්සෙ පඤ්ච වාණිජසත්තානි පරසමුද්දං ගච්ඡාමාති නාවාය භණ්ඩං පක්ඛිපිංසු. නාවාරොහනදිවසෙ ථෙරස්ස කනිට්ඨභාතා ථෙරං හොපෙන්වා ථෙරස්ස සන්නිකේ සික්ඛාපදානි ගහෙත්වා වන්දිත්වා ගච්ඡන්තො, – “භන්තෙ, මහාසමුද්දො නාම අප්‍රේමයො අනෙකන්තරායො, අමහෙ ආවජ්ජෙය්‍යාං” නි වත්වා නාවං ආරුහි. නාවා උත්තමජවෙන ගච්ඡාමානා අඤ්ඤතරං දීපකං පාපුණි. මනුස්සා පාතරාසං කරිස්සාමාති දීපකෙ ඔතිණ්ණො. තස්මිං දීපෙ අඤ්ඤං කිඤ්චි නත්ථි, වන්දනවනමෙව අහොසි.

අපේකො වාසියා රුක්ඛං ආකොටෙන්වා ලොහිතවන්දනභාවං ඤත්වා ආහ - “හො මයං ලාභත්ථාය පරසමුද්දං ගච්ඡාම, ඉතො ච උත්තරි ලාභො නාම නත්ථී, චතුරඨගුලමත්තා සට්ඨාසා සතසහස්සං අග්ගති, භාරෙතඛිඛකයුත්තං හණ්ඩං භාරෙත්වා වන්දනස්ස පුරොමා” ති. තෙ තථා කරිංසු. වන්දනවනෙ අධිවත්ථා අමනුස්සා කුප්ඤ්ඤත්වා - “ඉමෙහි අම්මාකං වන්දනවනං නාසිතං, සාතෙස්සාම නෙ” ති වින්තෙත්වා - “ඉධෙව සාතිතෙසු සබ්බං වනං එකං කුණපං භවිස්සති, සමුද්දමජ්ඣෙකෙ නෙසං නාවං ඔසිදෙස්සාමා” ති ආහංසු. අථ තෙසං නාවං ආරුය්හ මුහුත්තං ගතකාලෙයෙව උප්පාදිකං උට්ඨපෙත්වා සයම්පි තෙ අමනුස්සා භයානකාති රූපාති දස්සයිංසු. භිතා මනුස්සා අත්තනො අත්තනො දෙවතා නමස්සන්ති. ථෙරස්ස කතිට්ඨො චූළපුණ්ණකුට්ඨිකො - “මය්හං භාතා අවස්සයො හොතු” ති ථෙරස්ස නමස්සමානො අට්ඨාසි.

ථෙරොපි කිර තස්මිංයෙව බණෙ ආවජ්ජිත්වා තෙසං බ්‍යසනුප්පත්තිං ඤත්වා වෙහාසං උප්පතිත්වා සම්මුඛෙ අට්ඨාසි. අමනුස්සා ථෙරං දිස්වා “අයොහ පුණ්ණත්ථෙරො එති” ති පක්කම්සු, උප්පාදිකං සන්තිසිදි. ථෙරො මා භායථාති තෙ අස්සාසෙත්වා “කහං ගන්තුකාමත්ථා” ති පුච්ඡි. හන්තෙ, අම්මාකං සකට්ඨානමෙව ගච්ඡාමාති. ථෙරො නාවං එලෙ අක්කම්මිත්වා “එතෙසං ඉච්ඡිතට්ඨානං ගච්ඡතු” ති අධිට්ඨාසි. වාණිජා සකට්ඨානං ගන්ත්වා තං පවත්තිං පුත්තදාරස්ස ආරොචෙත්වා “එථ ථෙරං සරණං ගච්ඡාමා” ති පඤ්චසතා අත්තනො පඤ්චමාතුගාමසතෙහි සද්ධිං තිසු සරණෙසු පතිට්ඨාය උපාසකත්තං පටිවෙදෙසුං. තතො නාවාය හණ්ඩං ඔතාරෙත්වා ථෙරස්ස එකං කොට්ඨාසං කත්වා - “අයං, හන්තෙ, තුම්මාකං කොට්ඨාසො” ති ආහංසු. ථෙරො - “මය්හං විසුං කොට්ඨාසකිච්චං නත්ථී, සත්ථා පන තුම්මෙහි දිට්ඨපුබ්බො” ති. න දිට්ඨපුබ්බො, හන්තෙති. තෙන හි ඉමිනා සත්ථු මණ්ඩලමාළං කරොථ, එවං සත්ථාරං පස්සිස්සථාති. තෙ සාධු, හන්තෙති තෙන ච කොට්ඨාසෙන අත්තනො ච කොට්ඨාසෙහි මණ්ඩලමාළං කාතුං ආරභිංසු.

සත්ථාපි කිර ආරද්ධකාලතො පට්ඨාය පරිභොගං අකාසි. ආරක්ඛමනුස්සා රත්තිං ඔහාසං දිස්වා “මහෙසක්ඛා දෙවතා අත්ථී” ති සඤ්ඤං කරිංසු. උපාසකා මණ්ඩලමාළඤ්ච භික්ඛුසඩ්ධස්ස ච සෙනාසනාති නිට්ඨපෙත්වා දානසම්භාරං සජ්ජෙත්වා - “කතං, හන්තෙ, අම්මෙහි අත්තනො කිච්චං, සත්ථාරං පක්කොසථා” ති ථෙරස්ස ආරොචෙසුං. ථෙරො සායන්හසමයෙ ඉද්ධියා සාවත්ථී. පත්වා, “හන්තෙ, වාණිජගාමවාසිනො තුම්මෙ දට්ඨකාමා, තෙසං අනුකම්පං කරොථා” ති හගවත්තං යාචි. හගවා අධිවාසෙසි. ථෙරො හගවතො අධිවාසනං විදිත්වා සකට්ඨානමෙව පච්චාගතො.

හගවාපි ආනන්දථෙරං ආමන්තෙසි, - “ආනන්ද, ස්වෙ සුනාපරන්තෙ වාණිජගාමෙ පිණ්ඩාය වරිස්සාම, ත්වං එකුනපඤ්චසතානං භික්ඛුනං සලාකං දෙහි” ති. ථෙරො සාධු, හන්තෙති භික්ඛුසඩ්ධස්ස තමත්ථං ආරොචෙත්වා නභවාරිකා භික්ඛු සලාකං ගණ්හන්තුති ආහ. තංදිවසං කුණ්ඩධානත්ථෙරො පයිමං සලාකං අග්ගහෙසි. වාණිජගාමවාසිනොපි “ස්වෙ කිර සත්ථා ආගමිස්සති” ති ගාමමජ්ඣෙකෙ

මණ්ඩපං කත්වා දානග්ගං සජ්ජයිංසු. භගවා පාතොව සරීරපටිජග්ගනං කත්වා ගන්ධකුටිං පවිසිත්වා ඵලසමාපත්තිං අප්පෙත්වා නිසීදි. සක්කස්ස පණ්ඩුකම්බලසිලාසනං උණ්භං අහොසි. සො කිං ඉදන්ති ආවජ්ජෙත්වා සත්ථු සුනාපරන්තගමනං දිස්වා විස්සකම්මං ආමන්තෙසි - “තාන අජ්ජ භගවා තිමත්තානි යොජනසතානි පිණ්ඩාචාරං කරිස්සති, පඤ්ච කුටාගාරසතානි මාපෙත්වා ජෙනවනද්වාරකොට්ඨමත්ථකෙ ගමනසජ්ජානි කත්වා යපෙහි” ති. සො තථා අකාසි. භගවතො කුටාගාරං චතුමුඛං අහොසි, ද්විත්තං අග්ගසාවකානං ද්විමුඛානි, සෙසානි එකමුඛානි. සත්ථා ගන්ධකුටිතො නික්ඛම්ම පටිපාටියා යපිතකුටාගාරෙසු ධුරකුටාගාරං පාවිසි. ද්වෙ අග්ගසාවකෙ ආදිං කත්වා එකුනපඤ්චහික්ඛුසතානිපි කුටාගාරං ගන්ත්වා නිසිත්තා අහෙසු. එකං තුව්ජකුටාගාරං අහොසි, පඤ්චපි කුටාගාරසතානි ආකාසෙ උප්පතිංසු.

සත්ථා සච්චබන්ධපබ්බතං නාම පත්වා කුටාගාරං ආකාසෙ යපෙසි. තස්මිං පබ්බතෙ සච්චබන්ධො නාම මිච්ඡාදිට්ඨිකතාපසො මහාජනං මිච්ඡාදිට්ඨිං උග්ගණ්භාපෙත්තො ලාභග්ගයසග්ගප්පත්තො භුත්වා වසති. අබ්භන්තරෙ වස්ස අන්තොවාටියං පදිපො විය අරහත්තස්ස උපනිස්සයො ජලති. තං දිස්වා ධම්මමස්ස කට්ඨස්සාමිති ගන්ත්වා ධම්මං දෙසෙසි. තාපසො දෙසනාපරියොසානෙ අරහත්තං පාපුණි, මග්ගෙනෙවාස්ස අභිඤ්ඤා ආගතා. එහිහික්ඛු භුත්වා ඉද්ධිමයපත්තවීරධරො භුත්වා කුටාගාරං පාවිසි.

භගවා කුටාගාරගතෙහි පඤ්චහි හික්ඛුසතෙහි සද්ධිං වාණිජගාමං ගන්ත්වා කුටාගාරානි අදිස්සමානානි කත්වා වාණිජගාමං පාවිසි. වාණිජා බුද්ධප්පමුඛස්ස හික්ඛුසඬ්ඨස්ස මහාදානං දත්වා සත්ථාරං මකුලකාරාමං නයිංසු. සත්ථා මණ්ඩලමාළං පාවිසි. මහාජනො යාව සත්ථා භත්තදරථං පටිපස්සම්හෙති, තාව පාතරාසං කත්වා උපොසථඬිගානි සමාදාය බහුං ගන්ධඤ්ච පුප්ඵඤ්ච ආදාය ධම්මස්සවනත්ථාය ආරාමං පච්චාගමාසි. සත්ථා ධම්මං දෙසෙසි. මහාජනස්ස බන්ධනමොක්ඛො ජාතො, මහන්තං බුද්ධකොලාභලං අහොසි.

සත්ථා මහාජනස්ස සඬ්ඨගහත්ථං කතිපාහං තත්ථෙව වසි, අරුණං පන මහාගන්ධකුටියංයෙව උට්ඨපෙසි. තත්ථ කතිපාහං වසිත්වා වාණිජගාමෙ පිණ්ඩාය වරිත්වා “ත්වං ඉධෙව වසාහි” ති පුණ්ණත්ථෙරං නිවත්තෙත්වා අන්තරෙ නම්මදානදී නාම අත්ථී, තස්සා තීරං අගමාසි. නම්මදානාගරාජා සත්ථු පච්චුග්ගමනං කත්වා නාගභවනං පවෙසෙත්වා තිණ්ණං රතනානං සක්කාරං අකාසි. සත්ථා තස්ස ධම්මං කට්ඨස්සාමිති නාගභවනා නික්ඛමි. සො - “මය්භං, භන්තෙ, පරිවරිතබ්බං දෙථා” ති යාවි, භගවා නම්මදානදීතීරෙ පදවෙතියං දස්සෙසි. තං වීචිසු ආගතාසු පිටියති, ගතාසු විවරියති, මහාසක්කාරජ්ජත්තං අහොසි. සත්ථා තතො නික්ඛම්ම සච්චබන්ධපබ්බතං ගන්ත්වා සච්චබන්ධං ආහ - “තයා මහාජනො අපායමග්ගෙ ඔතාරිතො, ත්වං ඉධෙව වසිත්වා එතෙසං ලද්ධිං විස්සජ්ජාපෙත්වා නිබ්බානමග්ගෙ පතිට්ඨාපෙහි” ති. සොපි පරිවරිතබ්බං යාවි. සත්ථා සනපිට්ඨිපාසාණෙ

අල්ලමත්තිකපිණ්ඩමිහි ලඤ්ජනං විය පදවෙතියං දස්සෙසි, තතො ජෙනවනමෙව ගතො. එතමත්ථං සන්ධාය තෙනෙවන්තරවස්සෙනාතිආදි වුත්තං.

පරිනිබ්බායිති අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායි. මහාජනො ථෙරස්ස සත්ත දිවසානි සරීරපුජං කත්වා බහුනි ගන්ධකට්ඨානි සමොධානෙන්වා සරීරං ඤාපෙන්වා ධාතුයො ආදාය වෙතියං අකාසි. සම්බහුලා භික්ඛුනි ථෙරස්ස ආලාභනෙ යීතභික්ඛු. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවානි.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

පුණ්ණොවාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. නන්දකොවාදසුත්තවණ්ණනා

398. එවං මෙ සුතන්ති නන්දකොවාදසුත්තං. තත්ථ තෙන ඛො පන සමයෙනාති හගවා මහාපජාපනියා යාවිතො භික්ඛුනිසඤ්ඤං උය්‍යාපෙන්වා භික්ඛුසඤ්ඤං සන්නිපාතෙන්වා – “ථෙරා භික්ඛු වාරෙන භික්ඛුනියො ඔවදන්තු”ති සඤ්ඤාසංඝාතො අකාසි. තං සන්ධායෙනං වුත්තං. තත්ථ පරියායෙනාති වාරෙන. න ඉච්ඡති අත්තනො වාරෙ සම්පත්තෙ දුරං ගාමං වා ගන්ත්වා සුවිකම්මාදීනි වා ආරභිත්වා “අයං නාමස්ස පපඤ්චො”ති වදාපෙසි. ඉමං පන පරියායෙන ඔවාදං හගවා නන්දකත්ථෙරස්සෙව කාරණා අකාසි. කස්මා? ඉමාසඤ්ඤා භික්ඛුනිනං ථෙරං දිස්වා විත්තං එකග්ගං හොති පසිදති. තෙන තා තස්ස ඔවාදං සම්පට්ඨිතකාමා, ධම්මකථං සොතුකාමා. තස්මා හගවා – “නන්දකො අත්තනො වාරෙ සම්පත්තෙ ඔවාදං දස්සති, ධම්මකථං කථෙස්සති”ති වාරෙන ඔවාදං අකාසි. ථෙරො පන අත්තනො වාරං න කරොති, කස්මාති වෙ? තා කිර භික්ඛුනියො පුබ්බෙ ථෙරස්ස ජම්බුදීපෙ රජ්ජං කාරෙන්නස්ස ඔරොධා අහෙසුං. ථෙරො පුබ්බෙතිවාසඤ්ඤානෙන තං කාරණං ඤාත්වා වින්තෙසි – “මං ඉමස්ස භික්ඛුනිසඤ්ඤා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය ව කාරණානි ව ආහරිත්වා ධම්මං කථයමානං දිස්වා අඤ්ඤො පුබ්බෙතිවාසඤ්ඤානො භික්ඛු ඉමං කාරණං ඔලොකෙන්වා ‘ආයස්මා නන්දකො යාවජ්ජදිවසා ඔරොධෙ න විස්සජ්ජෙති, සොහතායමායස්මා ඔරොධපරිවුතො’ති වත්තබ්බං මඤ්ඤෙය්‍යා”ති. එතමත්ථං සම්පස්සමානො ථෙරො අත්තනො වාරං න කරොති. ඉමාසඤ්ඤා කිර භික්ඛුනිනං ථෙරස්සෙව දෙසනා සජ්ජායා හවිස්සති ඤාත්වා අථ ඛො හගවා ආයස්මත්තං නන්දකං ආමන්තෙසි.

තාසං භික්ඛුනිනං පුබ්බෙ තස්ස ඔරොධභාවජානනත්ථං ඉදං වත්ථුං – පුබ්බෙ කිර බාරාණස්ස පඤ්ච දාසසතානි පඤ්ච දාසසතානි වානි ජඤ්ඤාසංඝාතො එකතොව කම්මං කත්වා එකස්මිං යානෙ වසි. අයං නන්දකත්ථෙරො තස්මිං කාලෙ ජෙට්ඨකදායො හොති, ගොතමී ජෙට්ඨකදාසී. සා ජෙට්ඨකදාසස්ස පාදපරිවාරිකා අහොසි පණ්ඩිතා බ්‍යත්තා. ජඤ්ඤාසංඝස්මිහි පුඤ්ඤකම්මං කරොත්තං එකතො කරොති. අථ වස්සුපනායිකසමයෙ පඤ්ච පච්චෙකඤ්ඤා නන්දමූලකපබ්බාරතො ඉසිපතනෙ ඔතරිත්වා නගරෙ පිණ්ඩාය වරිත්වා ඉසිපතනමෙව ගන්ත්වා –

“වස්සුපනායිකකුටියා අත්ථාය හත්ථකම්මං යාවිස්සාමා” ති වීවරං පාරුපිත්වා සායන්හසමයෙ නගරං පවිසිත්වා සෙට්ඨිස්ස සරද්වාරෙ අට්ඨංසු. ජෙට්ඨකදාසී කුටං ගහෙත්වා උදකතිත්ථං ගච්ඡන්ති පච්චෙකඛුද්ධෙ නගරං පවිසන්තෙ අද්දස. සෙට්ඨි තෙසං ආගතකාරණං සුත්වා “අම්භාකං ඔකාසො නත්ථී, ගච්ඡන්තු” ති ආහ.

අථ තෙ නගරා නික්ඛමන්තෙ ජෙට්ඨකදාසී කුටං ගහෙත්වා පවිසන්ති දිස්වා කුටං ඔතාරෙත්වා වන්දිත්වා ඔනමිත්වා මුඛං පිටාය – “අය්‍යා නගරං පච්චිට්ඨමත්තාව නික්ඛන්තා, කිං නු ඛො” ති පුච්ඡී. වස්සුපනායිකකුටියා හත්ථකම්මං යාවිතුං ආගමීම්භාති. උද්ධං, හන්තෙති. න උද්ධං උපාසිකෙති? කිං පනෙසා කුටි ඉස්සරෙහෙව කාතඛ්ඛා, දුග්ගතෙහිපි සක්කා කාතුන්ති. යෙන කෙනචි සක්කාති? සාධු, හන්තෙ, මයං කරිස්සාම. ස්වෙ මය්‍හං භික්ඛං ගණ්හොති නිමන්තෙත්වා උදකං නෙත්වා පුන කුටං ගහෙත්වා ආගමිම තිත්ථමග්ගෙ යත්වා ආගතා අවසෙසදාසියො “එත්ථෙව හොථා” ති වත්වා සඛ්ඛාසං ආගතකාලෙ ආහ – “අම්ම කිං නිච්චමෙව පරස්ස දාසකම්මං කරිස්සථ, උදාහු දාසභාවතො මුච්චිතුං ඉච්ඡා” ති? අජ්ජෙව මුච්චිතුමිච්ඡාම අයොති. යදි එවං මයා පඤ්ච පච්චෙකඛුද්ධා හත්ථකම්මං අලභන්තා ස්වාතනාය නිමන්තිතා, තුම්භාකං සාමිකෙහි එකදිවසං හත්ථකම්මං දාපෙථාති. තා සාධුති සම්පට්ඨිත්වා සායං අට්ඨිතො ආගතකාලෙ සාමිකානං ආරොචෙසුං. තෙ සාධුති ජෙට්ඨකදාසස්ස ගෙහද්වාරෙ සන්තිපතිංසු.

අථ තෙ ජෙට්ඨකදාසී ස්වෙ තාතා පච්චෙකඛුද්ධානං හත්ථකම්මං දෙථාති ආනිසංසං ආචික්ඛිත්වා යෙපි න කාතුකාමා, තෙ ගාළුහෙන ඔවාදෙන තජ්ජෙත්වා පට්ඨිඡාපෙසි. සා පුනදිවසෙ පච්චෙකඛුද්ධානං හත්තං දත්වා සඛ්ඛෙසං දාසපුත්තානං සඤ්ඤං අදාසි. තෙ තාවදෙව අරඤ්ඤං පවිසිත්වා දඛ්ඛසම්භාරෙ සමොධානෙත්වා සතං සතං හුත්වා එකෙකකුටිං එකෙකච්චිකමනාදිපරිවාරං කත්වා මඤ්චපීඨපානීයපරිභොජනීයභාජනාදීනි යපෙත්වා පච්චෙකඛුද්ධෙ තෙමාසං තත්ථ වසනත්ථාය පටිඤ්ඤං කාරෙත්වා වාරභික්ඛං පට්ඨපෙසුං. යො අත්තතො වාරදිවසෙ න සක්කොති. තස්ස ජෙට්ඨකදාසී සකගෙහතො ආහරිත්වා දෙති. එවං තෙමාසං ජග්ගිත්වා ජෙට්ඨකදාසී එකෙකං දාසං එකෙකං සාටකං විස්සජ්ජාපෙසි. පඤ්ච ථූලසාටකසතානි අහෙසුං. තානි පරිවත්තාපෙත්වා පඤ්චන්තං පච්චෙකඛුද්ධානං තිච්චරාති කත්වා අදාසි. පච්චෙකඛුද්ධා යථාථාසුකං අගමංසු. තමපි ජඬ්ඝසහස්සං එකතො කුසලං කත්වා කායස්ස හෙදා දෙවලොකෙ නිබ්බත්ති. තානි පඤ්ච මාතුගාමසතානි කාලෙන කාලං තෙසං පඤ්චන්තං පුරිසසතානං ගෙහෙ හොන්ති, කාලෙන කාලං සඛ්ඛාපි ජෙට්ඨකදාසපුත්තස්සෙව ගෙහෙ හොන්ති. අථ එකස්මිං කාලෙ ජෙට්ඨකදාසපුත්තො දෙවලොකතො වචිත්වා රාජකුලෙ නිබ්බත්තො. තාපි පඤ්චසතා දෙවකඤ්ඤා මහාභොගකුලෙසු නිබ්බත්තිත්වා තස්ස රජ්ජෙ යීතස්ස ගෙහං අගමංසු. එතෙන නියාමෙන සංසරන්තියො අම්භාකං හගවතො කාලෙ කොලියනගරෙ දෙවදහනගරෙ ව ඛත්තියකුලෙසු නිබ්බත්තා.

නන්දකත්ථෙරොපි පඛ්ඛජිත්වා අරහත්තං පත්තො, ජෙට්ඨකදාසීධීතා වයං ආගමිම සුද්ධොදනමහාරාජස්ස අග්ගමහෙසිට්ඨානෙ ධීතා, ඉතරාපි තෙසං තෙසං

රාජපුත්තානංයෙව සරං ගතා. තාසං සාමිකා පඤ්චසතා රාජකුමාරා
 උදකචුම්බටකලහෙ සත්ථු ධම්මදෙසනං සුත්වා පබ්බජිතා, රාජධීතරො තෙසං
 උක්කණ්ඨනත්ථං සාසනං පෙසෙසුං. තෙ උක්කණ්ඨිතෙ භගවා කුණාලදහං නෙත්වා
 සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨපෙත්වා මහාසමයදිවසෙ අරහත්තෙ පතිට්ඨාපෙසි. තාපි
 පඤ්චසතා රාජධීතරො නික්ඛම්ත්වා මහාපජාපනියා සන්තිකෙ පබ්බජිංසු.
 අයමායස්මා නන්දකො එත්තාව තා භික්ඛුනියොති එවමෙතං වත්ථු දීපෙනබ්බං.

රාජකාරාමොති පසෙනදිනා කාරිතො නගරස්ස දක්ඛිණදිසාභාගෙ
 ථූපාරාමසදිසෙ යානෙ විහාරො.

399. සම්මජ්ජපඤ්ඤාය සුදිට්ඨන්ති හෙතුනා කාරණෙන විපස්සනාපඤ්ඤාය
 යාථාවසරසතො දිට්ඨං.

401. තජ්ජං තජ්ජන්ති තංසභාවං තංසභාවං, අත්ථතො පන තං තං පච්චයං
 පටිච්ච තා තා වෙදනා උප්පජ්ජන්තිති චුත්තං භොති.

402. පගෙවස්ස ඡායාති මූලාදීනි නිස්සාය නිබ්බත්තා ඡායා පයමතරංයෙව
 අනිච්චා.

413. අනුපභව්වාති අනුපභන්තිවා. තත්ථ මංසං පිණ්ඩං පිණ්ඩං කත්වා වම්මං
 අල්ලියාපෙන්නො මංසකායං උපභන්ති නාම. වම්මං බද්ධං බද්ධං කත්වා මංසෙ
 අල්ලියාපෙන්නො මංසකායං උපභන්ති නාම. එවං අකත්වා. විලිමංසං
 න්භාරුඛන්ධනන්ති සබ්බවම්මෙ ලග්ගවිලිපනමංසමෙව.
 අන්තරාකිලෙසසංයොජනඛන්ධනන්ති සබ්බං අන්තරකිලෙසමෙව සන්ධාය චුත්තං.

414. සත්ත ඛො පනිමෙති කස්මා ආභාති? යා හි එසා පඤ්ඤා කිලෙසෙ
 ඡින්දතීති චුත්තා, සා න එකිකාව අත්තතො ධම්මතාය ඡින්දිතුං සක්කොති. යථා පන
 කුයාරී න අත්තතො ධම්මතාය ඡෙජ්ජං ඡින්දති, පුරිසස්ස තජ්ජං වායාමං පටිච්චෙව
 ඡින්දති, එවං න විනා ඡහි ඛොජ්ඣුඬිගෙහි පඤ්ඤා කිලෙසෙ ඡින්දිතුං සක්කොති.
 තස්මා එවමාහ. තෙන භීති යෙන කාරණෙන තයා ඡ අජ්ඣන්තිකානි ආයතනානි, ඡ
 බාහිරානි, ඡ විඤ්ඤාණකායෙ, දීපොපමං, රුක්ඛොපමං, ගාවුපමඤ්ච දස්සෙත්වා
 සත්තහි ඛොජ්ඣුඬිගෙහි ආසවක්ඛයෙන දෙසනා නිට්ඨපිතා, තෙන කාරණෙන ත්වං
 ස්වෙපි තා භික්ඛුනියො තෙනෙව ඔවාදෙන ඔවදෙය්‍යාසීති.

415. සා සොතාපන්නාති යා සා ගුණෙහි සබ්බපච්ඡිමිකා, සා සොතාපන්නා.
 සෙසා පන සකදාගාමිඅනාගාමිනියො ව ඛිණ්ණසවා ව. යදි එවං කථං
 පරිපුණ්ණසංකප්පාති. අජ්ඣාසයපාරිපුරියා. යස්සා හි භික්ඛුනියා එවමභොසි –
 “කදා නු ඛො අහං අය්‍යස්ස නන්දකස්ස ධම්මදෙසනං සුණන්ති තස්මිංයෙව ආසනෙ
 සොතාපත්තිඵලං සච්ඡිකරෙය්‍ය”න්ති, සා සොතාපත්තිඵලං සච්ඡාකාසි. යස්සා
 අභොසි “සකදාගාමිඵලං අනාගාමිඵලං අරහත්ත”න්ති, සා අරහත්තං සච්ඡාකාසි.
 තෙනාහ භගවා “අත්තමනා වෙව පරිපුණ්ණසංකප්පා වා”ති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

නන්දකොවාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. රාහුලොවාදසුත්තවණ්ණනා

416. එවං මෙ සුතන්ති රාහුලොවාදසුත්තං. තත්ථ විමුක්තිපරිපාවනීයාති විමුක්තිං පරිපාවෙන්තිති විමුක්තිපරිපාවනීයා. ධම්මාති පන්නරස ධම්මා. තෙ සද්ධිත්ථියාදීනං විසුද්ධිකාරණවසෙන වෙදිතබ්බා. චුත්තඤ්ඤෙනං -

“අස්සද්ධෙ පුග්ගලෙ පරිවජ්ජයතො, සද්ධෙ පුග්ගලෙ සෙවතො හජතො පයිරුපාසතො පසාදනීයෙ සුත්තන්තෙ පච්චවෙක්ඛතො ඉමෙහි තීභාකාරෙහි සද්ධිත්ථියං විසුජ්ඣති. කුසිතෙ පුග්ගලෙ පරිවජ්ජයතො ආරද්ධවීරියෙ පුග්ගලෙ සෙවතො හජතො පයිරුපාසතො සම්මජ්ජධානෙ පච්චවෙක්ඛතො ඉමෙහි තීභාකාරෙහි වීරියිත්ථියං විසුජ්ඣති. මුට්ඨස්සති පුග්ගලෙ පරිවජ්ජයතො උපට්ඨිතස්සති පුග්ගලෙ සෙවතො හජතො පයිරුපාසතො සතිපට්ඨානෙ පච්චවෙක්ඛතො ඉමෙහි තීභාකාරෙහි සතිත්ථියං විසුජ්ඣති. අසමාහිතෙ පුග්ගලෙ පරිවජ්ජයතො සමාහිතෙ පුග්ගලෙ සෙවතො හජතො පයිරුපාසතො ඤානවිමොක්ඛෙ පච්චවෙක්ඛතො ඉමෙහි තීභාකාරෙහි සමාධිත්ථියං විසුජ්ඣති. දුප්පඤ්ඤෙ පුග්ගලෙ පරිවජ්ජයතො පඤ්ඤානුත්තෙ පුග්ගලෙ සෙවතො හජතො පයිරුපාසතො ගම්භීරඤ්ඤාවරියං පච්චවෙක්ඛතො ඉමෙහි තීභාකාරෙහි පඤ්ඤිත්ථියං විසුජ්ඣති. ඉති ඉමෙ පඤ්ච පුග්ගලෙ පරිවජ්ජයතො පඤ්ච පුග්ගලෙ සෙවතො හජතො පයිරුපාසතො පඤ්ච සුත්තන්තක්ඛන්ධෙ පච්චවෙක්ඛතො ඉමෙහි පන්නරසහි ආකාරෙහි ඉමාති පඤ්චිත්ථියාති විසුජ්ඣන්ති” ති (පටි. ම. 1.185).

අපරෙපි පන්නරස ධම්මා විමුක්තිපරිපාවනීයා - සද්ධාදීති පඤ්චමාති ඉන්ද්‍රියාති, අනිච්චසඤ්ඤා, අනිච්චෙ දුක්ඛසඤ්ඤා, දුක්ඛෙ අනත්තසඤ්ඤා, පභානසඤ්ඤා, විරාගසඤ්ඤාති, ඉමා පඤ්ච නිබ්බේධභාගියා සඤ්ඤා, මෙඝියත්ථෙරස්ස කථිතා කල්‍යාණමිත්තතාදයො පඤ්චධම්මාති. කාය පන වෙලාය භගවතො එතදභොසීති. පච්චුසසමයෙ ලොකං වොලොකෙන්තස්ස.

419. අනෙකානං දෙවතාසහස්සානන්ති ආයස්මතා රාහුලෙන පදුමුත්තරස්ස භගවතො පාදමුලෙ පාලිතනාගරාජකාලෙ පත්ථනං පට්ඨපෙන්නෙන සද්ධිං පත්ථනං පට්ඨපිතදෙවතායෙව. තාසු පන කාවි භූමට්ඨකා දෙවතා, කාවි අන්තලික්ඛකා, කාවි වාතුමහාරාජිකා, කාවි දෙවලොකෙ, කාවි බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බන්තා. ඉමස්මිං පන දිවසෙ සබ්බා එකට්ඨානෙ අන්ධවනස්මිංයෙව සන්නිපතිතා. ධම්මවක්ඛුන්ති උපාලිඔවාද- (ම. නි. 2.69) දිසනඛසුත්තෙසු (ම. නි. 2.206) පයමමග්ගො ධම්මවක්ඛුන්ති චුත්තො, බ්‍රහ්මායුසුත්තෙ (ම. නි. 2.395) තිණි එලාති, ඉමස්මිං සුත්තෙ චත්තාරො මග්ගා, චත්තාරි ච එලාති ධම්මවක්ඛුන්ති වෙදිතබ්බාති. තත්ථ හි

කාවි දෙවතා සොතාපන්නා අභෙසුං, කාවි සකදාගාමී, අනාගාමී, බීණාසවා. තාසඤ්ච පන දෙවතානං එත්තකාති ගණනවසෙන පරිච්ඡේදො නත්ථී. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

රාහුලොවාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ජජක්කසුත්තවණ්ණනා

420. එවං මෙ සුතන්ති ජජක්කසුත්තං. තත්ථ ආදිකල්‍යාණන්තිආදිමිහි කල්‍යාණං හද්දකං නිද්දොසං කත්වා දෙසෙස්සාමි. මජ්ඣපරියොසානෙසුපි එසෙව නයො. ඉති හගවා අරියවංසං නවහි, මහාසතිපට්ඨානං සත්තහි, මහාඅස්සපුරං සත්තහියෙව පදෙහි ථොමෙසි. ඉදං පන සුත්තං නවහි පදෙහි ථොමෙසි.

වෙදිතබ්බානීති සහවිපස්සනෙන මග්ගෙන ජාතිතබ්බානි. මනායතනෙන තෙභූමකචිත්තමෙව කථිතං, ධම්මායතනෙන බහිද්ධා තෙභූමකධම්මා ව, මනොවිඤ්ඤාණෙන යපෙත්වා ද්වෙ පඤ්චවිඤ්ඤාණානි සෙසං බාවිසතිවිධං ලොකියවිපාකචිත්තං. එස්සවෙදනා යථාචුත්තවිපාකවිඤ්ඤාණසම්පයුත්තාව. තණ්හාති විපාකවෙදනාපච්චයා ජවනක්ඛණෙ උප්පන්නතණ්හා.

422. චක්ඛු අත්තාති පාටියෙක්කො අනුසන්ධි. හෙට්ඨා කථිතානඤ්ඤි ද්වින්නං සච්චානං අනත්තභාවදස්සනත්ථං අයං දෙසනා ආරද්ධා. තත්ථ න උපපජ්ජතීති න යුජ්ජති. වෙනිති විගච්ඡති නිරුජ්ඣති.

424. අයං බො පන, භික්ඛවෙනි අයමිපි පාටියෙක්කො අනුසන්ධි. අයඤ්ඤි දෙසනා තිණ්ණං ගාභානං වසෙන වට්ඨං දස්සෙතුං ආරද්ධා. දුක්ඛං සමුදයොති ද්වින්නං සච්චානං වසෙන වට්ඨං දස්සෙතුන්තිපි වදන්තියෙව. එතං මමාතිආදිසු තණ්හාමානදිට්ඨිගාභාව වෙදිතබ්බා. සමනුපස්සතීති ගාභත්තයවසෙන පස්සති.

එවං වට්ඨං දස්සෙත්වා ඉදානි තිණ්ණං ගාභානං පටිපක්ඛවසෙන, නිරොධො මග්ගොති ඉමෙසං වා ද්වින්නං සච්චානං වසෙන විවට්ඨං දස්සෙතුං අයං බො පනාතිආදිමාහ. නෙතං මමාතිආදිති තණ්හාදීනං පටිසෙධවචනාති. සමනුපස්සතීති අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති පස්සති.

425. එවං විවට්ඨං දස්සෙත්වා ඉදානි තිණ්ණං අනුසයානං වසෙන පුන වට්ඨං දස්සෙතුං චක්ඛුඤ්ච, භික්ඛවෙනිආදිමාහ. තත්ථ අභිනන්දතීතිආදිති තණ්හාදිට්ඨිවසෙනෙව චුත්තාති. අනුසෙතීති අප්පහීනො හොති. දුක්ඛස්සාති වට්ඨදුක්ඛකිලෙසදුක්ඛස්ස.

426. එවං තිණ්ණං අනුසයානං වසෙන වට්ටං කපේත්වා ඉදානි තෙසං පටික්ඛෙපවසෙන විවට්ටං දස්සෙන්තො පුන චක්ඛුඤ්චාතිආදිමාහ. අවිජ්ජං පහායාති වට්ටමුලිකං අවිජ්ජං පජහිත්වා. විජ්ජන්ති අරහත්තමග්ගවිජ්ජං උප්පාදෙන්වා.

427. යානමෙතං විජ්ජන්ති එත්තකෙනෙව කථාමග්ගෙන වට්ටවිවට්ටවසෙන දෙසනං මත්ථකං පාපෙත්වා පුන තදෙව සම්පිණ්ඩෙත්වා දස්සෙන්තො එවං පස්සං, භික්ඛවෙනිආදිමාහ. සට්ඨිමත්තානං භික්ඛුනන්ති එත්ථ අනව්ඡරියමෙතං, යං සයමෙව තථාගතෙ දෙසෙන්තෙ සට්ඨි භික්ඛු අරහත්තං පත්තා. ඉමඤ්භි සුත්තං ධම්මසෙනාපතිමිහි කපේන්තෙපි සට්ඨි භික්ඛු අරහත්තං පත්තා, මහාමොග්ගල්ලානෙ කපේන්තෙපි, අසීතිමහාපෙරෙසු කපේන්තෙසුපි පත්තා එව. එතම්පි අනව්ඡරියං. මහාභිඤ්ඤප්පත්තා හි තෙ සාවකා.

අපරහාගෙ පන තම්බපණ්ණිදීපෙ මාලෙයාදෙවත්ථෙරො නාම හෙට්ඨා ලොහපාසාදෙ ඉදං සුත්තං කපෙසි. තදාපි සට්ඨි භික්ඛු අරහත්තං පත්තා. යථා ව ලොහපාසාදෙ, එවං ථෙරො මහාමණ්ඩපෙපි ඉදං සුත්තං කපෙසි. මහාවිහාරා නික්ඛමිත්වා වෙනියපබ්බතං ගතො, තත්ථාපි කපෙසි. තතො සාකියවංසවිහාරෙ, කුටාලිවිහාරෙ, අන්තරසොබ්බෙ, මුත්තඬ්ගණෙ, වාතකපබ්බතෙ, පාවිනසරකෙ, දීඝවාපියං, ලොකන්දරෙ, නොමණ්ඩලතලෙ කපෙසි. තෙසුපි යානෙසු සට්ඨි සට්ඨි භික්ඛු අරහත්තං පත්තා. තතො නික්ඛමිත්වා පන ථෙරො විත්තලපබ්බතං ගතො. තදා ව විත්තලපබ්බතවිහාරෙ අතිරෙකසට්ඨිවස්සො මහාපෙරො, පොක්ඛරණියං කුරුවකතිත්ථං නාම පටිවිජන්තට්ඨානං අත්ථී, තත්ථ ථෙරො න්හායිස්සාමීති ඔතිණ්ණො. දෙවත්ථෙරො තස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා න්හාපෙමි, හන්තෙති ආහ. ථෙරො පටිසන්ථාරෙතෙව – “මාලෙයාදෙවො නාම අත්ථීති වදන්ති, සො අයං හවිස්සති” ති ඤත්වා ත්වං දෙවොති ආහ. ආම, හන්තෙති. සට්ඨිවස්සද්ධානං මෙ, ආවුසො, කොචි සරීරං හත්ථෙත ඵුසිතුං නාම න ලහි, ත්වං පන න්හාපෙහීති උත්තරිත්වා තීරෙ නිසීදි.

ථෙරො සබ්බම්පි හත්ථපාදාදිපරිකම්මං කත්වා මහාපෙරං න්හාපෙසි. තං දිවසඤ්ච ධම්මස්සවනදිවසො හොති. අථ මහාපෙරො – “දෙව අම්හාකං ධම්මදානං දාතුං වට්ටති” ති ආහ. ථෙරො සාධු, හන්තෙති සම්පට්චිඡි. අත්ථඬ්ගතෙ සුරියෙ ධම්මස්සවනං සොසෙසුං. අතික්කන්තසට්ඨිවස්සාව සට්ඨි මහාපෙරා ධම්මස්සවනත්ථං අගමංසු. දෙවත්ථෙරො සරහාණාවසානෙ ඉමං සුත්තං ආරහි, සුත්තන්තපරියොසානෙ ව සට්ඨි මහාපෙරා අරහත්තං පාපුණංසු. තතො තිස්සමහාවිහාරං ගන්ත්වා කපෙසි, තස්මිම්පි සට්ඨි ථෙරා. තතො නාගමහාවිහාරෙ කාළකච්ඡගාමෙ කපෙසි, තස්මිම්පි සට්ඨි ථෙරා. තතො කල්‍යාණං ගන්ත්වා තත්ථ වාතුද්දසෙ හෙට්ඨාපාසාදෙ කපෙසි, තස්මිම්පි සට්ඨි ථෙරා. උපොසඨදිවසෙ උපරිපාසාදෙ කපෙසි, තස්මිම්පි සට්ඨි ථෙරාති එවං දෙවත්ථෙරෙයෙව ඉදං සුත්තං කපේන්තෙ සට්ඨිට්ඨානෙසු සට්ඨි සට්ඨි ජනා අරහත්තං පත්තා.

අම්බිලකාලකවිහාරෙ පන තිපිටකවූලනාගත්ථෙරෙ ඉමං සුත්තං කථෙන්නෙ මනුස්සපරිසා ගාවුතං අහොසි, දෙවපරිසා යොජනිකා. සුත්තපරියොසානෙ සහස්සභික්ඛු අරහත්තං පත්තා, දෙවෙසු පන තතො තතො එකෙකොව පුට්ඨ්ථනො අහොසිති.

පපඤ්චසුදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

ඡජක්කසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. මහාසළායතනිකසුත්තවණ්ණනා

428. එවං මෙ සුතන්ති මහාසළායතනිකසුත්තං. තත්ථ මහාසළායතනිකන්ති මහත්තානං ඡන්තං ආයතනානං ජොතකං ධම්මපරියායං.

429. අජානන්ති සහවිපස්සනෙන මග්ගෙන අජානන්තො. උපවයං ගච්ඡන්තීති වුඩ්ඪිං ගච්ඡන්ති, වසිභාවං ගච්ඡන්තීති අත්ථො. කායිකාති පඤ්චද්චාරිකදරථා. වෙනසිකාති මනොද්චාරිකදරථා. සන්තාපාදීසුපි එසෙව නයො.

430. කායසුඛන්ති පඤ්චද්චාරිකසුඛං. වෙනොසුඛන්ති මනොද්චාරිකසුඛං. එත්ථ ච පඤ්චද්චාරිකජවනෙන සමාපජ්ජනං වා වුට්ඨානං වා නත්ථි, උජ්ජන්තමත්තකමෙව හොති. මනොද්චාරිකෙන සබ්බං හොති. අයඤ්ච මග්ගවුට්ඨානස්ස පච්චයභූතා බලවච්චස්සනා, සාපි මනොද්චාරිකෙනෙව හොති.

431. තථාභූතස්සාති කුසලචිත්තසම්පයුත්තවෙනොසුඛසමඤ්චිභූතස්ස. පුබ්බෙව ඛො පනස්සාති අස්ස භික්ඛුනො වාචාකම්මන්තාජීවා පුබ්බසුද්ධිකා නාම ආදිතො පට්ඨාය පරිසුද්ධාව හොන්ති. දිට්ඨිසඬ්ඤ්ජපවායාමසතිසමාධිසඬ්ඤානාති පන පඤ්චඬ්ඤාති සබ්බත්ථකකාරාපකඬ්ඤාති නාම. එවං ලොකුත්තරමග්ගො අට්ඨඬ්ඤිකො වා සත්තඬ්ඤිකො වා හොති.

විතණ්ඩවාදී පන ‘යා යථාභූතස්ස දිට්ඨි’ති ඉමමෙව සුත්තපදෙසං ගහෙත්වා ‘ලොකුත්තරමග්ගො පඤ්චඬ්ඤිකො’ති වදන්ති. සො – ‘එවමස්සායං අරියො අට්ඨඬ්ඤිකො මග්ගො භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡති’ති ඉමිනා අනන්තරවචනෙනෙව පටිසෙධිතබ්බො. උත්තරි ච එවං සඤ්ඤාපෙතබ්බො – ලොකුත්තරමග්ගො පඤ්චඬ්ඤිකො නාම නත්ථි, ඉමානි පන පඤ්ච සබ්බත්ථකකාරාපකඬ්ඤාති මග්ගක්ඛණෙ විරතිවසෙන පුරෙන්නි. ‘යා චතුභි වච්චුවරිතෙහි ආරති විරති’ති එවං චුත්තවිරතීසු හි මිච්ඡාවාවං පජහති, සම්මාවාවං භාවෙති, එවං සම්මාවාවං භාවෙන්තස්ස ඉමානි පඤ්චඬ්ඤිකානි න විනා, සහෙව විරතියා පුරෙන්නි. සම්මාකම්මන්තාජීවෙසුපි එසෙව නයො. ඉති වච්චිකම්මාදීනි ආදිතො පට්ඨාය පරිසුද්ධානෙව වට්ටන්ති. ඉමානි පන පඤ්ච සබ්බත්ථකකාරාපකඬ්ඤාති විරතිවසෙන පරිපුරෙන්නීති පඤ්චඬ්ඤිකො මග්ගො නාම නත්ථි. සුභද්දසුත්තෙපි (දී. නි. 2.214) වෙතං චුත්තං – ‘යස්මිං ඛො, සුභද්ද, ධම්මවිනයෙ අරියො අට්ඨඬ්ඤිකො

මග්ගො'නි. අඤ්ඤාසු ව අනෙකෙසු සුත්තසතෙසු අට්ඨකථිකොව මග්ගො ආගතොති.

433. චත්තාරොපි සතිපට්ඨානාති මග්ගසම්පයුත්තාව චත්තාරො සතිපට්ඨානා. සම්මජ්ජධානාදීසුපි එසෙව නයො. යුගනන්ධාති එකක්ඛණිකයුගනන්ධා. එතෙහි අඤ්ඤාස්මිං බණ්ණ සමාපත්ති, අඤ්ඤාස්මිං විපස්සනාති. එවං නානාඛණිකාපි හොන්ති, අරියමග්ගෙ පන එකක්ඛණිකා.

විජ්ජා ව විමුක්ති වාති අරහත්තමග්ගවිජ්ජා ව ඵලවිමුක්ති ව. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුද්ධනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

මහාසලායතතිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. නගරවින්දෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

435. එවං මෙ සුතන්ති නගරවින්දෙය්‍යසුත්තං. තත්ථ සමවිසමං වරන්තිති කාලෙන සමං වරන්ති, කාලෙන විසමං. සමවරියමිපි හෙතන්ති සමවරියමිපි හි එතං.

437. කෙ ආකාරාති කාති කාරණාති? කෙ අත්ථයාති කා අනුබුද්ධියො? නත්ථි බො පන තත්ථාති කස්මා ආහ, නනු අරඤ්ඤා භරිතතිණවම්පකවනාදිවසෙන අතිමනුඤ්ඤා රූපාදෙයො පඤ්ච කාමගුණා අත්ථිති? නො නත්ථි. න පනෙතං වනසණ්ඨෙත කමිතං, ඉත්ථිරූපාදීනි පන සන්ධායෙනං කමිතං. තාති හි පුරිසස්ස චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨන්ති. යථාහ – “නාහං, හික්ඛවෙ, අඤ්ඤං එකරූපමිපි සමනුපස්සාමි, යං එවං පුරිසස්ස චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨති, යථයිදං, හික්ඛවෙ, ඉත්ථිරූපං. ඉත්ථිරූපං, හික්ඛවෙ, පුරිසස්ස චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨති”ති (අ. නි. 1.1) චිත්ථාරෙතබ්බං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුද්ධනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

නගරවින්දෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පිණ්ඩපාතපාරිසුද්ධිසුත්තවණ්ණනා

438. එවං මෙ සුතන්ති පිණ්ඩපාතපාරිසුද්ධිසුත්තං. තත්ථ පටිසල්ලානාති ඵලසමාපත්තිතො.

විජ්ජසන්නානීති ඔකාසවසෙනෙතං වුත්තං. ඵලසමාපත්තිතො හි වුට්ඨිතස්ස පඤ්චහි පසාදෙහි පතිට්ඨිතොකාසො විජ්ජසන්නො හොති, ඡවිවණ්ණො පරිසුද්ධො. තස්මා එවමාහ. සුඤ්ඤතවිහාරෙතාති සුඤ්ඤතඵලසමාපත්තිවිහාරෙන. මහාපුරිසවිහාරොති බුද්ධපච්චෙකබුද්ධතථාගතමහාසාවකානං මහාපුරිසානං.

විහාරො. යෙන වාහං මග්ගෙනාතිආදීසු විහාරතො පටියාය යාව ගාමස්ස ඉන්දබ්බිලා එස පට්ටියමග්ගො නාම, අන්තොගාමං පටිසිත්වා ගෙහපටිපාටියා වරිත්වා යාව නගරද්වාරෙත නික්ඛමනා එස වරිතබ්බපදෙසො නාම, බහි ඉන්දබ්බිලතො පටියාය යාව විහාරා එස පටික්කන්තමග්ගො නාම. පටිසං වාපි චෙතසොති විත්තෙ පටිහඤ්ඤනකිලෙසජාතං කිඤ්චි අත්ථි නත්ථිති. අභොරත්තානුසික්ඛිනාති දිවසඤ්ච රත්තිඤ්ච අනුසික්ඛන්තෙන.

440. පභීනා නු බො මෙ පඤ්ච කාමගුණාතිආදීසු එකභික්ඛුස්ස පච්චචෙක්ඛණා නානා, නානාභික්ඛුනං පච්චචෙක්ඛණා නානාති. කථං? එකො හි භික්ඛු පච්ඡාහත්තං පිණ්ඩපාතපටික්කන්තො පත්තචීවරං පටිසාමෙත්වා විචිත්තොකාසෙ නිසින්නො පච්චචෙක්ඛති ‘‘පභීනා නු බො මෙ පඤ්චකාමගුණා’’ති. සො ‘‘අප්පභීනා’’ති ඤත්වා චීරියං පග්ගය්හ අනාගාමිමග්ගෙන පඤ්චකාමගුණිකරාගං සමුග්ගාටෙත්වා මග්ගානන්තරං එලං එලානන්තරං මග්ගං තතො වුටියාය පච්චචෙක්ඛන්තො ‘‘පභීනා’’ති පජානාති. නිවරණාදීසුපි එසෙව නයො. එතෙසං පන අරහත්තමග්ගෙන පභානාදීති භොන්ති, එවං එකභික්ඛුස්ස නානාපච්චචෙක්ඛණා භොති. එතාසු පන පච්චචෙක්ඛණාසු අඤ්ඤො භික්ඛු එකං පච්චචෙක්ඛණං පච්චචෙක්ඛති, අඤ්ඤො එකන්ති එවං නානාභික්ඛුනං නානාපච්චචෙක්ඛණා භොති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසුද්ධියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

පිණ්ඩපාතපාරිසුද්ධිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ඉන්ද්‍රියභාවනාසුත්තවණ්ණනා

453. එවං මෙ සුතන්ති ඉන්ද්‍රියභාවනාසුත්තං. තත්ථ ගජඞ්ගලායන්ති එවංනාමකෙ නිගමෙ. සුචෙළවනෙති සුචෙළ නාම එකා රුක්ඛජාති, තෙහි සඤ්ජන්තො මහාවනසණ්ඨො, තත්ථ විහරති. වක්ඛුනා රූපං න පස්සති, සොතෙන සද්දං න සුණාතීති වක්ඛුනා රූපං න පස්සිතබ්බං, සොතෙන සද්දො න සොතබ්බොති එවං දෙසෙතීති අධිප්පායෙන වදති.

අඤ්ඤා අරියස්ස විනයෙති ඉමිනා භගවා අත්තතො සාසනෙ අසද්දියාය ඉන්ද්‍රියභාවනාය කථනත්ථං ආලයං අකාසි. අථායස්මා ආනන්දො – ‘‘සත්ථා ආලයං දස්සෙති, හන්දාහං ඉමිස්සං පරිසති භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ඉන්ද්‍රියභාවනාකථං කාරෙමි’’ති සත්ථාරං යාවන්තො එතස්ස භගවාතිආදිමාහ. අථස්ස භගවා ඉන්ද්‍රියභාවනං කථෙන්නො තෙන භානන්දාතිආදිමාහ.

454. තථ යදිදං උපෙක්ඛාති යා එසා විපස්සනුපෙක්ඛා නාම, එසා සන්තා එසා පණිතා, අතප්පිකාති අත්ථො. ඉති අයං භික්ඛු වක්ඛුද්වාරෙ රූපාරම්මණමිපි ඉට්ඨෙ ආරම්මණෙ මනාපං, අනිට්ඨෙ අමනාපං, මජ්ඣිත්තෙ මනාපාමනාපඤ්ච විත්තං, තස්ස රජ්ජිතුං වා දුස්සිතුං වා මුය්හිතුං වා අදත්ථාව පරිග්ගහෙත්වා විපස්සනං

මජ්ඣිමනිකායෙහි ධර්මානුසංචාරාදියෙහි වස්තුවක් වශයෙන් දැක්වෙන්නේය. වස්තුවක් වශයෙන් දැක්වෙන්නේය. වස්තුවක් වශයෙන් දැක්වෙන්නේය.

456. ඊසානාසනෙහි රජාණාංක වශයෙන් දැක්වෙන්නේය.

461. පටිකුලෙ අප්පටිකුලසංඝයාදීහු පටිකුලෙ මෙත්තාචරණෙන වා ධාතුසො උපසංභාරෙන වා අප්පටිකුලසංඝයාදීහු විහරති. අප්පටිකුලෙ අසුභචරණෙන වා අනිච්චතො උපසංභාරෙන වා පටිකුලසංඝයාදීහු විහරති. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. තද්වහං අභිනිවජ්ජෙත්වාති මජ්ඣිමනිකායෙහි හුත්වා විහරිතුකාමො කිං කරොතිති? ඉට්ඨානිට්ඨෙසු ආපාඨගතෙසු නෙව සොමනස්සිකො න දොමනස්සිකො හොති. චුත්තස්සෙත්තං -

“කථං පටිකුලෙ අප්පටිකුලසංඝයාදීහු විහරති? අනිට්ඨස්මිං චත්ථස්මිං මෙත්තාය වා චරති, ධාතුතො වා උපසංභරති, එවං පටිකුලෙ අප්පටිකුලසංඝයාදීහු විහරති. කථං අප්පටිකුලෙ පටිකුලසංඝයාදීහු විහරති? ඉට්ඨස්මිං චත්ථස්මිං අසුභාය වා චරති, අනිච්චතො වා උපසංභරති, එවං අප්පටිකුලෙ පටිකුලසංඝයාදීහු විහරති. කථං පටිකුලෙ ච අප්පටිකුලෙ ච අප්පටිකුලසංඝයාදීහු විහරති? අනිට්ඨස්මිං ඉට්ඨස්මිං චත්ථස්මිං මෙත්තාය වා චරති, ධාතුතො වා උපසංභරති. එවං පටිකුලෙ ච අප්පටිකුලෙ ච අප්පටිකුලසංඝයාදීහු විහරති. කථං අප්පටිකුලෙ ච පටිකුලෙ ච පටිකුලසංඝයාදීහු විහරති? ඉට්ඨස්මිං අනිට්ඨස්මිං චත්ථස්මිං අසුභාය වා චරති, අනිච්චතො වා උපසංභරති, එවං අප්පටිකුලෙ ච පටිකුලෙ ච පටිකුලසංඝයාදීහු විහරති. කථං පටිකුලෙ ච අප්පටිකුලෙ ච තද්වහං අභිනිවජ්ජෙත්වා උපෙක්ඛකො විහරති සතො සම්පජානො? ඉධ භික්ඛු චක්ඛුනා රූපං දිස්වා නෙව සුමනො හොති න දුම්මනො, උපෙක්ඛකො විහරති සතො සම්පජානො...පෙ.... මනසා ධම්මං වික්ඛායා නෙව සුමනො හොති න දුම්මනො, උපෙක්ඛකො විහරති සතො සම්පජානො. එවං පටිකුලෙ ච අප්පටිකුලෙ ච තද්වහං අභිනිවජ්ජෙත්වා උපෙක්ඛකො විහරති සතො සම්පජානො”ති.

ඉමෙසු ච තිස්ස නයෙසු පඨමනායෙ මනාපං අමනාපං මනාපාමනාපන්ති සංකිලෙසං වට්ටති, නික්කිලෙසං වට්ටති. දුතියනායෙ සංකිලෙසං, තතියනායෙ සංකිලෙසනික්කිලෙසං වට්ටති. පුන චුත්තං - “පඨමං සංකිලෙසං වට්ටති, දුතියං සංකිලෙසමිති නික්කිලෙසමිති, තතියං නික්කිලෙසමෙව වට්ටති”ති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චස්සදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

ඉන්ද්‍රියභාවනාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්චමචග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

උපරිපණ්ණාසට්ඨකථා නිට්ඨිතා.

යො වායං “සබ්බධම්මමුලපරියායං වො, භික්ඛවෙ, දෙසිස්සාමි” ති ආරද්ධත්තා ආදිකල්‍යාණො, මජ්ඣෙ “සුත්තං ගෙය්‍යං වෙය්‍යාකරණං ගාථා උදානං ඉතිවුත්තකං ජාතකං අබ්භුතධම්මං වෙදල්ල” ත්ති වචනතො මජ්ඣෙකල්‍යාණො, සන්තිට්ඨානෙ “අරියො භාවිතින්ද්‍රියො” ති වචනතො පරියොසානකල්‍යාණොති තිව්ධකල්‍යාණො මජ්ඣමනිකායො “මහාවිපස්සනා නාමාය” ත්ති වුත්තො, සො වණ්ණනාවසෙන සමත්තො හොති.

නිගමනකථා

එත්තාවතා ව —

ආයාචිතො සුමතිනා ථෙරෙන හදන්තබුද්ධමීත්තෙන,
පුබ්බෙ මයුරදුතපට්ටනමිහි සද්ධිං නිවසන්තෙන.

පරවාදවිධංසනස්ස මජ්ඣමනිකායසෙට්ඨස්ස,
යමහං පපඤ්චසුදනිමට්ඨකථං කාතුමාරහිං.

සා හි මහාඅට්ඨකථාය සාරමාදාය නිට්ඨිතා එසා,
සත්තුත්තරසතමත්තාය පාළියා භාණුවාරෙහි.

එකුනසට්ඨිමත්තො විසුද්ධිමග්ගොපි භාණුවාරෙහි,
අත්ථප්පකාසනත්ථාය ආගමානං කතො යස්මා.

තස්මා තෙන සභා’යං ගාථාගණනානායෙන අට්ඨකථා,
සමධිකජසට්ඨිසතමිති විඤ්ඤෙය්‍යා භාණුවාරානං.

සමධිකජසට්ඨිසතපමාණමිති භාණුවාරතො එසා,
සමයං පකාසයන්ති මහාවිහාරාධිවාසිනං.

මූලට්ඨකථාසාරං ආදාය මයා ඉමං කරොන්තෙන,
යං පඤ්ඤමුපවිතං තෙන හොතු ලොකො සදා සුඛිතොති.

පරමවිසුද්ධසද්ධාබුද්ධිවීරියජ්ජට්මණ්ඩිතෙන
සීලාවාරජ්ජවමද්දවාදිගුණසමුදයසමුදිතෙන
සකසමයසමයන්තරගහනජ්ඣොගාහනසමත්ථෙන
පඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියසමන්තාගතෙන තිපිටකපරියත්තිජ්ජහෙදෙ සාට්ඨකථෙ සත්ථු
සාසනෙ අජ්ජට්ඨනඤ්ඤාණජ්ජභාවෙන මහාවෙය්‍යාකරණෙන
කරණසම්පත්තිජනිතසුඛවිනිග්ගතමධුරොදාරවචනලාවණ්ණයුත්තෙන
යුත්තමුත්තවාදිනා වාදීවරෙන මහාකචිනා පහින්තපට්ඨමිහිදාපරිවාරෙ
ජළහිඤ්ඤාදිජ්ජහෙදගුණජ්ජට්මණ්ඩිතෙ උත්තරමනුස්සධම්මෙ සුජ්ජතිට්ඨිතබුද්ධිනං.

ඵරවංසප්පදීපානං ඵරානං මහාවිහාරවාසීනං වංසාලඬිකාරභූතෙන
විපුලවිසුද්ධබුද්ධිනා බුද්ධසොසාති ගරුභි ගභිතනාමධෙයොන ඵරෙන කතා අයං
පපඤ්චසුදනී නාම මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථා –

තාව තිට්ඨතු ලොකස්මිං, ලොකනිත්ථරණසීනං;
දස්සෙන්නී කුලපුත්තානං, නයං දිට්ඨිවිසුද්ධියා.

බුද්ධොති නාමමපි, සුද්ධචිත්තස්ස තාදිනො;
ලොකමිහි ලොකජෙට්ඨස්ස, පචත්තති මහෙසිනොති.

පපඤ්චසුදනී නාම

මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථා සබ්බාකාරෙන නිට්ඨිතා.